

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Songül CÜCÜK

NURHAK ALEVİ-BEKTAŞI TÜRKMEN FOLKLORU
(DERLEME, İNCELEME METNİ)

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Songül CÜCÜK

NURHAK ALEVİ-BEKTAŞI TÜRKMEN FOLKLORU
(DERLEME, İNCELEME METNİ)

Danışman

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Songül CÜCÜK'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Sinan GÖNEN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Atila KARTAL (İmza)

Tez Başlığı: Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen Folkloru (Derleme, İnceleme Metni)

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 31/01/2022

Mezuniyet Tarihi : 17/03/2022

(İmza)
Prof. Dr. Ebru İÇİGEN
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen Folkloru (Derleme, İnceleme Metni)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Songül CÜCÜK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

04. 02. 2022

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Songül CÜCÜK
Öğrenci Numarası	20185242043
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Nurhak Alevi-Bektaşlı Türkmen Folkloru (Derleme, İnceleme Metni)
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1754793058
Rapor Tarihi	04. 02. 2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %9 Alıntılar dahil: %12
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 197 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALEVİ TÜRKMENLERİN İNANÇ YAPISI

1.1. Alevilik	8
1.1.1. Aleviliğin Tarihsel Gelişimi	9
1.1.2. Alevilik ve Bektaşilik	10
1.1.3. Alevilik ve Mezhepler	11
1.1.3.1. Şiilik	11
1.1.3.2. Caferilik	12
1.1.3.3. Batnilik	13
1.1.3.4. Alevilik ve Kızılbaşlık	14
1.1.4. Cem Ayini	16
1.1.5. Cem Görevlileri	18
1.1.6. Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen Halkının İnanç Kavramları	21
1.1.7. Nurhak'ta Alevi Türkmen Ocağı "Azizler ve Molla İbrahimler"	25
1.1.8. Nurak'da Alevi Ocaklarının Kerametleri	26

İKİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.1. Anlatmaya Bağlı Metinler	29
2.1.1. Masal	29
2.1.1.1. Masal İncelemeleri	31
2.1.1.2. Masal Metinleri	32
2.1.1.2.1. Yılan ve Çiftçi	32
2.1.1.2.2. Oduncunun Çocukları	32
2.1.1.2.3. Tilki ile Kurt	33
2.1.1.2.4. Kuyruk Acısı	35
2.1.1.2.5. Kadına Aşık Olan Ayı	36
2.1.1.2.6. Yılanın Dostluğu	36

2.1.1.2.7.	Yılan ve Değirmenci	36
2.1.1.2.8.	Cinler ve Uyanık Çiftçi	37
2.1.1.2.9.	Altın Kekilli Oğlan Masalı	37
2.1.1.2.10.	Tuz Kadar Sevgi	38
2.1.2.	Efsane	39
2.1.2.1.	Efsane İncelemeleri	40
2.1.2.2.	Efsane Metinleri	41
2.1.2.2.1.	Ermış	41
2.1.2.2.2.	Çoban	41
2.1.2.2.3.	Beş Kardeş	42
2.1.2.2.4.	İnleyen Mağara	42
2.1.2.2.5.	Taş Kesilen Kadın	43
2.1.2.2.6.	Yusufçuk Kuşu	43
2.1.2.2.7.	Kutsal Ağaç	43
2.1.2.2.8.	Gelin Öldüren Irmak	43
2.1.2.2.9.	Salkım Söğüt Efsanesi: Pir Sultan	44
2.1.2.2.10.	Kırklar Meclisi ve Dolu	44
2.1.3.	Fıkra	45
2.1.3.1.	Fıkra İncelemeleri	46
2.1.3.2.	Fıkra Metinleri	47
2.1.3.2.1.	Nasreddin Hoca	47
2.1.3.2.2.	Nasreddin Hoca	47
2.1.3.2.3.	Bektaşî Fıkraları	47
2.1.3.2.4.	Bektaşî	48
2.1.3.2.5.	Bektaşî	48
2.1.3.2.6.	Bektaşî	48
2.1.3.2.7.	Bektaşî Babası	49
2.1.3.2.8.	Garto Goca ve Topal Hasan	49
2.1.3.2.9.	Garto Goca	49
2.1.3.2.10.	Garto Goca	49
2.1.3.2.11.	Garto Goca	50
2.1.3.2.12.	Garto Goca ve Karısı	50
2.1.3.2.13.	Çirkin Goca	50
2.1.3.2.14.	Çirkin Goca'nın Eşği	50

2.1.3.2.15.	Çirkin Goca	50
2.1.3.2.16.	Biçinli ve Ön Koltuk	51
2.1.3.2.17.	Hamza Ahmet.....	51
2.1.3.2.18.	Biçinli	51
2.1.3.2.19.	Biçinli Celal.....	51
2.1.3.2.20.	Biçinli	51
2.1.3.2.21.	Ceritli Ehmet Mehmet.....	52
2.1.3.2.22.	Çaçça Mıstafa Fıkrası.....	52
2.1.3.2.23.	Büyük Ahmet İle Küçük Ahmet.....	52
2.1.3.2.24.	Büyük Ahmet ve Memur Fıkrası.....	52
2.1.3.2.25.	Büyük Ahmet	52
2.1.3.2.26.	Büyük Ahmet	53
2.1.3.2.27.	Curuk Osman.....	53
2.1.3.2.28.	Kürt ile Türk.....	53
2.1.3.2.29.	Hırsız	53
2.1.3.2.30.	Müjde	54
2.1.3.2.31.	Asker	54
2.1.3.2.32.	Oynaş.....	54
2.1.3.2.33.	Üç Aptal Kız.....	54
2.1.3.2.34.	Tuz.....	55
2.1.3.2.35.	Kaymakam	55
2.1.3.2.36.	Çoban	55
2.1.3.2.37.	Ağanın Karısı	56
2.1.3.2.38.	Garı.....	56
2.1.3.2.39.	Mektup	56
2.1.3.2.40.	Bu biiir!	57
2.1.3.2.41.	Tilki, At ve Kurt.....	57
2.1.3.2.42.	Corona	57
2.1.3.2.43.	Teşekkürüne teşekkürler	58
2.2.	Anonim Halk Şiiri.....	58
2.2.1.	Türkü	58
2.2.1.1.	Türkü İncelemesi.....	60
2.2.1.2.	Türkü Metinleri	61
2.2.1.2.1.	Aşk/Sevda Konulu Türküler.....	61

2.2.1.2.2.	Gurbet/Ayrılık/Hasret Konulu Türküler.....	65
2.2.1.2.3.	Yergi/Alay/Eleştiri Türküleri	66
2.2.1.2.4.	Tören Türküleri	67
2.2.2.	Mani.....	67
2.2.2.1.	Mani İncelemeleri	69
2.2.2.2.	Mani Metinleri.....	69
2.2.3.	Atasözü ve Deyimler	72
2.2.3.1.	Atasözü İncelemesi	73
2.2.3.2.	Atasözü Metinler	73
2.2.4.	Dua ve Beddualar	83
2.2.4.1.	Dua ve Beddua İncelemesi.....	84
2.2.4.2.	Dua Metinleri	85
2.2.4.2.1.	Beddua Metinleri.....	87
2.2.5.	Ağıt.....	89
2.2.5.1.	Ağıtların İncelenmesi	91
2.2.5.2.	Ağıt Metinleri.....	92
2.2.5.2.1.	Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar.....	92
2.2.6.	Bilmece.....	98
2.2.6.1.	Bilmece İncelemesi	99
2.2.6.2.	Bilmece Metinleri.....	100
2.2.6.2.1.	Tabiat ve Tabiat Hadiseleriyle İlgili Bilmeceleciler	100
2.2.6.2.2.	İnsan ve İnsan Uzuvarlarıyla İlgili Bilmeceleciler.....	100
2.2.6.2.3.	Eşyalarla, Aletlerle İlgili Bilmeceleciler.....	100
2.2.6.2.4.	Hayvanlarla İlgili Bilmeceleciler	101
2.2.6.2.5.	Bitkilerle İlgili Bilmeceleciler	101
2.2.6.2.6.	Yiyeceklerle İlgili Bilmeceleciler:	101
2.2.6.2.7.	Dini Manevi ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceleciler	101
2.2.6.2.8.	Diğer Bilmeceleciler	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FOLKLOR

3.1.	Doğum.....	103
3.1.1.	Doğum Öncesi	103
3.1.1.1.	Kısırlığı Giderme Yolları	103

3.1.1.2.	Hamilelikten Korunma Yolları.....	104
3.1.1.3.	Aşerme	105
3.1.1.4.	Çocuğun Cinsiyetinin Tayini	106
3.1.1.5.	Doğum Hazırlığı.....	106
3.1.2.	Doğum Sırası	107
3.1.2.1.	Bebeğin Göbeği ve Eşi (Plasenta).....	108
3.1.3.	Doğum Sonrası	109
3.1.3.1.	Lohusalık.....	109
3.1.3.2.	Albastı	109
3.1.3.3.	Kırk Lokması.....	110
3.1.3.4.	Kırk Karışması	110
3.1.3.5.	Kırlama.....	111
3.1.3.6.	Ad Verme	111
3.1.3.7.	Köstek Kesme	112
3.1.3.8.	Saç Kesme ve Tırnak Kesme	112
3.1.3.9.	Diş Buğdayı/ Diş Hediği	113
3.1.3.10.	Sünnet.....	113
3.1.3.10.1.	Sünnet Yaşı	113
3.1.3.10.2.	Sünnet Hazırlığı.....	114
3.1.3.10.3.	Sünnet Töreni	114
3.2.	Evlilik.....	115
3.2.1.	Evlenme Biçimleri.....	115
3.2.2.	Evlilik Yaşı.....	117
3.2.3.	Evlilik Aşamaları.....	117
3.2.3.1.	Eş Seçimi.....	117
3.2.3.2.	Evlenme İsteği Belirtme.....	118
3.2.3.3.	Düğürçü Getme/Kız Bakma/Kız Görme	118
3.2.3.4.	Söz Kesmek.....	119
3.2.3.5.	Kalın Kesme/Başlık Parası:.....	120
3.2.3.6.	Nişan.....	121
3.2.3.7.	Çeyiz Hazırlıkları	122
3.2.3.8.	Okuntu.....	122
3.2.3.9.	Gelin ve Güvey Elbisesi ve Tozak düzme	122
3.2.3.10.	Nikah	123

3.2.3.11.	Düğün	123
3.2.3.12.	Boş Çalma	124
3.2.3.13.	Kına Gecesi	124
3.2.3.14.	Gelin Çangalı Gönderme.....	125
3.2.3.15.	Yol Verme	125
3.2.3.16.	Gelin Günü	126
3.2.3.17.	Çeyiz Serme	127
3.2.3.18.	Gerdek Gecesi	127
3.2.3.19.	Gelin Görme	128
3.2.3.20.	Gelin Tarafının Yol Açması.....	128
3.2.3.21.	Gelinlik Yapma	129
3.3.	Ölüm	129
3.3.1.	Ölüm Öncesi.....	129
3.3.1.1.	Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler Hayvanlarla ve Bitkilerle İlgili Olanlar.....	130
3.3.2.	Ölüm Sırası	132
3.3.2.1.	Ölümün Duyurulması.....	132
3.3.2.2.	Ağıt Yakma	132
3.3.2.3.	Ölünün Hazırlanması.....	133
3.3.2.4.	Ölünün Yıkanması.....	133
3.3.2.5.	Ölüye Elbise Giydirmek ve Ölüyü Kefenlemek	133
3.3.2.6.	Cenaze namazı.....	134
3.3.3.	Ölüm Sonrası	137
3.3.3.1.	Dardan İndirme Töreni.....	138
3.4.	Nurhak Türkmen Alevilerinde Yaylacılık Kültürü.....	138
3.4.1.	Yayla şenliği ve Koç Katımı Şenliği	141
3.4.2.	Halk Takvimi.....	141
3.4.3.	Günün Bölümleri	141
3.4.4.	Aylar	142
3.5.	Seyirlik Oyunlar.....	144
3.5.1.	Çocuk Oyunları	145
3.5.1.1.	Çek Ayak Çık Ayak	145
3.5.1.2.	Kel Kel Kel Garga.....	145
3.5.1.3.	Çelik Çomak.....	145

3.5.1.4.	Yüzük Oyunu	145
3.5.1.5.	Holgala Oyunu	146
3.5.1.6.	Çıldır Oyunu.....	146
3.5.1.7.	Boom	146
3.5.1.8.	Petiç	146
3.5.2.	Şenlik Oyunları.....	147
3.5.2.1.	Çomçalı Gelin	147
3.5.2.2.	Sarı Sarı Sarkıtan.....	147
3.5.2.3.	Gubuley Oyunu	147
3.5.2.4.	Gıngıç Oyunu	148
3.5.2.5.	Yordum Oyunu.....	148
3.5.2.6.	Divrik Oyunu.....	148
3.5.2.7.	Sinsini Oyunu	148
3.5.2.8.	Damat Asma Oyunu	148
3.6.	Halk Hekimliği.....	149
3.6.1.	Ocaklar.....	149
3.6.1.1.	Haney Garı Ocağı: (Yılancık Ocağı).....	149
3.6.1.2.	Elif Ana Ocağı.....	150
3.6.1.3.	Kesiklerin Ocağı.....	150
3.6.1.4.	İmil (Yel) Ocağı	151
3.6.1.5.	Sarılık Ocağı.....	151
3.6.2.	İnsan Hastalıkları	151
3.6.3.	Hayvanlarda Olan Hastalıklar	152
3.7.	Halk İnanmaları	152
SONUÇ		155
KAYNAKÇA.....		158
EK 1- KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ		162
EK 2- FOTOĞRAFLAR.....		164
SÖZLÜK		177
ÖZGEÇMİŞ		180

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt	: Aktaran
Ed.	: Editör
C.	: Cilt
Hız.	: Hazreti
Hızl.	: Hazırlayan
Vs.	: Vesaire
Vb.	: Ve benzeri
KŞ.	: Kaynak Şahıs
TTV.	: Typen Turkischer Volksmarchen
TDK	: Türk Dil Kurmu

ÖZET

Halk bilimi dalında derleme, toplumların maddi ve manevi kültürünü, inancını, edebiyatını kayda geçirilmesinde kullanılan önemli bir tekniktir.

Bu çalışmada, Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen halkının kültürü ve edebiyatı derlenip, incelenmiştir. Teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, kırsal kesimden şehre göçün artması, sosyal ve ekonomik gelişmeler geleneksel yapının kaybolmasına sebep olmuştur. Yazılı kaynaklarda yer almayan ancak halk arasında söz yoluyla nesilden nesile aktarılan kültür ananelerinin kaybolmaması ve gelecek nesillere aktarılması için derlenerek kayda geçirilmesi ciddi anlamda önem arz etmektedir. Nurhak Alevi-Bektaşî halkının kültürel mirası tamamen yok olmadan yapılan bu çalışma ile halk edebiyatı ve halk kültürünün toplanması bakımından hem de bölgedeki Alevi-Bektaşî Türkmen halkının geçmişine ışık tutması bakımından faydalıdır.

Bağlam merkezli olan bu çalışma, derleme yönteminin kuralları, sınıflamaları ve sınırlamalarının rehberliğinde Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen halkının kaynak kişilerle yüz yüze görüşme yapılarak, gözlem ve örnek olay tekniklerinden de yararlanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevi, Bektaşî, Türkmen, Halkbilimi, Halk Edebiyatı, Kültür.

SUMMARY

NURHAK ALEVI-BEKTASHI TURKMEN FOLKLORE

Compilation in folklore, it is an important technique used to record the material and spiritual culture, belief, literature of societies

In this study, the culture and literature of the Nurhak Alevi-Bektashi Turkmen people were compiled and examined. The development of technology, the widespread use of mass media, the increase in migration from rural areas to the cities, and social and economic developments have caused the traditional structure to disappear. It is of great importance to compile and record the cultural traditions that are not included in the written sources but transferred from generation to generation by word of mouth. This study, which was carried out without completely destroying the cultural heritage of the Nurhak Alevi-Bektashi people, is beneficial in terms of collecting folk literature and folk culture and shedding light on the past of the Alevi-Bektashi Turkmen People in the region.

This context-centered study was prepared by making face-to-face interviews with the resource persons of the Nurhak Alevi Bektashi Turkmen People, using observation and case study techniques, under the guidance of the rules, classifications and limitations of the compilation method.

Keywords: Alevi, Bektashi, Turkmen, Folklore, Folk Literature, Culture.

ÖNSÖZ

Kültür, toplumların geleneğini, yaşam tarzını, normlarını, örf ve adetlerini, inancını, sözlü ve yazılı edebiyatını, duygusal olaylar sonucu oluşan maddi ve manevi varlığını içinde barındıran bir terimdir. Toplumun kültürü yazı veya söz yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu süreçte bir önceki kuşaktan alınan kültür malzemeleri bir sonraki kuşak içerisinde değişerek ve kendisine yeni şeyler katarak devamlılığını sağlamaktadır.

Kültür, zaman içerisinde çeşitli sebeplerden ötürü değişmiştir. Bu sebeplerden bazıları; teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, köylerden kentlere göçün artması, farklı kültürlerin birbiriyle etkileşim halinde bulunmasıdır. Bazı kültür öğeleri ise modern hayata ayak uyduramayıp kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu nedenlerle kültür malzemelerinin daha fazla tahribata uğramadan ve yok olmadan derlenmesi, yazıya geçirilmesi ve yeni nesillere aktarılması gerekmektedir.

Teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının kültür üzerinde yarattığı tahribata rağmen Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmenleri kültürlerinin birçok malzemesini muhafaza etmeyi başarmıştır. Bunun en büyük muhafaza edicisi ise Alevî toplumlarının içe dönük, diğer kültürlerle kapalı bir yapısının olmasıdır.

Çalışmamızın amacı Nurhak Alevi-Bektaşî halkının kültürünü yazıya geçirilerek kayıt altına alınması, derlenip sınıflandırılması, kataloglaştırılması, yeni nesillere aktarılması ve incelenerek Genel Türk kültürü içindeki yerinin tesbit edilmesidir. Böylece, Nurhak halkının kültürünün ve edebiyatının unutulması engellenecek, sözlü kültür ürünlerinin yeni nesillere ulaşılması sağlanacaktır.

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında çalışmanın amacı, konu ve saha sınırları, yöntemi ve verilerin toplanması, verilerin yazıya geçirilmesi ve değerlendirilmesi, kaynak kişi bilgileri, saha çalışması yaptığımız yörenin adının kaynağı, tarihi, coğrafi yapısı, iklimi, ekonomisi, nüfus ve idari durumu, ekonomik durumu ve ulaşım durumu yazılı kaynaklardan yararlanılarak bölge kısaca tanıtılmıştır.

Çalışmanın birinci, “Alevî Türkmenlerin İnanç Yapısı” başlığı altında; Alevilik, Aleviliğin tarihsel gelişimi, Alevilik ve Bektaşîlik ilişkisi, Aleviliğin diğer mezheplerle ilişkisi, Alevilik ve Kızılbaşlık adlandırılması araştırılıp aktarılmıştır.

İkinci bölümde, Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen halkının edebiyat ürünlerinden olan “masal, fıkra, efsane, ağıt, türkü, mani, atasözü ve deyimler” derlenip, incelenerek yazıya geçirilmiştir. Üçüncü bölümünde ise sahada derlediğimiz folklor malzemelerinden

oluşmaktadır.

Çalışmanın değerlendirmesine literatür bilgilerle başlanılmış, ardından sahada derlenen malzemeler, müstakil kelimelerin korunmasına dikkat edilerek ve ses değişmelerine müdahalede bulunularak aktarılmaya çalışılmıştır.

Derleme esnasında kaydedilen mahalli kelimelerin, çalışmanın sonundaki sözlük bölümünde açıklaması yapılmış, kaynak kişilerin adı, soyadı, eğitim durumu, yaşı ve yaşadığı yer ile ilgili bilgiler ise kaynak kişi tablosunda belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, tez çalışmasının içeriğinden yola çıkarak değerlendirilmiş ve ulaşılan sonuçlar ile önerge verilmiştir.

Saha çalışması esnasında gösterdikleri ilgiden dolayı Nurhak Alevi Bektaşî Türkmen halkına teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışması süresince desteklerini bir an dahi esirgemeyen anneme ve babama teşekkür ederim.

Çalışmamın derleme aşamasında ve yazıya geçirilme sürecinde bilgisi ve birikimiyle yolumu aydınlatan, zengin kütüphanesinin kapılarını bana sonuna kadar açan, deneyimleriyle bana yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT'a şükranlarımı sunarım.

Songül CÜCÜK
Antalya, 2022

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Halk bilimi, bir ülkenin veya bir bölgenin halkına ait maddi-manevi bütün kültür malzemelerini bilimsel yollarla derleyen, sınıflandıran, değerlendiren ve bunların sistematik açıklamasını yorumlayarak yapan bir bilim dalıdır. İnsanın, doğumdan ölüme kadarki yaşantısında bulunan, anlam katan, olgunlaştıran, hayatının her alanına etki eden tüm kültürel unsurlar, görenekler, gelenekler, inançlar, maddi varlıklar, sözler, davranış ve tutumlar halk biliminin dinamik yapısını oluşturur.

Halk Edebiyatı ve Halk bilimi ürünlerinin büyük çoğunluğu, kaynağı anonimleşmiş sözlü ürünlerden oluşmaktadır. Eski zamanlarda dil aracılığıyla geçmişi gelecek yıllara aktaran insanoğlu, gelişen teknoloji ve kitlesel iletişim araçlarının olumsuz etkileri karşısında tahribe uğramış, yok olmaya yüz tutmuştur. Her yörenin kendine özgü olan halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri kültürün aktarımı ve devamlılığı açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle folklorik malzemelerin kayıt altına alınması ve saklanması gerekmektedir. Bu çalışma ile Nurhak Alevi-Bektaşî halkının kültürünü ve edebiyatını derlemek, kayıt altına almak, gelecek nesillere aktarmak ve bu alanda yapılacak çalışmalara da katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Saha ve Konu Sınırları

Nurhak Alevi- Bektaşî halkının halk edebiyatı ve folkloruna ait malzemeleri sistematik bir şekilde kayıt altına almak, aynı zamanda tarihi, kültürü ve inanç sistemini ilgilendiren bilgilerin tespit edilerek yazıya aktarılması gerekmektedir. Bu sebeple araştırmalar Nurhak merkez ve Türkmen-Alevi köylerinde yapılmıştır. Araştırmamızın coğrafi alanı, Nurhak merkez ve Türkmen- Alevi köyleridir. Konu sınırı ise Nurhak'ta yaşayan Türkmen- Alevilerin yaşam tarzı, geleneği, kültürü, edebiyatı, inanç unsurlarıdır.

Araştırmanın Yöntemi Ve Verilerin Toplanması

Çalışmaya literatür taraması yapılarak başlanmış ve çalışma Bağlam merkezli yöntem ile hazırlanmıştır. Saha çalışmasına çıkmadan önce Nurhak'ın haritası incelenmiş, Alevi-Türkmen nüfusunun yoğun olarak yaşadığı köyler tespit edilmiştir. Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşımında yöreyi iyi tanıyan kılavuz kişilerden, köy muhtarlarından, Nurhak Hacı Bektaşî Veli Vakfı yöneticilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca yörede yaşayan halkın son çınarlarına ve sadece köyde yaşamını sürdürmüş olan, gelenek ve göreneklere

hakim şahıslara ulaşılmıştır. Tezimizde gözlem ve görüşme yöntemi kullanılarak yöredeki halk kültürü ve edebiyatı malzemeleri derlenmiştir. Gözlem tekniklerinden “katılımlı gözlem” tekniği kullanılarak yörede yaşayan şahısların arasında uzun süre bulunarak sağlıklı bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynak kişilerle ise “görüşme” yöntemi kullanılmış, seyircili ve seyircisiz ortamlarda bilgi alınmıştır. Alan araştırmasına başlamadan önce kaynak kişilere sorulacak sorular hazırlanmıştır. Soruların hazırlanmasında Metin Ekici’nin “*Halk Bilgisi (Folklor) Deleme ve İnceleme Yöntemleri*” adlı kitabından yararlanılmıştır. Mümkün olduğunca kaynak kişiyi sıkmadan sohbet havasında, sorulan soruların cevapları alınmaya çalışılmıştır. Sorular görüşme tekniği ile kaynak kişilere sorulmuştur. Kaynak kişilerin unutmamasını engellemek için ipucu amacıyla örnekler verilmiş, hatırlaması sağlanmıştır. Çalışmanın gidişatına göre sorular güncellenerek farklı konulara değinilmiştir. Çalışma sürecinde yapılan bütün görüşmelerde kaynak kişinin rızası alınarak ses kaydı yapılmıştır. Kaynak kişilerin yanına gitmeden önce samimi bir bağ kurabilmek amacıyla küçük hediyeler ve ikramlıklar alınmıştır. Kendini güvende hissetmeleri ve rahat konuşabilmeleri için kaynak kişilerin tanıdığı bildiği kimseleri de yanında bulundurarak görüşme yapılmıştır. Ses kaydı yapmak istemeyen kaynak kişilerin verdiği bilgiler yazı aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Yazı yoluyla aktaramayacak kadar hacimli olan bilgileri ise, yöre halkına; “ses kayıtlarının herhangi bir mecrada paylaşılmayacağı ve sadece tarafımızca dinleneceği sözü verilerek” kayıt yapılmıştır. Yörede adını vermek istemeyen üç tane kaynak kişi bulunmaktadır. Bu kişileri ise Kaynak kişi tablosuna “adını vermek istemeyen kaynak kişi” notu ile aktarılmıştır.

Kaynak kişiler, geçiş dönemleri hakkında bilgi verirken daha rahat bir tavır sergilemişlerdir. Bildikleri her şeyi aktarmak istedikleri için zaman zaman birbirlerinin sözünü kesmiş, bazen de kendileriyle ilgili anılar aktarmaya çalışmışlardır. Bu durum konunun dağılmasına sebep olmuştur. Ancak bu durumun araştırmayı olumsuz anlamda etkilememesi için hoşgörülle karşılanmış, sorulan soru tekrardan güncellenerek kaynak kişiye yönlendirilmiştir.

Halk bilimi ürünleri icra esnasında derlenmeye çalışılmıştır. Özellikle Halk oyunları ve Cem ayinlerine katılmaya çalışılmıştır. Ancak bazı ritüellerin günümüzde yapılmaması nedeniyle sadece kaynak kişilerden alınan bilgilerle yetinilmiştir.

Folklor malzemesinin eksiksiz bir şekilde aktarılması için bir takım zorlukları da söz konusudur. Özellikle Alevilik üzerinde sorulan sorularda bazı kaynak kişiler çekimser kalmışlar, bilgi vermek istememişlerdir. Kaynak kişilerin kaygısını gidermek amacıyla çalışmanın amacını, üniversite destekli olduğu uzun uzadıya aktarılmıştır. Kendi ailemin de Alevi olmasından dolayı kendimi tanıtarak, güven ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bir

diğer zorluk ise kadın kaynak kişilerin seslerinin kaydedilmesini istememiş ve özellikle geçiş dönemlerden olan “evlilik” hakkında bilgi vermek istememişlerdir. Çalışma yapılan bazı köylere ulaşım zorluğu yaşanmış, belli bir bölgeye kadar motorlu taşıt ile gidilmiş, daha sonra ise yaya ve eşek ile yola devam edilmiştir. Yaylalarda yapılan saha çalışmasında ise uzun süre yaylacılar arasında barınılmış, onların yaşam tarzı, kültü hakkında doğru bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte havanın soğuk olması, kaynak kişilerin tarlada veya hayvanların yanında işi olması saha çalışmasında yaşanan bir diğer zorluklardandır.

Derleme esnasında telefon kullanılarak ses kaydı alınmış ve fotoğraf çekilmiştir. Fotoğraflar ve ses kayıtları kaynak kişilerin izinleri alınarak kullanılmıştır. Saha çalışmasına başlamadan önce Nurhak merkez ve köyler birer defa gezilip kaynak kişi ve malzeme taraması yapılmıştır. Daha sonra ise malzemelerin yoğunluğuna göre her köye en az üç gün ziyarette bulunulup malzeme toplanmıştır. Çalışmanın hazırlanması iki yıl sürmüştür. Malzemeler toparlandıktan sonra belli bir düzen içerisinde yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirilme sırasında derlenen malzemeler titizlikle dinlenmiş, doğru ve eksiksiz bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Verilerin Yazıya Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi

Saha çalışmasının sonunda elde ettiğiniz malzemeler iki yıllık bir çalışmanın sonucudur. Kayıt altına aldığımız bütün malzemeler bilgisayar üzerinde yedeklenmiştir. Ses kayıtları titizlikle dinlenmiş, her kelimenin yerel söylenişini bozmadan yazıya geçirilmiştir. Bazı ses kayıtları kalabalık ortamlarda alındığı için içinde, uğultulu ve anlaşılması zor sesler barındırmıştır. Bundan ötürü yazıya geçirme aşamasında zorlanılmıştır. Malzemeler yazıya geçirilmesi aşamasında yazı dili olarak Türkiye Türkçesi kullanılmıştır. Çalışmamız sözlü kültüre dayalı olmasından ötürü mahalli dil özellikleri çok fazla görülmüştür. Orijinalliğinin bozulmaması için mahalli kelimelere müdahale edilmemiş, kelimenin anlamı ise çalışma sonunda Sözlük kısmında verilmiştir. Derlenen malzemeler konularına göre gruplandırılmış ve kendi içerisinde tasnif yapılmıştır. Halk bilimi başlığı altında incelediğimiz kısımlarda kaynak kişiler malzemeleri kendi yaşadığı olayları örnek olarak anlattığı için bu malzemeleri tırnak içerisinde, italik yazı stiliyle aktarılmıştır. Aktarılan malzeme metninin yanına ise kaynak kişi numarası aktarılmıştır.

Çalışma Nurhak Alevi-Türkmen halkının, kültürünün ve edebiyatının tamamına yer verildiği söyleneceği gibi, araştırmanın eksiksiz olduğu da iddia edilmemektedir.

Kaynak Kişi Bilgileri

Saha çalışmasında doğru ve sağlıklı bilgilere ulaşılabilmesi için kaynak kişi seçimini iyi yapmak gerekmektedir. Derleyici, saha çalışması esnasında kaynak kişilerle samimi bir iletişim kurması gerekmekte ve güven ortamı yaratmalıdır. Araştırmacı, kaynak kişi ile doğru bir iletişim kuramadığı takdirde doğru ve ayrıntılı bilgi alması zorlaşacaktır. Derlemeye başlamadan önce kaynak kişilere, derlemenin amacı anlatılmalı ve güven ortamı yaratılmalıdır. Kaynak kişi seçiminde yöreyi iyi bilen kişilerden yardım alınması gerekmektedir. Bu çalışmada, kaynak kişilerin en yaşlısına ve hayatını tamamen köyde geçirmiş olan kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma süreci boyunca 56 tane kaynak kişi ile görüşülmüştür. Bunlardan 23'ü erkek, 33'ü kadındır. Kaynak kişilerden üçü üniversite düzeyinde eğitim almış, beşi lise düzeyinde eğitim almış, bir kısmı ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde eğitim almış, çoğunluğu ise ümmi'dir. Kaynak kişilerin hakkındaki bilgileri göstermek için, kaynak kişi tablosu oluşturulmuştur. Bu tablo; "isim-soyisim, yaş, eğitim durumu, ikamet yeri, derlemenin ortamı" olmak üzere altı başlıkta tasnif edilmiştir.

NURHAK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Nurhak İlçesi Adının Kaynağı

Nurhak, tarihi kaynaklarda "Nurhak veya Nur-u Hak" olarak geçmektedir. Nurhak adı, Arapça Nur ve Hak kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Nurhak adıyla ilgili geleneksel bazı açıklamalar vardır. Nurhak; adını, eteklerinde kurulduğu 3090 metre yüksekliğindeki Nurhak Dağı'ndan almıştır. Nurhak Dağı'nın geceleri ay ışığında parlamasından ötürü ışık manasına gelen nur kelimesini hak etmesinden yola çıkılarak Nurhak adı verilmiştir. Bu parlaklık Hakk'ın (ışığı) olarak görüldüğü için Nuru Hak denmiştir. Bu parlaklığın sebebi kimilerine göre dağdaki madenlerdir. Kimilerine göre de bölgedeki manevi değerlerdir. Nurhak Dağı üzerinde, etrafında ve Nurhak sınırları içinde birçok türbe, ziyaret yeri ve mezarlık vardır. Nurhak adı üzerinde; Nurhak'ın etrafındaki ziyaret yerleri, türbeler, savaşlar, efsaneler de etkili olmuştur(Aksu, 2019: 15).

Nurhak'ın Tarihi

a) Tarih Öncesi Dönemlerde Nurhak

Nurhak'ın güneydoğusunda yer alan Pazarcık Ovası ve ovalara açılan vadilerde Alt Paleolitik kültürüne ait çakmaktaşıdan yontulmuş çok sayıda alet ele geçirilmiştir. Akdemir Deresindeki buluntular insanlık tarihini günümüzden yaklaşık 300.000 yıl öncesine götürmektedir. Nurhak'ın da içinde bulunduğu Maraş bölgesi yaklaşık 9 bin yıllık bir yerleşme tarihini barındırır. M.Ö. 7. Binyılda Maraş bölgesi Mezopotamya kaynaklı Halaf

Kültürü'nün etki alanındadır. Bu kültürün izleri halen kazıların devam ettiği Domuztepe başta olmak üzere birçok yerleşme alanında izlenebilmektedir. Bölgedeki yerleşme yoğunluğu İlk Tunç Çağ'ın başlarından itibaren artar. M.Ö.3. bin yılda sayıları hızla artan, çoğunlukla küçük boyutlu bu köy yerleşmelerinde halk çiftlik ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Bölgeyi çevreleyen yüksek dağlarda ve otlak bakımından zengin yaylalarda olasılıkla yarı göçebe yaşam tarzı sürdürülmekteydi. Bölgede İlk Tunç Çağı'ndan kaldığı düşünülen birçok höyük bulunmaktadır (Aksu, 2019: 25).

b) Asurlular-Persler-Makedonyalılar-Selefkoslar-Kommagene Krallığı Döneminde Nurhak

Nurhak ve çevresi, Hititler döneminden önce bir yaşam alanı olarak karşımıza çıkar. Nurhak coğrafyasında hüküm süren Luvilerin tarihleri, M.Ö. 2300'lere kadar çıkmaktadır. Luviler, Toros Dağları ve kuzeyi ile Maraş bölgesine hakim olmuşlardır. Ancak Nurhak'ın şehir kimliği kazanması Hititler dönemindedir. M.Ö. 2000-1200 yılları arasında Hitit İmparatorluğu dönemidir. Daha sonra geç Hitit döneminde de Nurhak önemini korumuş ve yaşam alanı olmayı sürdürmüştür. Hititlerden sonra Nurhak ve çevresini M.Ö. 720-612 yılları arasında Asur egemenliği altında görmekteyiz. Medlerin M.Ö. 612 Yılında Asur devletine son vermesiyle beraber bölgede Med hakimiyeti başlamış ve M.Ö. 333 yılına kadar devam etmiştir. Nurhak, Medler-Persler döneminde Kapadokya eyaletine bağlı bir yerleşim yeridir. M.Ö. 333 yılından 323 yılına kadar yaklaşık 10 yıl Makedonyalıların hakimiyeti altında kalan Nurhak coğrafyası daha sonra M.Ö. 323 yılında M.Ö. 64 yılında Büyük Roma İmparatorluğu hakimiyetine girene kadar Selefkoslar hakimiyeti altında kalmıştır. Roma dönemi içerisinde M.Ö. 163 yılından M.S.72 yılına kadar da Kommagene Krallığı'nın da bu bölgede hakimiyet kurduğu görülür (Aksu, 2019: 45).

c) Büyük Roma İmparatorluğu Dönemi

Romalılar, M.Ö. 192 yılında Anadolu'ya girerek Toroslar'a kadar Batı ve İç Anadolu'yu Selefkuslar'ın elinden alarak kendilerine bağladılar. M.Ö. 64 yılına kadar Selefkuslar'a bağlı kalan Nurhak ve çevresi bu krallığın merkezi Antakya'nın, Romalılar tarafından alınmasıyla bu devletin eline geçti, nurhak'ın güneydoğu bölgesinde bulunan Kommegenler, Romalıları bir hayli uğraştırarak ihtilaller çıkardılar. Bazen bağımsız, bazen de Roma'ya bağlı oldular. Başkenti Samsat olan Kommegene krallığı, Nurhak bölgesini de yönetti. Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasından sonra Nurhak, Doğu Roma sınırları içerisinde kalmıştır (Aksu, 2019: 47).

Büyük Roma döneminden kalma eserler şunlardır;

Nurhak Kalesi, Karadede Kalesi, Tahtalı Kalesi, Söğütlü Kalesi, Şerbet Kalesi, Lorşun Hanı, Tahtalı Hanı, Yılan Ovası Hanı

d) Selçuklu Döneminde Nurhak

Selçuklular zamanında, Maraş ve Elbistan, çoğu zaman ayrı birer idari birimler olarak yönetiliyordu. Maraş'ı Hüsameddin Hasan soyundan gelen valiler yönetirken Nurhak'ın da içinde bulunduğu Elbistan bölgesi genellikle Selçuklu hanedanına mensup melikler tarafından idare edildiği gibi bazı zamanlarda önemli ümareler tarafından yönetilmekteydi. Bundan dolayı Elbistan ve Nurhak'ın, Maraş hudutlarına dahil olmadığını görürüz (Aksu, 2019: 77).

Selçuklu dönemine ait eserler şunlardır; Zilli Han, Nurhak Hanı, Çevirme Hanı Kamereddin Hanı.

e) Dulkadir Beyliği Dönemi

1335 yılında İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümü üzerine İlhanlı Devleti yıkılmaya başlamış ve bölgedeki Moğol tehtidi ortadan kalkmıştır. Rahat bir nefes alan bölge Türkmenleri ve onların Elbistan'daki lideri Taraklı Halil Bey, Memluk sultanına giderek Elbistan'ın naipliğini istedi ve memluk sultanı da bu teklifi kabul ederek Halil Bey'i Elbistan naipliğine atadı. Elbistan bölgesinde gözü olan birbaşka Türkmen beyi ise Birecik taraflarında oturan Karaca Bey'dir. Karaca Bey; oğlu Halil'i, Elbistan'daki Taraklı Halil'in üzerine gönderdi, iki tarafın mücadelesinde Karaca Bey'in oğlu Halil galip geldi. Durumu yakından takip eden Memluk sultanı en-Nasır, iki Türkmen beyini de Mısır'a çağırıp onları mülakata aldı ve tercihini Karaca Bey'den yana kullanarak onu Türkmenlerin emiri ilan etti. Mısır sultanı, daha sonra iki beye de hediyeler verdi. Karaca Bey, Kahire'den sultan gibi uğurlandı ve böylece 1337 yılında Dulkadir Beyliği kurulmuş oldu (Aksu, 2019: 113).

f) Osmanlı Devleti Dönemi

Nurhak ve çevresi, son Dulkadir Beyi olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'in 1522 yılında öldürülmesinden itibaren Osmanlı'ya dahil olmuş ve bölge Osmanlı hakimiyeti resmi olarak başlamıştır. 1522 yılında 81 sayfalık Maraş Tımar Tevcih hazırlanmış, 1525 veya 1526 yılında da bölgenin ilk ayrıntılı tahriri yapılmıştır. Bu defterden edindiğimiz bilgilere göre Nurhak nahiye'dir. 10 ile 40 yıl arası yenilenen bu defterler, aynı zamanda arazi ihtilafları için kesin delil hükmünde olan defterlerdir. Nurhak, Osmanlı dönemi ilgili ayrıntılı bilgileri de bu defterlerden öğrenmekteyiz (Aksu, 2019: 125).

Nurhak'ın Coğrafi Yapısı ve İklimi

Nurhak; Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda, Doğu Anadolu Bölgesi'nin batısında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında yani bu üç bölgenin birleştiği noktada yer alır. Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümünde yer alan Nurhak, bağlı olduğu Kahramanmaraş'ın kuzeydoğusundaki Toros Dağları'nın uzantısı olan 3090 metre yüksekliğindeki Nurhak Dağı'nın güney eteklerinde kurulmuştur. Nurhak, 37 derece kuzey enlemi ve 37 derece doğu boylamı üzerinde yer alır. Nurhak'ın kuzeybatısında Elbistan, güneyinde Çağlayancerit, batısında Ekinözü, doğusunda Malatya'nın Doğanşehir, güneydoğusunda Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesi ve güneybatısında On İki Şubat merkez ilçe bulunur. Kahramanmaraş 2012 yılında büyükşehir oldukran sonra il idari yapısı yeniden yapılandırılmıştır. 2003 yılı verilerine göre Nurhak'ın yüzölçümü 1219 km²'dir. Nüfus yoğunluğu 14 kişiyle en az olan ilçedir, il ortalaması ise 70'dir(Aksu, 2019: 23).

Nurhak'ın Ekonomisi

Ekonomisi genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanmakla birlikte, küçük çaplı ticari işletmelerde bulunmaktadır. Tarım ve hayvancılık daha çok küçük aile işletmeciliği şeklinde olup, sulanabilir tarım arazisinin de azlığı sebebiyle ekonomik getirisi düşük kalmaktadır. 5000 hektar olan toplam tarım arazisinin 20000 hektar sulanabilir kısmından 1000 hektar sulanabilmektedir. İlçe genelinde tarım ürünleri işleyerek, ekonomiye kazandıracak sadece bir adet işletme bulunmaktadır. İlçenin gerek iklim yapısı gerekse coğrafi yapısı itibarıyla bitkisel tarımdan ziyade hayvancılık daha avantajlı bir konumdur. İlçe genelinde bulunan yayla ve mezralar küçükbaş hayvancılığa son derece müsaittir. Ancak hayvancılık konusunda üretilen ürünleri işleyip değerlendirebilecek entegre tesislerinin olmayışı dezavantaj olarak görülmektedir. Ayrıca ilçede bağbahçe tarzı tarım uygulamaları, özellikle de elma ve çilek üretimi konusunda kaymakamlığın da desteğiyle ilçe genelinde bulunan yayla ve mezralar özellikle de son yıllarda bir atılım olmuştur. Bu sektör organik tarım uygulamaları bağlamında geliştirilmeye müsait olarak değerlendirilmiştir (http://www.nurhak.gov.tr/default_b0.aspx?concent=327ET:02.05.2015).

Nurhak'ın Ulaşımı

Kapıdere ve Elbistan yolu olmak üzere Nurhak'a iki farklı yerden giriş yapmak mümkündür. Nurhak'ın yolları kullanılabilir durumdadır. Köylere giden yolların vazıları patikadır. Ancak ilçe merkezindeki yollar asfalttan yapılmıştır. Bu yollar yaz-kış kullanılır durumdadır. Hayla yollarının ise yapımına başlanmıştır (Aksu, 2019; 76).

BİRİNCİ BÖLÜM

ALEVİ TÜRKMENLERİN İNANÇ YAPISI

1.1. Alevilik

Şemsettin Sami, Alevi'nin tanımını Kamus-ı Türki'de "Hazret-i Ali bin Ebi Talip ile Fatmatü'z-Zehra binti Resulillah sülale-i tahiresinden olan sadat ve şürefaya vasıf olan, Hz. Ali efendimize intisap ve tarafgirlik edip sair ashab-ı kirama suver ve derecat-ı muhtelifede tercih edenlere ve turruk-ı aliyeye tabi olup Hazreti müşarunileyhin intisabıyla müftehir bulunanlara vasıf olur: Onlar Alevidir." şeklinde aktarmıştır (2010;48). Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimler Sözlüğü'nde ise alevi kelimesi şu şekilde açıklanır; "Hz. Ali'ye bağlılık noktasında birleşen çeşitli dini ve siyasi gruplar için kullanılan bir terim. Ali'ye mensup, Ali'ye ait anlamlarına gelen bu kelimenin çoğulu "Aleviyye ve Aleviyyun" şeklindedir(2019: 47). İslam tarihinde, mezhep ve tarikat edebiyatında, Arapça dil kaidesine göre, Hz. Ali'yi sevmek ve saymak, "Aleviyet", "Alevilik" kelimeleri ile ifade edilmiştir(Eröz, 1990: 33). Arapça'da "Ali'ye mensup, Ali'ye ait" anlamına gelen "Alevi" kavramının bilim adamlarınca "Hz. Ali'ye taraftar olma, onun yolundan gitme" anlamlarında kullanıldığı ifade edilmektedir. Sözcüğün çoğulu Aleviyye ve Aleviyyun'dur" Burhan-ı Katı, sözlüğünde "Aleviyan" sözcüğü karşılığında İmam-Ali evlatları denmekte ve halen seyyidler ve şerifler için kullanıldığı ifade edilmektedir(Yaman, 2007: 18). Arapça'da "Ali'ye mensup, Ali'ye ait" anlamına gelen Alevi, İslam tarihi ve tasavvuf edebiyatında ise, "Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve her hususta ona bağlı olmak" anlamlarında kullanılmıştır. Bu bakımdan ona bağlı olan herkese "Alevi" denir(Fırlıklı,1991;07). Özkırmırlı ise "Alevi sözcüğününütpkı Abbasoğulları'na Abbasi, Haşimoğulları'na Haşimi denilmesi gibi Alioğulları anlamında kullanıldığı ve bir anlam genişlemesi ile Ali yandaşlarını da kapsadığını belirtmiştir(Özkırmırlı'dan akt. Töret, 2017: 63). İslam içinde Ali yandaşlığı, peygamberin ölümünden sonra başlar. Alevilik, "Ali'yi tutan", "Ali'nin yoluna giden", "Ali'ye bağlanan" gibi anlamlara gelir(Bozkurt, 2005: 01). Noyan'ın tanımlaması ise şu şekildedir;

Alevi sözcüğü Arap dilinde, "Ali'ye ait, Ali'den yana", anlamına gelen bir sözcüktür. Türk Tasavvufunda Hz. Ali'ye, Ehl-i Beyt'e ve Hz. Muhammed'in soyundan olan on iki İmam'a bağlı olanlara da Alevi derler. Aleviler, Hz. Peygamberin amcası oğlu, damadı ve en yakını olan HZ. Ali'yi, onun en üstün bilgili, faziletli sahibesi olarak tanırlar. Hz. Muhammed'in veda haccı dönüşünde, Gadir-i Hum'daki konuşmasında Ali'yi öğücü birçok hadisler söyleyerek, vefatından sonra onun imamlığa gelmesi için vasiyette bulunduğunu kabul ederler(2006: 146).

Sonuç olarak Alevilik hakkında birçok yapılan tanımlar ve ileri sürülen düşünceler mevcuttur.

Nurhak'taki Alevi Türkmenlerin ise, Alevilik hakkında yaptığı tanımlar şinlardır;

Alevilik, “Hak yoludur. Ali'nin yanında olup, Muaviye'ye lanet okuyanlara “Alevi” denir. K.Ş.01

Alevi isen “eline, beline, diline sahip olacaksın”, hoşgörülü olacaksın, godan gıybetten kaçınacaksın. Kötü konuşmayacak, kötü görmeyecek, kötüye dokunmayacaksın, dört kapıya kırk makama uyacaksın. K.Ş.02

Eskiden alevi olmak için yol değil, bel çocuğu olman gerekirdi. Yani soyunun Hz. Ali'ye dayanması, ocak olması gerekirdi. Simdi Alevi'yim deyip, eline saz alan çıkıyor meydana. K.Ş.03

1.1.1. Aleviliğin Tarihsel Gelişimi

Aleviliğin doğuşu Hz. Muhammed'in vefatından sonra cereyan eden olaylara dayanmaktadır. İslam âlemi, Peygamberin vefatından sonra kendilerine yeni bir lider seçme arayışı içerisine girmişlerdir. Bu süreçte gerçekleşen siyasi ve dini ayrılıklar karışıklığa neden olmuştur. Yaman, bu durumu şu şekilde aktarmaktadır;

Hz. Muhammed daha sağlığında birçok kez damadı ve amcasının oğlu Hz. Ali'nin yerine geçeceğini vurgulamıştı. Hz. Muhammed'in soyu, kızı Hz. Fatıma'yı eş olarak verdiği Hz. Ali'den devam etmişti. Hz. Muhammed Mekke'ye Hicret ettiği zaman da ailesine ve işlerine bakmak üzere Hz. Ali'yi yerine bırakmıştı. Üstelik Peygamber Hz. Ali'nin katıldığı hemen hemen bütün savaşlarda onu komutan olarak atamıştı. Bilindiği üzere Hz. Muhammed Veda Haccı dönüşünde (632) Gadir Hum adlı yerde beraberindeki Müslümanlarla konaklayarak bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında Hz. Ali'nin müslümanlara önder yani halife tayin olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca ölmeden önce Hz. Muhammed, “Bana bir kalem ve kağıt getirin size bir vasiyet yazdırayım ki, benden sonra ihtilafa düşmeyesiniz” demiş ancak bu isteği yerine getirilemeden vefat etmiştir. Hz. Ali ve diğer aile üyeleri defin işlemleriyle uğraşırken Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer hilafet kavgasına tutuşmuş ve Hz. Ebubekir halife olmuştur (2007: 71-72).

Şener ise bu olayı şu şekilde aktarmaktadır;

Hz. Muhammed'in sağlığında, İslamiyet içinde önemli bir ayrılık bulunmamaktadır. Müslümanlar arasında bazı ihtilaflar olsa da, bir bölünme söz konusu değildir. İlk ve en önemli bölünme, Hz. Muhammed'in vefatından hemen sonra, hatta peygamberin cenazesi henüz kaldırılmadan ortaya çıkmıştır. İlk müslümanlar ve akraba çevresi onun ölümünü henüz kabul edememişlerdir. Buna rağmen Hz. Ayşe, Hz. Ali, Hz. Fatma ve diğer yakınları, Peygamberin ölümünün yarattığı üzüntüyü yaşayıp, cenazenin defin işlemleriyle uğraşırken, Ebubekir, Ömer, Osman ve onlarla birlikte birkaç kişi bir evde toplanarak Ebubekir'i Hz. Muhammed'ten sonra halife olarak seçmişlerdir. Bu duruma başta Hz.

Muhammed'in en yakınları karşı çıkmışlar ve Hz. Muhammedin doğal halefinin Ali olduğunu savunmuşlardır. Bu İslamiyet içerisinde çağlar boyu süren bölünmenin tohumlarını ekmiştir(Şener'den akt. Töret, 2017: 86).

Araştırma alanında kaynak kişilerimiz Aleviliğin menşei ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır;

Alevilik, Hz. Ali'nin halife seçiminde haksızlığa uğramasından dolayı Ali taraftarlarının birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. (K.Ş.04)

HZ. Muhammed vefat ettikten sonra peygamberi sırlamadan Hz. Ebubekir ve diğerleri de başta olmak üzere herkes halifelik derdine düştü. O arada Ali peygamberin cenazesıyla ilgileniyordu. İçerde oynanan Alicengiz oyunundan habarı yoktu. Ali, peygamberin defin işleriyle uğraşırken toplaşıp halife olarak Ebu Bekir'i seçiyorlar. Ali ve Aliciler buna karşı çıkıyor. Hz. Ali benim evde toplanın diyor. Herkes Hz Ali'nin evine koşuyor. Koşarken de birbirine "Ali'nin evine!" diye bağırıyorlar. Sonra da bu bağrışlar alevi alevi diye yükselince bizim adımız "Alevi" kalıyor. (K.Ş.01)

1.1.2. Alevilik ve Bektaşilik

Genel olarak Alevilik ve Bektaşilik birlikte anılmakta hatta eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak Alevilik ve Bektaşilik arasında az da olsa farklar vardır. Velayettin Ulusoy'a göre Alevilik, Hz. Ali'yi seven, onun islam anlayışını ve yorumunu benimseyen bir inanış sistemidir. Bektaşilik ise, Hacı Bektaş Veli'den sonra ortaya çıkmış, zaman içinde yıpranmış olan Aleviliğin o günkü sosyal yapıya uygun hale getirilmiş şeklidir(Töret, 2017: 88). Atalay ise Bektaşiliğin, Alevilik kılığında Anadolu'nun birçok yerine yayıldığını ve Rumeli, Bulgaristan, Yunanistan'da da yaygın olduğunu aktarmıştır(2015: 82). Köprülü, Alevilik ve Bektaşiliğin, inanç olarak aynı, toplum olarak ayrı olduğunu belirterek, Aleviliği, köylülere, Bektaşiliği ise şehirlilere tahsis etmiştir(Köprülü'den akt. Töret, 2017:89). Özkırmırlı ise Alevilik ve Bektaşilik arasındaki farkı; "Aleviliğin, mezhepler ve tarikatları kapsayan bir inanış biçimi, Bektaşiliğin ise Anadolu Aleviliğinin tarikatın yapısı içerisinde kurumlaşmış biçimi olduğunu belirterek, Alevilikteki" babadan oğula geçme" durumunu dışda tutulursa, bir Aleviyle bir Bektaşî'nin hayat görüşü tıpa tıp birbirinin aynısıdır" şeklinde aktarmıştır(Özkırmırlı'dan akt. Töret, 2017: 89). Noyan, Aleviler ile Bektaşiler arasında çok fazla farkın olmadığını, küçük farkların ise uygulanış yöntemlerinden kaynaklandığını, "her Alevi'nin Bektaşî, her Bektaşî'nin de Alevi olduğu" görüşündedir(2006:156). Araştırma alanında kaynak kişilerimiz, Alevilik ve Bektaşilik arasındaki farkları şu şekilde aktarmıştır;

Burada Alevi olan da var, Bektaşî olan da. Biz ocak ailesiyiz, seyit soyundan geldik,

Aleviyiz. Aleviler, ocaktan gelendir. Bektaşiler sonradan yola girendir. Eskiden “yoldan olmaz belden olur” derdik, şimdi “belden olmaz, yoldan olur” diyorlar. Eline saz alıp, Hacı Bektaş’a giden alevi oluyor. (K.Ş.03)

Alevilik doğuştandır, Bektaşilik sonradan olunur. Senin ebelerin sünniydi. Daha sonra bize döndü. Onlar bektaşidir. Dedelerin de anadan doğma aleviydi. (K.Ş.04)

Alevi de Bektaş de birdir. Hepimiz ceme gelir inancımızı yaşıyoruz, lokmamızı dağıtır, semahımız döneriz. Hacı Bektaş’a gidip kurbanımızı tığlarız. Aralarında fark yoktur. (K.Ş.05)

Kaynak kişilerimizin verdiği bilgilere göre Nurhak halkının inaç bakımından kozmopolitik bir yapısı olduğunu görmekteyiz. Nurhak’ta alevi ocak aileleri olsa da dışardan çok fazla göç almasından dolayı sonradan yola giren Bektaşiler de bulunmaktadır. Kaynak kişimiz Süleyman Per, Nurhak için “gaçgın yatağı” adlandırmasını kullanmıştır.

Nurhak gaçgın yatağıdır. Eskiden ipini koparan buraya gelmiş. Eşkiyalık yapan buraya sığınmış, devlete karşı suç işleyen sığınmış, Yavuz Sultan Selim’den kaçan sığınmış, alevi sığınmış, sünni sığınmış. Nurhak eskiden bol ağaçlıkmuş. Bir de devlet buralara pek göz atmazmış. Herkes gelmiş buraya. Benim dedemin dedesinin dedesi de Pir Sultan Abdal’ın kardaşıymış. Hızır Paşa bunları sıkıştırınca benim dedem kaçıp geliyor buraya, emme Pir Sultan kaçmıyor, keşke benim dedem de kaçmasaydı. Pir Sultan gibi dava adamı olsaydı. (K.Ş.02)

1.1.3. Alevilik ve Mezhepler

Mezhep, “Gidilen, yürünen yol, meslek, din ve itikat yolu, doktrin”(Develioğlu, 1995:640). Alevilik, sözlü bir geleneğe dayalı olmasından ötürü, geçmişten günümüze gelene kadar birçok tarikat, mezhep ve topluluğu etkilemiş ve bu topluluklardan etkilenmiştir. Alevilik ile benzerliğinin çok fazla olmasından ötürü, alevilik ile eş anlamlı kullanılan Şiilik, Caferilik ve Batınilik’in ne olduğunu açıklamak gerekmektedir.

1.1.3.1. Şiilik

Şia, “taraflılar, yardımcılar” demektir. Şii ise “taraf tutan manasındır (Develioğlu, 1995: 996-998). Mezhebin kurucusu Safiyeddin’dir. Ona göre Muhammet’ten sonra imamlığın Ali’ye verilmesi gerekirdi. Peygamberin, Gadir-i Hum denen yerde, imamlıkla ilgili yaptığı bir hadis vardır. O hadiste, “benden sonra imamlık Ali’nin dir.” Diye bildirmiştir. Ancak halife seçiminde bu hadise uygun davranılmamıştır. İslam dininde halifelik seçimi için oy çokluğuna değil de halife olacak kişinin bilimsel olgunluğuna bakılmalıdır. Ali ise bu olgunluğu taşımaktadır (Eyüboğlu,1997: 387-388). Hz. Ali’nin haksızlığa uğradığı düşüncesi İran’da şiilik mezhebinin temelini atmıştır. Bu mezhepin anlayışı on iki imama dayanması

sebebiyle içinde Ali sevgisini ve Ali yanlılığını barındıran bütün tarikatları etkilemiştir. Başta Alevilik- Kızılbaşlık denen topluluklar tarafından benimsenmiştir. Başlangıçta siyasal amaçlı bir topluluk olan şia, sonradan mezhep niteliği kazanmıştır. Nitekim Ali'nin sağlığında ortaya çıkan Şia-i Ula ve Usul-i Şia toplulukları dışında, asıl Ali'nin ölümünden sonra gelişen Şiilik; Keysaniyye, Zeydiyye, İmamiyye, Galiyye olmak üzere dört mezhepe ayrılmıştır. Şiiliğin tarihsel gelişimi içerisinde ise İmamiye etkili olmuştur(Töret, 2017: 91). Şiilik başından beri İran devletinin resmi mezhebi olmuştur. Alevilik ise devletle hiçbir zaman uzlaşmamıştır. Kökleri aynı olan bu iki akımın ayrılmasının sebebi budur. Şiilik, İran tarihinden, toplumdan ve kültürden ibarettir. Alevilik ise Orta Asya, Ortadoğu ve Anadolu'dan beslenir(Töret, 2017: 92).

1.1.3.2. Caferilik

İsna aşeriyenin (on iki imamcılar) bir kısmını temsil eden Caferiler, Cafer b. Ali el-Askeri'yi onikinci imam tanıyanlardır ve İmamiye'nin tanınmış mezheplerindendir. Fıkıh bakımından Caferi olanlar, bütün isna aşeriyeciler (on iki imamcılar) ile Cafer-i Sadık'ın imametine inanlardır(Eröz, 1990: 43). Aleviler, zaman içerisinde Caferilikle eş anlamlı olarak anılmaktadır. Yaman bu durumu bize şöyle aktarmıştır:

Aleviler zaman zaman "Caferi" olarak da adlandırılmaktadır. Bunun birinci nedeni; Alevilerin on iki imamlardan olan İmam Cafer Sadık'a olan dinsel bağlılıklarından kaynaklanmaktadır. Onların kutsal kitaplarından Buyruklara onun adı verilmiştir. Bazı Aleviler de kendi inanç kimliklerine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlarda mezheplerinin "Caferi" olduğunu ifade etmektedir. "Alevi" kavramının "Caferi" kavramı ile birlikte kullanımının bir diğer nedeniyse siyasal nedenlere dayanmaktadır. Bilindiği üzere Kars yöresinde yaşayan ve İran Şii cemaatiyle yakın inanç ve kültür esaslarına sahip bulunan topluluk Caferiler (Şiiler) bilinirler. Zaman zaman İran Şiilerinin kimi Caferilerle birlikte, Anadolu Alevilerini Şiileştirmeye çalıştıklarını ifade eden haberler de basında yer almaktadır. Gözlemlerime dayanarak söylemeliyim ki kısa vadede Anadolu'daki Alevi toplulukların şiileşmesi bir eğilim söz konusu değildir (2007: 28).

Caferilikte dinin temeli beştir:

1. Tevhid (Allah'ın birliğine inanmak)
2. Nübüvvet (Peygamberlere inanmak)
3. İmamet (Muhammed'ten sonra imamlığın Ali ve soyundan sürdüğüne inanmak)
4. Adl (Allah'ın adaletine inanmak)
5. Maad: (Ahirete inanmak)

Bunların üçü (tevhid, nübüvvet, mad) usul-i din, yani dinin; ikisi de (imamet ve adl) usul-i mezhep, yani mezhebin temelleridir. Bu nedenle beşine de inanan mümin, Caferi

sayılır. Mezhebin temellerine yani imamet ile adl'e inanmayan da İslam'dan çıkmış sayılmaz.

Caferiliğin on temel ilkesi de şunlardır;

1. Namaz
2. Oruç
3. Hac
4. Zekat
5. Humüs (Belirli mal ve kazançlarda beşte bir payın Muhammed soyundan olanlara verilmesi)
6. Cihad
7. Teberra (Muhammed Peygamber'in, Ehl- Beyt'in, özellikle Ali'nin haklarını alanlara düşmanlık beslemek)
8. Tevella: (Hz. Ali'den yana olanları dost bilmek)
9. Emr bi'l-ma'ruf (İyiliği ve Tanrı buyruklarını bildirmek)
10. Nehy an'il-münker (Kötülüğü Yasaklamak)

Bunları, yadsımamak koşuluyla yapmamak suçtur, yani insan günah işlemiş sayılır ama dinden ve imandan da çıkmaz (Töret, 2017: 91-92).

Nurhak'daki Alevi halkı, *“Caferi olduklarını, Cafer-i Sadık'ın yolundan gittiklerini, Buyruk'u da güvercin kanyla Cafer-i Sadık'ın yazdığını, evlilik için yapılan nikahın Caferi nikahı olduğunu”* söylemişlerdir. *Ancak Caferiliğin usul ve kurallarını sordüğümüzda pek bir şey bilmediklerini ceme gittiklerini, semah döndüklerini, tarikat namazı kıldıklarını* aktarmışlardır.

1.1.3.3. Batınilik

Alevi düşünceye özellikle etkili olan cereyanların başında batınilik gelir. Batınilik, en genel şekliyle, Kur'an-ı Kerim'in bir zahir (dış), bir de batın (iç) yüzü vardır; Kur'an-ı Kerim'in batın yüzünü bilen, bu anlayış seviyesine ulaşan biri için, artık onun zahirine uyma gereği kalmaz inancını savunmaktadır. Bu şekliyle Batınilik, genel bir ifadedir. Bu inancı benimseyen kişilere hangi mezhepten olurlarsa olsunlar “batini” denir (Fığlalı, 1991: 300).

Bu tererime, XII. Yüzyıldan sonra rastlanır. Daha önce Batıniligi temsil eden zümreler ise ya temel aldıkları kimi inançlarından dolayı ya da bağlanılan kişilerin adlarına göre çeşitli adlar verilmiştir: Karmetiyye, Seb'iyye, İsmailiyye, Mübarekiyye, Hurremiyye gibi. Ama XII. Yüzyıldan başlayarak şeriata aykırı bulunan yorumları ve siyasal amaçları nedeniyle egemen devlet güçlerin kavuşturma ve baskısına uğrayan Batınilerin İran ve Horasan'a yayıldıkları, daha sonra Moğalların önünden kaçarak Anadolu'ya geldikleri görülür (Töret, 2017: 94).

Batinilik sayılara, harflere önem veren, onlarla bir takım sorunları çözümlemeye çalışan bir inanç düzenine dayanır. Kaynağı ilk çağ olan bu inanç sonradan tasavvufa, özellikle, sayılara, harflere inanan Hurufiliğe geçmiştir. Böylece batinilik kendisini tasavvufta sürdürmeye başlamıştır (Eyuboğlu, 1989: 364).

Batinilere göre evren kadimdir. Önü ve sonu yoktur. Evren dokuz aşamalıdır. İlk basamak Sabık'tır. Onuncu aşamada akıl vardır. Akıl evrenin değişim nedenini açıklar. Evren kendiliğinden var olmuştur. Evrenin bir yaratıcısı yoktur. Batinilik'te imamlık çok önemli bir müessesedir. Batinilere göre imam herşeyi bilir. Gerçeğe, akıl ile değil imamanın öğütleriyle varılabilir. İmam kusursuz bir varlıktır. Dolayısıyla imama gönül vermiş kişinin Kur'an'ın buyruklarına uymasına gerek yoktur.

Batiniliğin kurucularından sayılan Ebu'l Hattab Muhammed bin Abi Zeyneb, Ali'nin tanrısal nitelikler taşıdığını, tanrının Ali'nin kişiliğine "görünüş" alanına çıktığını ileri sürerek imamla (bir bakıma insanla) tanrı arasında bir özdeşliğin bulunduğu görüşünü savunmuştur (Eyuboğlu, 1989: 364). Batinilik, şeriatın koyduğu kurallara karşı çıkmış, özgürlüğü savunmuş, yeryüzünün ulusal sınırlara bölünmesini gereksiz bulmuştur.

İnsan-tanrı özdeşliği inancını benimsemesi, sayıların, harflerin bir takım oluşturu, yaratıcı güçlerle donatılmış olduğu konusundaki düşüncesi Haydarilik, Kalenderilik, Bektaşilik kuruluşlarını etkilemiştir.

Nurhak'da Alevi-Türkmenlerin inanç ritüelleri de İslamiyetin zahir yönünden ziyade batın yönünü benimsemişlerdir. Kaynak kişilere, namaz, oruç, hac gibi İslami görevlerin yapılıp yapılmadığını sorduğumuzda bize verdikleri cevap; "*insanın kalbinin güzel olması, kötüye bakmaması, yarattanın yarattığı bütün camlıları sevmesinin de bir ibadet olduğunu aktarmışlar, namazın gösteriş, hacın da israf olduğunu*" savunmuşlardır" (K.Ş.01-K.Ş.04)

Ancak ocakzade ailelerle yaptığımız görüşmede "*alevilikde yatsı namazının olduğu, ona da şükür namazı dediklerini ve bir de halka namazı olarak zikir çektiklerini*" aktarmışlardır. (K.Ş.06-07)

1.1.3.4. Alevilik ve Kızılbaşlık

Aleviler, Kızılbaş sözcüğünün menşeyini Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasında geçen menkıbevi olaya ve Muaviye ve Hz. Ali arasında geçen Sıffin Savaşında Ali taraftarlarının başlarına kırmızı sarık sarmalarını rivayet etmişlerdir. Eröz, Kızılbaş sözcüğünün bu anlatımlarla alakasının olmadığını aktarmış, Türklerin geleneksel başlığı olan "Kızıl Börk" ile ilişkilendirmiştir.

Türkler arasında, baş giyimine izafet, uruğ, boy ve oymak isimlerine rastlanmaktadır.

Siyah başlık giyen bir Türk uruğunun adı “Karapapak” veya “Karakalpak” tır. Kazaklar’ın Büyük Orda’sına bağlı Abdan ve Suvan uruğları, Kızılbörek ve Konurbörek kollarına ayrılıyordu. Kırgızlar, sağ ve sol kollara ayrılır. Sağ kolun uruğları, Adigene ve Tagay’dır. Adigene uruğunun boyları; Adigene, İçkilik ve Monguş’tur. İçkilik’e bağlı oymaklardan birinin adı ise Kızılbaş’tır (Eröz,1990: 81).

Kızılbörek ile ilişkilendiren bir diğer araştırmacı da Ethem Ruhi Fırlı’dır. “Kızılbaş sözcüğü 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı kaynaklarında geçmekte ve günümüzde ise halk arasında kullanılmaktadır. Sünni ve Alevi bütün Türkmen boyları börek ve başlık kullanmışlardır. Bu sebeple Kızılbaş sözcüğü Türkmenlere verilen bir isim olarak anılmıştır (1991: 9). Noyan ise Kızılbaş sözcüğünün kökenini Şamanların giydiği kırmızı başlığa bağlamaktadır. 14. Yüzyıldan sonra, Anadolu’da yerleşen Yörük ve Türkmenler, kırmızı başlık kullanıyorlardı. Orta Asya’da yaşayan Türk oymaklarının şamanları da başlarına kırmızı bez sarar ya da kırmızı takke giyerlerdi(2006:195). Özdemir ise, Safavi Devletinin kurucusu Şah İsmail’in babası Şeyh Haydar’ın müritlerinin kırmızı sarık taktığını bildirmektedir (2011: 23).

Kızılbaş Türkmenler, çeşitli adlarla anılırlar. Aşağılayıcı sıfatların yanında, bunlar için genelde Alevi ve Kızılbaş adı kullanılmakla beraber, değişik yörelerde onlar Türkmen, Yörük, Sıraç, Abdal, Çepni, Tahtacı ve Bektaşî adlarıyla da anılmaktadır. Bazı radikal-dinci kesimler ise onları aşağılamak amacıyla “mum söndürenler” demiştir (Çetinkaya, 2004: 416).

Araştırma bölgesinde kaynak kişilerin “Kızılbaş” tanımıyla ilgili görüşleri şunlardır;

Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim’in askerleri savaş yaparken, Şah İsmail askerlerine, “Kırmızı Sarık” takmasını istemiş. Onun için bize “kızılbaş” demişler. (K.Ş.01)

Hacı Bektaş, cemlerden birine başında kırmızı sarık ile katılmış. Bu sebeple bize Kızılbaş demişler. (K.Ş.04)

Hız. Muhammed ile Hız. Ali savaşa katılmışlar. Düşmanın biri oku Muhammed’e doğru fırlatmış. Ali bunu görür görmez Muhammed’i korumak için önüne atlamış. Ok da Hız. Ali’nin başını sıyrıp geçmiş. Muhammed, kolundan bir parça çaput parçalayıp Hız. Ali’nin başına bağlamış. Hız. Ali’nin kanı o kadar çok akıyormuş ki bez kıpkırmızı olmuş. Ondan dolayı Kızılbaş demişler. (K.Ş.02)

Hız. Ali taraftarları savaşa giderken başına Kızıl sarık bağlarırmış. Düşman askerlerine benzemek için. (K.Ş.08)

1.1.4. Cem Ayini

Cem sözcüğü Arapça kökenli olup “Toplantı, topluluk” anlamına gelmektedir(Gölpınarlı, 2004: 65). Alevi-Bektaşî Terimler Sözlüğü’nde ise “Dedelerin ya da babaların önderlik ettiği dini tören. Alevi Bektaşî erkânının zikrinin yapıldığı toplantı, tören. Dini törenlere verilen ad.” Olarak tanımlanmaktadır (Gökbel, 2019:161).

Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen halkı, cem ayinlerini sonbaharda başlayıp, kış mevsimsinin sonuna kadar yapmaktadır. Ayin, Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan gece yapılmaktadır.

Kaynak kişiler, eski zamanlarda cem ibadetlerini “*evlik’ adı verilen geniş odalarda, özellikle de dedenin evinde yaptıklarını ancak günümüzde cemevlerinde ibadetlerini icra ettiklerini*” aktarmışlardır. Ceme katılan kişiler, ilk önce cem evinin kapısının önünde eşik niyazı verip daha sonra dedenin oturduğu yere gelip eğilerek posta niyazı verip daha sonra ise meydana cemevinde bulunan bütün canları selamlayarak yerine oturur. Herkes yerine oturduktan sonra dedenin rızalık alma konuşması başlar, rızalık alındıktan sonra ise “*süpürgeci*” meydana gelip erkânı açar. Erkan, süpürgecinin açılmasıyla başlar, چراغcının mühürlemesiyle son bulur.

Ayini dede yönetir ve gülbangları dede okur, ancak duvaznameler, nefesler, deyişler zakirler tarafından “*Telli Kur’an*” dedikleri bağlamalar eşliğinde ezgili bir şekilde söylenir.

Ayine katılan kişilerin özellikle giydikleri bir elbise yoktur, günlük kullandıkları elbiselerle gelebilirler. Ancak temiz olmaları gerekmektedir. Ayine; zina yapan, adam öldüren, hırsızlık yapan ve eşine saygısızlık yapanlar katılamaz. Bunlar geçici düşkün olarak ilan edilmektedir ve düşkünlüğü kalkana kadar cem toplantılarından uzak tutulmaktadır. Kızını sünniye veren ya da sünniden kız alan ise kalıcı düşkün olarak ilan edilir ve ömrü boyunca cem ayinlerine katılamaz.

Nurhak’ta gerçekleştirilen cem ayinleri şunlardır; Dardan İndirme Cemi, Görgü Cemi, İkrar Alma Cemi, Düşkünlük Cemi, Müshaiplik Cemi.

Dardan İndirme Cemi: Hakka yürüyen kişinin arkasından “*razılık almak*” için yapılır. Ölmüş olan kişinin hayattayken kırdığı kişi varsa, ölen kişinin akrabaları tarafından o kişinin rızası alınmaya çalışılır. Eğer rızalık alma yapılmazsa ölen kişinin diğer dünyada huzursuz olacağına inanılır. Ayin sonunda ölen kişinin ruhu için lokma dağıtılır. Bu ayin günümüzde dahi yapılmaktadır.

Görgü Cemi: Görgü cemi, ikrar vermiş canları görgüden geçirmek amacıyla, dede huzurunda, senede bir defa yapılan cem ayinidir. Görgü ceminin amacı; ikrar vermiş kişinin Aleviliğin kural ve buyruklarına uygun davranıp davranmadığını belirlemektir. Cem ayininin

sonunda kurban kesilmektedir. Bu kurbana “yol ya da sürek kurbanı” denmektedir. Bu ayın günümüzde dahi yapılmaktadır.

Biz bunu toplumda huzuru sağlamak için yaparız. Kimse kimseye kötülük yapmasın diye. (K.Ş.01)

İkrar Alma Cemi: Günümüzde hala yapılmakta olan İkrar Alma Cemi, yola girip dergaha bağlanmak isteyen canlar için yapılmaktadır. Kaynak kişiler ikrar alma cemini şu şekilde aktarmışlardır;

İkrar vermeden önce rehber canın boynuna temiz bez bağlayıp meydana getirir.

Rehber: “eli erde, yüzü yerde, özü darda bu yola ikrar vermek için meydana geldi ne diyorsunuz?” diye sorar.

Dede de: “Dostlar, canlar bu canımız ikrar vermeye gelmiş. Bu yolda ağrımış, incinmiş varsa dile gelsin bile gelsin, özünü meydana koysun. Bu candan cem-i cümlelî razı mısınız? Diye sorar. Eğer halk razı ise “”Allah Eyvallah der. Ama bir şikayetçi gelirse ilk önce dara çekerler. “git sen hatanı düzelt sonra ikrar verirsın” derler.

Dede: “döktüğün varsa dolduracaksın, kırdığın varsa yapacaksın, ağlattığın varsa güldüreceksin. Rızalık alıp gönül birlersen ikrar alırsın” der.

Dede ikrar verirken sana der ki; “gelme gelme, gelenin malı, dönenin canı gider” der. Yani bu yola girersen dünya malından gönlünü geçireceksin malını atacaksın bir kenara, eğer yoldan da dönersen düşkün olursun toplum nezdinde ölü sayılırsın” diyor.

Zina yapmayacaksın, adam öldürmeyeceğin, yalan söylemeyeceğin yoldan düşecek şeyler yapmayacağın. Dört kapı kırk makama sadık olacağın” der. 12 matem hak mı? 48 Cuma hak mı? Sen de allah eyvallah dersin. Sonra dede gülbeng okur ikrarını almış olursun. (K.Ş.04)

Düşkünlük Cemi: Bu cem toplumun huzurunu ve düzenini korumak için uygulanan mahkeme görevi görmektedir. Eğer bir can kötü bir iş yaparsa; (zina yaparsa, yalan söylerse, birinin hakkını yerse, tecavüz taciz ederse, karısını haksız yere boşarsa, vb...) canlar huzurunda düşkün ilan edilmektedir. Düşkünlük; “geçici ve kalıcı düşkünlük” diye ikiye ayrılır. Geçici düşkünlük: tövbe edip ve tövbesine uygun davranırsa üç ila beş yıl sonra düşkün kurbanı kesilerek, ibadet ederek kaldırılabilir. Kalıcı düşkünlük ise eğer bir kız ya da oğlan sünni ya da yola girmemiş biriyle evlenirse o kız ve ailesi ömür boyu düşkün olur ve köylüler onunla asla konuşmaz.

Kaynak kişilerimizden Hüseyin İnan şahit olduğu bir düşkünlük durumunu şu şekilde aktarmıştır; “Lütfü abimin kızı sünniye kaçmıştı. Kız kaçınca Lütfü abimi ve ailesini dede dara çekip düşkün ilan etti. Lütfü abiminen karısı ağlayarak eve gittiler. Onların o halini görünce içim parçalandı. Yanlarına gidip konuşmak istedim ama beni de düşkün ilan ederler

diye korktum. Düşkünle konuşmak yasaktı eskiden.

Düşkünlük cemi günümüzde yapılmamaktadır. Bunun sebebi olarak da “*insanların eskisi kadar yola bağlı olmadığını ve yeni neslin Alevilikten uzaklaştığını*” söylemişlerdir. Bazı kaynak kişiler ise “*Sünni ile evlenen insanların düşkün olarak ilan edilmesini kabul etmediklerini, Sünni olup da iyi insan olanların da var olduğunu*” söylemişler bu sebepten ötürü kabul etmediklerini aktarmışlardır.

Müşaiplik Cemi: Müsahiplik cemi; birbirini seven, sayan, iyi anlaşılan iki insanın “*yol kardeşi*” olması için yapılır. Müsahip seçebilmek için ikrar vermesi ve evli olması gerekmektedir. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre müşaiplik kurumunun amacı şu şekildedir; “*Müşahip olan kişiler birbirini sevip saymalıdır. Bu kişiler savaşta, barışta, yoklukta, bollukta yan yana durup birbirine destek verirler. Birisi uzak ele giderse, giden kişinin çocuğuna müşahipi bakar, namusunu müşahipi korur. Bunlar için yarin al yanağından gayrı her şey ortaktır.*” (K.Ş.12)

Kaynak kişilerin müşaiplik cemi hakkında verdiği bilgiler ise şu şekilde; “*Müşahip olacak kişiler eşlerini de alıp meydana gelirler. Posta niyaz verip dara dururlar. Dede bunlara müşahipliğin önemini anlatır. Bunlar dedenin söylediklerinin sonunda “Allah Eyvallah” der. Sonra “dede emin misinin” diye sorar? Bunlar yine “Allah eyvallah” der. En sonunda dede asasıyla bunların sırtını sıvazlar. Bunlar müşahip olur.*” Alevilere göre Hz. Muhammed ve Hz. Ali’de Kırklar meclisinde müşahip olmuştur. Musahiplik cemi günümüzde yapılmamaktadır.

1.1.5. Cem Görevlileri

Bu kişilere on iki hizmet sahipleri de denir. On iki kişiden oluşmaktadır. Cemevinde belli başlı görevleri üstlenirler. Kaynak kişilerin onlar hakkındaki verdikleri bilgiler şunlardır; **Dede:** Cem ayinini yöneten kişidir. Dede, sözcüğü Oğuzca kökenlidir ve edebi Türkçe’de “baba, dede, ced, ihtiyar, amca ve dayı” anlamlarında kullanılmıştır. Dede, sözcüğü Orta Asya’da “halka yol gösteren, tecrübeli, bilgili kişiler için kullanılan “ata ve baba” sözüyle eş anlamlıdır (Yaman, 2004:135). Dedelik kurumu soya dayanmaktadır. Dede olacak kişinin, Ehl-i Beyt soyundan olması gerekir. Ali Yaman, dede olma kriterlerini “soy, keramet ve hizmet” olmak üzere üç ana başlıkta belirlemiştir.

1. **Soy:** Ocak ulularının bazıları gerçekten soy yoluyla Hz. Ali’ye bağlanmaktadır. Seçerelere her ne kadar ihtiyatla yaklaşmak gerekse de bunların tümünün düzmece olduğunu iddia etmek de doğru değildir. Demek ki bazo ocak uluları gerçekten Hz. Ali soyundan gelen ocakzade bir soya mensupturlar.

2. **Keramet:** Yine sözlü geleneğe ve şecerelerde yazılanlara göre bazı ocak uluları da olağanüstü güçlere sahip olmaları ve keramet göstermeleri nedeniyle ocak kurucusu olmuşlardır ki bazı Dedeler de onların soylarından gelmektedirler. Bu kerametler arasında ateşe hükmetme, zehir içme, duvarı yürütmek gibi kerametler sayılabilir.
3. **Hizmet:** Bazı ocak uluları da Havı Bektaş Veli dergahı'nda yaptıkları hizmetlerin karşılığında Alevileri özellikle inanç ve ibadet konularında eğitmek üzere görevlendirmişlerdir. Menkıbelere göre Hacı Bektaş Veli, Hüseyin Abdal, Güvenç Abdal gibi bazı ocak ulularını Anadolu'ya Alevi Taliplere dedelik yapmak üzere yollamıştır. Bazı Alevi dedeleri de işte bu ocak ulularının soyundan gelmektedir (Yaman, 2004:150-151).

“Eskiden dedelik görevini Ocaklar üstlenirdi. İlerleyen zamanlarda Ocaklar bu görevi üstlenmeyince; bizde Hacı Bektaş’a adam gönderdik. “Burada ocak kalmadı, ocaklar ya yurt dışına gitti ya da okudu gitti. Kalanlar da bu görevi üstlenmiyor dedik. Cem yürütme erkânını Hacı Bektaş üstlendi.” (K.Ş.04)

Dede/Baba'da bulunması gereken özellikler:

- Eskiden ocak ailesinden olmalıydı, ancak günümüzde Hacı Bektaş-ı Veli'den icazetname alması gerekmektedir.
- Bilge, dürüst olmalı, düşkün olmamış olmalı.
- Yola sağdık olmalı
- İkrar vermiş olmalı
- Dört kapıya, kırk makama uygun davranmalı.
- Kamil insan olmalı
- Keramet sahibi olmalı
- Cem ayininde özel bir elbise giymez. Günlük temiz elbiseleriyle gelmesi yeterlidir.

Nurhak'ta Dedelik görevini Hüseyin Güvercin yapmaktadır.

Mürebbi/Rehber: İlk defa ceme katılan canlara cem töreni hakkında bilgi verir. İkrar alma, müşaiplik törenine katılacak olan kişilere yapılacak olan ritüelleri anlatır. Dedenen sonra en yetkili kişidir. Dedenin olmadığında cem törenini yürütür. Cenaze erkânını yürütür. Rehberlik görevini Hüseyin Doğan sağlamaktadır. Mürebbinin sahip olması gereken özellikler şunlardır;

- Alevi-Bektaşî kültürünü bilmeli.
- Yola sahip çıkmalı
- İkrar vermiş olmalı
- Kamil insan olmalı

- Dört kapı kırk makamı bilmeli, uygun davranmalı

Gözcü: Cemde düzeni ve sükûneti sağlar. Elinde bir deynek bulunur. Tören esnasında ses çıkaran olursa, kendi aralarında konuşanlar olursa “*Gerçeğe Hüü!*” diyerek uyarır. Cem töreninin başlayacağı vakitte “*Marifete Hüüüü!*” diyerek törenin başladığını bildirir. Nurhak’ gözcülük görevin Ali Yıldız üstlenmektedir.

Çerağcı/Delilci: Eskiden elektirik olmadığı için cemlerde gaz lambası, çerağ ve mum kullanılırdı. O zamanlar sadece aydınlatma amacıyla yakılırdı. Bunu yakan kişiye de Çerağcı denirdi. Günümüzde elektirik olmasına rağmen bu ritüel, gelenek haline gelmesinden ötürü devam ettirilmektedir. Mum yakma işlemine “*Çerağ Uyandırma/Delil Uyandırma*” denmektedir.

Çerağ uyandırma işlemi cemde bulunan, ikrar vermiş bütün canlar yapabilir. Üç tane mum yakılır “Hak, Muhammed, Ali” adına. Bir de alevilere atılan iftiraya da gönderme yapılır. (K.Ş.09)

Zakir: Cemevinde, saz eşliğinde deyişleri söyleyen kişilerdir. Genellikle üç kişi bulunur. Küçük yaştan beri cem törenlerinde bulunmuşlardır. Cem kurallarını bilir ve yola gönül vermiş kişilerdir. İkrar almış olması gerekir. Zakirlik görevini üstlenen kişiler Hüseyin Kılçık, Ali Baygın ve Doğan Doğru.

Ferraş/Süpürgeci: Dedenin önüne gelerek üç defa “*nur ola sır ola, nur ola sır ola, nur ola sır ola*” diyerek süpürge çalar. Bunun ritüelin anlamı, “*burada olan burada kalsın, dışarıya sır çıkmasın*” demektir. Aynı zamanda sembolik olarak meydanı temizleme işidir. Buna “*erkân açma*” da denir. Süpürgecilik görevini Hasan Çadır yapmaktadır.

İbriktar: İbriktar, cemdeki canlara el suyu dağıtır. İki kişi olur. Biri havuyu diğeri ibrik ve leğeni taşır. İlk önce birbirlerine yardımcı olarak kendi ellerini yıkarlar. Daha sonra dede’den başlayarak bütün canların eli yıkanır. Buna “*Tarikat Abdesti*” denir.

Sakka: Sakka, suyu elliyle canların üzerine çiseler. Bu işlemi yaparken “*lanet olsun Şah Hüseyin’e bir tas suyu reva görmeyene*” diyerek Yezid’e lanet okur. Canlara su dağıtılarak *Kerbela Olayına* gönderme yapılır.

Sofracı/Kurbancı/Lokmacı: Kurbanları pişirir ve gelen lokmaları eşit bir şekilde dağıtmaya çalışır. Kurban, ancak dini törenlerde kesilir. Genel olarak lokma niyetine Kömbe yapıp dağıtılır. Lokma dağıldıktan sonra şu soruyu üç kez sorarak rızalık alır. “*Elimde yok hokka terazi herkes hakkına oldu mu razı?*” Canlar: “*Allah Eyvallah*” diyerek cevaplar. Sofracılık görevini Lutfiye Yıldız yapmaktadır.

Pervane/Semahçı: Cem törenlerinde semah yapan canlara Pervane denir. Semah, kadın erkek hep birlikte yapılmaktadır.

Peyik: Cemin olacağı günü ve saati canlara haber veren kişidir. Ancak günümüzde bu görevi sosyal medya üzerinden yapılmaktadır.

İznikçi: Cemevinin temizliğini yapar. Cem törenleri, kış aylarında olduğu için canlardan önce gelip sobayı yakmaktadır.

Bekçi: Eski zamanlardacemler evlerde gizli bir şekilde yaparlarmış. Bunun için evin önüne bekçi koyarlarmış. Bekçi tehlike görürse içerdekilere haber verirmiş. Günümüzde ise cem törenleri bütün topluma açık bir şekilde yapıp, gizliliğini kaybetmesinden ötürü bekçilik görevi kaldırılmıştır.

1.1.6. Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen Halkının İnanç Kavramları

Abdest: Nurhak Alevi Türkmenleri abdest ile ilgili ayrıntılı bir bilgiye sahip değillerdir. Abdestin gönül temizliği olduğunu, vücudunu yıkadığını söylemektedirler ancak nasıl yapıldığı hakkında fikirlerini beyan etmemişlerdir. En ayrıntılı bilgiyi Süleyman Per vermektedir.

Birgün müftüyle tartıştık. Ona abdest neden alınır, nasıl alınır dedim. O da temizlik için dedi. Ben de abdest şöyle alınır dedim anlattım. “Elimi yıkarken Cenab-ı Allah’a diyorum ki; “kul hakkına uzanmayım, ağzıma üç defa su alıyorum; kul hakkını yemeyim yalan söylemeyim, kulağımı yıkıyorum ki; kötü söz duymayım, el bana ne derse desin gücenmeyim, başımın dörtte birini mest ediyorum; Cenab-ı Allah’ın bütün buyrukları başımın üzerinde, boynumu yıkıyorum ki; hiçbir kulun vebalini boynumda taşımayım, yüzümü yıkıyorum ki; Cenab-ı Allah senin huzuruna yüzüm kara çıkmayım, ayağımı yıkıyorum ki; eğri yaramaz yollara girmemek için” sonra bu abdest bir hafta bozulmaz dedim. Müftü kızdı, yahu abdest bir hafta bozulmaz mı? Sen hiç mi tuvalete gitmeyicin dedi. Ben de insanın alt tarafı vücudun bacasıdır. Ağzından attığın sürece alt taraftan tüter dedim. Gidip onu yıkarsın ama asıl abdest özünü temizlemeli, hakikat abdesi alırsan bir hafta değil bir yıl bile bozulmaz dedim. K.Ş.02

Aşure: Oni ki imam orucu bittikten sonra yapılır. Aşurenin içine on iki tane bakliyat atılır. On iki tane atılmasının sebebi on iki imamlar içindir. Her imam için bir tane atılır ve atılan imamın adı söylenir. Pişirildikten sonra konu komşuya dağıtılır.

Can: Nurhak Türkmen Alevilerinde “can” kelimesinin anlamı şudur; “Yola bağlanmış, ikrar vermiş, hak ateşiyle yanan her canlı bizim için bir “can” dır. Cinsiyet farkı yoktur.”K.Ş.04

Cemevi: Alevilerin, tarikat ritüellerini yaptığı yerdir. Kaynak kişimiz Ahmet Güvercin cemevi için “Ali’nin evidir, ibadetimizi yaptığımız yerdir. Oraya eskiden çocukları almazdık.

Kadın erkek orada toplanırız.” demiştir.

Cebrail: Aleviler, kurban niyetine kestikleri horoza “Cebrail” demektedirler. Kaynak kişi şu şekilde aktarmıştır; *“Kurban olarak kestiğimiz horozun adı ‘Cebrail’dir. Neden cebrail diyoruz bilmiyorum ama belki de kanatları olduğu içindir.”* (K.Ş.09)

Don değiştirmek: Can, kamil insan mertebesine erişene kadar don değiştirerek dünyaya tekrar gelir. Bu don bazen insan, bazen hayvan veya cansız varlık da olabilmektedir.

Bizde “ölürse tenler ölür canlar ölesi değil” inancı vardır. Ten uçup gider can başka bir donda tekrar gelir. Eğer canın ameli kötüyse baykuş, tavşan gibi uğursuz varlıkların donuna girerek gelir. Can, en sonunda hakla hak olur, birleşir. (K.Ş.01)

Dara Durmak: İkrar vermiş kişinin, dede ve canlar huzurunda, cemevinde hesap vermesidir.

Eşik niyazı: Can, cemevine girmeden önce eşige niyaz eyler. *“Hak, Muhammed, Ali”* dedikten sonra cemevine girer.

Ehl-i Beyt: Peygamber, Hz. Ali soyundan gelenlere denir.

Hac: Araştırma Alanındaki Alevilerde Hac ziyareti bulunmamaktadır. Kaynak kişi Hasan Çadır hac hakkındaki görüşleri şöyle aktarmıştır;

Biz sünnilerin yaptığı gibi Araplara gitmeyiz. Bizim hac ziyaretimiz Hacı Bektaş Veli’dir. Abdal Musa’dır. Hem insan kimseye zarar vermezse hacca gedip de medet ummak zorunda kalmaz. Eline, beline, diline sahip olursa hak katında kıymet kazanır.

Halka namazı: Canların cemel cemale durarak, halka şeklinde oturarak zikir çekmesine halka namazı denir.

Hakkullah: Dedenin oturduğu postun altına, canlar tarafından toplanıp bırakılan küçük miktardaki paraya “hakkullah” denir.

Hakka yürümek: İkrar vermiş canın vefat etmesine, kalıbı dinlendirmesine hakka yürümek, hakka yürüdü denir. Alevilerde “ölmek” kelimesi kullanılmamaktadır. Çünkü onlarda can ölmemektedir, don değiştirerek devr-i daim olmaktadır.

İbadet: Araştırma alanında, ibadet için farklı düşünceler belirtilmektedir. Ocak ailelerine mensup kişiler, yatmadan önce iki rekat namaz kıldıklarını belirtmişlerdir. Ancak Hacı Bektaş-ı Veli Vakfına bağlı olan kişiler ise namazın kattiyen olmadığını, ibadetlerini semah dönerek, deyiş söyleyerek ve zikir çekerek yaptıklarını söylemişlerdir.

Bizim ibadet Telli Kur’an eşliğinde semah dönmek, zikir çekmektir. Biz namaz kılmayız. Deyişler söyler coşa gelip semaha kalkarız. Yola gönlünü bağlamış insan hakla hak olur o zaman. Kendinden geçer. (K.Ş.04)

Ben ocak oğluyum, şimdikiler namaz yok deyip eskiköye yeni adet getiriyor. Eskiden

ceme başlamadan önce iki rekat namaz kılardık. (K.Ş.03)

Eskiden yatmadan önce şükür namazı kılınırmış. İki rekat kılarlarmış. (K.Ş.06)

Eskiden cemden önce iki rekat şeydaya inerlerdi yani namaz kılarlardı. (K.Ş.02)

Biz ocaklar zamanında namaz vardı her ne olduysa Adıyaman'lı hoca gelince oldu. Namaz kalktı cemde sadece semah dönüyorlar. Halbu ki iki rekat namaz kılındı cemden önce. (K.Ş.03)

İcazetname/Hüccet/İzinname: Hacı-ı Bektaş Veli'den, babalık görevini yapabilmek için alınan belgedir.

Bu belgeyi vermeden önce çileye sokarlar kırk gün. Kırk gün Hacı Bektaş'a hizmet etmelidir. Yolun kurallarını bilip bilmediğini ölçmek için sınava tabi tutarlar. Kırk gün, sadece kırk üzüm yiyip nefisini terbiye edecek. Eğer bunları yapabilirse baba olabilir. (K.Ş.04)

Kurban Tığlamak: Araştırma Alanında, “kurban kesmek” yerine “tığlamak” kelimesi kullanılmıştır. Kurban tıglama belli kurallar çerçevesinde gülbeng eşliğinde yapılmaktadır. Kurban tığlamak ile ilgili bilgileri kaynak kişiler şöyle aktarmışlardır;

Biz kurban kesmek demeyiz, tığlamak deriz. Kurban tığlanmadan önce kurbanın ayağını yıkarız. Onu süsleriz. Sonuçta hakka kurban olacak. Meydana post serilir. Zakirler eşliğinde duazlar okunur. Şah Hüseyin, on iki imamalar adına tercüman olarak meydana getirir. Değişler söylenir. Hayvana çok mütevazı davanrlar. Dede, hayvanın başını okşayarak gülbeng okur. O gülbenkten sonra hayvan rahatlaşır. Sanki gönül rızasıyla bıçağın altına yatar. Kurban tığlanınca sofracılar tarafından yemek yapılır cemdeki canlara eşit olarak dağıtılır. Kemiğini de hiçkimsenin tepelemeyeceği bir yere gömerler. Sonuçta hakka kurban edildi, ayakaltında dolaşırsa saygısızlık olur. Bizde muharrem kurbanı, dar kurbanı, düşkün kaldırma kurbanı ve çok eskiden de musahip kurbanı kesilirdi. (K.Ş.04)

Kurbanı, cem erkanının olduğu yere getirirler. Kurban biraz canların arasında gezinir. Kırbanı tığlamadan önce sol ayağını havaya kaldırır. Bağlamayla birlikte gülbeng okunur. Gülbengi duyunca en huysuz hayvan bile melek olur.

Dede şu gülbengi okur;

Akıl ermez yaradanın sırrına

Muhammed Ali'ye indi bu kurban

Kurban olam yaradanın yoluna

Muhammed Ali'ye indi bu kurban (K.Ş.01)

Kırklar meclisi: 1. Kırk ulu kişiden oluşan zümreye verilen ad. 2. İçlerinde Hz. Ali ile onun eşi Fatma'nın, ayrıca Selman'ın da bulunduğu kırk kişiden oluşan meclise verilen ad (Gökbel, 2019; 503).

Hz. Ali ve arkadaşlarıdır. Birgün Hz. Muhammed meclise geliyor kapıyı çalıyor. Kapıcı “sen kimsin?” diyor. Hz. Muhammed de “ben Peygamberim” diyor. Kapıcı, “bize peygamber gerekmez, biz kibir istemek burada” diyor. Peygamber gidiyor. Sonra tekrar geliyor. Kapıcı yine “sen kimsin?” diyor. Peygamber “ben de sizin gibi bir garip kulum” diyor. Kapıcı kapıyı açıyor ve Hz. Muhammed’i içeri alıyor. Peygamber, Hz. Ali’nin yanına oturuyor ve “burada otuz dokuz kişisiniz hani siz kırktınız” diyor. Hz. Ali biz kırkız ve bizim birimiz kırk, kırkımız bir diyor. Hz. Ali parmağını kesiyor ve orada oturan herkesin parmağı kanıyor, bacadan da bir damla kan düşüyor peygamberin önüne. Bu ne diye soruyor peygamber. Hz. Ali “o Selman, selman dışarı çıkmıştı burada yok” diyor. Böylelikle kırkinci kişi de tamamlanıyor. (K.Ş.01)

Lokma: Lokma, canların hak için ve atalarının canı için yaptığı yemeklerdir. Genelde lokma olarak kömbe yapılmaktadır.

On iki imam orucu: Hz. Hüseyin ve ahalisinin kerbelada şehid olmasından dolayı tutulan oruçdur.

On iki imam orucu, on iki gün Hz. Hüseyin ve arkadaşları için tutarız. On iki gün boyunca bir öğün yemek yeriz, su içmeyiz sulu yiyecekler tüketiriz. On iki gün boyunca etli yağlı, zengin yemek yemeyiz, tatlı tüketmeyiz. Banyo yapmayız, traş olmayız. (K.Ş.08)

On iki imam orucu, oruç değil bir yass-ı matemdir. Kerbela şehitlerini anmak için yapılır. 12 gün boyunca dünya nimetlerinden uzak durursun. Banyo yapmaz, karına yakınlaşmazsın. Günde bir defa yemek yersin onu da fazla yemezsin. Kara giyinirsin, on iki gün boyunca gülmezsin düğüne gitmezsin, tv açmazsın. (K.Ş.04)

Hızır Orucu: Kimi bölgelerde ocak ayından Şubat ayının sonuna kadar geçen süre içerisinde tutulan üç günlük hızır orucu, kentlerde Şubat ayının 13, 14, 15. Günlerinde tutulur olmuştur. Zor durumda olanların imdadına yetişmeyi ve bereketi simgeleyen Hızır için oruç tutulması Aleviler arasında son derece önem arz eder (Gökbel,2019:389).

Hızır orucu eskiden tutulurdu ama şimdi tutulmuyor pek. Hızır bizim inancımızda çok önemlidir. Sabah erken kalkan kişilerin evine uğrayıp ırız dağıtır. Bunun için evin hanımı erken kalkmalıdır. Hızır orucu üç gün tutulur. (K.Ş.11)

Sürek: İbadetin yapılış şekline sürek denir.

Biz de “Yol bir, sürek binbirdir.” Yani çeşit çeşit Alevi var. Tahtacı, Bektâşi, Çepni, Kızılbaş. Bunların hepsi Alevi ama yaptıkları ibadette bazı farklılıklar oluyor az da olsa. İşte o farklılıklara sürek diyoruz. (K.Ş.12)

Sırlamak: Araştırma Sahasında, Aleviler kişinin ölmesine, “Canın sırlanması” demektedirler. Ölmek teriminin hakka yürüyen cana hakaret, kötü söz olduğunu düşünürler.

Alevilere göre can sonsuzdur, onlarda asla ölüm yoktur. Can, don değiştirerek dekrar dünyaya gelmektedir.

Teberra: Hz.Ali karşıtlarına ve özellikle Yezid’e lanet okumak.

Tebella: Hz. Ali’nin yanında olanları dost bilmek, kardeşten saymak, sevip korumak.

Talip: Yolu öğrenmek isteyen cana talip denir.

Yol: Aleviliğin gelenek ve kurallarıyla inanarak uygulanmasına yol denir.

1.1.7. Nurhak’ta Alevi Türkmen Ocağı “Azizler ve Molla İbrahimler”

Alevi örgütlenmesi ve aleviliğin yayılışı ocaklar aracılığıyla yapılmaktadır. Ocakları yöneten dedeye “ocakzede” denmektedir. Ocak, Ansiklopedik Alevi ve Bektaşî Terimler Sözlüğünde; “Dedelik, dedenin bağlı olduğu soy, bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile” şeklinde açıklanmıştır(Gökbel,2019:697). Ocaklar, varlığını kanbağı yoluyla devam ettirmektedir. Ocakzedelik görevi dededen oğula geçmektedir. Yaman, dedelerle görüşme yaparak ocakların tarihsel gelişimini saptamaya çalışmış ve şu şekilde aktarmıştır;

1. Alevi Ocaklar Hünkar Hacı Bektaş Veli zamanında ortaya çıktı.
2. Alevi Ocakları, Hünkar Hacı Bektaş Veli’den önce vardı. Hz. Ali’nin soyundan gelen ailelerce oluşturuldu.
3. Alevi Ocakları Şah İsmail zamanında ortaya çıktı.
4. Anadolu’ya gelen kabilelerin dinsel/siyasal lideri Türkmen babaları Ocakzade dede ailelerini oluşturdular(2004:148-149).

Nurhak’ta Molla İbrahimler ve Azizler olmak üzere iki Alevi ocağı bulunmaktadır. Kaynak kişiler, Molla İbrahimler ve Azizler Ocağının arasında hısımlık bağı bulunduğunu ve ocaklar arasında kız alıp verme münasebetinin bulunduğunu belirtmektedir. Nurhak’ta ocağın kökeninin Ali Rıza’nın oğlu Seyit Ali’ye dayandığı söylenmektedir. Kaynak kişiler ocaklar ile ilgili bilgileri şu şekilde aktarmışlardır.

Ali Rıza’nın oğlu Seyit Ali Ortdadoğu’dan Arap zulmünden kaçıp İran’ın Horasan iline yerleşiyor orada dergahını kurup Nurhak’a yerleşmiş. Burada dedelik görevini yürütüp cemler yapmaya başlamış. Hacı Bektaş’da o arada Nevşehir’e yerleşmiş. Hacı Bektaş onun amcasının oğludur. Hacı Bektaş’ı duyunca “yolun gözü orasıdır” diyor. Nurhak’a aleviliği öğretince Nurhak’ı Hacı Bektaş’a bağlayıp kendisi sır oluyor. Yani Nurhak Bektaşilikten önce Seyid Ali ile birlikte Aleviydi daha sonra 400 yıldan beri Bektaşî oluyor. (K.Ş.02)

Genelde Nurhak’a gelenler Horasan’dan gelip yerleşenlerdir. Horasan Türkmenleridir. Seyit Ali’nin kardeşinin biri Elazığ/Karakoçan’a yerleşiyor. Karakoçan onun sayesinde Alevi oluyor. Seyit Ali de Nurhak’a geliyor burada hizmet görüyor. (K.Ş.04)

Ben ocağın oğluyum. Ocak dedemden bana kaldı. Cem törenleri babamın evinde yapılırdı. Molla İbrahim benim dedemdi. Seyit Ali soyundandı. Azizlerdendi. Buraya Maraşlı Hacı Hüseyin Efendi geliyor. Bakıyor gocaya, gocanın okumuşluğundan konuşmasından bakıyor diyor ki; “senin okuman yazman var, seyit soyundansın, git Hacı Bektaş’a da emir alıp gel. Bütün aleviler birbirinden haber alsın oraya bağlan diyo. Dedem Hacı Bektaş’a varıyor. Dedemle birlikte iki kişi daha varıyor. İcazet almak için. “Kahramanmaraş’ın köyünden geliyoruz.” diyorlar. Hacı Bektaş bunları test ediyor. Bunları kırk gün boyunca çilehaneye kapatıyorlar. Kırk gün yemek verilmiyor. Sadece hergün için bir üzüm veriliyor. Kırk günde sadece kırk üzüm yediriyorlar. Bunları yirminci günde uyku basıyor. Uykuya dalınca rüya görüyorlar. Hacı Bektaş kırkinci gün gelip uyarıyor. Rüyanızda ne gördünüz diyor. Biri “ben hakkı gördüm bana okut dedi” diyor. O zaman Hacı Bektaş siz “okuyun okutun” diyor. Sonra ikincisine geliyor. O da “ben de hakkı gördüm. Gez anlat” dedi diyor. Hacı Bektaş da “o zaman sen de git gez gör anlat” diyor. Daha sonra sıra dedeme geliyor. Dedeme de sen ne gördün Hüseyin diyor. O da ben de “hakkı insanda gördüm” diyor. Hüseyin sen de git insanlara hakkı anlat diyor. Dedem dönüyor evinde cem yapılıyor, muhabbet ediliyor, hasta olanlara şifa veriliyor, gözü görmeyenin gözü açılıyor, konuşamayanın dili açılıyor. Sonra Hacı Bektaş bir nazır gönderiyor. “Gidin bakın Nurhak dedesi işini iyi yapıyor mu?” diyor. Nazırlar geze geze Nurhak’a geliyor. Bakıyorlar ki evlik dolmuş, cemaat girişmiş, sazlar çalıyor cem dönüyor. Sonra gidip Hacı Bektaş’a rapor veriyorlar. Nurhak’daki dede, cemini iyi yapıyor” demişler. Hacı Bektaş da dedeme güvenç bağıyor. Her Perşembe sabaha kadar horuzlar gurana kadar muhabbet, semah ederler. Kadın erkek bir ibadet ederlerdi. Eskiden her alevi çocuğu saz çalmayı bilirdi, alevi evlerinde en az birtane saz olurdu. Bizden sonraki çocuklar bu yola sahip çıkmadı. Çocuklarımın bazıları dışarda bazısı okudu görevinin başında. Bizden sonra Kesikler yaptı ama ocak burası her ne olursa olsun burayı terk etmiyorlar. Beşkardeşe gidip kurbanlarını tığlıyorlar. (K.Ş.03)

1.1.8. Nurak’da Alevi Ocaklarının Kerametleri

Ocaklar başlığı altında da bahsettiğimiz gibi Ocak liderlerinin sahip olduğu birtakım kerametler vardır. “Su üzerinde yürümek, ateşe hükmetmek, vahşi hayvanları ehlileştirmek” bunlardan bazılarıdır. Nurhak’taki Alevi ocağı olan Azizler ve Molla İbrahimler’in de halk arasında sahip olduğu kerametler olduğu anlatılmaktadır. Kaynak kişiler tarafından bu kerametler şöyle aktarılmıştır;

1. *Dedemin mucizetleri varmış. Dedemin kapısının önünde bir söğüdü varmış. O söğüdüün yaprağıyla muska yazıp hasta kişiye verirmiş. Hasta kişi bunu bir suda*

kaynatıp içince iyileşirmiş. Dedemin evinin önündeki bu söğüdü biri kesmek istemiş. Ocağa inanmayan, alevileri sevmeyen biriymiş. Söğüdü keserken dedem görmüş. Demiş ki; “sen onu ne kadar kesersen kes. O kesildikçe bir yerine beş çıkar demiş.” Adam da dedemi dinlememiş kesmiş. İki gün sonra gelmiş bakmış ki bir söğüt kökünden beş kollu koca bir ağaç çıkmış. Dedem demiş ki “ha yezid ben sana demedim mi bir kökten beş kol törer diye” diyor. Adam da bunu görünce tövbe ediyor. “Bundan sonra adağınıza ocağınıza dil uzatmam diyor” Ocağa gelip yola bağlanıyor. O ağaca Beş Gardaş derler. Şimdi o beş gardaşa derdi olan gelip kurban keser dua eder. Duaları da kabul olur. (K.Ş.03)

2. Belediye yol çalışması yapıyormuş. Kocamın dedesinin mezarını da kaldırıp taşımak istemiş. Çünkü kayınbabamın mezarının yerine kaldırım yapacaklarmış. Ama kepçeyi ne zaman vursalar mezarı yerinden oynatamazlarmış emme kepçenin ağzı kırılmış. Gücü yetmezmiş. En sonunda kazma kürekle mezarı açmaya başlamışlar. İyicene kazınca bakmışlar ki kocamın dedesi mezarda hala canlı kanlı duruyor. Saçı dökülmemiş, yüzdeki nur gitmemiş, yılan çıyan bile oymamış. Sanki canlı gibi. Geri korkuyorlar biz çarpılırız diye mezarı kapatıp hiç dokunmuyorlar. Kaldırımı da o mezarın yanından geçiriyorlar ama o mezarı taşımıyorlar. (K.Ş.13)
3. Eskiden Hot Goca vardı. O Sünniydi. Birgün Aziz Ahmet’in evinde cem yapılırken, dama çıkıyor. Damdaki looyu alıp bacaya atmaya çalışıyor ancak tam bacanın başına varınca donup kalıyor. Aziz Ahmet bunu hissediyor ve canlara diyor ki; “Canlar ceme ara verelim. Damda bir dengesiz donup kaldı onu kurtarmaya gidelim” diyor. Canlar dama çıkıp bakıyor ki Hot Goca gerçekten donup kalmış. Aziz Ahmet dua okuyup Hot Goca’yı okşayınca Hot Goca’nın donu çözülüyor. Hot Goca o günden sonra tövbe edip ocağa bağlanıyor. (K.Ş.03)
4. Eskiden dedem bir Kur’an-ı Kerim’i el yazması olarak hazırlamış. Kuş tüyüyle yazmış. Bu Kuranı suya atsan ıslanmaz, ateşe atsan yanmazmış. Sonra elinden Lütfü almış, ondan da başkası almış. Ortada kaybolup gitmiş. Dedemin birde asası varmış. O asayı hasta kişinin üzerinden geçirdiği zaman şifa bulurmuş. (K.Ş.03)
5. Dedem dünyadaki bütün canlılarla anlaşabilen bir azizmiş. Hayvanlarla da konuşup anlaşmış. Dedemin bahşesinin bekçiliğini bir gara Yılan yaparmış. Birgün Hot Goca ve Velet Hasan dedemin bahşesinin yanından geçerken birbirine demiş ki “Gel şu Molla gocanın bahçasını çalak eve götürerek” demiş. Tam bahçeye adımını atacakları zaman garşısına bir gara yılan belirmiş. Hot Goca ve Velet Hasan korkutmaya çalışmış yılan kaçmamış karşılıklarına dikilmiş. Sonra bahçanın

aşağı tarafından girelim bari demişler. Tam o taraftan girecekleri zaman aynı yılan oradan da belirmiş. Bu kez yılan bunları kovalamış. O günden sonra kimse bahçenin kırağına yaklaşmamış. (K.Ş.03)

6. Eskiden dedem ve gardaşları diyar diyaR geze geze gelmişler. Horosan'dan Antep'e Antep'den de buraya konmuş. Geze geze yorulmuşlar. Şuaraya oturayım da yemek yiyelim demişler. Oturup sofrasını açmışlar yemeğe başlamışlar. Karınlarını doyurup kalkacakları zaman dedemin elinden iki parça ekmek gırığı yere düşmüş. Ekmek gırığının düştüğü yerden bir ağaç fidanı çıkmış. Dedem gardaşlarına; "gardaşlarım buraya yerleşelim. Burası bize hayır bereket getirir" demiş. Dedemler Nurhak'a yerleşmiş. (K.Ş.03)
7. Molla İbrahim'e sakat gelen doğru gidersdi. (K.Ş.06)
8. Molla İbrahim'in karısı muhabbete gelen canlara iki tepsi kömbe yapardı. O iki tepsi kömbeynen orduyu doyururdu resmen. Kömbe sofrada bereketlenirdi de bitmezdi. (K.Ş.07)
9. Molla İbrahim'in evinde bir çift yılan varmış. Leyli Garı o yılanın birini torunumu korkuttu diye öldürmüş. Yılanın eşi de hergün leyli garıyı korkutmaya gelirmiş. Ocağın yılanına bilee dokunulmaz, zarar verilmez. Yoksa başından dert eksik olmaz. (K.Ş.06)
10. Azizlerin evinde bir kılıç varmış. O kılıcı hasta olan kişinin üzerinden geçirince hastanın derdi sıkıntısı kalmıyormuş. Hemencecik iyilesiyormuş. (K.Ş.07)
11. Aziz Ahmet ocakda közün üzerinde yürürmüş de ayağı yanmazmış. Eline de köz almış eli de yanmazmış. Ermiş işte allah koruyor. (K.Ş.06)
12. Beş gardaşın yanında bir delikli taş var. Dedem onu beş gardaştan buraya kadar kucağında yaya olarak getirmiş. O delikli taşın aynısı Hacı Bektaş'da da varmış. Zaten bu taş onun parçasıymış. Dedem getirip Beş Gardaşın aşağısına koymuş. Günahını yumaya gelen insanlar gelip onun içinden geçer. Çok şişman insanlar bile içinden geçebiliyor. İçinden geçince günahların yunmuş olur. (K.Ş.03)

İKİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.1. Anlatmaya Bağlı Metinler

2.1.1. Masal

Halk edebiyatı türlerinden olan masal dilimize Arapça “mesel” sözcüğünden geçmektedir. Masal kelimesinin anlamı Türkçe Sözlük’te “Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebi tür şekline” açıklanır (TDK, 2011: 1630). Ferit Develioğlu ise masal için “Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikaye” anlamını eklemiştir (1986: 747).

“Masal” kelimesinin yerine Anadolu’da kullanılan kelimelerin bazıları şunlardır: Metel, mesele, matal, heka, hika, hikiya, hekeya, oranlama, ozanlama ve nağıl. Türk dünyasında ise masal kelimesinin karşılığı olarak şu kelimeler kullanılır: “Çorçok, ertek, ertegi, imak, nıbah, sersek, nağıl, hallep, çocok (Sakaoğlu, 2015: 4).

Masalı bir edebi tür olarak, Sakaoğlu, Boratav ve Elçin şu şekilde tanımlar. Sakaoğlu, “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür” şeklinde bir tanım yapmıştır (Sakaoğlu, 1973: 05). Elçin ise masalı şu şekilde tanımlar. “Bilinmeyen bir yerden, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikayesi” (2014: 368). Boratav’ın tanımında şu şekildedir; “nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı diye tanımlanır (2016: 85).

Yukarıdaki tariflerde masalların hayali bir ortam, şahıs ve zaman üçlemesini içerisinde barındırdığı iddia edilse de konuları ve kahramanları hakkında çeşitlilikler göstermektedir. Thompson’un beşli dallandırması şu şekildedir:

1. Hayvan Masalları
2. Asıl Halk Masalları
3. Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkralar
4. Zincirlemeli Masallar
5. Sınıflandırmaya Girmeyen Masallar (Sakaoğlu, 2015:13).

Masal anlatmak yeteneğe bağlıdır. Herkesin usta bir şekilde masal anlatması mümkün değildir. Masal anlatıcısı, masalı anlatırken kültürünü, duygularını ve düşüncelerini masala aktarır. Masal anlatırken kullanmış olduğu sade ve açık üslup, dinleyen ile kendisi arasında

bağ kurmasını sağlar. Bazı masalarda, masalın geçtiği yörenin mahalli ağızı kullanılmaktadır. Genellikle masalları uzun kış gecelerinde çocukları avutmak, insanları doğruya ve iyiye yönlendirmek için kadınlar tarafından anlatılır. Masal anlatan bu kişilere; “*masal ebesi, masal anası, masalcı, meselemeci, masal ninesi*” denir. Her masalda formel sözler bulunmaktadır. Bu formel kalıplar tekerlemeyi oluşturur. Masal anlatıcısı bu formel kalıpları ustalıkla kullanmalıdır. Usta bir masal anlatıcısı, masalı anlatırken eklemeler ve çıkarmalar yapabilir. Bu da masalın varyantlaşmasına sebep olur.

Sakaoğlu masalların başlıca işlevlerini şu şekilde açıklamıştır; insanlara özellikle de çocuklara öğüt verirler, insanları iyi ahlaka, doğruluğa yöneltirler; insanların özellikle de çocukların eğitiminde rol üstlenirler; kültürün ve değerlerin aktarımına aracılık ederler; insanlara hoşça vakit geçirirler, onların eğlenmelerini sağlarlar, kültürel öğelerin aktarılıp korunmasını sağlarlar (Oğuz vd, 2011: 153).

Umay Günay’a göre ise masalların işlevi şudur; “Masal birçok araştırmacının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan bir edebi tür değil, aynı zamanda okur-yazar olmayan halk için halkın romanı ve hikayesi olmaktadır (Günay,1975:02).

Masallar; anlatıldığı bölgenin kültürel izlerini geleceğe taşır. Saim Sakaoğlu; Masal, bir milletin aynasıdır. Bu aynada bir milletin folklorunu, kültürünü, inanışını, folklorunu, hoşgörüsünü, maddi kültürünü bulabiliriz” der(Sakaoğlu ve Karadavut, 2010.139).

Dünyada masallar ile ilgili ilk tasnifi; Anti Aarne 1910 yılında yapmıştır. Aarne masalları üç grupta topladıktan sonra alt başlıklarını da vermek suretiyle 2000 masal tipini ihtiva edebilecek şekilde bir katalog hazırlamıştır. Katalogda 540 tip tespit edilmiştir. Diğer numaralar bulunacak yeni tipler için boş bırakılmıştır. Stith Thompson ise 20 yıl sonra Aarne’nin tasnifini geliştirmiş *The Types of The Folktale* adıyla tekrar yayınlamıştır (Özçelik, 2004;07).

Türkiye’de ise masal tasnifini W. Eberhard ile P. N. Boratav beraber yapmışlardır. Eberhard ve Boratav’ın hazırladıkları Türk masal kataloğunda 378 Türk masal tipi tespit edilmiştir. Bu eseri Stith Thompson motif indekse kaynak olarak kullanmıştır. Türk masal kataloğunda tespit edilen masal tipleri 23 başlık altında toplanmıştır (Günay, 1975: 21).

Masallar genellikle küçük hacimli metinlerdir. Ancak anlatılışı birkaç geceyi hatta haftayı kaplayan masallar da vardır. Bu tür masallara “Zincirlemeli Halk Masalları“ adı verilir. Masallar çoğunlukla nesir şeklindedir. Ancak karşımıza nazım-nesir karışık olarak da çıkabilir. Kahramanları ve olayın geçtiği ortam olağanüstü olabildiği gibi konusunu gerçek hayattan alan masallar da vardır. Masalların sonunda kötüler cezalandırılır ve iyiler de olağanüstü varlıkların yardımıyla mutlaka kazanır. Masalların dili genellikle açık ve sade olur.

Ancak bazı masal metinlerinde anlatıldığı bölgenin mahalli dili de kullanılabilir. Zaman olarak ise “geçmiş zaman” kullanılır. Masalın sonunda mutlaka öğüt ve mesaj vardır. Bu öğüt ve mesaj insanları iyiliğe, dürüstlüğe yönlendirir.

2.1.1.1. Masal İncelemeleri

Nurhak'ta “masal” kelimesinin karşılığı olarak “meseleme, mesel” kelimeleri kullanılmaktadır. Araştırma alanında, “masal anası” bulunmamakla beraber, masal anlatımı ise yaşlı kadınlar arasında yapılmaktadır. Masal, genellikle yörede kış aylarında, çocukları avutmak için anlatılmaktadır. Masallar, “eski zamanda” diye başlamaktadır. Araştırma alanından on adet masal örneği derlenmiştir. Bu masalların çoğunluğu “hayvan masalları”dır. “Yılan ve Çiftçi” masalında; yılanın, eşine sağdık ve kindar bir varlık olduğu aktarılmaktadır. Bu masal küçük hacimlidir. “Oduncunun Çocukları” masalında ise öksüz kalan üç çocuğun, babasının kendisine eş olarak aldığı üvey anne yüzünden başlarına gelen olumsuz hadiseleri anlatılmaktadır. Bu masal TTV’de 168. sırada, Anti Aarne’nin masal tipi kataloğunda ise

450. Sırada bulunmaktadır. “Tilki ile Kurt” masalında, Tilki’nin uyanıklığını aktarmaktadır. Bu masal, konu bakımından çok hacimlidir ve zincirlemeli hayvan masalı örneği görülmektedir. TTV’de 1. numarada yer almakta, Anti Aarne’nin çalışmasında ise rastlanmamaktadır. “Kuyruk Acısı” masalında ise oduncu ve yılanın birbirine zarar vermesi sonucunda biten dostluğu anlatılmaktadır. TTV’de 49. Numarada yer almakta Anti Aarne’nin çalışmasında ise rastlanmamıştır. “Kadına Aşık Olan Ayı” masalında ise akıllı bir kadının kendine aşık olan ayıyı tuzağa düşerek elinden kurtulması anlatılır. “Yılanın Dostluğu” masalında, dostluğun çıkarsız ve dürüstçe olması gerektiği vurgulanmıştır. “Cinler ve Uyanık Çiftçi” masalında ise insanoğlunun uyanıklığı vurgulanmıştır. “Altın Kekilli Oğlan Masalın”da ise altın kahrkule sahip bir erkek çocuğu olmasını isteyen bir padişahın ve iki kız kardeşin başından geçmektedir. Kız kardeşlerden küçük olan uyanık ve kötü kalplidir. Ancak masalın sonunda kötü kız kardeş cezalandırılmıştır ve padişah da altın kahrküllü erkek çocuğuna kavuşmuştur. TTV’de 23. numarada, Anti Aarne’de ise 707. Numaradadır. “Tuz Kadar Sevgi” ise bir padişah ve üç kız kardeşin başından geçen olaya dayanmaktadır. Bu masalda padişah, üç kızını çağırıp kendisine olan sevgilerinin miktarını sormaktadır. İlk iki kız, padişahı memnun eden cevap vermişlerdir, küçük kızın cevabı ise padişahı pek memnun etmemiştir. Padişah ise kızını cezalandırır ancak kızının kıymetini ilerleyen süreçlerde anlamıştır. TTV’de 256. Numarada, Anti Aarne’de ise 923,986 numaraları arasında bulunmaktadır. TTV’de ve Anti Aarne’nin masal tip kataloğu tasnifinde “Kadına Aşık Olan Ayı, Cinler ve Uyanık Çiftçi ve Yılanın Dostluğu” adlı masalların tip numaralarına ise

rastlanmamıştır.

Çalışma sahasında derlenen masalların çoğunluğu bilgi ve öğüt vermek amaçlıdır. Dürütlük, sadakat, dostluk gibi etik kavramların önemi çocuklara anlatılmak istenmiştir.

2.1.1.2. Masal Metinleri

2.1.1.2.1. Yılan ve Çiftçi

Çiftçinin biri tarlasında yılan görmüş. Yılanı öldüreyim diye ardısıra koşunca yılan tiken çalışının içine girip saklanmış. Çiftçi, “bu yılanı öldürmezsem çocuklarıma zarar verir bunu öldürmem lazım” demiş. Tiken çalışını ateşe vermiş. İçine kaçan yılan orada yanarak can vermiş. Oysa o yılanın eşi varmış. Yılanlar eşli olur, eğer yılanın eşini öldürürseniz o mutlaka eşinin intikamını alır. Bir de yılanı öldürünce gözüne un atmanız lazım. Eğer un atmazsanız öldüren kişinin yansıması gözünde kalır ve yılanın eşi gelip gözüne bakınca kimin öldürdüğünü görür. Bu yılanın da eşi gelmiş gözüne bakıp kimin öldürdüğünü görmüş. Yılan günlerce kin biriktirip çiftçiye beklemiş. Çiftçi tarlasını sulamaya gelince arkasından sinsice yaklaşıp öldürmüştü. (K.Ş.11)

2.1.1.2.2. Oduncunun Çocukları

Oduncunun birinin ikisi erkek biri kız üç çocuğu varmış. Çocukların anası ölünce başka bir kadınla evlenmiş. O kadın ise çocukları kabul etmiyormuş. Oduncu çocukları önüne katmış ve ormana oduna gidiyoruz diye kandırmış. Bir alıç ağacının dibinde durmuş. “Çocuklarım siz burada alıç, itburnu toplayın ben de odun yapıp geleyim” demiş. Bunun üzerine çocuklar babasının dediklerini yapmaya koyulmuşlar. Çocuklar saatlerce alıç ve itburnu toplamışlar sonra büyük oğlan “ben gideyim babama bakayım daha odunu bitirmedi mi” demiş? Oğlan gidip babalarına bakmış ortalıkta babası yok sonra bir pat pat sesi gelmiş çocuklar sesin olduğu yere doğru gitmişler ki ne görsünler bir ağaçta kabak bağlı, ağaca çarptıkça ses çıkarıyor. Çocuklar ise bu sesi duydukça babam odun yapıyor zannediyolarmış. Bunu gören büyük oğlan şunu söylemiş.

Tap tap tapacık

Bizi azdıran babacık

Babacık değil analık

Sonra çocuklar köyün yolunu tutmuşlar. Köye varmışlar ki ne görelers köy bomboş! Ağlaya sızlara ormana doğru gidiyorlarmış, küçük çocuk bir kül yığınının düşmüş çıkmak için uğraşırken eline bir kül kömbesi¹ geçmiş. Acıkan çocuklar o kül kömbesini yemişler. Küçük çocuğun elinde azıcık bir kül kömbesi kalmış. Onu havaya atıp oynarken kül kömbesi bir devin bacasından içerisine düşmüş. Yakınlarda insan kokusu alan dev hemen homurdanarak

“insan kokusu alıyom hem de taze insan diye aklımdan geçirmiş.” Daha sonra çocukların seslerini duyunca damın başına doğru bağırıp “çocuklarım sizlere gelin kül kömbesi yaptım yavrularım gelin yiyin“ demiş. Bunu duyan çocuklar inanıp koşa koşa gelmişler. Dev çocugları tuttuğu gibi yardımcısı Yarimeşik’e vermiş ve demiş ki sen bunların karnını doyur ben dişlerimi yüleyim² geliyim demiş.

Çocukların halini gören Yarimeşik çocukları yiyecek diye acımış ve çocukları bırakmış. Çocuklar kaçarken karşlarına bir dere çıkmış, büyük çocuklar geçmiş ama küçük çocuk tam geçecekken Yunus Balığı çocuğu yutmuş. Öteki tarafta da ev anası eve geldiğinde Yarimeşik’e kızıp çocuklar nerede diye çıkmış. Yarimeşik’de çocuklara gücüm yetmedi kaçıp gittiler demiş. Dev anası bunu duyunca çocuklara yetişmek için salyalarını döke döke koşmaya başlamış. Çocukların ayak izini takip ederek çocukları bulmuş. Ama çocuklar koca derenin öte yanına çokdan geçmiş. Çocuklara “yavrularım ben yaşlıyım öte tarafa geçemiyorum siz nasıl geçtiniz bana da yardımcı olun” demiş. Büyük çocuk demiş ki kardeşler bu azgın dev bizi yiyecek gel biz bu deve bir oyun eyleyelim de ondan kurtulalım demiş. Bunun üzerine büyük çocuk demiş ki “ana aşağıya gittik b*klu örme bulduk, yukarıya gittik delikli taş bulduk, örmeyi taşa bağladık, örmeyi tekrar belimize bağladık geçtik” demiş. Bunu duyan Dev anası hemen çocukların dediğini yapmış ve derenin ortasına gelince çamur devi kendine çekmiş, dev ölmüş. Çocuklar da devden kurtulmuşlar. Çocuklar devi atlatınca yola tekrar koyulmuşlar ama ortanca çocuk “abla, ben susadım, su içeceğim” demiş. Orada bir pınar görmüş. Pınardan su içmiş, oysa o pınardan bir karakeçi su içmişmiş. Çocuk hemen karakeçi olmuş, bunu gören kız çocuk ağlamış, sızlamış ama ne çare geri keçinin ipinden tutarak yola koyulmuş. Çocuk yorulmuş bir ağacın dibine uzanmış sonra çocuk acıkmış ağaca meyve yemek için çıkmış. Keçi’yi de ağaca bağlamış oradan geçen padişahın oğlu atını bağlayarak şu dereden su içeyim diye derenin başına gelince dere’nin üzerinde bir güzel kız yansıması varmış. Aşık olmuş sonra kızı ağaçtan indirmiş keçiyi de alarak saraya gitmişler. Sarayda kız, keçi kardeşinin başına gelenleri sevdiğine anlatmış, kardeşine padişahın oğlu aynı pınardan tekrar su içirmiş ve çocuk eski haline dönmüş. Kız ile padişahın oğlu düğün yaparken düğününde kardeşini yutan yunus balığını tutup kesmişler bir de bakmışlar ki balığın karnından küçük kardeşi çıkmış. Hep birlikte mutlu bir şekilde yaşamışlar. K.Ş.11

2.1.1.2.3. Tilki İle Kurt

Bir gün Kurt ile Tilki arkadaş olmuşlar. Tilki Kurt’a ‘gel, seninle ottan sepet örelim’ demiş. Kurt da, “tamam” demiş. Bunlar sepet örmeye başlamışlar. Sepeti örmüşler ama bitmeye az bir yer kalınca Tilki Kurt’a “Kurt kardeş, sen sepetin içine gir, örügleri tut, bağla

da ben de sepeti dış taraftan öreyim” demiş. Kurt içeriye girmiş örüğü tutuyormuş. Tilki de dışarıdan örüyormuş. Tilki öre öre bitirip Kurdu sepetin içine hapsetmiş. Geri de sepedi yardan aşağıya tuvalamış. Sepet gelip bir derenin başında durmuş. Oradan dereye su almaya gelen bir Kız, kara kıllı bir sepet görünce deri yağ torbası zannetmiş. Annesinin yanına götürmüş “ana ana yağ buldum tere yağ “ diyerek bağırarak. Bunu duyan kızın anası ”o zaman gelde bir küte yapıp yiyelim kızım” demiş. Bunlar küte etmeye başlamış. Kızın anası ”kızım yağ derisini açda bana bir kaşık yağ getir” demiş. Kızda kalkmış kaşığı alıp kurtun ağzına çomçayı yağ çıkaracağım diye sokuyormuş, Kurt’ta kızın soktuğu kaşıkları kırıyormuş. Kız “ana kaşık kırıldı” diyince “kızım bir kaşık al, tekrar sok” diyormuş. Kız da anasının dediğini tekrar yapıyormuş. Kurt o kaşıkı da kırmış sonra kurt can havliyen sepetten başını çıkarınca “kız ana ana bizim yağın ağzı da var gözü de var“ demiş. Bunu duyan kızın anası Hatice karı hemen gelip bakmış ki derinin içinde kurt var. Sunu sığırlığa sokmuş, gidip kocasına haber vermiş, kendi de gidip baltayı almış. Üçü bir olup Kurt’u sığırlıkta bir güzel dövmüşler. Kurt sepetten çıkar çıkmaz kendini temeklikten zor dışarıya atmış. Kurt Tilki’yi bulmuş. “Sen beni sepetin içine kilitleyip kaçarak beni dövdürün he” deyip Tilki ‘ye saldırmış. Tilki ise “aman Kurt kardaş ben seni kilitlemedim elimden sepet kaydı birden yardan aşağı yuvarlandı yoksa ben sana öyle bir şey yapar mıyım hiç” demiş? Kurt’da geri Tilki’ ye inanmış. Tilki demiş ki “Kurt kardaş şurada bir At var ki eti ölümüze de, dirimize de yeter. Gel biz bu atı yiyelim” demiş. Kurt’da “tamam tilki kardaş” demiş. Kurt’u atın üzerine salmış. At ise Kurt’a demiş ki “arkamı dönüyüm gel beni öyle ye yoksa korkarım yerimde duramam kişnerim” demiş. Bu sözün üzerine Kurt tamam demiş. At arkasını döner dönmez Kurt’a bir tekme savırmış ki Kurt canım çıktı sanmış. Kurt bu tekme yeyinci “ey ahmak gördünmü at görürsen ye yat, koyun görünce ye oyun oyna, niye Tilki ile arkadaşlık edersin keşke iki adam gelse benim soğuma soğuma iki kere vursa akıllanırm” demiş. Bunun üzerine oradan geçen iki oduncu geliyor Kurt’u bir güzel dövüyorlar. Kurt tekrar Tilki’nin yanına gidiyor. ”sen beni sepete sokup kaçtın, atı yiyelim dedin yine kaçtın, bu kez seni yerim iflah etmem” demiş. Tilki ise hiç oralı olmuyormuş “gel kardeşim gel seninle Seyid’in bağından teh tehleyek” demiş. Bu sözün üzerine aç olan kurt tamam demiş. Tilki Kurt’u tekrar kandırmış. Gidip üzüm yemişler, biraz da kucaklayıp getirmişler. Geri Tilki Kurt’da demiş ki “bunu saklayalım, gidip hep bağdan yiyelim. Bunu da yemek bulamazsak yiyelim” demiş. Bunlar getirdikleri üzümü saklamışlar. Zaman geçmiş, bağlar kesilmiş, bağda üzüm kalmış. Tilki acıkınca birden “uvvvvv!” diye bağırarak. Kurt ise “ne oldu kardeşim” demiş. Tilki “bir kadının ağrısı geldi ebe olmam için beni çağırıyorlar” demiş. Kurt da “git o zaman kardeşim” demiş. Tilki gidip teh³ yemiş. Kurt, Tilki geri döndüğünde

“kardeşim kadını doğurttu mu” demiş. Tilki ise “olmaz olsun doğdu çocuk” demiş. Kurt “adını ne koydun” demiş. Tilki “ağızlıklama” koydum demiş. (Tilki üzüm torbasının ağzından az bir şey yediği için ağızlıklama diyor.) Diğersi gün yine “uvvvvv !” diye bağırmiş. Yine aynı yalanı söyleyip, Kurt’un yandan ayrılıp, yine teh’i yemiş. Kurt “bu kez adını ne koydun” demiş. Tilki bu kez ”emzikleme” koydum demiş. (Torbanın ortasına gelmiş emzik yerine ondan emzikleme diyor.) Diğer gün yine aynı yalanı söylemiş. Bu kez de beline kadar yemiş “belleme koydum adını” demiş. Diğersi gün yine Tilki gidip yemiş, bu kez de dibine kadar yiyip gelmiş. Çocuğun adını “dipleme” koydum demiş. Diğersi gün gitmiş, dibinde kalan iki üç tane üzüm kurusunu da yemiş ve torbayı tusturup koymuş. Kurt bu kez ne koydun çocuğun adını demiş. Tilki “tusturlama” koydum demiş. Diğersi gün Kurt, “Tilki kardeş gel bakalım bizim tehe ne oldu” demiş. Gidip bakmışlar ki torba boş. Hemen bunlar “sen yedin, sen yedin” diye birbirlerine girmişler. Hemen Tilki’nin aklına bir şey gelmiş. Tilki, demiş ki “gece kim altına s*çarsa, üzümü o yemiştir” demiş. Gece olunca Kurt uyurken, Tilki gelip Kurt’un bacağının arasına s*çmış. Sabahleyin Tilki gelip Kurt’a “kalk bakalım kardeşim! Altına sıçmışsın, demek ki üzümü sen yemişsin” demiş. Kurt sucukmuş, kendisi yemediği için itiraz da etmiş, ama nafile Tilki buna çıkışmayablaşmış. Kurt bunun üzerine “baktın bir koyun ye oyun oyna, baktın bi at ye yat, niye bunun ile arkadaşlık ediyorsun seni akılsız” demiş. Akı başına gelmiş ama çok geç olmuş. Basıp ordadan savuşup gitmiş. K.Ş.11

2.1.1.2.4. Kuyruk Acısı

Oduncunun biri baltasını alıp odun toplamak için ormana gitmiş. Gezinirken çalılıkların arasında bir yılanı rastlamış. Yılanın başını baltayla ezecekken, Yılan, “Oduncu gardaş ne olur beni öldürme, gel dost olalım ben sana hergün bir altın getireyim sen de bana bir tavuk yumurtası bırak” demiş. Oduncu da bu teklifi kabul etmiş. Hergün yılanı yumurta götürmüş, yılan da oduncuya altın vermiş. Yıllarca bu durum böyle olmuş. Oduncu zengin olmuş. Yıllar sonra oduncu yaşlılıktan hastalanmış. Oğlunu çağırıp, “Yavrum! Ormanda bir yılan var. Eline bir yumurta al da ona götür. O da sana altın verecek. Ben ölmeden onunla dost ol” demiş. Oğlan da eline bir yumurta alıp yılanın yanına gitmiş. YılanI görünce çok korkmuş eline bir taş alıp yılanı fırlatmış. Yılanın uyuğu kopmuş. Yılan da can havliyen oduncunun oğlunu sokup oracıkda öldürmüş. Oduncu bu duruma çok üzülmüş. Yıllar geçmiş oduncunun durumu gittikçe kötüye gidiyormuş. Gidip yılanla tekrar dost olmak istemiş. Yılan’ın yanına gidip dostluk teklif etmiş. Yılan, oduncuya şu cevabı vermiş: “Oduncu gardaş bende bu kuyruk acısı, sende de bu evlat acısı olduktan sonra biz iki dünyada da artık dost olamayız” demiş. K.Ş.11

2.1.1.2.5. Kadına Aşık Olan Ayı

Eski zamanda ayının biri evli ve çocuklu bir kadına aşık olmuş. İkide bir de kadının evinin önüne gelir kadını izlermiş. Kadın da ayıyı ne zaman görse korkup kaçarmış. Birgün kadın kocasıyla kavga yapmış. Kocasını onu alıp dışarı atmış. Kadın da ormanda ağlayarak babasının evine gitmeye çalışıyormuş. Ama yolunu kaybetmiş. Ayı da kadını ormanda görüp takip etmeye başlamış. Kadın, ayının kendisini izlediğini farketmiş. Kadın koşa koşa bir mağaranın içine girmiş. Ayı da mağaraya girmiş. Kadın oturmuş ayı da oturmuş. Kadın, ayının kendisini taklit ettiğini anlamış. Ateşten bir kösa almış üzerine sürüyor gibi yapmış. Ayı da aynısını yapınca, ayının postunu alev almış. Ayı oracıkda yanıvermiş. Kendisini kurtarmak için dereye atmış. Kadının da kocası gelmiş. Kadının gönlünü almış, mutlu mesut evlerine dönmüşler. K.Ş.11

2.1.1.2.6. Yılanın Dostluğu

Birgün bir adam üzüm bağına üzüm kesmeye gidiyormuş. Giderken karşısına bir yılan çıkmış. Yılanın sohbet ederek yola koyulmuşlar. Az yürümüşler, uz yürümüşler birde bakmışlar ki karşısında koskoca şelale. Yılan demiş ki; “gardaş gel biz birbirimizi nöbetleşe olarak sırtlayıp karşı kıyıya çıkaralım. İlk önce ben alayım seni sonra sen” demiş. Bizim adamda bunu kabul etmiş. Yılan, adamı sırtlayıp ırmağın yarısına kadar getirmiş. Sıra adama gelmiş. Adam yılanı sırtına alıp ırmağın diğer yarısını geçirmeye çalışırken yılanın kendisini sıkımsa başladığını farketmiş. Yılan vücuduna iyicene dolanmış. Adam hızlı hızlı çıkmaya çalışıyormuş ama mosmor kesilmiş. Sonunda derenin öteki geçesine çıkmışlar. Adam çıkar çıkmaz yılanın başından tuttuğu gibi yere çalmış. Yılan yalvarmış. “Gardaş amanın biz dostuz, kurban olayım canımı alma” demiş. Bu sözün üzerine adam yok yılan gardaş ben senin gibi eğik bükük dostu sevmem, dost dediğin dosdoğru olmalı” demiş. Yılanı öldürüp ağaca asmış. K.Ş.11

2.1.1.2.7. Yılan ve Değirmenci

Eski zamanda bir değirmenci varmış. Değirmencinin ambarının içine yılanın biri yuva yapmış. Oraya gelip yumurtasını bırakıp gidermiş. Değirmenci de bu yumurtaları görmüş. Yumurtaları toplayıp saklamış. Yılan geldiğinde yumurtalarını yerinde göremeyince çok üzölmüş. Ama yine de diğer yumurtasını da aynı yere bırakıp saklanmış. Değirmenci de gelip o yumurtaları da almış. İçeriye de bir kova süt koymuş. Değirmenciye kızan yılan o süte zehrini kusup gitmiş. Çöban da yılanın yumurtalarını yerine koymaya gelmiş. Yılan tekrar yumurtalarına bakmaya gelince yerinde yumurtalarını görmüş, çok mutlu olmuş. O arada da değirmenci sütü evine götürüyormuş. Yılan arkasından hızlı hızlı gelmiş kuyruğunu süt

kovasına çarptığıynan dökmüş. Değirmenci, “yılan gardaş sütümü neden döktün?” demiş. Yılan da “deşirmenci gardaş senin yumurtalarını çalmandan şüphelendim, sana çok kızdım sütüne zehir akıtmışım. Yumurtalarını görünce boşuna kızdığımı anladım” demiş. O günden sonra yılanla değirmenci dost olmuşlar. K.Ş.14

2.1.1.2.8. Cinler ve Uyanık Çiftçi

Eski zamanda bir uyanık çiftçi varmış. Her sene cinlerinden ortaklık yapıp ekin ekermiş. İlk sene pancar ekmeş. Cinlere demiş ki “gardaş, pancarın üstü senin altı benim olsun” cin de bu teklifi kabul etmiş. Pancarı toplama zamanı gelince cin bütün işçilerini toplamış pancarları yerden çıkartmış. Bizim uyanık çiftçi gelmiş, “Cin gardaş yılın başında yaptığımız anlaşmayı hatırlıyorsun değil mi? demiş. Cin de “hatırlıyorum gardaş” demiş. Çiftçi pancarları toplamış, yapraklarını da cine bırakıp gitmiş. Bu durumu görünce cinin aklı uçmuş. Elinde sadece pancar yaprakları kalmış. “Bir dahaki sefere insanoğlu ile ortaklaşa bir şey yapmam” demiş. Kış geçmiş yine ekin ekilecek zaman gelmiş. Bizim uyanık çiftçi cini gene bulmuş. Cin gardaş bu sene de ortak olak mı?” demiş. Cin de “aman ademoğlu bana bulaşma” demiş. Bizim çiftçi allem etmiş, gallem etmiş cini yine kandırmış. Cin de demiş ki “o zaman bu sene ekinin alt kısmını ben alacağım üst kısmını sen al demiş” Çiftçi de “tamam” demiş. Anlaşmaya varmışlar. O sene de çiftçi buğday ekelim demiş. Bunlar buğdayı ekmişler, bakımını yapmışlar. Ekinlerin toplanacağı zaman gelmiş. Cin bütün işçilerini yine toplamış, buğdayları biçirmiş. Sapını samanından ayırmışlar. Bizim çiftçi gelmiş. Cine anlaşmayı hatırlatmış. O da tamam demiş. Çiftçi buğdayları alıp gitmiş, saman da cine kalmış. Cin yine çarpıldığını anlayınca bir daha insanlar ile alışveriş yapmamış. Cinler diyarına göüp gitmiş. K.Ş.11

2.1.1.2.9. Altın Kekilli Oğlan Masalı

Eski zamanlarda bir bolluk ülkesi varmış. Ülkenin padişahı, vezirine “evlenmek istediğini ancak evleneceği kadının kendisine altın kekilli oğlan doğması gerektiğini aksi takdirde kadının başını kestireceğini” söylemiş. Padişaha, diyar diyar altın kekilli oğlan çocuğu doğuracak kadın aramışlar. En sonunda bir değirmencinin evine gelmişler. Değirmencinin de iki tane kızı varmış. Büyük kız çok saf, küçük kız ise çok uyanıkmış. Padişahın adamları değirmenciye durumu anlatmış. Değirmenci bu haberi duyunca çok sevinmiş. Büyük kızını hemen padişaha vermiş. Küçük kız, ablasını çok kıskanmış. Babasına, “baba ben de ablamın yanına gidebilir miyim? Hem orada ablama yardımcı olurum” demiş. Değirmenci de kabul etmiş. Kızlar saraya doğru yola çıkmış. Vardıklarında padişah karısını törenle karşılamış. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Küçük kız kardeş düğünü görünce

çok ama çok kıskanmış. Ablasının ayağını kaydırıp padişahla kendisi evlenmek istemiş. Dokuz ay sonra padişahın karısının nur topu gibi oğlu olmuş. Padişah, “hani bunun altın kahkülü nerede?” diye karısına sormuş. Karısı, “daha saçının çıkmadığını, birkaç ay içinde çıkacağını” söylemiş. Küçük kız kardeş de “inşallah altın saçı çıkmaz” diye dua ediyormuş. Her gün çocuğun odasına girip altın kahkülü çıkmış mı diye bakarmış. Bir gün küçük kız kardeş yine kontrole gelmiş. Görmüş kü çocuğun saçı gerçekten altından çıkmış. Hemencecik saçı kesip saklamış. Onun arkasından da padişah bakmaya gelmiş. Çocuk da altın saç filan yokmuş. Padişah adamlarına emir vermiş. Karısını öldürmeye kıyamamış, zindana attırmış. Kadın zindana gidince küçük kız padişahı, “sana altın kekilli oğlan doğuracağım” diye kandırmış. Padişah da tamam demiş. Birgün padişah sarayda gezinirken yeni karısının yastığının altında altın bir saç bulmuş. Hemen oğlunun yanına gidip bakmış ki altın saç oğlunda da var. Durumu anlamış. Kötü kalplü kız kardeşi kırk atın arkasına bağlayıp, sürdürmüş. Karısını da zindandan çıkarıp, çocuğuyla birlikte ömür boyu mutlu yaşamış. K.Ş.11

2.1.1.2.10. Tuz Kadar Sevgi

Eski zamanda bir padişah yaşarmış. Padişahın üç tane kızı varmış. Birgün kızlarının kendisine olan sevgisini merak etmiş. Kızlarını teker teker çağırıp, kendisini ne kadar sevdiklerini sormuş. Büyük kız, “canımı verecek kadar baba” demiş. Padişah bu cevaptan memnun kalmış. Büyük kızını vezirinin oğluna vermiş. Şanlı şöhretli düğün yapmış. Sonra ortanca kızını çağırmış. Beni ne kadar seviyorsun kızım” diye sormuş. Küçük kız da uğruna ölecek kadar baba” demiş. Padişah bu cevaptan da memnun kalmış. Ortanca kızını da saygın bir adamın oğluna verip şöhretli düğün yapmış. Sıra gelmiş küçük kızına. Küçük kız; çok masum, çok güzel ve çok akıllı bir kızmış. Kızın cevabı “tuz kadar baba” olunca hem şaşırıp kızmış hem de çok üzülmüş. Hemen vezirini çağırıp bunu gidin fakir fukara birine verin” demiş. Vezir kızını almış, bir çobana vermiş. Yıllar geçmiş aylar geçmiş. Büyük kızının vezir olan kocası padişahın elinden tahtı almış. Padişahı da öldürmek için zindana atmış. Padişah, oradan bir yolunu bulup kaçmış. Ormanda yürürken bir kulübe görmüş. Yaklaşınca bacasının tüttüğünü farketmiş. Hemen kulübeye girmiş. Padişahı; üstü başı yırtık, fakir ama çok mutlu görünen bir adam karşılamış. Adam, “Aç mısın diye sormuş?” padişah, utana sıkıla “açım” demiş. Bıcaklıktan da adamın bu karısı “yabancı kim ola?” diye gözetliyormuş. Birden kadın babasını tanımış. Ağlaya ağlaya gözleri kan çanağı olmuş. Hemen biraz tarhana çorbası yapmış. Tuzunu da az atmış. Kocası, padişahın sofrasına götürüp koymuş. Padişah, acından nasıl yediğini bilememiş. Çorbayı yalayıp yutmuş. Adam, “çorbayı beğendiniz mi?” diye

sormuş. Padişah, “tuz olsa daha tatlı olurdu” demiş. Bu lafı kızı duyunca ağlaya ağlaya gelip babasının boynuna sarılmış. “Baba, ben de bunu söylemek istedim sana” demiş. Padişah da kızını tanımış. Bol bol sarılıp hasret gidermişler. Sonra çoban olan damadını alıp ülkesine padişah yapmış. Vezir damadını ve yalaka kızını da zindana attırmış. Mutlu mesut yaşamışlar. K.Ş.11

2.1.2. Efsane

Efsane, kelimesi Türkçe’ye Farsça’dan girmiştir. Develioğlu, efsaneyi “asılsız hikaye, masal, boş söz, saçmasapan lakırtı” şeklinde tanımlamaktadır(1986;245).

Elçin, efsaneyi şu şekilde tanımlamaktadır; “insanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça: “usture”; Farsça “fesane, efsane”; Yunanca “mitos, mit” kelimeleri ad olarak verilmiştir(1986; 314).

Efsane’nin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru gerçekten olmuş diye kabul edilir(Boratav, 1973;106). Efsane’de üslup olarak düz konuşma dili kullanılır. Herhangi bir kurala bağlı kalmadan, sade bir üslup kullanılarak aktarılmaktadır. Efsanenin kahramanları gerçek hayatta yaşayan şahsiyetler olduğu gibi olağanüstü yaratıklar da olabilir. Efsanenin amacı, ilkel insanın bilimsel bir şekilde açıklık getiremediği olaylar ve durumlara anlam yüklemesidir. Kainatın yaratılışı, tanrılar, peygamberler, evliyalar, tahihi olaylar ve tarihi şahsiyetler, olağanüstü varlıklar efsaneleri konu olmuştur. Efsanenin özelliklerini Sakaoğlu şu şekilde aktarmıştır;

- a) Şahıs ve hadiseler hakkında anlatılırlar
- b) Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır
- c) Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür
- d) Efsanenin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır (2013; 23).

Efsane sınıflandırması ile ilgili ilk çalışma “International Society for folk-narrative research” tarafından yapılmıştır. Efsaneleri, dört büyük bölümde sınıflandırmışlardır. Edebiyatımızda ise ilk olarak Boratav yapmıştır. Boratav’ın yaptığı sınıflandırma şu şekildedir;

1. Yaratılış Efsaneleri
2. Tarihlik Efsaneler
3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler

4. Dinlik efsaneler (1969; 108-109).

Saim Sakaoğlu'nun "*Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*" adlı çalışması ise Türk edebiyatındaki ilk motif çalışması olması bakımından önemlilik arz etmektedir. Günümüzde ise efsane araştırmalarına yeniden ağırlık verilmektedir. Güncel olarak "Nevşehir, Niğde, Aksaray, Yozgat, Kayseri, Urfa" illerinin efsaneleri üzerine çalışma yapılmıştır. Aksaray Efsaneleri'ni Tuğba Aydoğan, 2020 yılında çalışıp "*Aksaray Efsaneleri*" adıyla kitap haline getirmiştir. Şanlıurfa efsanelerini ise Ömer Kırmızı, 2021 yılınca çalışıp "*Efsanelerin İcra Bağlamları ve İşlevleri Şanlıurfa Efsaneleri*" adıyla bilim dünyasına kazandırmıştır.

2.1.2.1. Efsane İncelemeleri

Nurhak'ta efsane kelimesinin yerine "*sırlı hikaye, mucizet*" kelimeleri kullanılmıştır. Sahadan 10 adet efsane örneği derlenmiştir. Derlenen bu efsanelerden bazıları olağanüstü olaylar çevresinde oluşmaktadır. Bazıları ise dini ve tarihi şahsiyetlerin çevresinde gelişmektedir. Yörede derlenen "*Ermış*" isimli efsanede; İbadetin zahiri yüzü değil de Batını yüzünün önemli olduğu vurgulanmıştır. "*Çoban*" efsanesinde ise; yapılan iyiliğin asla karşılıksız kalmayacağı mesajı verilmiştir. "*Beş Kardeş*" efsanesinde ise bir Alevi dedesinin kerameti sonucu topraktan kendiliğinden çıkan, beş dallı bir ağacın oluşumu anlatılmaktadır. Yöre halkı; bu ağaca kurban kesilirse ve çabut bağlanırsa dileklerinin gerçek olacağına inanmaktadır. "*İnleyen Mağara*" adlı efsanede ise; Ali adında bir gencin, sevdiği kıza kavuşmak için yaptığı kahramanlığın acı neticesi üzerine aktarılmıştır. Ali, sevdiği kıza kavuşmak için Nurhak dağının tepesindeki mağarada bir kış geçirmek zorundadır. Ancak mağaranın iniltisi yüzünden hayatını kaybetmiştir. Ali'nin ölümünden sonra köylüler o mağaraya "*İnleyen Mağara*" adını vermiştir. Ancak Nurhak Dağı'nın zirvesine çıkan dağcılar böyle bir mağara olmadığını aktarmıştır. "*Taş Kesilen Kadın*" efsanesinde ise kocasına karşı saygısızlık yapan kadının, yaratıcı tarafından taş kesilerek cezalandırıldığı anlatılmıştır. Yöre halkı; "*eşine saygısızlık yapan kadınların günah işlediğini ve yaratıcı tarafından cezalandırılacağını*" söylemişlerdir. "*Yusuçuk Kuşu*" adlı efsanede ise; analığı tarafından eziyet gören Yusuf ve ablasının başından geçen olaylar anlatılır. Eziyetlere dayanamayan Yusuf ve ablasının tanrıya yakarması sonucunda, Yusuf, kuş olmuştur. Ablası ise taş olmuştur. Yusuçuk Kuşu efsanesi, Türkiye'nin birçok yerinde farklı şekillerde anlatılmaktadır. "*Kutsal Ağaç*" efsanesinde ise; Bir oduncunun, yaşlı bir pirin uyarmasına rağmen kutsal ağacı kesmesi ve bunun akabinde başına gelen talihsiz olay aktarılmaktadır. "*Gelin Öldüren Irmağı*" efsanesinde ise kalbinde inanç barındırmadığı için çocuğu olmayan

gelinin şifalı ırmağa girmesi, ancak ırmağın şifasına da inanmaması nedeniyle ırmağın onu öldürmesi anlatılır. Alevi Türkmenlere göre ocak ailelerinin sahip olduğu kerametlere inanmayan kişiler yaratıcı tarafından cezalandırılmaktadır. Çalışmada bahsedilen “*Gelin Öldüren İrmağı*”nın kaynağı, Alevi ocağının evinin önünde olduğu aktarılmaktadır. O ırmağa girip yıkananın derdine şifa bulduğu aktarılır. İnanmadan girenlerin ise ırmak tarafından öldürüldüğü söylenir. “*Salkım Söğüt Efsanesi: Pir Sultan*” efsanesinde ise araştırma alanında; Pir Sultan Abdal’ın ölümü, efsanevi bir anlatı ile aktarılmıştır. Nurhak Türkmen Alevilerine göre salkım söğütün dallarının yere eğik olmasının sebebini, Pir Sultan Abdal’ın, Hızır Paşa tarafından, salkım söğüte astırılarak idam edilmesine bağlamışlardır. “*Kırklar Meclisi ve Dolu*” efsanesinde ise; cemlerde dolu içilmesinin menşei kırklar meclisine kadar götürülmüştür. Efsaneye göre Hz. Muhammed, rüyasında hakkı görür ve Hak, Peygambere; “*beni bulmak istiyorsan git kırklar meclisine katıl, dolu iç, coşa gel*” der. Peygamber de kırklar meclisine gider. Orada peygambere dolu içirilir. Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmenlerin cem ayinlerinde rakı veya şarap içildiği gözlemlenmiştir. Bu ritüele “*hakkın dolusunu içmek ya da demlenmek*” denmektedir. Kaynak kişiler; “*dolu içtikten sonra hakla hak olduğunu, dünya nimetlerine yüz çevirdiklerini, kalbinde hakkı hissettiklerini*” aktarmışlardır. Kaynak kişiler dolu içme ritüelinin menşei ise Peygamberin rüyasına bağlamaktadırlar.

2.1.2.2. Efsane Metinleri

2.1.2.2.1. Ermiş

Eski zamanlarda bir çoban varmış. Çoban koyunlarını güderken ibadet yapmaya çalışıyormuş. Namaz kılmayı da bilmediği için elindeki asayı yukarı atıp tutuyormuş. Bir yandan da “Allah’ım, ben cahil bir kulum. Ben dua bilmem ama böyle yaparak seni anıyorum” dermiş. Böyle yaparken çok uzaktan bir aksakallı bir pir gelmiş. Ona namaz kılmayı öğretmiş. Çoban da “tamam bundan sonra böyle yaparım” demiş. Daha sonra Pir yola koyulmuş. Çoban da namaz kılmaya başlamış ama bir şeyi unutmuş. Hemen Pirin arkasından yetişmeye çalışmış. Pir gölü yüzerek geçiyormuş. Çoban arkasından koşmaya başlamış. Pir, arkasını dönüp bakmış ki çoban gölün üzerinde yürüyor. Bunu görünce “Çoban gardaş! Senin kalbin temiz. Sen git istediğin gibi kıl demiş.” (K.Ş.15)

2.1.2.2.2. Çoban

Eski zamanda bir ağa varmış. Ağa koyunları çobana bırakıp kabeye gitmiş. Çoban koyunları otlatırken yernikli bir gelinin köpek kesip kazana koyduğunu görmüş. Bu hali görünce çoban geline acımış. Koyunlardan birini boğazlayıp gelinin kazanından köpeği çıkarıp, koyunu sokmuş. Geri dönüp kömüne yatmaya gitmiş. köme gelip yatınca birden

kendini kabede bulmuş. Orada ağasıyla karşılaşmış. Ağa sormuş, “oğlum sen buraya nasıl geldin?” diye. Çoban, “ağam vallahi senin koyunlardan birini kesip yernikli bir geline yedirdim sonra da o gelin dua etti ki kendimi burada buldum” demiş. Ağa bunu duyunca “oğlum keşke birini de benden dolay10 kesip kazana atsaydın” demiş. (K.Ş.15)

2.1.2.2.3. Beş Kardeş

Eskiden Molla Hüseyin adında bir adam varmış. Molla Hüseyin, Gaziantep’den Elbistan’a gelmiş. Orada biraz dinlenmek isteyip sofrasını açıp yemek yemeye başlamış. Yemek yerken yediği ekmekten bitaz kırıntı yere düşmüş. Elbistan’daki bütün taşlar yok olmuş, ova haline gelmiş. Molla Hüseyin oradan kalkıp Nurhak’ın Seyitaliler mahallesine konmuş. Orada da sofrasını açıp yemek yiyince yine yemekten kırıntı düşmüş ve oradan da bir ağaç çıkmış. Bunu gören köylüler Molla Hüseyin’in yanına gelip biraz konuşunca onun bir alevi piri olduğunu anlamışlar. Köylülerin isteği üzerine Nurhak’a yerleşmiş. Zaman geçtikçe canlar Molla Hüseyin’in kerametlerini öğrenmiş. Ocağa bağlanmaya gelmişler. Bir adamsa Molla Hüseyin’e inanmıyormuş. Gitmiş Molla Hüseyin’in ağacını kesmiş. Molla Hüseyin, “benim bir ağacımı kesersen beş ağaç olarak tekrar çıkar” demiş. Gerçekten de beş tane ağaç çıkmış. Ağacı kesen kişi de imana gelip ocağa bağlanmış.

Şimdi biz o ağaçlara Beş Kardaş diyoruz. O ağaçlara çaput bağlayıp, dua edersen istediklerin gerçekleşir kızım. (K.Ş.03)

2.1.2.2.4. İnleyen Mağara

Eski zamanda Nurhak’ta bir ağa varmış. Ağanın da güzeller güzeli bir kızı varmış. Ağanın kızına fakir bir köylü genç aşık olmuş. Oğlanın adı Ali’ymiş. Anasını, kızı istemesi için göndermiş. Ağa kadına şöyle küçümseyerek bir bakmış. Sonra da “eğer oğlun Nurhak dağının başındaki mağarada bir kış kalırsa kızımı oğluna veririm” demiş. Ali’de aşkından gözü hiçbir şeyi görmediği için kabul etmiş. Ali bir yıllık erzak alarak dağa çıkmış. O mağaraya varmış. Ancak mağaranın içinden uğuldama sesleri geliyormuş. İki gün dayanmış ama üçüncü gün sesler artık başını ağrıtmaya başlamış. Öleceğini anlayınca duvara şu yazıyı yazmış. “ben ne açlıktan, ne susuzluktan, ne de soğuktan öleceğim. Ben bu mağaranın uğuldamasına dayanamadığım için öleceğim” demiş. Üçüncü günün akşamına ölmüş. Bir yıl geçmiş ağanın adamları Ali’yi aramaya çıkmışlar. Ali’yi mağarada cansız bulmuşlar. Duvardaki yazıyı da okuyunca mağaraya “Uğuldayan, İnleyen Mağara” demişler. (K.Ş.14)

2.1.2.2.5. Taş Kesilen Kadın

Eskiden kocasına çok saygısız davranan bir kadın varmış. Kadın hergün kocasına küfür edermiş, bağırırmış, herkesin içinde” bitli bitli” dermiş. Kızın anası, kızı uyarmış, “bak kocana saygısızlık yapma taş kesilin” demiş. Ama kız hiç anasının sözünü dinlememiş. Birgün yine bitli diye bağırırken ağzı açık bir kaya olmuş. Oracıkta taş kesilmiş. (K.Ş.15)

2.1.2.2.6. Yusufçuk Kuşu

Eskiden bir oğlan bir kız öksüz bir çocuk varmış. Anası ölünce, babası bunlara analık getirmiş. Analığı çok kötüymüş. Çocuklara çok kötü davranıyormuş. Oğlan çocuğunun adı Yusuf’muş. Yusuf birgün odundan dönerken atın çulunu yolda düşürmüş. Aramış taramış ama bulamamış. Eve ağlayarak gelmiş. Durumu analığa anlatmış. Analığı Yusuf’u ve ablasını dışarı atıp, “atın çulunu bulmadan gelmeyeceksiniz” demiş. Bunlar ağlaya ağlaya atın çulunu aramaya başlamış. Ama bir türlü bulamamışlar. Sonraya bir yere oturup Allah’a dua etmişler. “Allahım eve gidersek analığımız bizi döver, burada kalırsak da bizi kurtlar yer. Ne olur bizi ya kuş et ya taş et” demişler. Allah bu çocukların dediğini duymuş Yusuf’u kuş etmiş.

Ablasını da taş etmiş. O günden beri o kuş taşın etrafında dolanıp “ablaaa atın çulunu buldun mu?” diye seslendiği duyulurmuş. O kuşa da yusufçuk kuşu demişler. (K.Ş.15)

2.1.2.2.7. Kutsal Ağaç

Hüseyinlerin orada bir ağaç vardı. O ağacın kutsal olduğunu söylerlerdi. Ama ağacı bir görün kocacana bir ağaç. Ağacın çok yaşlı olduğunu söylüyorlar. Çocuğu olmayan kadınlar oraya gidip çapıt bağlayıp dilek tutarsa çocuğu oluyormuş. Birgün oradan geçen oduncunun biri o ağacı görüyor. Kesmek için yanına yaklaşıyor ama karşısına bir ihtiyar çıkıyor. Diyor ki “o ağacı kesersen başına bir felaket gelir” oduncu dinlemiyor. Git başımdan ihtiyar bir ağaçtan ne zarar gelir” diyor. Ağacın bir kolunu kesip odun yapıp sırtlıyor atın üzerine. Yolda giderken atın yükü üzerine devriliyor. Kendi kolu odunun altında kalıyor ve kolu kopuyor. İhtiyar tekrar beliriyor. “oğlum ben sana demedim mi?” onun kolunu kesersen senin de kolun kopar diye” diyor. (K.Ş.14)

2.1.2.2.8. Gelin Öldüren Irmak

Eskiden bir ırmak varmış. Çocuğu olmayan kadınlar o ırmağa gidip yıkanırda çocuğu oluyormuş. Ancak o ırmağa girenin kalbi bütün olmalıymış. İnanmadan giren olursa dileği gerçekleşmezmiş. Bir kadının da çocuğu olmuyormuş. Her yere gidip akıl danışmışlar ama yine de dertlerine çare bulamamışlar. Sonunda yaşlı ebenin biri bu ırmakın derdine deva olacağını söylemiş. Kadının kocası kadını alıp ırmağa gitmiş. Gelin girmek istememiş.

Irmakta ne çare olur ki diye küçümsemiş. Ama kocası zorunan gelini sokmuş. Irmak da gelini içine almış. Gelin kendisine inanmadığı için onu dalgalarıynan döve döve öldürmüş. Oraya da gelin öldüren ırmağı demişler. (K.Ş.16)

2.1.2.2.9. Salkım Söğüt Efsanesi: Pir Sultan

Hızır Paşa ve askerleri Pir Sultanı asmak için ağaç arıyorlarmış. Pir Sultan'ın elini kolunu bağlayıp bir erik ağacının dibine getirmişler. Tap urganı ağacın dalına fırlatacakları zaman ağaç dallarını çırpştırmaya başlamış. Hızır Paşa, “bu ağaç istemiyor çınar ağacına gidelim” demiş. Çınar ağacı da dallarını çırpmaya başlamış. Yine Pir Sultan'ı asamamışlar. En sonunda salkım söğüdü bulmuşlar. Söğüt uyuyormuş. Hızır paşa, “tezin uyanmadan asıp gidelim” demiş. Salkım söğüdün uykusunda, Pir Sultan'ı asıp gitmişler. Salkım Söğüt uyandığında üzüntüden dallarını çırpmaya başlamış. Sonra da hak ona lanet okumuş. Dalları öyle saçaklı saçaklı kalmış. (K.Ş.11)

2.1.2.2.10. Kırklar Meclisi ve Dolu

Peygamber rüyasında Hakkı görmüş. Hak, Peygamber'e demiş ki; “Git kırklar meclisine orada demlen, o zaman beni bulursun” Peygamber de Kırklar Meclisini bulmak için yola koyulmuş. Giderken, yolda karşısına bir aslan çıkmış. Peygamber korkmuş, yüzüğünü Aslan'a doğru fırlatmış. Aslan da yüzüğü yutmuş. Geri de ortadan kaybolmuş. Sonra peygamberin kulağına bir saz sesi gelmiş. Sesin geldiği yere doğru gidince karşısında bir kapı. Hemen kapıyı çalmış. İçerdekilerden ses gelmiş, “Kim O!” diye. Peygamber de “Ben İslam âleminin Peygamberiyim” demiş. İçerdekiler, “bize Peygamber gerekmez” demiş. Peygamber de iki kere yine kapıyı çalmış. İçerdekiler yine “kim o” demiş. Peygamber, yine aynı cevabı vermiş. Kırklar yine “biz Peygamber istemeyiz” diyip göndermişler. Peygamber duramamış yine kapıyı çalmış. Kırklar da yine “kim o” diye sormuş. Peygamber bu kez “ben de sizler gibi Allah'ın bir aciz kuluyum” demiş. Kırklar, bu kez kapıyı açmış. Peygamber içeri girinci insanların eylendiğini, sohbet ettiğini ve deyiş dinlediğini görmüş. Peygamber, Hz. Ali'nin yanına varıp oturmuş. Otururken peygamber, Hz. Ali'nin parmağında bir yüzük görmüş. O yüzük Aslan'ın yuttuğu yüzükmüş. Peygamber, Hz. Ali'ye “Ya Ali! Allah'ın Aslanı” karşıma çıkan sendin demi demiş?” Ali de “evet, o aslan bendim” demiş. Sonra çevredekilere bakıp, “bunlar kim? demiş.” Ali de “onlar kırklar” demiş. Peygamber, hepsini saymış ama orada 39 kişi varmış. “Burada 39 kişi var, biri nerede” demiş. Ali de “biri de dışarda. Bizim birimize birsey olsa hepimizin canı yanar” demiş. Peygamber de “isbatla” demiş. Hz. Ali, bıçağı alıp elini kesmiş. Bunu yapınca pencereden iki damla kan gelmiş. Ali, “işte ısbatı!” demiş. Sonra şarap getirmişler. Hz. Muhammed, Ali'ye rüyasını anlatmış. Ali de ”Hakkın bahsettiği dem

işte bu hadi içelim de coşa geelim” demiş. Demi içince orada müsahip olmuşlar, sarılıp kucaklaşmışlar. (K.Ş.02)

2.1.3. Fıkra

Fıkra, kısa ancak öz anlam barındıran halk edebiyatı ürünüdür. Dilimize Arapça’dan geçmiştir. Türkçe sözlük, “kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikayecik” şeklinde açıklanmıştır (TDK, 2009; 695). Develioğlu ise “kısa hikaye, masal, kıssa” (1986, 317) olarak açıklanmaktadır. İslamiyetten sonra bu neviden hikayeler, Türk dilinde, “hikaye, kıssa, masal, mizah, nükte lafife, vb.” adlar altında da anlatılmıştır ve yazılmıştır. Fıkra ile eş anlamda kullanılan bu kelimeler içinde en çok “lafife” sözü yaygınlık kazanmıştır (Yıldırım: 1999:3).

Türk dilinin yazılı kaynaklarında fıkra ile ilgili ilk kayda Kaşgarlı Mahmut’un “Divan-ü Lügat-it Türk’ünde rastlamaktayız. Kaşgarlı, “Küg ve Külüt kelimelerini, “Halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey”, “Halk arasında gülünç olan nesne” şeklinde açıklıyor.

Fıkraların konuları her türlü hayat hadiseleri teşkil eder. İnsan-cemiyet münasebetindeki düşünce ve davranış farklarından doğan çatışmalar, beşeri kusurlar ve gülünç vakalar fıkrayı meydana getirir. Fıkra konuları başlıca; 1-İdare edenlerle idare edilenler arasında, 2-İnançlarla dini adet ve merasimlerle yasaklara dair davranışlar üzerinde, 3-İçtimai, iktisadi ve siyasi görüş ayrılıklarından doğan çatışmalarda toplanabilir (Elçin:2014: 566).

Konuları gerçek hayatın bir parçasıdır. Bazen insanları güldürüp hoş vakit geçirmek bazen de bir olay üzerinde düşündürmek, olayı, düşünceyi, hadiseleri ya da kişiyi tatlı bir şekilde hicvetmiş, yöneten kesim ile yönetilen kesim arasındaki anlaşmazlıkları komik bir üslupla anlatmaya çalışmıştır. Toplumdaki; kültürel, dini, etnik farklılıkları ve zıtlıkları anlatmıştır. Fıkraların genel olarak belli bir zamanı ve mekânı yoktur. Fıkra kahramanlarından yola çıkarak zamanını tahmin edebiliriz. Örneğin, Bektaşî Fıkralarındaki olayların net bir tarih verilmemekle birlikte Osmanlı döneminde geçtiği çıkarımında bulunabiliriz.

Birçok araştırmacı tarafından fıkra tasnifi yapılmıştır. Pertev Naili Boratav, fıkraları tiplere göre düzenlemiştir. Ancak yeterli bir tasnif yapmamıştır. Boratav, Fıkrayı şu şekilde tasnif etmiştir;

I. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar

- 1) Ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılı kişiler (Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi)
- 2) Özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini teşkil eden kişiler (Bektaşî, Tahtacı, Yörük gibi)

II. Belli bir topluluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların

güldürücü maceralarını konu edinen fıkraları: Karı-koca, çocuklarla ana baba, uşak-efendi, asker-subay, vs. hikayeleri gibi. Şaşırtıcı ve eğlendirici, sadece açık saçık olmaktan ileri gelen fıkralar da bu bölüme girer (Sakaoğlu: 1992: 43).

Dursun Yıldırım fıkra tipini şu şekilde yapmıştır. “Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler, zümre tipler, azınlık tipler, bölge ve yöre tipleri, yabancı tipler, gündelik tipler, moda tipler (1999: 67).

Lami Çelebi ve oğlunun yaptığı fıkra tasnifi de şu şekildedir.

1. Çocuklar üzerine hikayeler
2. Deliler üzerine hikayeler
3. Çeşitli başka insanlar üzerine hikayeler
4. 4.Karı-Koca üzerine hikayeler
5. Hayvan masalları
6. Cansız şeyler üzerine hikayeler (Yıldırım, 1999: 22).

Fıkraların dili sadedir. Anlatıcının mensup olduğu yörenin ağız özelliğini barındırır. İçinde formel sayılar ve tekerlemeler bulundurmaz. Bazı fıkralarda atasözü ve deyimler bulunur. Tez ve antitezden oluşur. Giriş, gelişme ve sonuç bölümü bulunur. Genellikle kahramanın ismiyle başlar.

2.1.3.1. Fıkra İncelemeleri

Sahadan kırk dokuz fıkra derlenmiştir. Bunlar mahalli ve genel tiplerdir. Yöreden iki adet Nasrettin Hoca fıkrası, dört adet Bektaşî fıkrası, on dört tane Biçin ait mahalli fıkra, diğerleri ise günlük yaşamı kapsayan fıkralardır. Fıkraların çoğunluğu Nurhak’ın Biçin köyünden derlenmiştir. Biçin köyünün merkezden ve teknolojik aletlerden uzak olması nedeniyle orijinal kültürlerini ve anlatılarını korumuşlardır. Kaynak kişiler, “*uzun kış gecelerinde eğlenceli vakitler geçirmek için fıkra anlattıklarını*” belirtmiştir. Sahadan derlediğimiz fıkraların çoğu müstehçenlik barındırmaktadır. Kaynak kişiler, fıkraları aktarırken çekinmeden, doğal davranışlar sergileyerek aktarmışlardır. Biçin Fıkralarında ismi geçen Garto Goca, Çirkin Goca, Hamza Ahmet, Biçinli Celal, Certli Ehmet Mehmet Biçin’de yaşamış şahsiyetlerdir. Garto Goca ve Çirkin Goca fıkralara çok fazla konu olmuş ve gerçek isimleri unutulmuştur. Çok eskiden beri Biçin köylüleri diğer köylere nazaran alkolü çok fazla tüketmişlerdir. Bu yüzdendir ki fıkralarında alkol ve sarhoş fıkra tipine çok fazla raslamaktayız. Özellikle Garto Goca fıkralarında alkolün karşımıza çok fazla çıkmasından dolayı Bektaşî fıkralarıyla benzerlik göstermektedir. Müstehçen fıkraların çoğu ise yaylalarda kadınlar arasında anlatılmaktadır.

Yörede derlenen bazı fıkralarda ise günlük hayatın ve toplumsal olayların etkisi görülmüştür. Derlediğimiz “*Corana Fıkrası*” Covid-19 salgınının yeni yayıldığı zamanlarda anlatılaya başlanmıştır. “*Curuk Osman*” fıkrasında ise Suriye’de çıkan iç savaş nedeniyle Türkiye’ye iltica eden bir sığınmacı ile Curuk Osman arasında geçen gülünç hadise fıkra formuna dönüşmüştür.

2.1.3.2. Fıkra Metinleri

2.1.3.2.1. Nasreddin Hoca

Birgün Nasrettin Hoca camide cemaate vaaz veriyormuş. Cemaate “karısından korkanlar ayağa kalksın” demiş. Herkes ayağa kalkmış ama hoca kalkmamış. Cemaat “hoca sen korkmuyon herhalde ayağa kalkmadın” demiş. Nasrettin Hoca da cemaate dönüp, “nasıl kalkayım ey müslümler? Karımın yüzünü bile düşününce dizlerimin bağı çözülüyor” demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.2. Nasreddin Hoca

Birgün Nasrettin hoca ile hanımı gece damda uyuyorlarmış. Bulguru kaynatmışlar dama sermişler. Bulguru çalarlar diye de dama makat koyup omum üzerinde uyumaya başlamışlar. Emme bir türlü karısı uyumuyormuş. Hep ölmüş olan eski kocasından bahsedermiş. “Eski kocam olsaydı bana damda bulgur mu bekletirdi, eski kocam olsaydı beni damda mı yatırırđı” diyormuş. Nasrettin hoca sağa dönmüş karısı susmuyor, sola dönmüş karısı susmuyor. En sonunda g*tü ile karısına vurduğıuynan karısını makattan aşağı düşürmüş. Karısı şaşırmış. “behey hoca neden beni düşürdün” demiş. Hoca da ne yapak avrat, bu makat ancak iki kişi alıyor. Senin eski kocanda gelince sana yer kalmadı” demiş. (K.Ş.17)

2.1.3.2.3. Bektaşî Fıkraları

Bektaşî fıkraları, bektâşiliğın ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. Bektaşî fıkraları dini zıtlıkları, yönetenin yönetilen üzerindeki baskısını, bozuk düzeni tenkit etmek maksadıyla kısa halk anlatılarıdır. Bektaşî fıkraları sadece dini ve idari tenkitte bulunmaz, gündelik hayatta oluşan eksiklikleri ve kusurları da alaycı bir dille tenkid eder. Bektaşî yaşadığı toplumda dini kullanarak bir yer edinmeye çalışan insanları da hicv eder. Anlatım dili, içinde bulunduğu ağız özelliğini barındırır. Tam olarak belli bir mekân ve zaman yoktur. Anlatılan olay gerçek hayatta bektâşinin başından geçip geçmediğii kesin olarak bilinmemektedir.

Bektaşî, cemiyet hayatında cereyan eden olayları tenkid ederken insanlara doğruyu, iyiyi, güzeli öğretmeyi ve düşündürmeyi gaye edinmiştir. Olayları gülünçleştirerek halkı eğlendirmeyi değil, güldürürken öğretmeyi ve eğitmeyi esas almıştır. Onun sözlerindeki

inceliği ve manayı kavramaktan aciz kimseler, kendisini çoğu zaman zındıklıkla suçlamışlardır. Bektaşî, tanrıya ve onun yasalarına samimiyetle inanan bir kişidir. O, dini ve tanrıyı şeriat mensuplarının anladığı gibi şekli tarafıyla ele almaz. Tanrıyı belli kalıplar ve kurallar içinde aramaya ve ona yaklaştırmaya çalışan kişilere karşıdır. Bektaşî için Tanrı, korkulacak bir varlık değildir. Tanrı ile olan münasebeti aşık-maşuk çerçevesindedir. Tanrı ile olan tekellüfsüz konuşmaları, dünyadaki adaletsizlerin, haksızlıkların hesabını sorması, onu bunlardan dolayı sorguya çekmesi sevgiliye stem etme perdesini aşmayan serzenişlerdir (Yıldırım, 1999: 37).

2.1.3.2.4. Bektaşî

Bektaşinin birinin bir oğlu olmuş. Cemaate, “ismini ne koyalım” diye sormuşlar. Cemaat, “biz Aleviyiz adı Ali olsun” demiş. Çocuğun ismini Ali koymuşlar ama çocuk kırk gün sonra hakka yürümüş. Ah vah edilmiş. Zaman geçmiş. Yıllar sonra bektaşinin tekrar bir oğlu olmuş. bektaşî yine cemaate sormuş. Bukez de Hüseyin koymaya karar vermişler. Bu çocuk da kırk gün sonra hakka yürümüş. Yine yas tutulmuş, ah vah edilmiş. Yıllar sonra tekrar bir oğlan daha olmuş. Cemaatle birlikte bu çocuğun da ismini Hasan koymuşlar. Hasan da kırk gün sonra hakka yürümüş. Yine ağıtlar yakılmış. Yıllar sonra tekrar bir oğlu daha olmuş. bektaşî bu kez kimseye sormadan çocuğun adını Ömer koymuş. Canlar adama kızmışlar, “yahu biz Bektaşî’yiz biz de Ömer ismi konmaz” demişler. Bektaşî de “Yav erenler! Hep bizden mi ölecek biraz da onlardan ölsün” demiş. (K.Ş.04)

2.1.3.2.5. Bektaşî

Bir Bektaşî köyden İstanbul’a gitmiş. Gençler de Bektaşî’yi görünce “gelin şu köylüyle biraz alay edelim” demiş. Bektaşî’nin yanına varıp “emmi kıyafetinde ne kadar temizmiş” diyor. Bektaşî de şu cevabı veriyor, “yav oğlum içimi temizlemekten dışıma zaman bulamadım ki”. (K.Ş.04)

2.1.3.2.6. Bektaşî

Eskiden Sivas’lı Pirzo adında bir dede varmış. Dede çok hazırcevap bir adammış. Ona laf atan herkesin ağzının payını verirmiş. O sıralar da köye bir kaymakam gelmiş. Gelir gelmez Pirzo dedenin ününü duymuş. Çevresindeki adamlara “yahu bir Pirzo dede varmış, herkes ondan bahsediyor. Beni bir onunla tanıştırmı demış. Çevresindeki adamlar, “aman kaymakamım siz delirdiniz mi, hiç o deliyle uğraşılır mı, size bir laf söyler altından kalkamazsınız” demiş. Kaymakam ısrar etmiş. Köylüler tamam demişler. Kaymakamı Pirzo dedenin yanına götürüyor. Kaymakam, Pirzo dedeyi görünce küçümseyerek bakmış.

Yanıdakilere, “bu kılığı kılafatı yitmiş adamdan mı çekiniyorsunuz. Kılın içinde bu adamın nesli kaybolmuş” demiş. Yanıdakiler tekrar uyarmış ama kaymakam hiç onlara kulak asmamış. Pirzo dedenin yanına gidip “Selamün Aleyküm” demiş.

Pirzo dede de “aleyküme selam” diyerek karşılık vermiş. Pirzo dedenin de o vakit eşeği doğum yapmış, kucağında sıpaynan gidiyormuş. Kaymakam, “nereye böyle Pirzo dede” demiş. Pirzo dede, “okula” demiş. Kaymakam, “sıpayı okula götürünce ne olucu” demiş. Pirzo Dede, “ya kaymakam olucu, ya vali” demiş. (K.Ş.04)

2.1.3.2.7. Bektaşî Babası

Alevi köyünün birine bir Bektaşî babası misafir olmuş. İlk evde evin hanımı kabak pişirmiş. Baba da kabak sevmiyormuş ama yine de ayıp olmasın diye “oooo kabak da çok severin” diyip iştahlı gibi görünerek yemeye başlamış. Diğer evlerin hanımı da bu evin hanımına “baba ne sever?” diye sormaya gelmişler. Ev sahibi, “kabak yaptım iştahla yedi kabağı çok da sevdiğini söyledi” demiş. Diğer kadınlar da eve gidip kabak yemeği yapmışlar. Baba bir ay boyunca kabak yemiş. Ensonunda ellerini havaya kaldırıp “otuz günde altmış tabak kabak, insan olan yer mi ya resulullah!” demiş. (K.Ş.18)

2.1.3.2.8. Garto Goca ve Topal Hasan

Biçin köyünde Garto, Topal Hasan ve birkaç kişi kafayı çekmek için toplanmışlar. O zamanda da tuvaletler evin dışında olurmuş. Garto Goca o kadar içmiş ki bu yüzden su dökmeye⁴ çıkmış. İçeri geri döndüğünde oturduğu yere başkasının oturmuş olduğunu görmüş. Dönmüş bunlara “ ayağa kalkın lan, Peygamberiniz geldi” demiş. Topal Hasan da dönmüş “otur lan bir yere!, ben Allah olarak senin gibi peygamber yaratmadım” demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.9. Garto Goca

Garto Goca her zamanki gibi sarhoş kamyon kullanıyormuş. Trafik polisi bunu çevirmiş. Alkollü araç kullanmaktan ceza yazacaktı. Garto Goca, trafik polisine dönmüş demiş ki “Lan oğlum sen benim kim olduğumu biliyor musun?” trafik polisi bu söz üzerine telaşa kapılmış. Çok muhterem biri zannetmiş. Korkarak, “kimsiniz efendim?” diye sormuş. Bu soru üzerine Garto Goca “ Ben son Peygamber Garto” diye cevap vermiş. (K.Ş.19)

2.1.3.2.10. Garto Goca

Garto Goca’nın okuma yazması olmadığı için ehliyetsiz araç kullanıyormuş. Ama çok usta kamyon şoförüymüş. Trafik polisi bunu çevirmiş ceza yazacaktı. Garto Goca sinirlenip, trafik polisine demiş ki; “niye ceza yazıyorsun memur bey? Ehliyeti olanlar benden

iyi mi kullanıyor, bu mereti ben mi kullanıyorum ehliyet mi?” demiş. (K.Ş.19)

2.1.3.2.11. Garto Goca

Garto Goca birgün yine alkollü araç kullanıyormuş. Alkollü olduğu için de kaza yapmış. Araçın içinden bir hışımla çıkmış, aracı tekmelemeye başlamış. Bir yandan da şu lafları söylüyormuş.”Ulan anasını s.ktiğimin arabası, alkolü ben mi içtim sen mi! Sen niya kaza yapıyorsun?” (K.Ş.19)

2.1.3.2.12. Garto Goca ve Karısı

Birgün Garto Goca yine içiyormuş. Karısı, “bana ne herif bu kez ben de içeceğim” demiş. Garto, “git avrat başıma bela olma” demiş. Ancak kadın dinlememiş içmiş. İçince karısı sarhoş numarası yapmış. Etrafı dağıtmış, altına kaçırmış. Diğersi gün Garto, karısına “sen bir daha içme, içince sapıtıyon” demiş. Karısıda, “Garto! Senin haberin yok içince sen daha fazla sapıtıyon” demiş. (K.Ş.18)

2.1.3.2.13. Çirkin Goca

Çirkin koca bir gün buğdayları yıkamış ve damın başına sermiş. Köy yerinde de buğday hırsızlığı çok olduğu için damın başına yatağını sermiş ki buğday çalınmasın diye. Köyün gençleri şamata aradığı için çirkin koca uykudayken kocanın yatağını alıp yolun ortasına çekmişler. Gün ağarınca birden çirkin kocanın kulağına korna sesi gelmiş, bir de yataktan kafasını çıkarıp bakmış ki karşısında bir kamyon, dönmüş kamyon sahibine “gel gel, gelip de dama mı çıkıcın“ demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.14. Çirkin Goca’nın Eşeği

Bir gün Çirkin Koca’nın eşeğini arı sokmuş. Eşek can acısından yuları pıtdırdığıyan kaçmış. Nurak merkeze doğru koşuyormuş. Oradaki köylüler “Çirkin Amca senin eşek kaçıyor, git de tut!” demiş. Çirkin koca "yavrum, eşek hastalandı, Nurhak’a sağlık ocağına gidiyor" demiş. Köylüler bakmışlar ki eşek geri dönüyor, hemen koşup Çirkin koca ya haber vermişler. "Çirkin Amca! Senin eşek geri döndü" demişler. Bunun üzerine demiş ki "Benim eşekoğlu eşek yeşilkartını evde unutdu da onu almaya geldi" demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.15. Çirkin Goca

Birgün Biçinliler kuş avlamak için kuş faki kurmuşlar. Herkes faka bir kuş bağlamış. Bağlanan kuş, ses çıkararak çevresine yeni kuşlar çeksin diye. Herkesin kuşu ses çıkarıyormuş ama çirkin kocanın kuşundan çıt çıkmıyormuş. Çirkin Goca buna sinirlenmiş,

kuşu kesip kazana atmış. Yaktığı ocağa da koymadan önce de kazanın kapağını açıp “Daha da kuş görüyo” deyip kapağı kapatmış. (K.Ş.18)

2.1.3.2.16. Biçinli ve Ön Koltuk

İki Biçinli kavga yapmışlar. Bunlar birbirinden şikayetçi olmak için Elbistan’a mahkemeye gideceklermiş. Durağa gidip Elbistan arabasına biniyorlarmış. Biri diğerinden önce davranarak ön koltuğa oturmuş. Arkadaki kendi kendine söylenip durmuş Elbistan’a kadar. Araba mahkemenin önüne gelir gelmez arkadaki hızlıca mahkemeye gitmiş. Sonra arkasındakine dönüp, “ön koltuğa binince önce mi gelirim sandın?” demiş. (K.Ş.18)

2.1.3.2.17. Hamza Ahmet

Birgün Hamza Ahmet ve arkadaşları ava gitmişler. Önlerine bir tavşan çıkmış. Tavşanı vurmuş ancak tavşan yaralı kaçmaya başlamış. O dönemde de sağ-sol meseleleri varmış. Hükümet tarafından köylülerin elindeki silahlar toplanıyormuş. Bizim Hamza Ahmet tavşanı yakalamış, kulağından tutmuş. “nereye kaçıyog nereye, karakola gedip beni şikaat mı edicin?” demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.18. Biçinli

Adamın biri, Biçinli’nin birinin atının arkasından geçecekmiş. Geçmeden önce “at tekme atar mı?” diye sormuş.

Biçinli de “niye soruyon, sabada mı buradan geçicin” demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.19. Biçinli Celal

Biçinli Celal öküzleri çüte koşturuyormuş. Öküzün biri çok yorulmuş hareket etmemeye başlamış. Bizim Celal öküze tekme savurmuş, küfür etmiş. Tık yok. En zon elindeki sopayla vurmuş. Öküz yerinden kalktıp Celal’e tekme atınca, Celal ellerini kaldırmış; “Öküz özür dilerim” demiş. (K.Ş.20)

2.1.3.2.20. Biçinli

Biçinli’nin birinin oğlu üniversiteden dönmüş. Tarlada tırmıkla buğday topluyormuş. Oğlan, okuldan dönünce nazikleşmiş, hava atacakmış güya. Baba! Demiş. “Bana tırmığı verebilir misin?” diye babasına sormuş. Babası da bu duruma sinirlenmiş. “Oğlum, onun adı tırmık değil, dırmıg. Küçükken g.tüğe çakılan dırmığı üniversteye gedince ne tez unuttun” demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.21. Ceritli Ehmet Mehmet

Eskiden Biçin’de Ceritli Ehmet Mehmet adında bir adam yaşarmış. Adam çok gırışkanmış. Gittiği her yerden kavga yapmadan dönmezmiş. Birgün bir yerde kavga çıkmış. Kavgadakilere hemen Ceritli Ehmet Mehmet’e haber salmışlar. “Ceritli Ehmet Mehmet gelirse bunların hakından gelir” demişler. Ceritli Ehmet Mehmet’de kavcgayı duyunca koşa koşa gelmiş. Ancak kavga bitmişmiş. Bizinki eline aldığı bir sopayı karşı tarafa atmış. “Ben buraya kadar geldip de kavga etmeden mi geticiğim” demir. Kavga tekrar başlamış. (K.Ş.21)

2.1.3.2.22. Çaçça Mıstafa Fıkrası

Çaçça Mustafa denen adamın biri mezarlıkta koyun güdüyormuş. Çaçça Mustafa mezarların arkasına uzanarak koyunları güderken, oradan adamın biri türkü çağırarak geçiyormuş. Çağırıldığı türkü de şuymuş; Ölüler ölüler ne yapıyorsunuz ölüler ölüler hey!

Bu sözü duyan Çaçça Mustafa da ”koyun güdüyoruz diriler, siz ne yapıyorsunuz diriler“ demiş. Bu sözü duyan adam korkmuş hemen koşup köye varmış ”kalkın kalkın ölüler dirilmiş koyun güdüyorlar siz niye yatıyorsunuz yav “demiş. (K.Ş.22)

2.1.3.2.23. Büyük Ahmet İle Küçük Ahmet

Bir gün Nurhak’lı köylüler Kapıdere’ye çalışmaya gitmişler. Burada Kullar’lı köylüler de varmış. Kullarlılar ile Nurhaklılar hiç bir birini sevmezmiş. Bir gün Kullarlılar, Nurhaklıların suyunu çalmış. Bunlar arasında kavga çıkmış. Nurhaklıların içinde bir de Küçük Ahmet denen bir adam varmış. Lakabın tam tersi iri yarı bir adammış. Bir de büyük Ahmet denen bir adam varmış. Bu da tam tersi küçükmüş. Oradaki Nurhaklılardan biri küçük Ahmet’e demiş ki “Küçük Ahmet, Büyük Ahmet’i de al gel, Kullarlılar bizimkileri dövüyor!” demiş. Bu sözü Kullarlılar duyunca “kaçalım yavrum kaçalım, bunların küçük Ahmet’i bile deve gibi bir de büyük Ahmet gelirse ana avrat koymaz” demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.24. Büyük Ahmet ve Memur Fıkrası

Büyük Ahmet ile TEDAŞ ‘ta çalışan memurun biri alay etmek için “amca Büyük Ahmet kim, Küçük Ahmet kim” demiş. Büyük Ahmet’te şöyle cevap vermiş “yavrum, Büyük Ahmet benim, Küçük Ahmed’i de anana sor“ demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.25. Büyük Ahmet

Böyük Ahmet ile Nazik Hallik tarla takım yüzünden kavga yapmışlar. Nazik hallik biraz ileri giderek böyük Ahmet’i kırmış. Böyük Ahmet’in tarlası kendisine aitmiş. Ancak Nazik Hallik’in ektiği tarla icarlıkmış. Böyü Ahmet de bunu bildiği için Nazik Hallik’e dönüp

şu cevabı vermiş. “Hallik Hallik! Geçer bu öfke de sana kalmaz bu söke” (K.Ş.14)

2.1.3.2.26. Büyük Ahmet

Böyük Ahmet oğlunu Avrupa’ya salıyor. Oğlu, orada “Gara” lakaplı bir Nurhak’lıyla kavga yapıyor. Oğlunun kavga yaptını duyan Böyük Ahmet; Gara’nın babasının yanına gidip şu maniyle cevap veriyor.

Ulan Haçça Sülaeyman oğlu Haksız Gara

Sen git oğlunu ara

Sen oraya oğlunu guruşa mı saldın

Yoksa gırışa mı? (K.Ş.14)

2.1.3.2.27. Curuk Osman

Curuk Osman davarları için çoban tutmuş. Çoban Suriyeliymiş. Türkçe’yi pek bilmiyormuş. Çoban, davarı getirmiş ancak köpeği unutmuş. Osman, Suriyeli çobana sormuş. “oğlum köpek nerede?” diye. Suriyeli yarım yamalak türkçesiyle “amca komşu köpekler sex” demiş. Curuk Osman tabi sexten meskten anlamıyormuş. “Oğlum! Köpek nereye gitti, ne sekizi ne dokuzu?” demiş. Suriyeli çoban tekrar “amca komşu köpekler sex” demiş. En sonunda Curuk Osman’ın oğlu gelmiş. Çobana sormuş. Tabi yeni nesil sexin ne olduğunu biliyor ya. Köpeğin gızaga gittiğini anlamış. Dönmüş babasına “ Baba bizim köpek gızag olmuş, komşuların köpekleriynen çifleşmeye gitmiş” demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.28. Kürt ile Türk

Birgün Kürt’ün biriyle Türk yolculuğa çıkmışlar. Kürt demiş ki “yahu kardeş bu yol böyle git git bitmez. Yolun yarısında ben senin sırtına çıkayıp. Bir türkü çığır türkü bitene kadar ben götüreyim. Sonra da ben bineyim türkü çığırayım. Türkü bitene kadar sen götür” demiş. İlk önce Türk, Kürt’ün sırtına binmiş. Başlamış türkü çığırmaya. İki üç adım atmadan türkü bitmiş. Daha sonra Kürt, Türk’ün sırtına binmiş. Lo lo lo le le le diye söylemeye başlamış. Ama türkü bir türlü bitmiyor. Sonunda Türk, Kürt’e kızmış. “Yahu Kürt gardaş in artık sırtımdan senin türkü bitmek bilmiyor!” Kürt de “Türk kardaş az daha sabret daha lö lö lö sü kaldı” demiş. (K.Ş.14)

2.1.3.2.29. Hırsız

İki adam hırsızlık yapmaya gidiyormuş. Bir eve gelmişler. Hırsızın biri ev sahibini oyalıyormuş, diğeri ise hırsızlık yapmak için sıgırlıka girmiş. Ev sahibini oyalayan hırsız dışarıda çoban köpeğinin bağlı olduğunu görmüş, öteki hırsıza haber vermek için “iki kıllı bir

yünlü fino (köpek) çalıda bağlı “ diye türkü söylemeye başlamış. Burada hırsız arkadaşına şu mesajı veriyomuş “iki kılılı yani keçi al, bir yünlü yani koyun al, dikkat et fingo yani çoban köpeği çalıda bağlı” demiş. (K.Ş.11)

2.1.3.2.30. Müjde

Bir adamın oğlu Almanya’dan geliyormuş. Bu haberi de adamın kardeşi gelip müjde vermiş. Bizim buralarda müjdeli haber getiren kişiye bir şey hediye edilir. Adam seviçle, “ahırdaki katırı al, katırı al!” demiş. Adam oğluna sarılıp hasret gidermiş. Bir de arkasına dönüp bakmış ki; gardaşı gerçekten katırı alıp gidiyor. Adam hemen dönmüş, “Lan deyyus! Ben katırı mı dedim? Satırı al satırı dedim” demir. (K.Ş.18)

2.1.3.2.31. Asker

Adamın biri askere gidecekmiş. O zamanda da askerler Kapıdere’den trene binip gidermiş. Bu adam Kapıdere’ye gidince korkar, kaçıp geri dönerlermiş. Adam böyle yapa yapa üç ay kalan askerliğini yedci yıla çıkarmış. Karısı bu duruma kızmış demiş ki; “Yav herif! Yapacağın askerlik üç ay, yedi yıl oldu bitiremedin. Gidip askerliğini yapıp gelsene” demiş. Adam da karısına “g*tünü eşşek s*kecce, sen o treni görsen korkudan ölün” demiş. (K.Ş.18)

2.1.3.2.32. Oynaş

Kadının biri oynaş tutuyormuş. Eskiden de yaylada çadırlarda yatarlarmış. Gene kadın oynaş tutarken kocası gelmiş. Karanlık olduğu için kocası, kadının oynasını görmemiş. Karısının diğer açesinden de kendisi girip yatmış. Kadın, oynasına kocasının geldiğini maniynen haber vermiş ki kocasına sezdirmeden kalksın gitsin diye.

Elbistan’dan geldi bayak

Sırtıma verdi bir dayak

Bayak dört ayaktık

Şimdi olduk altı ayak.

Bunu duyan oynaş mesajı almış. Karanlıkta yılan gibi çıkıp gitmiş. (K.Ş.23)

2.1.3.2.33. Üç Aptal Kız

Bir kadının üç tane kızı varmış. Üçü de büyümüş gelinlik çağa gelmiş ama kimse oğluna istemeye gelmiyormuş. Çünkü kızlar üçü de saf, beceriksiz ve çirkinmiş. Birgün kızların bir düğürçüsü gelmiş. Annesi kızları tembihlemiş. “Düğürçülerin yanında asla

konuşmayın eğer konuşursanız içinizden birini istemeden geri giderler” demiş. Kızlar da tamam demiş. Düğürçüler gelmiş bir kenara oturmuş. Büyük kız kahve getirmeye gidince mutfakta fare görmüş. “fare gördüm, fare gördüm!” diye bağırmış. Ortanca kız, “cuyruğu da vardı, cuyruğu da vardı” demiş. Küçük kız, “anam bana conuşma dedi conuşmuyom” demiş. (K.Ş.20)

2.1.3.2.34. Tuz

Bir adam her gün tuz almaya kasabaya gidermiş. Karısı ise tuzu hep konu komşuya dağıtırmış. Adam birgün bu durumdan bıkmış. “Hanım! Bundan sonra tuz almaya birlikte gideceğiz” demiş. Karısını da almış kasabaya tuza gitmişler. Yayan gitmesi bir dert, sırtında tuz çuvalıyla dönmesi iki dertmiş. Eve gelince kadın yorgunluktan canı çıkmış. Birkaç gün sonra yine komşusu tuz istemeye gelmiş. Kadın komşusuna maniyle cevap vermiş.

Tuzlanın yokuşu
Halçama çöküşü
Benimkini veremem
Herifinkini bilemem (K.Ş.16)

2.1.3.2.35. Kaymakam

Köylünün birinin çocuğu çok çalışmış, okumuş, kaymakam olmuş. Çocuk göreve başlayınca sevinerek anasının elini öpmeye gelmiş. “Ana ana! Oğlun kaymakam oldu gurur duy!” demiş. Anası oğluna bakmış, “vah oğlum, ah oğlum! Birkaç yıl daha okuyup Ormancı niye olmadın” demiş. (K.Ş.24)

2.1.3.2.36. Çoban

Adamın birinin yüz davarı varmış. Elli liraya çoban tutmak istemiş. Uyanığın biri de “tamam ben çobanlık yaparım” demiş. Günler sonra bizim çoban sadece bir koyun postuyla davar sahibinin önüne gelmiş. Davar sahibi, çobana sormuş “ne oldu” diye. Çoban da “gardaş başımıza neler geldi bir otur da anlatayım” demiş, başlamış anlatmaya.

Yağmur yağdı, gök çatladı.
Yetmiş ikisinin ödü patladı
Önden getti baş toklu
Arkasından gitti beş toklu
Onunu verdim kasaba
Onunu da katma hesaba
Kurtlar kaptı birisini

Öbürünün getirdim derisini

Davar sahibi bunu duyunca dizlerine vurarak “derisi, derisi” diyerek ağlamaya başlamış. Çoban da “ver benim elli liramı, sen düşün gerisini” demiş. (K.Ş.11)

2.1.3.2.37. Ağanın Karısı

Ağanın birisinin karısı hayvanlar çok olduğu için ağaya “çoban tut artık ben baş gelemiyorum” diye söylenmeye başlamış. Ağa da karısının söyledğine kulak asmış. Çoban tutmaya karar vermiş. Bir köyden çoban getirmiş. Ancak çoban evliymiş. Bunu duyan ağa “tamam karını da al gel, sen davara bakarsın karın da koyunları sağlar demiş.” Ağa eve varmış. “ hanım! dediğini yaptım hatta çobanın karısını da sana yardımcı olarak getirttim” demiş. Kadın çok sevinmiş. Artık yüküm yeneyci diye. Çobanın karısı gelip yerleşmişler. Çobanın karısı da çok güzelmiş. Ağa, çobanın karısına göynünü kaptırmış. Bunu duyan hanımağa çobanı ve karısını kovdurmak için elinden geleni yapmış ama ağa bir türlü kovmamış. Sonunda hanımağa sinirlenmiş, evin eşikliğine oturup şu maniyi söylemiş.

Irbık delik tas delik

Nereden geldin has delik

Çoban dutak derken

Gişiyi de verdik üstelik (K.Ş.11)

2.1.3.2.38. Garı

Garının birine oğlu on tane goz vermiş. “ana bu on kozu dişinle kırarsan seni evereceğim” demiş. Bu sözü duyan garı, şevkle cevizleri ağzına alıp, takma dişleriyle kırmaya çalışıyormuş. Birkaç saat sonra oğlu dönmüş, anasına sormuş. “ana cevizleri kırdın mı?” Anası, “oğlum! şu kozu da gııarsam dokuzu kalıcı” demiş. K.Ş.11

2.1.3.2.39. Mektup

Bir zamanlar yeni evlenmiş bir genç şirkete gitmiş. Gidince de karısının hamile olup olmadığını merak etmiş. “Köye bir mektup yazayım da öğreneyim” demiş. Eskiden mektupları da evin erkek büyüğü okuduğu için mektubu kapalı bir şekilde yazması gerekiyormuş. Ayıp olmasın diye. Mektuba şu maniyi uydurmuş.

Haydi mektup var da gel

Git haberleri al da gel

Bir iken iki olduk

Üç olduk mu sor da gel.

Mektup oğlanın babasının eline geçmiş. Babası, mektubu okuyunca durumu anlamış.

Hanımını yanına çağırması. “hanım, bir sor bakalım geline hamile mi değil mi?” demiş. Hanımı geline durumu sormuş ancak hamile değilmiş. Babası da şu şekilde cevap yazmış. Oğlan utanmasın diye şifreli bir mani uydurmuş.

Bu mektup güzel mektup

Böyle mektup yine yaz

Tohumun çürük çıktı

Yaza gelde yine kaz (K.Ş.26)

2.1.3.2.40. Bu biiir!

Eski devirde görücü usulü evlilikler varmış. Böyükler anlaşır verirlermiş. Kızın birini de görücü usulü bir adama vermişler. Damat, gelini atnan kendi obasına götürürken atın ayağına taş takılmış, at tökezlemiş. Adam sinirli bir şekilde ata dönmüş “bu biiir!” demiş. Yola devam etmişler, biraz ilerleyince atın ayağı tekrar takılmış. Adam, tekrar sinirlenmiş. “bu ikiiir!” demiş. Tekrar yola koyulmuşlar ancak gelin atın üzerinde korkmaya başlamış. “Bu adam deli mi akıllı mı? ata kızıp duruyor” diye içinden geçirmiş. At üçüncü kere de tökezleyince adam silahını çıkarıp atı vurmuş. Kadının korkudan dili tutulmuş. Yola yayan devam etmeye başlamışlar. Kadın kayalıklardan geçerken ayağı burkmuş. Adam dönüp sinirli sinirli “bu biiir” demiş. Bunu duyan kadın korkup sesini çıkarmadan kocasının arkasına kuzu kuzu gitmiş. (K.Ş.26)

2.1.3.2.41. Tilki, At ve Kurt

Tilki, atın yavrusunu yemek için ata yaklaşmış. Atın yavrusu Tay’da altında yatıyormuş. At, Tilki’nin niyetini anlayınca, “Tilki gardaş! Ayağımın altında vasiyetim var. Gel onu oku da Tayımı yemene müsaade edeyim” demiş. Tilki, At’ın niyetini anlamış. Kurt’un yanına gitmeye karar vermiş. Kurt’a “Kurt gardaş atın ayağında vasiyeti varmış, eğer onu okursak bize tayını yedirecek” demiş. Kurt, kurnaz tilkinin sözüne inanmış, vasiyeti okumaya gitmiş. Atın ayağının altına bakar bakmaz tekme yemiştir, hakkın rahmetine kavuşmuş. Bunu gören Tilki, “artık okuma yazmada bir işe yaramıyor” demiş. (K.Ş.25)

2.1.3.2.42. Corona

Nurhak’ta Sümen adında bir adam Covid-19 virüsünün yayıldığı zamanlarda dışarı çıkma yasağını ihlal ederek kendini dışarıya atmış. Gezerken polis Sümen’i durdurmuş. Polis, “yasak var sen neden dışardasın?” diye sorunca bizim hazırcevap Sümen etrafa bakınmış bir eşşek görmüş. “memur bey, eşşegimi sulamak için çıktıydım” demiş. Polis, “tamam o zaman işini bitir hemen evine dön” demiş. Tam Sümen eşşeğe doğru giderken eşşegin sahibi gelmiş.

Polis, “ hani o eşek senindi” demiş. Sümen bu kez “vay başıma gelenler memur bey! Benim eşşek kaçmış, ben bu eşeği benim zannediyordum” demiş. (K.Ş.25)

2.1.3.2.43. Teşekürüne teşekürler

Çok eskiden Nurhak’a öğretmen atanmış. Bu öğretmen atanan ilk öğretmenmiş. O zamanda da yollar yokmuş. Atınan geliyorlarmış. Öğretmen at üstünde Nurhak’a giderken bir çeşmeden evine su götüren kadına rastlamış. Öğretmen, “bacı! bana bir tas su verir misin?” demiş. Kadın da “ tamam gardaş” demiş. Bir tasınan su vermiş. Öğretmen suyu içtikten sonra “teşekür ederim bacı” demiş. Teşekürün ne olduğunu bilmeyen köylü kadını, bu adam bana acaba yanlış bir şey mi diyor diye düşünerek; “teşekürüne teşekürler” demiş. (K.Ş.20)

2.2. Anonim Halk Şiiri

2.2.1. Türkü

Türküler, genel olarak istek, heyecan ve bir olay üzerine söylenen anonim halk edebiyatının en bilindik türüdür. Türkülerin başlangıçta sahibi bellidir ancak zamanla dilden dile dolaşarak anonimleşmişlerdir. Türküler, insan hayatını derinden etkileyen ve insan hayatına yön veren olaylar ve durumlar neticesinde oluşturulmaktadır.

Türkü, Türkçe Sözlükte; “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” şeklinde tanımlanmıştır. (TDK, 2009; 2021) Karataş, Türkü’yü şu şekildedir;

“Daha çok söyleyeni belli olmayan ve çeşitli ezgilerle, değişik makamlarla icra edilen bir koşma türü” (2007: 491). Türkü kelimesine edebiyatımızda ilk defa Ali Şir Nevai’nin Mizanü’l Evzan adlı eserinde rastlamaktayız(Dizdaroğlu, 1968: 258). Türkü’nün Anadolu’da ilk örneği 16. Yüzyıl halk şairlerinden Öksüz Dede’ye aittir(Kaya, 2014: 173). Divanü Lügat-üt Türk’de ise “yır, ır” olarak geçmektedir(Divanu Lügati’t Türk, 2014: 405).

Türkü kelimesinin kökeni hakkında birçok görüş ortaya atılmıştır. Ancak en fazla kabul gören “Türki” kelimesinden türemiş olmasıdır. Konuyla ilgili olarak Kaya, “Türk kelimesine Arapça “i” ilgi ekinin getirilmesiyle vücut bulmuştur. Türk’e has anlamına gelen bu kelime halk arsında Türkü şekline dönüşmüştür” şeklinde açıklama yapmıştır (2014: 173).

Türküler çıkış kaynağı da araştırmacılar tarafından ilgi duyulan bir konudur. Bu konuda birçok araştırmacı fikir beyan etmiştir. Yakıcıya göre ise türkünün kaynağı ozanlık geleneğinin de doğuşunda etkili olan av, sığır, şölen gibi mitolojik törenlerde aramak gerektiğini, çünkü o törenlerde ozan, kam, baskı, şaman gibi sanatçıların tören anındaki söyledikleri ölçülü ve ezgili sözlerin, türkünün ilk örnekleri olarak kabul edilebileceğini” incelediği kaynaklar ışığında açıklamıştır (Yakıcı, 2013: 71-75).

Türkülerin, ilk zamanlarda üreticisi bellidir ancak zaman içinde ağızdan ağıza

dolaşarak asıl üreticisinin ismi unutulmaya başlanmış ve anonimleşmiştir. Kaya, Türkü'lerin anonimleşme sürecini ; “Türkülerin anonimleşmesinde, daha ziyade göçler, kervanlar, askeri sevkler, gurbete iş için gidişler, gezgin halk şairlerinin faaliyetleri, yakın zamanlarda basın ve yayın organları rol oynar” şeklinde açıklamıştır (2014: 174). Türküler, yayılma sırasında ilk halinden uzaklaşıp değişik bir şekle bürünmüşler ve çeşitlenmişlerdir. Türkülerin bu derece çeşitlenmesinin asıl sebebi kişilerin kabiliyetleridir. Kaynak şahıslar, ezgilerin yapısında önemli ölçüde değişiklik yapabildiği gibi, bu değişikliği türkülerin sözlerinde de yapabilirler (Kaya, 2014: 174).

Türkülerinde hece vezni kullanılmaktadır. Genellikle 7, 8, 11 hece ölçüsüyle söylenmiştir ancak diğer hece kalıplarından oluşan türküler de vardır. Türkülerin özünü musiki teşkil eder (Elçin, 2014:195). Dizdaroğlu, bu durumu şu sözlerle açıklar; “türkü'nün bağımsız bir kuruluş ya da tür olmadığının, sözden çok ezgiyle ilintili bulunduğu kanıtıdır. (19968: 261). Türkülerin belli bir nazım biçimi yoktur. Ancak koşma ve mani nazım şekilleriyle ve iki ile beş arasında değişiklik gösteren bentlerden oluşmaktadır. Kaya'ya göre türküler, “yapı, konu ve ezgilerine” göre üç gruba ayrılmaktadır (2014:181). Yapılarına göre türkülerin belirli bir şekli yoktur. İki dizeli türkülerin oluşturulacağı gibi mani ve koşma tarzında türküler de oluşturmak mümkündür. Türkülerin konusu, toplumsal olabileceği gibi bireysel de olabilir. Hemen hemen insanın duygularına hitap eden herşey türkünün konusu olabilmektedir. Ezgilerine göre ise “uzun havalar ve kırık havalar” olmak üzere iki kısımda değerlendirilmektedir. Uzun havalar; usulsüz ezgilerdir, ölçü ve ritim bakımından serbesttir, icra eden kişinin isteğine göre nağme uzatılıp kısaltılabilmektedir. Kırık havalar ise usullüdür. Belirli bir ölçüsü ve ritmi vardır.

Türküler yapı, konu ve ezgileri olmak üzere üç başlık altında tasnif edilmektedir.

Yapılarına göre türkülerin belirli bir şekli bulunmamaktadır. İki dizeli türküler olabileceği gibi koşma, mani şeklinde türküler de oluşturulabilir.

Konularına göre türküler bir kişi tarafından oluşturulan, zamanla söyleneni unutulurarak anonimleşen, herhangi bir konu veya fikri anlatmak amacıyla oluşturulan türkülerdir.

Ezgilerine göre türküler ise uzun havalar ve kırık havalar olarak değerlendirilmektedir. Uzun havalar; usulsüz ve belli bir ezgisi bulunmamaktadır. Kırık havalar ise usullü olmakta, belli bir hece ölçüsü ve ezgisi bulunmaktadır.

Yakıcı ise, türkülerini konuları bakımından tasnif etmiştir. Yakıcı'nın tasnifi şu şekildedir;

1. Aşk, Seveda Konulu Türküler
2. Gurbet, Ayrılık, Hasret Konulu Türküler
3. Beşik/ Bebek / Çocuk Türküleri/Ninnileri

4. Ölüm Türküleri/Ağıtlar
5. Tören Türküleri
6. Hapishane Türküleri
7. Olay Türküleri
8. Doğal Çevre İle İlgili Türküler
9. Beslenme ve Yiyecekleri Konu Alan Türküler
10. İş ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler
11. Övgü Türküleri
12. Yergi, Alay, Eleştiri Türküleri
13. Şikayet Türküleri
14. Eğitici/Öğretici Türküler
15. Arzu /İstek Türküleri
16. Dini /Tasavvufi Nitelikli Türküler 17. Oyun Türküleri (2013: 245-277).

2.2.1.1. Türkü İncelemesi

Nurhak'ta “türkü” kelimesi kullanılmaktadır. Türkü söyleme işine “türkü çıkırmak”, türkü söyleyen kişiye ise “türkü çıkırmacı” denmektedir. Nurhak'ta derlenen türküler, Yakıcı'nın tasnifine göre düzenlenmiştir. Dokuzu “Aşk/Sevda Konulu Türküler” başlığı altında aşk türküsüdür, ikisi “Gurbet/Ayrılık/Hasret Türküsü”, ikisi “Yergi/Alay/Eleştiri Türküsü”, biri ise “Tören Türküsü” başlığı altında “Düğün Türküsüdür”

Yörede en fazla Aşk/Sevda Konulu Türküler başlığı altına giren aşk türküleri mevcuttur. Bu türkülerde seven kişinin üzüntüsü, sevgilisine olan hasreti, kavuşma isteği, sevilenin güzelliği dile getirilmiştir.

Gurbet/Ayrılık/Hasret Türküleri başlığı altında verilen türküde ise yeni evli olan bir gencin eşini bırakıp askere gitmesinin verdiği üzüntü aktarılıyor.

Yergi/Alay/Eleştiri Türküleri başlığı altında olan iki türkünün ilkinde feleğe şikayet etme, yakınma vardır. İkincisin de ise güzelliğin ve dünyeviliğin geçici olduğu asıl önemli olanın ahiret olduğunu aktarmaktadır. Bu türkülerin diğer türkülerden farkı anonim olmamasıdır. Türküleri yaratan ve icra eden kişiler bellidir. Bu kişilerden birincisi Sefil Pala mahlasıyla türkü yazıp ve söyleyen kişinin adı Mehmet Nuri Palalı'dır. 19.02.2014 tarihinde hakka yürümüştür. Türkülerini söylerken bağlama çalmaktadır. Oğlu Aslan Palalı, “babasının aşık olduğunu” söylemektedir. İkincisi ise Davut Zincir'dir. Davut Zincir de Sefil Pala gibi türkü yazıp söylemektedir. Şuan Fransa'da yaşamaktadır.

Yörede, “Tören Türkülerinden” bir tane derlenmiştir. Bu türkü, kına gecelerinde gelini ağlatmak için söylenmiştir.

Derlenen türkülerin bir kısmı hece ölçüsü bakımından düzenli bir kısmı ise düzensizdir. Bazı türkü metinler 7'li, 8'li, 11'li hece ölçüsüyle oluşturulmuştur. Kafiye örgüsü

bakımından ise düz ve çapraz kafiye kullanılmış bir kısmında ise kafiye bulunmamaktadır. “oyyy oyyy, vahhh vahh” gibi duygu belirten kalıp kelimeler de kullanılmıştır.

2.2.1.2. Türkü Metinleri

2.2.1.2.1. Aşk/Sevda Konulu Türküler

-1-

Öğnüğümü yudumudu

Gül dalına kodumudu

Kimse almaz dedimidi.

Getir oğlan öğnüğümü

Öğnüğümün ucu saçak

Simema vuruldu bir bıçak

Burdan kalkak nere göçek

Ben gelemem emmimoğlu

Anam duyar babam duyar

Peşimize atlı salar

Gelen atlı bize kıyar

Ben gelemem emmimoğlu

-2-

Kalenin ardına ekerler küncü

Ekerler biçerler severler genci

Dost için saklarlar ayva turuncu

Şöyle olur, böyle olur köylü güzeli

Sevmesi hoş olur akşamüzeri

Kalenin ardına ekerler darı

Ekerler, biçerler severler yâri

Dost için saklarlar ayvayı narı

Şöyle olur, böyle olur köylü güzeli

Sevmesi hoş olur akşamüzeri (K.Ş.14)

-3-

Kayalar buz bağıladı
 Dibi nergiz bağıladı
 Beni bir gelin vurdu
 Yaramı kız bağıladı

Kayalar gölgelendi
 Güzeller suya indi
 Her güzelden bir öpücük
 Gene can tazelendi

Kayaların yılanı, kayaların yılanı
 Gelir dolanı dolanı, gelir dolanı dolanı
 Kim öpüp kim sevmez, kim öpüp kim sevmez
 Ayağına geleni, ayağına geleni (K.Ş. 14)

-4-

Yâre vardım yar yüzünü asıyor
 Düşman mı oldun gözlerini sevdiğim
 İnadına sallanıp da geziyor
 Düşman mı oldun gözlerini sevdiğim.

Sallana sallana karşımdan gelme
 Bir kötü canım var elimden alma
 Gel sunam insan ol yabancı kalma
 Düşman mı oldun gözlerini sevdiğim

Almış tüfeğini çıkmış önüme
 Vuram diye kast ediyor canıma
 Kurban olam gelin girme kanıma
 Düşman mı oldun gözlerini sevdiğim

Kör olsun sevdiğim görmesin gözüm
 İnan ki yanıyor yüreğim özüm

Bu yazı getirdim gelmesin güzüm
Düşman mı oldun gözlerini sevdiğim

Sefil Palam бүктүн гелін belimi
İstesem de felek vermez ölümü
Beni vurdu bu gelin de deli mi?
Düşman mı oldun gözlerini sevdiğim. (K.Ş.27)

-5-

Köylü kızı köylü kızı
Yaktın ataşına bizi
Ceylan gibi kara gözü
İçerime koydun sızı

Köylü kızı köylü kızı
Köylü kızı köylü kızı

Ayağına geymiş çarık
Topukları yarık yarık
Köylü kızı köylü kızı
İçerime koydun sızı

Köylü kızı köylü kızı
Köylü kızı köylü kızı

Ne bir düğün bilir ne bir bayram
Ağlamaktan yüzü gülmez
Oğlanı da sevmesin bilmez
Köylü kızı köylü kızı

Köylü kızı köylü kızı
Köylü kızı köylü kızı
Oyyyyy oyyy oyyy oyy (K.Ş.28)

-6-

Gönlümü gözümü yollarda koydun
Dilden dile selam sal gizli gizli
Bağrımın üstünde ateşin yanar
Ne olur bir selam sal gizli gizli

Senin gözünde ellere döndüm
Seher yıldızıydım ne çabuk söndüm
Temmuzun ayında üşüdüm dondum
Nolursun birkez sor gizli gizli

Oturak dertleşek yanı yanına
Hastayım ihtiyaç vardır kanına
Kazsınlar mezarım yanı yanına
Ahiretde beraber ol gizli gizli

Ferhat, Şirin için kayayı deldi
Kerem aslı için yandı kül oldu
Kul himmetim kapısında kul oldu
Sinemi yaralar o dil gizli gizli

Can Davut'um düştüm aşk atasına
Verdin kahpe felek çile başına
Yirmisinde ak düşürdün saçıma
Görünür gözüme yol gizli gizli (K.Ş.29)

-7-

Buradan giderken yolun sağından.
Bir kız vurdu ciğerimin bağından
Ben öldüm bu kızın sevdasından
O gözele vuruldum da neyleyim
Oy oy oy oyyyyy

Bizi böyle edende onun anası

Aldı canımı gözlerinin karası
 O kııda benim yürepimin yarası
 O gözele vuruldum da neyleyim.
 Ooooy oooy oooy oyuyy (K.Ş.33)

-8-

Mühür gözlüm bu güzellik sendeyken
 Yar gel eğlenek de gel eğlenek bir zaman
 İhtiyar olmadan da gençlik eldeyken
 Gel eğlenek gel eğlenek bir zaman (K.Ş.30)

-9-

Getirin sazı sazı
 Çalayım bazı bazı
 Gözelin nazı nazı
 Öldürür hepümüzü (K.Ş.30)

2.2.1.2.2. Gurbet/Ayrılık/Hasret Konulu Türküler

-1-

Ben askere gider iken
 Ayağıma battı diken
 Askerlikde mühim değil
 Elkızı boynumu büken

 Ağlıyor ağlıyor küçük gelin ağlıyor
 Gitmem askeree askereee
 Oyyyyy oyyy oyyyy
 Yayla yolu yayla yolu
 Hem kar yağar hem de dolu
 Sağ yanımdan gölge geçti
 Zanneyledim yârin kolu

Ağlıyooo ağlıyooo küçük gelin ağlıyor
 Gitmem askeree askereee

Oyyyyy oyyy oyyyy (K.Ş.14)

-2-

2.2.1.2.3. Yergi/Alay/Eleştiri Türküleri

-1-

Zalım felek beni ninende şaşdın
Bir ben miyim bu dünyadan getmeyen
Niceleri senin adını unutmuş
Bir ben miyim bu dünyadan gitmeyen.

Ne emrin varsa söyle tutayım
Buğazlarsan gurban olup yatayım
Kıyma felek muradıma yeteyim
Bir ben miyim bu dünyadan getmeyen

Güldür felek beni kulun olayım
Emir haktan ölürsem öleyim
Bir canım varsa nasıl vereyim
Vermesi kolaysa deha versene felek

Sefil Palam neyliyor oy
Dönüp devlete konuyor oy
Düzen için yalvarıyo oy oy
Sonu ölüm değil oy oy K.Ş. 56

-2-

Var get yolun açık olsun nediğim
Beni bu hallere koyduktan sonra
Gözlerin arkada kalsa ne çıkar
Beni bu hallere koyduktan sonra

Ela göze çapak iner kör olur
Koca dünya a başına dar olur

Ayrılık ölümden beter zor olur
Yadellere gelin olduktan sonra

Ağarır saçların dişler dökülür
Fidan gibi selvi boyun bükülür
Kırışır al yanak dilin bükülür
Azrail kapını çaldıktan sonra

Varsa iyiliğın adın söylenir
Rahmet okunursa ruhun dinlenir
Kul hakkı yediysen nalet eylenir
Kara toprağa gark olduktan sonra

Can Davut’um namın kalsın dünyada
Ot gibi yaşayıp olma beyhude
Kim götürdü servet yalan dünyada
Ahiretten mahmur olduktan sonra (K.Ş. 29)

2.2.1.2.4. Tören Türküleri

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Biz kızı gelin götürüyok
Biz.... ‘i gelin götürüyok
Çatlasın ağa babası
Oy oy oy oyyy

Ana kızın çok muyudu
Bir kız sana yük müyüdü?
Kör olası emmileri
Hiç oğlunuz yok muyudu;?
Oy oy oy oyy (K.Ş.32)

2.2.2. Mani

Mani, Türkçe Sözlükte “Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedinci ölçüsüyle söylenen halk şiiri” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011;

1620). Elçin, düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mani umumiyetle hece vezninin 7 veya 8’lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir şeklinde açıklamıştır (2014: 281). Mani’nin amacı, dinleyicisine az sözle çok şey anlatmaktır.

Konusunun içeriği, genellikle sevda konusu içermektedir ancak diğer konularda da mani oluşturulmaktadır. Maniler, çoğunlukla kadınlar tarafından oluşturulmuş olsa da çocuklar ve ramazan davulcuları da mani düzmektedir.

Elçin, maninin kaynağı olarak ilk sırada halkın hafızasının olduğunu belirtmektedir. Cönkler, mecmualar, sözlükler, divanlar, halk hikayeleri, ramazannameler, mektuplar, bekçi destanları vb. eserleri ise yazılı kaynaklar olarak göstermektedir (2014: 282).

Mani söyleme geleneği, geçmişten günümüze kadar uzanmaktadır. Ancak günümüzde teknolojinin gelişmesiyle eski önemini kaybetmiştir. Mani söyleyen kişiye; “manici, mani yakıcı, mani düzücü, mani atıcı” denmektedir. Mani geleneğinin içinde büyüyen usta manici, maniye doğaçlama bir şekilde söylemektedir ve dilin ses özelliklerini de başarılı bir şekilde kullanmaktadır. “Mani, ekin ekerken, saya gezerken, davar güderken, hasat kaldırırken, bayramlarda, şenliklerde, düğünlerde kadınlar ve erkekler tarafından çalıp oynayarak söylenmektedir” (Artun, 2011: 149).

Mani söylendiği yer ve zamana göre çeşitlilik göstermektedir. Boratav, manileri “söylendiği yerlere ve şartlara göre” şu şekilde sınıflandırmıştır;

1. Niyet, fal (yorum) manileri
2. Sevda manileri
3. İş manileri
4. Bekçi ve davulcu manileri
5. İstanbul’da bazı sokak satıcılarının manileri
6. İstanbul Meydan Kahvelerinin cinaslı manileri
7. Doğu Anadolu’da hikaye manileri
8. Mektup Manileri (2016: 196, 197, 198)

Boratav’ın tasnifini incelersek, mani dinleyicileri toplumun her kesiminden oluşmaktadır. Mani anlatıcısı, maniye dizerken, içeriğini hitab ettiği kitlenin isteğine göre oluşturmaktadır.

Maniler, dörtlüklerden oluşturulmaktadır. Ancak dörtten az veya çok dizelerden oluşan maniler de mevcuttur. Kafiye örgüsü aaxa şeklindedir. Kafiyesi, “abcd, aaab” şeklinde olan maniler de vardır. Genel olarak ilk iki dizesi doldurmaz. Asıl söylenmek istenen son iki dizede dinleyiciye aktarılmaktadır. Boratav, ilk iki dizenin doldurma olmasının sebebini şu şekilde aktarmaktadır; “İlk dizeler bir bakıma maniciye son iki dizeye yükleyeceği duyguyu, düşüncüyü en özlü biçimiyle anlatacak sözleri ve uyakları arayıp düzenlemek için vakit kazandıran bir basamaktır” (2016:195).

Maniler, mesaj vermek, duygu ve düşünceyi karşı tarafa aktarmak, dinleyicilere hoş vakit geçirtmek, geleneği ve kültürel değerleri gelecek kuşaklara aktarmak gibi görevleri üstlenmektedir.

2.2.2.1. Mani İncelemeleri

Nurhak'ta mani türüne fazla rastlanılmamıştır. Yöreden toplam yirmiden fazla mani toplanmıştır ancak içinde müstehçenlik barındırmasından ötürü bazı maniler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Mani söyleme eylemine; “manileşme, mani düzmek, mani söylemek” denmektedir. Yörede usta maniciye rastlanmamaktadır. Mani, genellikle kadınlar arasında “eğlenmek, mesajlaşmak, atışmak” amacıyla söylenmektedir. Maniler; düğünlerde, asker eğlencelerinde, kına gecelerinde, yayla şenliklerinde, iş esnasında söylenmiştir.

Yörede derlenen manilerin çoğunluğu aşk ve sevgi temalıdır. Ancak içerisinde mesaj barındıran ya da bir kişiyi hicvetmek maksadıyla söylenen maniler de mevzuttur. Sahadan derlediğimiz maniler genellikle dört mısradan oluşmuştur. Bazı manilerin düzenli bir hece ölçüsü bulunmamakta, bazı maniler ise yedili hece ölçüsünden oluşmaktadır. Kafiye örgüsü bakımından ise; bazı maniler standart aaxa kafiye örgüsü ile oluşturulmuş, bazılarında ise serbet kafiye kullanılmıştır.

2.2.2.2. Mani Metinleri

Kızım kızım kız paşa
Düğürçüsü yüz paşa
Kırılmamış kırk koyun
Kalın gelmiş kızıma
Sayılmamış sarı altın
Kalın gelmiş kızıma (K.Ş.15)

Hatına bak hatına
Halbur tutun g*tüne
Ben buna hatın mı derim
Arasanın itine (K.Ş.11)

Kaçta gel, uçta gel
Kucağıma düş de gel
Hoş geldin hoşuma geldin
Çektikçe dösüme geldin

Gene de benim peşime geldin (K.Ş.15)

Ardıç pürünen olur

Sevda sıranan olur

Göz binini görür emme

Gönül birinen olur (K.Ş.18)

Görüm görüm gör taşı

Gördükçe vur taşı

Görüm görüm görüne

Yerlerde sürüne (K.Ş.17)

Asker avradının yorganı artlaz

Yorganın iğneleri batmaz

Asker avradı gece yatmaz

Gündüz kalkmaz (K.Ş.15)

Çomçalı gelin ne ister

Bir kaşıcık yağ ister

Verenin ay gibi bir oğlu olsun

Vermeyenin kelce külce kızı olsun (K.Ş.15)

Sarı sarı sarkıdan

Goca Ahmet'i korkutan

Vernin bir güzelce oğlu olsun

Vermeyenin keltür kültür kızı olsun (K.Ş.15)

Poyraz vurdu bağlar bozgun

Bu imiş kader bu imiş yazgım

Gel seninle sarılak yatak

Fırın kızgın, tokmak düzgün K.Ş.33

Dağları aşan kızım

Aklını şaşan kızım

S*kim bostan diyene
Tuzunan koşan kızım (K.ř.33)

Varma yiğidin gencine
Hergün gönlün incine
Var yiğidin kartına
Otur gönöl tahtına (K.ř.35)

Eğirilemeyen yünden yamalı gocuk olur
Eşşek etinden mundar sucuk olur
Tuttuğun işi gönüllü tut
İsteksiz gerdekten burunsuz çocuk olur. (K.ř.36)

İnciginle gel, boncuğınla gel
Devenin kancığıynan gel
Çeyiz bohça istemem
Bal topağı yancığınla gel. (K.ř.36)

Üce dağdan uçarsın
Enginlere düşersin
Has pınardan içmezken
Çiringile kul olursun (K.ř.18)

Kara kız gart durur
Sevmeye sert durur
Öpmeyen ötürük olsun
Sevmeyen setirik olsun(K.ř.15)

Oğlan obasıynan
Kızlar sürüsüynen
Bu oğlan gezermiş
Hergün birisiynen (K.ř.15)

Kaya dibi bıtırak

Gelin kızlar oturak
Ne oturak da ne yapak
Evlenek de kurtulak (K.Ş.15)

Oğlan oğlan ot bizde
Gel bu gece yat bizde
Yorgan döşsek yokusa
Tazı çulu çok bizde (K.Ş.15)

Öpmeyen ötürük olsun
Sevmeyen setirik olsun
Sekili yurda konmasın
Seklem unlar bulmasın (K.Ş.15)

Obası güzel obası güzel
Yurtlar içinde obası güzel
Beyler içinde babası güzel
Hatunlar içinde anası güzel (K.Ş.15)

2.2.3. Atasözü ve Deyimler

Atasözleri, kişilerin olumlu-olumsuz tecrübelerini geleceğe aktaran, kalıplaşmış sözlerdir. Divanı Lügatü Türk'te atasözü için “sav” sözcüğü geçmektedir (Divan-u Lügati Türk, 2014: 410). Atasözü için, Osmanlıca'da “mesel, emsal, durub-u emsal, darb-ı mesel vb.” adlandırmalar da kullanılmıştır. Türkçe'de ise “atasözü, atalar sözü kullanılmıştır. Elçin'in açıklamasına göre atasözünün tanımı şu şekildedir; “Nazım, nesir her iki şekli ile eski tecrübeleri ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebi sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususuyla yetiyecek gençlere aktaran sözler” (1986: 626).

Aksoy ise atasözlerini şu şekilde tanımlar; “Atalarımızın uzun denemelerine dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özlere” (1978: 36).

Atasözlerinin kim tarafından söylendiği belli değildir, anonimdir. Nazım ve nesir olmak üzere ikiye ayrılır. Sade ve açık bir üslubu vardır. Amacı, “az sözle çok şey anlatıp kişiye nasihat vermektir.” Geçmiş nesillerin, gelecek kuşaklara tecrübelerini aktarması da

denebilir. Atasözler aracılığıyla gelenek, kültür, sosyal normlar ve kurallar kuşaktan kuşağa aktarılır. Atasözler, durup dururken tek başına söylenmez (Boratav, 2016; 137). Sohbet arasında konuşmayı daha açık anlatmak için kullanılır.

Atasözlerin yazıya geçirilmiş en eski örnekleri Orhun Abidelerinde bulunmaktadır. Uygur yazılı eserlerde ve Dede Korkut Hikayelerinde de atasözlerine ratlanmıştır. Nazım atasözü örneklerine ise ilk olarak Kutadgu Bilig ve Atabetü'l Hakayık'da ratlanmaktadır (Artun, 2004: 225). Türk halk edebiyatında birçok atasözü sınıflandırma çalışmaları yapılmıştır. Bunlardan biri Gönen'in sınıflandırma çalışmasıdır. Gönen, atasözlerini "kullanıldığı yere-zamana, içerdiği konuya ve atasözlerinin özelliğine göre" üç başlıkta sınıflandırmıştır (Gönen, 2011: 86-87).

2.2.3.1. Atasözü İncelemesi

Nurhak'ta "atasözü" terimi yerine, "*ulu sözü, büyüklerin değişeti, büyük sözü*" denmektedir. Kaynak kişiler uluların sözüne inanılması ve uyulması gerektiğini ısrarla belirtmiştir. Atasözleri; toplumun kültür ananelerini, geleneğini, değer yargılarını nesilden nesile aktarması bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Bu sebeple atasözleri çalışma sahasında büyük bir titizlikle araştırılıp, alfabetik sıraya göre araştırmaya dahil edilmiştir. Derlenen atasözlerinin bazılarının içerisinde çok açık bir şekilde müstehçenlik olduğu için çalışmaya aktarılmamış, ancak edebi bir müstehçenlik taşıyan atasözleri ise dahil edilmiştir. Atasözlerindeki müstakil kelimelerin orijinalliği korunarak yazıya geçirilmiş ancak kelimelerdeki ses değişmelerine müdahale edilmiştir. Yörede derlenen bazı atasözlerinde ise kafiye örgüsü bulunmaktadır ancak bu tür atasözleri de olduğu gibi aktarılmıştır.

2.2.3.2. Atasözü Metinler

Acı baldırcan kırağı çalmaz.
 Adın çıkarsa dokuza, inmez sekize.
 Allah deldiği boğazı aç bırakmaz
 Ağaç dalı ile gürler.
 Ahrette iman, dünyada mekân gerekir.
 Az işten çok iş çıkar.
 Alma mazlumun ahını, çıkar zaharı zaharı.
 Anasını sevmeyen danasını sevmez.
 Aceminin elinden a* kavağa çıkmış
 Acemi çoban tokluyu kurda yedirir.
 Arka gerek arka. Kimi utana kimi korka.

Alışmış kudurmuştan beterdir.
 Altın yere düşmeyle pul olmaz.
 Ağır taş yerinden oynamaz.
 Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.
 Ayağı muala gelik çocuğa sahip çıkan çok olur.
 Alaca tutma işini, gumkertiş oyar başını.
 Amelenin kötüsü ikindi vakti yiğitleşir.
 Aç tavuk düşünde darı görür.
 Azimli insanın elinden ne kaçan kurtulur, ne göçen
 Ağlamakla yar ele geçmez.
 Alanınan veren bilir, güzel ile yatan bilir.
 Anasız kızlar derede guzlar, analı kızlar ayıbın düzler.
 Ayrarı yok içmeye, atınan gider s.çmaya.
 Beğenmeyen kişi, eline alır işi.
 Beni beğenmez besten, g.tü görünmez pastan.
 Baş nereye giderse, ayak oraya gider.
 Bıçak sapını yonmaz.
 Bir edene bin eden bulunur
 Bana oynaş şimdi lazım yarın kocam da gelir.
 Balı, parmağı uzun olan değil, kısmeti olan yer.
 Bin yere yuva yap, bir yere guzla.
 Bir kızı bin kişi ister bir kişi alır.
 Boyuna posuna bakma. Huyuna husuna bak.
 Bin bilsen de bir bilmeze danış.
 B*klu bezi olmayan avrat olmaz.
 Bir ahır bir dana kirletir.
 Bok al, bok sat bok oğlu boka muhtaç olma.
 Bir kafaya iki yumruk çok olur.
 Bir dala basarsan bin dal ığralanır.
 Bir koltukta iki karpuz taşınmaz.
 Bir gülünen yaz gelmez.
 Baş giderse ayak tez gider.
 Can çıkar huy çıkmaz.
 Çirkin sen şöyle dur. Gidip güzel arayım. Bulamazsam gelip sana kul olayım.

Çıkma elin kapısına çöpünen, gelirler kapına zopunan.
 Çam gibi kardaşın olacağına kör topal bacın olsun.
 Çok gezen pabuç b*k getirir. Hem de çok getirir.
 Çakalsız bük olmaz.
 Çobanın gönlü olursa tekeden teleme çalar.
 Deliyi söylet, ağzı kendine ısbat.
 Dağı götüren tepeyi de götürür.
 Dost eli bahanesiz gezilmez.
 Düşmanın işi başlamasın. Başlarsa tez uçlanır.
 Delikli taş yerde kalmaz, belikli kız evde kalmaz.
 Deli deliyi görünce çomağını saklarmış.
 Değirmenden gelen unun içinden eşşek s*ki çıkar.
 Dereyi gözsüz sanma, tepeyi ıssız sanma.
 Deve gölgesinde karınca yürümez.
 Düşman göbeğinden doğar.
 Er dayıya, kız bibiye ceker.
 Eşşegi süren osuruğundan cekinmez.
 Evi çok olanın karnı aç olur.
 El s*kiyle gerdeğe girilmez.
 Eşşekten düşen eşşekten düşenin halından anlar.
 Ele kulak asma! Yelli yürüsen deli derler, yavaş yürüsen ölü derler.
 Eri olmayanın feri olmaz.
 Elinle ettiğini dilinle b*klama
 Er kalkanla er evlenen aldanmamış.
 Er kalkan yol alır, er evlenen döl alır.
 Elden ele gidenin kaşı gözü sürmeli gerek
 Erim er olsun, evim çalı dibi olsun.
 Elin üstündeki köynek eskimez.
 Even it gözsüz enik doğurur.
 El öpmeyle ağız kirlenmez.
 El yumruğunu görmeyen, kendi yumruğunu berk sanır.
 Ekmek aç, sadaka muhtaca verilir.
 Ergene var ergene, kayıtsız gir yorgana.
 Erkek ite benzer. İş düşünce yalar, iş bitince dalar.

Erkek eŖeęe benzer. ayırdı yayılır geri ahırına döner.
 Erim “EŖem derse”, eller “paŖam” der.
 EŖŖek ölür günü kalır, yiğit ölür namı kalır.
 Eline ne s*arsan yüzüne onu süren.
 El eli yur, el döner yüzü yur.
 Elinen tutulur da elin artığı alınmaz.
 Et kanlı yiğit canlı gerek
 EŖŖek çamura çökünce sahibinden yiğidi olmazmıŖ.
 Eloğlu, el kızını ırbığın bol yerinden sokar dar yerinden çıkarır.
 Elin eyisi olmaz itin dayısı olmaz.
 Eli olanın dili olur
 Fazla malda haram vardır, fazla lafta yalan vardır.
 Gzelin ardından halbur tutan çok olur.
 Görünen dağın ırağı olmaz
 Gönülsüz aŖ ya karın ağrıdır, ya baŖ.
 Gözünün önündeki hezeni görmeyen elin evinde kıl arar.
 Gelin oynamayı bilmeyince yerim dar dermiŖ.
 Gavur ekmeğini yiyen gavur kılıcını eker.
 Gzele kpem yakıŖır, çirkin neylesin balayı.
 Gençlik bahar gl, ihtiyarlık eŖŖek ulu.
 Geline etme kızında bulursun, veye etme özünde bulursun.
 Gznle gördüğünü eteğinle rt.
 Gln siyeci glden yüce gerek.
 Gancık yalanmazsa erkek dolanmaz.
 Gönül, sevdiği torbayı baŖına takar.
 Herkes bir olsa koyunla kurt birlikte yürür.
 Haydan gelen huya gider. Huydan gelen haya gider.
 Halası büyük kadın, pençesi büyük bey doğurur.
 Halına da bakmaz Hasan Dağına oduna gider.
 Harmana giren porsuk yabadan kaçmayacak.
 Horozu çok olanın sabahı geç olur
 Hacı hacıyı mekkede, deli deliyi dakkada bulur.
 İt itin kuyruğunu ısırılmaz.
 Irz sahibinin gözü kr olur.

İt b*k yemeyi tergemez.
 İnsanların or*sbu yeri ağzıdır.
 İtin akılsızı bocu, insanın akılsızı avcı.
 İyi günümde gülenim, oynayanım çok olur. Kötü günümde yar bulunmaz neyleyim.
 İnsanın sözü demir kertiği olmalı
 İti öldürene sürüdürler.
 İki yatan üç olur. Yalnız yatan hiç olur.
 İnsana insanlık gerek.
 İt yağlı olmayınan eti yenmez.
 İki gönül bir olursa samanlık seyrân olur.
 İtin aklı kıt olanı baklavadan pay umar.
 İş eşeğe benzer çuuu! Dedikçe gider.
 Koyur danayı bulur anayı.
 Kul gördüğü görgüyü işler.
 Kır at donlu da belli olur donsuz da.
 Korkunun ecele faydası yok
 Kaderinde ne varsa kaşığına o çıkar.
 Kahpe içerden olunca kapı sürgü tutmaz.
 Komşun topal ise ayağını sek, kör ise gözünü kırp.
 Kız değerini bilirse kıymat kaybetmez.
 Koyun kuzudan, ekmek bazıdan belli olur.
 Koyunu kuzu takip eder, ekmeği bazı takip eder.
 Küçük kızın canı isteyince büyük kıza yol gösterirmiş.
 Kör kuşun yuvasını Allah yapar.
 Kasapın yağı çok olursa ya g*tüne sürer ya başına.
 Kış gününün hoşluğuna, yaz gününün kışlığına inanma.
 Karanlıkta yenen lokma unutulmaz.
 Kötü eşeğin iyi sıpası olur.
 Kel kız gelin olurken çarşı pazar kapanır.
 Kendi başını yapamayan gunulaya baş bağlamaya gider.
 Kör atın topal alıcısı olur.
 Kılavuzu karga olanın burnu b*ktan çıkmaz.
 Küsenin hakkını yerler, ölenin avradını alırlar.
 Koçun olmadığı yerde keçiye Abdülkerim Ağa derler.

Koca sağ sever, komşu var sever.
 Kardaş kardaşı atar, yar başında tutar.
 Kardaş kardaşı bıçaklar, geri döner kucaklar.
 Kul daralmayınca hızır yetişmez.
 Kör Allah'a nasıl bakarsa, Allah da ona öyle bakar.
 Kızın tahtını anası yapar, bahtını allah yazar.
 Karakeçi yardan tuvalayan bir tutam ottur.
 Kadının coru evden eve, erkeğin coru elden ele.
 Kuşa süt kısmet olsa anasından olurdu.
 Körle yatan şaşı kalkar.
 Karakeçi bir sene yağlı bir sene yavan olur.
 Kötü kadın, sayrı eder sağ adamı
 Kızını beşiğe koy, çeyizini sandığa koy.
 Laf lafi açar, laf da g*tü açar.
 Minnetsiz giden, döşşeksiz oturur.
 Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.
 Meyvesiz ağacın dibine varılmaz
 Nasibinde varsa gelir bir kıldan, nasibinde yoksa kırar gider zincirden.
 Ne verin elinle o gider seninle.
 Nasibinde varsa gelir Yemen'den, nasibinde yoksa ne gelir elden?
 Orosbu tövbe tutmaz.
 Oynaşa güvenip yarsız kalma.
 Orosbunun işi soy sürmek değil hevesetlik etmek.
 Öğrun alınan düve eşkere buzağı dogurur.
 Odundan ambar olmaz. Kürtten peygamber olmaz
 Orosbunun dokuz köyneği olur birini de sana geydirir.
 Orusbuluk yapan tere teze, gördüm diyenin başında ceza.
 Ölümünen nikah vaktini şaşmaz
 Öksüz oynaslığa getmiş, ilk akşamdan ay doğmuş.
 Öküz öğrünü bulmazsa çüte gitmez.
 Pilava atılan yağ arıya getmez.
 Sabahın şerri akşamın hayrından daha iyidir.
 Suya kapılan ot köküne yapışır.
 Seni alan kazık çaksın bağlasın, geri dibine oturup ağlasın.

Sebepsiz kuş yuvadan uçmaz.
 Sahipsiz gamayı yel atar.
 Söz, sahibinden kesilir.
 Samanlıkta saklanan koyunu kurt yemez.
 Sokma akıl sekiz adım gider.
 Sıçandan doğan çuval keser.
 Şaşkın ördek götüne yüzer
 Toy iken oynaşmayan at olmaz.
 Terazî var tartı var, herşeyin bir vakti var.
 Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden...
 Taş yerinde ağırdır.
 Tavşan dağa küsmüş dağın g*tü duymamış.
 Tava gelir, kulpu da gelir.
 Tilki, kurt ile yer kuzu ile ağlar.
 Ummadığın kadıdan hokka kadar t*şak çıkar.
 Ulu sözü dinlemeyen uluyu kalır.
 Varma yiğidin gencine hergün gönlün incine /Var yiğidin kartına otur gönül tahtına
 Yemem yağını balını, görmem yüzünün ağını.
 Yüzü yumşak olanın dibinin yaşı kurumaz.
 Yıkık duvara güvenme üzerine uçar, eloğluna güvenme ağzına s*çar.
 Yatan ölmez, vadesi yeten ölür.
 Yokluk dövüştürür, varlık seviştirir.
 Yağ yiyen it yüzünden belli olur.
 Yalınız elin yangısı olmaz.
 Yerinden oynayan yetmiş iki derde uğrar.
 Yeğni taşla g*t silerler.
 Yalınız taştan duvar olmaz.
 Yılana değil salana bak.
 Yerinden oynayan taş yosun tutmaz.
 Yukarıda Allah neyler, neylerse güzel eyler.
 Yabancıya kapı açarsan, ya enişten olur ya baban.
 Yılan sokan uyur da aç kalan uyumaz.
 Zenginin atı dağları aşar, fakir düz ovada yolunu şaşar.

Deyimler

Adını deliye g*tünü çalıya koymak.
 Ananın yuduğu g*t ile durmak
 Az ye de azap tut.
 Alır ele geder yola
 Aşığa Bağdat ırak olmaz.
 Analık, kara çula yamalık.
 Açık g*tünen şaka yapılmaz.
 Avşarı var, Kürdü var. Her ne varsa dört döüstün dördü var.
 Ağır taş yerinden oynamaz.
 Armut dibine düşer.
 Aç aman bilmez.
 Aç it fırın yıkar.
 Ağlamayana memek yok
 Ara daşı yemek
 Adam sandık eşeği anlımıza değdi t*şağı
 Aş yeyip kaşık değiştirmek.
 Ağlamakla yar ele geçmez.
 Atlımız enip, yayanımız mı kalktı?
 Ayının türküsü armut üzerine
 Ağzın yemesin, yüzün yesin
 Ağzında ayran durmamak
 Anası soğan, babası sarımsak.
 Altından avradın mı kaçtı.
 Adını deliye, g*tünü çalıya koymak
 Anası haçık babası pöçük
 Aydınısın da gavur, müslüman belli olsun.
 Başına vurulmuş gibi olmak.
 Bizim kepeğimiz bizim köpeğimize yeter.
 Başı bozulmak
 Belinde kuşağı yok, koynunda uşağı yok.
 Bıçak sapını yonmaz.
 B*ku ağzında gezmek.
 Bir ekmek verip, bin tokmak vurmak.
 Bal tutan parmağını yalar.

Bizde bindik o tahta, sallandık bir iki hafta.
 Beyazın adı, esmerin tadı.
 B*ka taş atıp, üzerine sıçratmamak.
 Bir ekmek yedirip, bin tokmak vurmak.
 Dilinden dışından artırmak
 Düşünü anlatırken oynaşını cor vermek.
 Doğunca kuyruk kalmaz goruk
 Deli kız delemetinde
 Deliyi düğüne salmışlar, “burası bizim evden iyi” demiş.
 Değirmene atsan diri çıkar
 Dünya fani ölüm ani
 Doğruluk dost kapısıdır.
 Dert bir olaydı, ağlaması kolaydı.
 Elini verince kolunu alamamak
 Ele hele hele bize kele kele.
 Elin acışmedi, g*tün gicişmedi
 Eli işte gözü oynaşta
 El baştan üstündür.
 Emanetin bir kıçı kırık olur.
 Erim er olsun, evim çalı dibi olsun.
 Emmili dayılı yar güzel olur
 Fakirin yüzü soğuk olur.
 Gıraç yılanı gibi gezmek.
 Gasnağı yere çalmak.
 G*tü birbirine delik olmak
 G*tüne pekmez çalıp sinek çokartmak.
 Gelin atta nasip hakta
 Gece kılda yatar, gündüz çalım satar.
 G*tünü kaldır, yüzünü güldür.
 Güvertiye göyden inmek
 Gökten zembil yağsa birisi bizim boğazımıza geçmez.
 Hatun gerek bey doğura
 Hak doğruya bak doğruya
 Holdurum hop bir çuval çöp

Ha hakına ha b*kuna
 İtin aklına taş düşürmek.
 İş olacağına varır
 İti öldürene sürüdürler
 İtin dikene koyduğu
 İğne gıyık birbirine uyuk
 İki taştan bir un eder.
 İçi beni yakar, dışı eli yakar
 Köteksiz köye düşmek.
 Kaşıkla verip çomçayla almak.
 Köprüden geçerken g*t g*te değmek.
 Küpü küllüğü yıkmak.
 Karın kaldırmak.
 Koca itin yalı koyu gerek
 Kaynamaya kara öküzün eti gerek
 Kul görgüsünü işler.
 Karnı doğrulmamak
 Kuyruğuyla koz gırmak
 Karnının ağını göstermek
 Küpü küllüğü yıkmak
 Karanlıkta dişini sıkmak
 Köprüden geçerken g*t g*te değmek
 Kaşından ayrı karayı sevmemek.
 Kız çocuğu el aş, el kuşu
 Köy itini koyup da dağ itine varmak.
 Mezarımı derin kaz, beni yukaya göm.
 Mal canın yongasıdır.
 Nerede çokluk orada b*kluk
 O bıçak bu demiri yülemez.
 Otu çek köküne bak
 Onlar düştü belaya, biz çıktık galaya.
 Orosbuya da sıfat gerek
 Oldu olacak, kırıldı nacak.
 Ayran bıçaktan, oğlan ocaktan

Baltası kütükte olmak.
 Sarı çizmelim sağ olsun. Bulunmayan yar olsun.
 Sıkıp yalamak
 Sırtlayıp sırtına almak
 Seksen kapıya doksan deynek çalmak.,
 Sen ağa ben ağa bu işi kim yap
 Sakındığın göze çöp batmak.
 Samanlık saray oldu, avratlık kolay oldu.
 Salladı sapında yok, eğirdi ipinde yok
 Söyle söyle hüllüme, senin sözün kılıma
 Tamaşa etmek
 Tumanı peyiğe kesmek
 Taş attın da kolun mu yoruldu?
 Tuz ekmek yemek.
 Tazı büyür de çulu büyümez.
 Topal bir kıcıyla, sağlam iki kıcıyla
 Tumanını başına bayrak etmek
 Tavuk gibi konuşma önce “inşallah” de.
 Yollara yogurt dökmek
 Yaş yere yatmamak
 Yedirinci doyur, vuruncu öldür
 Yerçinen yürür.
 Yaralı parmağa i*ememek
 Yaylımından yatağı rahat olmak.
 Yılana değil salana bak.
 Yanaştığı yeri yakmamak.
 Yarı can yarı don.
 Yularını başına vurmak
 Yazın gölge hoş, kışın çuval boş

2.2.4. Dua ve Beddualar

Dua, içinde iyi niyet barındıran, kısa cümlelerdir. Dua, bazen başkasının iyiliği için bazen de kendi iyiliği için ilahi güçten istenen istektir. Elçin, “İnsanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere

Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir" şeklinde açıklamıştır (2014:662).

Elçin'e göre "dualar, hastalıkların sağaltılması, malların bolluk ve bereketi vb. olumlu duyguları ve istekleri harekete geçirmek amacıyla yapılır. İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsülün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müsbet dileklerin ruhi ve fikri ifadesini dilde kazanır" (2014: 662).

Boratay, duaları tür olarak değerlendirmiştir. Dualar ve Bedduaların özelliklerini şu şekilde aktarmıştır; "konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir" (2016; 144). Türk kültüründe duanın kökeni çok eski dönemlere kadar dayanmaktadır. Eski Türkçe'de "alkış" olarak geçmektedir. Elçin'in duaların kökeni hakkındaki görüşleri şu şekildedir; "Türk cemiyetinde de bu dualar, Şamanizm, Budizm ve Manihaizm kültür devrelerini aşarak İslamiyetle daha düzenli ve yeni bir zihniyetle gelişmiş bir şekilde yaşamaya devam etti (2014; 662).

Beddua ise duaların tam tersi anlamını içermektedir. Bir kişi hakkında "kötü niyet ve tanrıdan istenen kötü arzu içermektedir. Kötülüğe uğramışın insanın, beddua ederek kızgınlığını giderip, içini ferahlatmaya çalışmasıdır. Elçin'in açıklaması şu şekildedir; "duanın aksi ve zıddı olan lanet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir" (2014: 662).

Dua ve bedduanın en güzel örneklerin Dede Korkut Kitabında rastlanmaktadır. Dede Korkut, Bay Püre Bey'in oğlu Bamsı Beyrek'e ad verirken şu duayı etmiştir;

Ünümü anla sözümü dinle Pay Püre Bey
Allah Taala sana bir oğul vermiş tutu versin
Ak sancak kaldırınca Müslümanlar arkası olsun Karşı yatan karlı karlı dağlardan aşar olsa
Allah taala senin oğluna geçit versin
Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçit versin Kalabalık kâfire girince
Allah taala senin oğluna fırsat versin Sen oğlunu Bamsam diye okşarsın
Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun
Adını ben verdim yaşını Allah versin (Ergin, 1980: 64).

2.2.4.1. Dua ve Beddua İncelemesi

Her yörede olduğu gibi Nurhak'da da beddua ve dua örneğine rastlamaktayız. Askere giden gencin sağ salim dönmesi için, vefa eden kişinin diğer dünyada huzurla uyuması için, yeni evlenecek gençlere yuvasında mutlu olması için, okuyan öğrenciye başarılı olması için dualar edilmektedir. Araştırma alanında beddua örneklerine de rastlanmaktadır. Ancak kaynak kişileri beddua örneği vermekten çekinmişlerdir. "Eğer beddua edersen, ettiğin beddua dönüp seni bulur" düşüncesine inanmaktalar. Bu sebeple beddua örneği vermekten kaçınmışlardır.

Dua eden kişi, çok iyi bir insansa veya akli dengesi yerinde değilse duasının Allah tarafından kabul edileceğine inanmışlardır. Beddu eden kişi ise, kötü kalpli ettiği bedduaların kabul edileceğine inanmaktadırlar. Yöre halkı “*Asla babanın bedduasını alma. Babanın bedduası tutar ama ananın bedduası tutmaz*” diye aktarmıştır. Yöreden derlenen beddua ve dua örnekleri alfabetik sıraya göre aktarılmıştır.

Dua veya beddua’nın bir kişinin iyiliğini isteme veya aksi olarak kötülüğünü isteme dışında başka bir işlevi daha mevcuttur. Bu işlev temelini büyüden ve sihirden almaktadır. Dua veya beddua eden kişi; bazı tılsımlı sözler söyleyerek, ilendiği kişinin başına felaket veya hayırlı bir hadise getirebilmekte veya bir doğa olayı gerçekleştirebilmektedir. Çalışmamızda bulunan “*yağmur duası, yatak duası ve korku duası*” bu duruma örnektir. Bu dualar Elçin’in de belirttiği gibi bizi şaman ayinine götürmektedir. Nurhak’ta kadınlar, buğdayı sapından ayırmak için bir kalbura koyup rüzgarlı bir günde evin damında elemektedir. Bu işlemi yaparken de rüzgarın kuvvetini artırmak için kurt taklidi yapıp uluyarak ve dua dedikleri tılsımlı sözler söylemektedirler.

2.2.4.2. **Dua Metinleri**

Allah ağıda koymasın

Allah dert verip derman aratmasın.

Allah tamamına erdiresin, bir yastıkta kocatsın.

Allah, dağına göre kar yağdırsın.

Allah toprağın altında edeceğine, dağlar ardında eylesin.

Allah ocağını söndürmesin.

Ayağın tökezlemesin

Ayağına taş değmesin

Allah, seni pirlerin yüzü suyu hürmetine bağışlasın.

Allah, çocuğun çomalağın eline koymaya

Allah, ne verirse öz eliyle versin.

Allahım genç ölüm vermesin

Allah anasının babasının gucağında gosun.

Allahım sona gelen kuldan eylesin.

Biz yedik Allah artırsın, sofrayı kuran kaldırsın.

Birin bin olsun

Boz atlı Hızır yoldaşın olsun

Bereketi üzerinde olsun.

Emanetin Allah'a olsun
 Ellerin dert görmesin
 Evine, eline Hızır uğraya
 Geçmişlerinin canına değsin
 Hizmetin dergâha yazıla.
 Hizmet edenin çok olsun Hızır yoldaşın ola
 Halil İbrahim bereketi versin.
 Hak yoldaşın olsun
 İyiler karşılasın
 Koluna kuvvet vere
 Oğlunla ordu, kızınla oba olasın
 Ömrün uzun ola, düğünün güzün ola
 Ölmüşlerinin canına değsin.
 Ölmesin yitmesin. Dağlar ardından sesin gelsin.
 Pirler karşılasın
 Pir himmetiyle bitiresin işini
 Su verenin çok ola
 Telli duvaklı, eli kınalı gelin olasın.
 Topraklar sıkmasın
 Toprağın bol ola
 Üçler, yediler, kırklar karşılasın
 Yediler yarenin olsun
 Yattım sağıma, döndüm soluma
 Sağ yanımdaki melakeler, şahit olun dinime imanıma

Korku duası

Bismillahım nur
 Kalbimdeki sur
 Yetmiş iki ayet-i kürsü
 Dört yanıma dur

Yatak duası

Yattım Allah kaldır beni.
 Nur içine daldır beni.

Can bedenden ayrılırken,
İmanımla gönder beni. K.Ş.11

Yağmur duası

Ben anamın ilkiyim,
Kara kara tilkiyim,
Göy kız kurban, göbekli harman.
Ver allahım ver!
Yağ yağmur yağ!
Havvv havvv havv! K.Ş.15

2.2.4.2.1. Beddua Metinleri

Adın bata
Adını bebeklere vuralar
Allah, El kınamaz ayrılığı vere.
Allah, dert verip derman vermesin.
Ananın evinden guzlacı giden
Allah, el verip de tırnak vermesin.
Boyun devrile
Burnun b*ktan kalkmasın.
Böğür böğür böğürsin
Babalar dutasıca
Boyuna boz ipler ölçüle
Bağrın yerden kalkmasın
Böyük kızını böyler soka
Büvelekler tuta
Böyüyemeyesin
Ciğerin ağzından gele
Çiliğin çulda kala
Çeneciğin çekile
Çeyizin dürülü kala
Çerlenen
Davdan dava gelin gidesice
Dalağın kuruya

Düğünün dürülü kala
 Dericiğine giresice
 Ellerin koynunda kala
 Erim erim eriyessin
 Ekmeğe muhtaç kalasın
 Ekmek atlı, sen yayan yürüyesin
 Ellerime kalasın
 Erin ellere kala
 Gözünün Elif'i döküle
 Gövdeciğin güvere
 Gundaktaki çocuğun öle
 Gözün aydınımıya
 Gün görmeyessin
 Güvendiğin dağlar yıkıla
 Gavralayıp gavralayıp tutamayasın
 Gacur eline gelin gedesin.
 Irızkı kesileççe
 Irılaççan
 İt g*tüne giresin
 İt ölümüne ölesin
 Kınalı parmak sıkmayan
 Karartıcığın kalka
 Kefen parası edesice
 Kara haberin gele
 Kara kapılara gelin gidesin.
 Kapına kara kilit vurula.
 Kanlar kusasın
 Kurşunlara gidesin,
 Koltuklarına kurşun yiyessin.
 Kanadın kolun kırıla
 Mezar mezar gezesin
 Muradına yetmeyessin
 Nişanlımı eller ala
 Ocacığın söne, ocağın geçe

Ocağına baykuşlar konaocağına ataş düşe
 Odun, oğlun olmaya
 Öksüz, yetim kalasın
 Soluğunu eşşek kovalasın
 Solucağın buz ola
 Solucağın kesile
 Soykaların önüne gele
 Soykaların kala
 Sürüm sürüm sürünesin
 Tufanlara tutulasın
 Telli duvak geymeyen
 Üstüne kalayım
 Yedi köyün (dağın) ardından sesin gele.
 Yaşın kesile
 Yaşına doymayasın
 Yerin dibine batasın

2.2.5. Ağıt

Ağıt, yaşanmış olayların sonucunda oluşmuş bir Halk edebiyatı türüdür. Ağıtın başlıca konusu ölüm olsa da kaybedilen bir savaşın üzerine, gelin giden bir kızın arkasından, doğal afet sonucunda yaşanan can ve mal kaybına, askere giden kişinin ardından, salgın gibi insan hayatını olumsuz etkileyen olayların üzerine ağıtlar söylenmiştir.

Ağıt, Türkçe Sözlük’de: “Ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar, matem” şeklinde açıklanmıştır (TDK, 2011: 2541). Ölüm temalı şiirlere Halk edebiyatında ağıt, Divan edebiyatında ise “mersiye” denmektedir. İlk mersiye Hz. Adem oğlu Habil’in diğer oğlu Kabil’i öldürmesi neticesinde söylemişti (Altınkaynak, 2015:78).

Ağıt yakma geleneği eski zamanlardan günümüze değin azalarak da olsa sürmekte olduğu söylenebilir. O Böckel ağıtları, “ağlama, kısa ve kendiliğinden vücuda gelen ıstırap dolu feveran, şiirin ilk ve en eski şekli” olarak tarif etmektedir (Honko’dan akt. Gökem, 2001:10). H. Wenner ise “ağıtların halk şiirinin başlangıçtaki ilk tipleri” olarak tanımlar (Honko’dan akt. Gökem, 2001: 10). Muhan Bali’ye göre ise “Ağıt, biri ölünce veya öldüğüne inanılınca söylenen sözlerdir” (1997: 07).

Ağıtçıların, ağıt yakma ustalığını değerlendiren Gökem, Berkeley’den aldığı bilgilerle ağıt yakma eylemini şu şekilde ifade eder;

Bu ağıtlarda, “tiz ve inilti yas nidaları” önemli bir karakteristik unsur olarak göze çarpmaktadır. Genellikle kadınların söylediği bu ağıtlarda, ölenin karakter özellikleri ve sağlığında yaptıkları takdirdar bir ifade ile dile getirilir; kahramanın hayatını sona erdiren olaylardan söz edilir. Bunlarda “övgü” önemli bir yer tutmaktadır. Ağıtçı, söylemiş olduğu ağıdında, ölen şahsın özelliklerinden “mübalağalı” bir şekilde bahseder; yakınlarının üzüntülerini Törende hazır bulunanlar, ağıdın nakarat kısımlarında ağıtçıya iştirak ederler. Bunlar, giydikleri elbiselerle de bu beraberliği orada hazır bulunanlara göstermek isterler. Törende ağlayarak ağıt söyleyen kadın, “düzensiz ve heyecanlı bir halet-i ruhiye ile isbat-ı vücut etmek” mecburiyetindedir; bu yüzden elbisesi paramparça ve saçları ise karmakarışık bir vaziyettedir. Profesyonel ağıtçılar, irticali buluşları ile ölenin yaşadığı döneme ait ayrıntıları “bir elbise diker gibi” ağıdın uygun yerlerine yerleştirir. Bu işi, “ritmik ve melodik geleneksel icra” çerçevesi içinde yapar (Brakeley’den akt. Görkem, 2001: 10).

Bilinen en eski dönemlerde eski Mısır, antik dönem, eski Arap dünyası, Eskimolardan eski Türklere kadar ağıt yakma geleneğinin varlığından söz edilmektedir. Çin kaynaklarına göre Hunlarda, Orhun Yazıtlarına göre Göktürklerde, Uygurca metinlere göre Uygur Türklerinde, Divanü Lüfat’üt- Türk’e göre Oğuzlarda ağıt yakma geleneği görülür (Gürsoy, 2011:04). Orhun Abideleri’nde konuyla ilgili olarak şu sözleri buluruz: sığıt; “feryat, figan”, sığıtçı; “ağlayıcı, yasçı”, sığtamak; “ağlamak, yas tutmak” yog/yug; “cenaze töreni”, yogçı/yugçı; “yas tutucu”, yoglamak/yuglamak; “yas tutmak” (Tekin, 1988: 157, 187, 188).

Türk tarihi içerisinde ağıt söyleme ile ilgili ilk bilgilere Çinlilere ait tarihi kaynakta rastlarız. M.Ö.I. asırda yazılmış olan “Şı Çin” (Şiirler) adlı Çinceye çevrilmiş eserde, Hunlara ait bir ağıtla karşılaşırız. Bu Çince kaynağın “Yolculuğa Çıkarken” adlı bölümüyle, “Han Sülalesi” adlı eserin “Kuzey Hun Tayfası Hakkında” ki bölümünde, Hun tayfaları, kendi topraklarından kovulduktan sonra şöyle demişlerdir:

Yılan dağımı kaybettim Sürülerim belki aç kalır Örken Dağımı kaybettim
Sülalem belki aç kalır (Parmaksız, 2010: 15-16).

Eski Türklerde ağıt; Şölen, yuğ, sığır merasimlerinde söylenmiştir. Ağıt söyleyen kişiye “sığıtçı” denmektedir. Hun hükümdarı Atilla’nın yuğ töreni şu şekilde aktarılmaktadır: Kampın ortasında bir tepenin üstüne ölünün cesedini yatırdılar. Halkın arasından en iyi at binicileri seçtiler. Atlılar, Atilla’yı metheden ağıtlar okuyarak tepenin etrafını dolaştılar (Parmaksız, 2010: 17).

Ağıtlar, genel olarak sekizli hece ölçüsüyle oluşmaktadır ve kafiye şekli mani (aaxa) biçimindedir. Ancak yedili ve onbirli hece ölçüsüyle oluşturulan maniler de mevcuttur. Kafiye örgüsü ise koşma (xaxa, abab, cccb, dddb) şeklinde kafiyeleşmiştir. Bazı ağıtların ise kafiye örgüsü serbest olabilir. (aaaa, abab, ...) mısra sayısı ise dörtten az veya dörtten fazla olabilmektedir. Ağıtlar, ağıt yakan kişi tarafından ezgili bir şekilde söylenmektedir. Ağıtları nadir olarak erkekler söylese de genellikle kadınlar tarafından söylenmektedir.

Esma Şimşek, ağıtları şu şekilde tasnif etmiştir:

A. Şahıslar Üzerine Söylenen Ağıtlar

1. Çeşitli Hastalıklar Üzerine Söylenen Ağıtlar
2. Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar
3. Askerlik Üzerine Söylenen Ağıtlar
4. Ayrılık Üzerine Söylenen Ağıtlar
5. Çeşitli Sosyal Hadiseler Üzerine Söylenen Ağıtlar
6. Kına Türküleri ve Gelin Övmeleri

B. Hayvanlar Üzerine Söylenen Ağıtlar

1. Hayvanların Kaybolması Üzerine Söylenen Ağıtlar
2. Hayvanların Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar(Şimşek, 1993: 63, 69, 202,

220, 229,266, 284, 286).

2.2.5.1. Ağıtların İncelenmesi

Ağıt yakma eylemine Nurhak ve çevresinde “ağıt yakmak”, “acı dökmek”, “acı silkelemek” olarak ifade edilmektedir. Nurhak’da eskiden bir meslek olarak icra edildiği, belli başlı ağıtçıların bulunduğu ancak günümüzde böyle bir meslek ve icracı kalmamıştır. Eskiden ağıt yakan kişilere para veya küçük hediyeler verildiğini belirtmişlerdir. Nurhak’ta ağıt yakan kişiler, ölenin elbisesini önlerine alıp, ona bakarak ağıt yakmaktadır. Ölü evi, üç gün boyunca ve belirli günlerin devrinde ağıt yakan kişilere iyi bakmakla, ağıtçının karnını doyurmakla mükelleftir. Çünkü “karnı aç olan ağıtçının gözünden yaş gelmeyeceğine ve dilinin bağlanacağına” inanmaktalar. Kaynak kişilerden ağıt örneği istediğimizde, ağıta “acıya kış kış” diyerek başlamaktalar. Eğer bunu söylemezlerse ağıt yakan kişinin evinden ölü çıkacağına inanmaktalar.

Çalışmada derlediğimiz on adet ağıt örneği bulunmaktadır. Bu ağıt örneklerinin hepsi ölmüş kişiler üzerine yakılmıştır. 1. Ağıt, kardeşi ölen bir kadın tarafından yakılmış, bizzat tarafımızdan cenaze evinde derlenmiştir. 2. Ağıt, Leyli adında bir kadın, ölmüş olan oynaşı için yakmıştır. Ancak kadın yıllar önce ölmüştür. Bu ağıt bize başka kişiler tarafından aktarılmıştır. 3. ve 4. ağıt örneği ise yine kardeşi vefat eden kadınlar tarafından aktarılmıştır. 5. Ağıt örneği kızını kaybeden bir anne tarafından yakılmıştır. 8. Ağıt annesini kaybeden bir kadın tarafından aktarılmıştır. 10. Ağıt ise Heleteliler tarafından kaçırılan Iraz Gelin için Nurhaklılar tarafından yakılmıştır. Iraz Gelin Ağıdını, Ali Rıza Yalman “Cenup’ta Türkmen Oymakları II” adlı çalışmasında yer vermiştir(Yalman, 1977:400-401). Yalman’ın derlediği ağıt “Ofo İle Iraz” adı ile çalışmaya alınmış, 11’li hece ölçüsüne sahiptir. Ancak

bizim derlediğimiz Iraz Gelin Ağıdı ise düzenli bir hece ölçüsü bulunmamakla beraber, nakarat ve türkünün hikayesi dışında hiçbir benzerlik yoktur. Bu ağıt, Kahramanmaraş Belediyesi'nin hazırladığı “*Kahramanmaraş Yöresi Ağıtları*” adlı çalışmanın IV. Ciltinde Elbistan Ağıtları başlığı altında “Ofo ve Iraz” olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Kahramanmaraş Belediyesi’de bu ağıtı Ali Rıza Yalman’ın “*Cebup’ta Türkmen Oymakları II*” adlı çalışmasından aldığını belirtmiştir.

Ağıtların çoğunun belli bir kafiyesi ve hece ölçüsü bulunmamaktadır. Hece ölçüsü düzenli olan ve kafiye şeması bulunan 6. ve 8. ağıtlardır. 6 ve 8 numaralı ağıtlar 11’li hece ölçüsüyle ve aaxa mani tarzı kafiye şeması ile oluşturulmuştur.

2.2.5.2. Ağıt Metinleri

2.2.5.2.1. Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar

Kardaşa söylende evine dönsün.
 O yiğit de evine dönsün oyyyy oyyy!
 Sürmeli çocuklar da özlüyor.
 Sürmeli gelin de ağlıyor.
 Evine dönsün evine oyyy oy!
 Bülbüle söylende dalına konsun.
 Yiğide söylende evine dönsün oyy oy!
 Bizi böyle edende Allah’tan bulsun.
 Yiğidime söylende evine dönsün oyy oyy!
 Bizi böyle eden de Allah’tan bulsun
 Ocağına da baykuşlar konsun
 Yüreğne ataşlar düşsün oy y oy (K.Ş.11)

-2-

Nurhak’ta Leyli adında bir kadın varmış. Leyli genç kızken Bobil Mehmet adında bir oğlanı seviyormuş. Ama o devirde kızlar istediği ile evlenemez, görücü usulü evlilik yaparlarmış. Leyli’yi Dapıcı Mehmet Ali’ye vermişler. Leyli ise Dapıcı’yı, Bobil Mehmet adlı başka bir kişiyle aldatmış. Bu durumu Dapıcı’nın kardeşleri öğrenince Bobil Mehmet’e türlü işkenceler yapmışlar ve sonunda öldürmüşler. Leyli’yi ise annesinin yanına Kabağağ’a göndermişler. Leyli ise acıdan zayıflamış sonra Bobil’in mezarının olduğu Evren tarafına dönüp şu ağıdı yakmış. (K.Ş.11)

Kabağaçlar kabağaçlar.
 Don yuduğum yassı taşlar.
 Havada uçuşan kuşlar.
 Bobilime selam söylen.
 O yiğide selam söylennn.

Bobilin de sesi gelir
 Gözümden seller saçılır
 O yiğit de bensiz neyler
 Bobilime selam söyle
 O yiğide selam söylen
 Kabağaçlar kara kara
 Ciğerlerim yara yara
 O yiğide varam varam
 Bobilime selam söylen
 Oyyyyy oyyy anam oyy (K.Ş.11)

-3-

Gayrı gelmem kapınıza
 Kurban olam hepinize
 Duran'ım yoksa gelmem
 Gayrı sizin kapınıza
 Oyyyyyy oyyyyyy oooooyy

Gurban olam Duran gurban olam
 Avradın seni bekliyo gel gayrı
 Tıfil çocukların seni bekliyor gel gayrı
 Ölürüm Duran ölürüm, senin için ölürüm.
 Oyyyyyyy oooooyy oooooyy

Ana artık Duran adlı oğlunuz yoktur
 Ben duran için geliyordum

Gayrı gelmem kapınıza
Ooy oooy ooy (K.Ş. 28)

-4-

“Ağlama ağlama” dersin de neye güleyim
Ben bu acıyı nasıl söyleyim
Kara yiğidi toprağa verdik
Duran gözümün yaşını nasıl sileyim
Ooooy ooooooy oooy

Kader yazmış kara yiğide ölümü
Böyle yiğit bu dünyaya bir daha gelir mi?
Gendiynen gara toprağa biz de gittik
Duran gözümün yaşını nasıl sileyim
Ooooyy ooooooyy ooooooy

Kalk Duran kalk yattığın yerden
Bacıların seller gibi döküyor
Avradığı tek başına bırakma
Öksüz yavruların seni gözlüyor
Ooooy oooy oooy (K.Ş.15)

-5-

Felek bana bir kız verdi
Onu da erkenden aldı
Belikli kızım göçtü getti
Bacım ben gayrı neylerim
Ooooooy ooooooy oooyy

Felek kızımı bana layık görmedin mi?
Öyle bir kız bu dünyaya vermedin ki!
Neden aldığ kızımı elimden
Yoksa ben gulunu sevmedin mi?
Oyyyyy ooooooy ooooooyy (K.Ş.39)

-6-

Ağlattın Ali'm sana nasıl kıydılar
Acı haberin gurbet elde duydular
Bütün sevenlerin saç baş yoldular
Bu acı haberini duyduk ağladık

Sabır ver Allahım seven kalplere
Çok üzüldük biz de kötü habere
Sabırlar dilerim bütün aileye
Bu acı haberi duyduk ağladık

Zalım şöför tam gaz geldi üstüne
Ecel derim onun senle kastı ne?
Acı haber geldi akrabaya dostuna
Bu acı haberi duyduk ağladık

Sabır ver Allahım tüm sevenlere
Nasıl kıydın zalim genç bedenlere
Katil denir gencecik can ezenlere
Bu acı habarı duyduk ağladık (K.Ş. 29)

-7-

Kapımızın önü pınar
Aman aman dertli çoban canım çoban
Çobanın elinde kaval
Aman aman dertli çoban canım çoban

Davarın susak ise
Kapımızda çifte punar
Benim gözüm seni arar
Aman aman dertli çoban canım çoban (K.Ş.40)

-8-

Bir kuş konmuş zıyaratın başına
Döner döner el ediyö eşine
Ağlayarak varma mezar taşına
Kalkıp da yüzüne güzüne gülemez gayrı

Deniz kenarından endi
Ayağımdan kunduram kaydı
İpek mendilimi kargalar kaptı
Bizim kavuşmamız mahşere kaldı

Gökten turnalar çekilir
Yörürek yollara dökülür
Yaşlanırım bellerim bükülür
Kız anadan ayrılınca neyder ki
Anamın ölümü üzerine yazdım. (K.Ş. 31)

-9-

Eller allar giyer ben de karalar
Bu dert benim yüreğimi yaralar
Kötü haberi de getirdi gargalar
Ben öldüm gardaş ben öldüm neylerim

Yiğit gardaşı da gurbette yitirdim
Ben bu acıdan aklımı göçürdüm
Cenazeni de kayabaşına yatırdım
Ben öldüm gardaş ben öldüm neylerim

Yuva kurup çocuk çoluk olacaktı
Gelinigde sürmeli olacaktı
Neden böyle aceleynen gettin ki
Ben öldüm gardaş ben öldüm neyleyim (K.Ş.43)

-10-

Nurhaklıların Iraz Gelin'e Yazdığı Hikayeli Türkü: Eskiden Ufo adında bir adam varmış. Küçük olduğu için halk ona "Ufo" dermiş. Bulunduğu yerin adına da "Evren" derlermiş. Ufo, Cumhuriyet'ten önce Kurtuluş Savaşı yıllarında, devletin zayıfladığı zamanda yaşıyormuş. Ufo, çok küçük bir adammış ama keskin nişancıymış, çevikmiş ve eşkiyaymış. Bu Ufo, Nurhak halkına kan kusturmuş. Nurhaklılara yapmadığı kalmamış. En son Nurhaklı "İbrahim" adında bir Molla'nın gelinini kaçırmış. Artık Nurhak halkı sinirlenmiş. 'Ne yapalım' diye düşünüp, çare ararken; erkekleri demişler ki "o gelin bizim namusumuz, gelini alalım, Ufo'yu da öldürelim" demişler. Ufo'nun kulağına bu haber gelmiş. Bu sözün üzerine Ufo da "ben, malımı mülkümü satayım, buralardan gideyim yoksa Nurhaklılar beni yaşatmaz. Benim bu yaptığım kötülük onlara bir değil, iki değil" demiş. Mallarını almak için Ufo'nun yanına bir tüccar gelmiş. Bu arada Nurhaklılar da Ufo'yu bulmuş, öldürmek için pusu kurmuşlar. Tüccarı görünce, Nurhaklılar kendi aralarından bir adamı tüccar kılığına sokarak Ufo'nun yanına göndermişler. Nurhaklıların amacı, o tüccarı oradan uzaklaştırmakmış; çünkü birazdan silahlar patlayacak, o kurşunların arasında kamlasın diye. Sonra yeni giden tüccar "Ufo kardeş malını ben alıyım, ben daha fazla para veririm" demiş. Tüccarı da bir kenara çekerek "ya sen burada ne arıyorsun. Nurhaklılar pusu kurdu Ufo'yu öldürmek için, buradan kaç canını kurtar.

Birazdan burada cümbüş başlayacak" demiş. Tüccar bunu duyuncu sinirlenmiş numarası yapıp oradan kaçmış. Akşam olmuş Nurhaklılar silahları patlatmış. Ufo bu sesi duyunca hemen pusup "eyyy Nurhaklılar, sizleri bir yakalarsam iyi etmem!" diye bağırarak. Sonra Ufo'yu kuyruk sokumundan vurmuşlar. Ufo, en son bir hırıltı çıkararak yere yığılmış ölmüş. Bunun üzerine Ufo'nun ikinci karısı altınlarını alıp kaçmış, birinci karısı kendisi gibi çatışıp ölmüş, en son olan üçüncü karısı Nurhaklı Iraz gelin de Nurhaklılar kaçırmış. Helete'ye gelince Ufo'nun yeğeni gelip, Nurhaklılardan almış Iraz'ı. Bu arada Iraz gelinin Ufo'dan bir oğlu olmuş. Iraz bu cebren oldu diye bebeği emzirmemiş, bebek ölmüş daha sonra Ufo'nun ailesi Nurhaklılara inat olsun diye Iraz'ı yine vermemişler. Ufo'nun yeğeni eş olarak almış. Bu arada Ufo öldükten sonra Nurhaklılardan biri demiş ki "biz bunu Nurhak halkına öldürdük diye desek bize inanmazlar. Biz bunun kafasını keselim, Molla İbrahim'e götürelim" demişler. Ufo'nun kafasını kesmişler, Molla İbrahim'in önüne atmışlar. Molla İbrahim bunu görünce "yahu siz ne yaptınız, ben size öldürün dedim, kafasını kesin demedim" demiş. Halk da geri bunu bir yere gömmek istememiş. Bir mağaranın içine atmaya karar vermişler. Bu kelleği Mağaraya atmışlar. Nurhak halkı hala o mağaranın önünden geçmezlermiş, içinde Ufo'nun kafası var diye. Yıllar geçmiş, kavga soğumuş. Iraz gelin Nurhak'a anasını, babasını

görmeye gelmiş. Eski kayınbabası Molla İbrahim “yavrum, çocuğun old mu?” demiş. Iraz gelin “yok baba” demiş. Bu sözün üzerine Molla İbrahim” yavrum, içerde eski bebek bezin var. Git onu al” demiş. Gelinin belini sıvazlamış. Bir yıl sonra Iraz gelinin Ufo’nun yeğeninden ikizi olmuş. Daha sonra Nurhak halkı Iraz gelin için şu türküyü yakmışlar. K.Ş.11

Nen eyle de
 Iraz gelin nen eyle.
 Çık yüce dağlarda el eyle.
 Ufo’nun zulmünden kaçdın kurtuldun.
 Nurhak’a dönde yavrum gel el eyle.
 Gözyaşlarını da Nurhak dağına sel eyle.

Iraz gelin nen eyle.
 Benli gelin nen eyle.

Taramış zülfünü de dökmüş yüzüne.
 Geldi yavrum da Molla’nın sözüne.
 Iraz gelin yavrularına nen eyle.
 Nurhak dağına çık da el eyle.

Iraz gelin nen eyle.
 Benli gelin nen eyle. (K.Ş.14)

2.2.6. Bilmece

Bilmece, Halk Edebiyatının en küçük türüdür. Bilmece, Türkçe Sözlük’te şu şekilde açıklanmaktadır; “Birşeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene veya okuyana bırakan oyun, muamma” (TDK, 2009;272).

Şükrü Elçin’in tanımı ise şu şekildedir: “Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ ve güzellik nevinden mücerret kavramlarla dini konu motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir” (1970, III).

Karadavut, bilmecelerin oluşumunu mitolojiye ve ilkel insanın tabiat anlayışına bağlamıştır; “Günümüzde daha çok bir eğlence unsuru olarak kullanılan bilmecelerin oluşumuyla ilgili ileri sürülen görüşlerin başında onun mitoloji ile olan ilgisi ve ilkel insanın tabiatı anlayış biçimi gelmektedir” (Karadavut, 2006: 248).

Anadolu’da bilmece teriminin yanı sıra “asal, askı, atlı hekat, bilmeli matal oyunu, bulmaca, düğün, düzmece, elçim, fıçık, masal, mesel vurma” kelimeleri de türü adlandırmak üzere kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 1979-1983: 230-242).

Bilmece ile ilgili ilk bilgilere Divanü Lügat-i Türk’de rastlamaktayız. Divanü Lügat-i Türk’de “Tabuzgu” olarak karşımıza çıkmıştır. Bilmece örneklerine ise ilk kez Codex Cumanicus’da rastlamaktayız.

Bilmeceler, biçimleri veya içerikleri dikkate alınarak çeşiti şekilde sınıflandırılmıştır.

Şükrü Elçin şu şekilde sınıflandırmıştır;

1. Tabiat ve Tabiat Hadiseleriyle İlgili Bilmeceler
2. İnsan ve İnsan Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler
3. Eşyalarla, Aletlerle İlgili Bilmeceler
4. Hayvanlarla İlgili Bilmeceler
5. Bitkilerle İlgili Bilmeceler
6. Yiyeceklerle İlgili Bilmeceler
7. Dini, Manevi, Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler
8. Diğer bilmeceler (1970, 81-88).

Bilmeceler, şekil bakımından; manzum ve mensur olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak genel olarak manzum olmaktadır. Bunun sebebi ezberleminin kolay olmasıdır. Bilmeceler, soru ve cevap olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Tek cevaplı bilmecelerin olduğu gibi birden fazla cevabı olan bilmeceler de vardır.

2.2.6.1. Bilmece İncelemesi

Nurhak’ta derlenen bilmeceler cevaplarına göre sınıflandırılmıştır. Cevabı Tabiat ve Tabiat Hadiseleriyle olan bilmeceler 3 tane, cevabı insan ve insan uzuvlarıyla ilgili olan bilmece 1 tane, cevabı eşyalarla, aletlerle ilgili olan bilmece 9 tane, cevabı hayvanlarla ilgili olan bilmece 5 tane, cevabı bitkilerle ilgili olan bilmece 3 tane, cevabı yiyeceklerle ilgili olan bilmece 2 tane, cevabı dini manevi diğer kavramlarla ilgili olan bilmece 3 tane, diğer bilmeceler başlığı altında ise bir tane bilmece olmak üzere toplamda 26 tane bilmece derlenmiştir.

Bilmece, kadınlar arasında mesajlaşmak için ve eğlenmek için, çocuklar arasında ise oyun oynarken eğlence amaçlı kullanılmıştır. Yörede bilmece için “*bilgeç, bilmece, bildirgeç*” isimleri kullanılmaktadır.

2.2.6.2. Bilmece Metinleri

Konularına göre bilmeceler

2.2.6.2.1. Tabiat ve Tabiat Hadiseleriyle İlgili Bilmeceler

Suya düşer ıslanmaz

(güneş)

(gölge)

Benim bir oğlum var, kendi kuyusunu kazar.

(su damlası)

2.2.6.2.2. İnsan ve İnsan Uzuvarlarıyla İlgili Bilmeceler

Kıllı açar, çıplak içine kaçır.

(kıllı: çorap, çıplak: ayak)

2.2.6.2.3. Eşyalarla, Aletlerle İlgili Bilmeceler

Damdan gelir paldır küldür Ben de sandım nallı katır Aman avrat! Baltayı getir.

(dam loğu)

Bize gel g*tüne koyum

(minder)

Karanlıkta kadı oturur.

(çökelek derisi)

Erkekke dişi, dürttükçe sürttükçe bitirir işi.

(kalem-kağıt)

Oy hırmandı hırmandı Kız kapıya tırmandı Hırmandı gelmeyince Kız kapıdan inmedi

(kız: asma kilit, hırmandı: anahtar)

Kuyruğu uzun kup kuru Buğday çeker ambara

(kaşık)

İki sarkıttım Bir berkittim Kuru soktum Yaş çıkardım

(su kovası) emine özen

Anam açar, babam sokar

(ceket)

Isı olunca kalkar İş bitince yatar Yattı mı suyu çıkar

(şemsiye)

2.2.6.2.4. Hayvanlarla İlgili Bilmeceler

İki kıllı, bir yünlü. Fino çalıda bağlı.

(kıllı: keçi, yünlü: koyun, fino: köpek)

Yük altında kıllı yumak.

(kedi)

Altı tahta üstü tahta içi bir lokanta

(kaplumbağa)

Aşağıdan gelir lök gibi Kolları bilek gibi

Eğilir bir su içer Meler oğlak gibi

(yılan)

Dedenin bacağı arasındaki kıllı şey nedir?

(at)

2.2.6.2.5. Bitkilerle İlgili Bilmeceler

İçi kıllı, dışı kırmızı.

(kuşburnu)

Çarşıdan aldım bir tane, eve geldim bin tane

(nar)

Yatar ağzı aşağı Var mor t.şağı Bunu bilmeyen Kürt eşeği

(patlıcan)

2.2.6.2.6. Yiyeceklerle İlgili Bilmeceler:

Piştirirsen aş olur, pişirmezsene kuş olur.

(Yumurta)

Yuvarlak mermer taşı, içinde beyler aş.

(Yumurta)

2.2.6.2.7. Dini Manevi ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler

Ananda da var, babaninkini kullanır.

(soyisim)

Kadının her gün yaptığını, erkek hayatında bir defa yapar. Bu şey nedir?

(nikah)

Yol üstünde kilitli sandık

(mezar)

2.2.6.2.8. Diğer Bilmeceler

Karın altı kara yazı

Kan kırmızı, tuz acı

Bunu bilmeyen guzlacı

(karın altı zaten kara yazı, kan da kırmızı, tuz da acı. Cevabı içinde saklı olan bilmece türüdür)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FOLKLOR

3.1. Doğum

Doğum, insan soyunun devamının en önemli hadisesidir. Bundan ötürü hemen hemen bütün toplumlarda sevinçle karşılanır. Doğum hadisesi gerçekleşmeden önce ve gerçekleşikten sonra birçok rütüel, tören ve eğlence yapılır. Çocuğu olan bir kişi sadece evlat sahibi olmamıştır aynı zamanda toplum nezdinde statü atlayıp saygınlık kazanmıştır. Bunun örneğini Dede Korkut Hikayelerin’de şöyle rastlamaktayız:

Hanlar Hanı Han Bayındır yılda bir kere ziyafet verip Oğuz Beylerini misafir ederdi. Gene ziyafet tertip edip attan aygır, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Teaala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bilsin demiş idi (Ergin,1980: 21).

Eski zamanlarda kalabalık nüfuzlu aileler ve aşiretler toplum nezdinde gücü elinde tutan grupları oluşturur. Soyun devamı ve gücün sürekliliği için doğumun devamlılığı elzemdir.

Doğum hayatın başlangıcıdır. Bu nedenle bir geçiş dönemidir. Doğumun folklorik ritüelleri “doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrası olmak üzere üç aşamada gerçekleşmektedir.

3.1.1. Doğum Öncesi

3.1.1.1. Kısırlığı Giderme Yolları

Araştırma bölgesinde çocuk sahibi olamamak ayıp, eksik, kusur olarak görülmektedir. Çocuğu olmayan kadına “*aslık, kısır, kızdan kısır, uğursuz, suretsiz, bereket kaçırın, bereketsiz*” gibi nahoş adlandırmalar yapılmaktadır. Yörede, “*kısır kadının elinden yemek yenmez, diktiği giyilmez*” denir. Bu nedenle doğum ile ilgili ritüeller düğün töreniyle birlikte başlamaktadır. Alevi Türkmenlerde gelin babaevden çıkarken kucağına çocuk verilmektedir. Bunun sebebi kadının doğurganlığını artırmaktır. Güvey evine gittikten sonra ise gerdek yatağının çevresinde üç kere erkek çocuğu gezdirilmektedir. Gelin, güvey evine adım atar atmaz yüksekçe bir yerden gelinin üzerine mısır saçılır.

Araştırma bölgesinde, çocuğu olmayan kadınların başvurdukları yöntemleri kaynak kişiler şöyle aktarmıştır:

Erkeğe ocağı kör, erliği düşük, kısır ama genelde erkeğin çocuğu oluyorda kadının çocuğu olmuyor. (K.Ş.41)

Kaynayan suyun buğusuna otururlar ki çocuk olsun diye.(K. Ş.15)

Elif ana türbesine gidip kurban keserler. Elif ananın toprağından alıp muska yapıp çocuğu olana kadar boynunda taşırlar. (K.Ş.11)

Azizler ocagına gider dua ederler, Beş kardaşa da çaput bağlarlar.(K. Ş.13)

Kadınlar çocuk sahibi olmak için kocasıyla yattığı zaman hemenden kalkıp işe koyulmaz. Ayaklarına havaya kaldırıp biraz beklerler ki döl rahme gitsin diye. (K.Ş.44)

Katran kaynatıp sonra da kaynayan katranı közüün üzerine döküp kadını üzerine oturturlar. (K.Ş.38)

Kafası kesilmiş büyük çekirgenin gövdesi ezilerek, çam sakızı, ebem gömeci otuyla iyice dövülerek karıştırılır. Sonra kirli yüne sarılır, üç gün fitil gibi kullsnılır. Üç gün sonunda yıkanıp kocasıyla birlikte olur ve ayaklarını yarım saat havaya diker. Bu işlemde sonra çocuğu olur. (K.Ş.15)

Diğer uygulama da kaynananın eli yıkanıp suyu geline içirilir. Bunun sebebi eğer kaynanasıyla kavga etmişse içinden kızgınlık çıksın da torun versin diye. (K.Ş.33)

Kadında rahim eğrili olduğu düşünülüyorsa bilen bir kadın gelir. Kadının avretine parmağını sokar düzelmeye çalışır. Bundan sonra eğrilik gider. (K.Ş.42)

Bir de kapı dolandırılır. Bunu genelde tıbıkası olan kadınlar için yapılır. Tıbıkası olan kadınların çocukları durmaz ve düşer. Düşmesin diye yapılır. Kapı dolandırmak şöyledir; tıbıkası olan kadının bir yakını tarafından (genelde bu yakın dediğimiz kişiler yaşça ve ruhen belirli olgunla ulaşmış tecrübeli kişilerdir) boynuna eşarp bağlanarak yedi tane kapı gezdirilir ve her gezdiği kapıdan bir çivi istenir. İlk kapı ocak kapısı, son kapı ise demirci kapısı olmak zorundadır. Daha sonra topladığı demirleri bağlandığı ocağa götürür. Ocak sahibi bu demirleri alıp bilenzik eder. Kadının koluna dua ederek takar. Dede, “Bilenzik kolundan, çocuk koynundan düşmesin” diyerek takar. Uğurlamadan önce de lokma yedirir. Bu bilenziği kadın çocuğunu doğurana kadar kolundan çıkarmaması gerekir. Çıkarırsa çocuk tekrar düşer. Ve çocuk olduktan sonra da çocuğun ismini ocaktan koymalıdır. Ben de tıbika vardı kapı dolandım da Elif'im oldu. Ben de kızlarının ismini çocuğuma koydum. (K.Ş.43)

3.1.1.2. Hamilelikten Korunma Yolları

Nurhak'daki kadınlar bazı olumsuz hayat şartlarından ötürü çocuk sahibi olmaktan kaçınmışlardır. Bu sebeplerden bazıları şunlardır: Çok fazla çocuk sahibi olmuş olmaları, maddi kaygılar, daha önce doğan çocuklarının engelli doğmasından ötürü olacak olan çocuğun da engelli doğabileceğine inanmaları. Yöredeki kadın kaynak kişiler şu önlemleri

alarak hamile kalmalarını engellemişlerdir;

Ebemgömece otunun kökünü kaynatıp içerler

Böğürtlen kaynatıp içerler

Isırgan otu kaynatıp içerler

Tavuk teleğini rahmine sokarlar

Kavak yaprağını çiğneyip yerler

Düşürmek için ise damdan atlayıp ağırlık kaldırırılar. (K.Ş. 43, 42, 11, 15, 18)

3.1.1.3. Aşerme

Aşerme gebeliğin ilk aylarında başlar ve üçüncü ayına kadar devam eden bir haldir. Nurhak Alevi Bektaşî halk arasında aşermeye, “ağız tatsızlığı, yernikli, göğnü kötü” denmektedir. Gebe olan kadın bu dönemde yediğine ve içtiğine özellikle dikkat etmelidir. Canı çeken bazı şeyleri mutlaka yemeli bazı yiyecekleri yemekten de özellikle kaçınmalıdır. Boratav aşerme halini şu şekilde açıklamaktadır;

Aşerme, gebeliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen bir haldir. Deyimin aslı aş yerme, bu biçimiyle “yiyecek şeylerden tiksine” demektir. Yermek fiilinin “beğenmemek”, “kötülemek” anlamlarını biliyoruz. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve “yükli kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” demeye gelmiştir. Gebeliğin bu döneminde gebe kadına her canının istediğini, ne kadar münasebetsiz de olsa, vermeye çok dikkat edilir. Bu kural gözetilmezse, anada veya doğacak çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır; çocuğun düşmesi, sakat, kusurlu doğması gibi. Bir de ananın canının çektiği şeylerle doğacak çocuğun cinsiyeti arasında bir ilişki bulunduğu düşüncesi vardır: ekşiye aşerenlerin kıza, tatlıya aşerenlerin oğlana gebe olduğu yorumlanır. Geebe kadının yediği şeylerin, sık sık baktığı insanların, hayvanların da çocuğun huyuna, vücut yapısına, yüz özelliklerine etkide bulunacakları sanılır(2016: s.168).

Eğer gebe kadın aşyerirken güzel surete sahip bir insana sık bakarsa çocuğu ona benzer, çirkin surete de bakarsa çocuğu çirkin olur. (K. Ş.11)

Kadının ağızı tatsız olur evde bulunmayanı canı çeker. Sevdiği şeylerden tiksineir sevmediği şeyleri canı çeker. Yer gök kokuyor sanır. Toprak canı çeker, toprak burnuna burcu burcu kokar. “Ben aşyerirken burnuma koktu, ben de bol bol toprak yedim.”kadının canının istediği şeyler alınıp yedirilmezse çocuk eksik doğar, kötürüm olur. Dalak yiyinci elini yıkamadan vücuduna sürersen çocuğunda elini sürdüğün yerde siyah şekilde doğum izi olur.

“Ben Meral’e hamileyken dalak yedim elimi omama üzerine sürünce Meral’in omasında doğum izi oldu. Doktora gittim anlamadılar oysa o dalak yüzünden olmuş. (K.Ş.15)

Fadıma’nın gelininin canı saman çekmiş. Ahara girmiş bir zembil saman yemiş. (K.Ş.18)

Eğer aşyerirken ayva yersen çocuğunun gamzesi olur, elma yersen çocuğun apul upul toplu ve yanakları kırmızı olur. (K.Ş.40)

Eğer yernikli kadın yeşilliği çok yerse çocuğunun gözleri yeşil ya da mavi olur. (K.Ş.41)

3.1.1.4. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini

Annenin hamile olduğunu öğrendiği andan itibaren çocuğun cinsiyeti aile arasında merak konusu olur. Tıbbın gelişmediği dönemlerde gebe kadının fiziki özelliği, tükettiği yiyecekler, eline aldığı malzemeler çocuğun cinsiyeti hakkında bilgi sahibi olmaya yardımcı olmaktadır. Sahada derlediğimiz verilere göre hemen hemen bütün Ataerkil toplumlar gibi Alevi Türkmenler de erkek çocuklarının olmasını istemektedir. Kaynak kişiler şu bilgileri aktarmıştır;

Eğer hamile kadının karnı yayvansa kız çocuğuna işaretler eğer dik duruyorsa erkek çocuğuna işaretler. (K.Ş. 18)

Eğer hamile kadının yüzü boz ve lekeliyse erkek çocuğu olacaktır. Yüzü kızsalsa kız çocuğu olur. (K.Ş.44)

Canı tatlı çekiyorsa erkek çocuğu, canı ekşi çekiyorsa kız çocuğu olur. (K.Ş.45)

Eğer hamile kadın hamileyken kucağına erkek çocuğunu alırsa çocuğu erkek olur, kız çocuğu olursa kız olur. (K.Ş.37)

Doğacak çocuğun erkek olması istenirse Elif Ana türbesine gidilir. Halil Baba türbesine gidilir. Elif Ana'nın çapıtından muska yaparlar, toprağından hamile kadına bir gırık yedirirler. Toprağı muskaya da koyarlardı. Bizim burada pek kız çocuğu istemezler. Genelde oğlan çocuğu isterler. Oğlan çocuğu olmayan adama “ocağı kör” denir. Toplumda dışlanır. Oğlan çocuğu olan adamların damının başına kırmızı bayrak asarlar. Adam coook gururlanır. Filanın oğlu olmuş derler. Tebrik etmeye gelirler. Bir adama beddua vermek isterlerse “Damına kırmızı bayrak dikemeyen” derler. Yani oğlun hüç olmasın, ocağın yaban ele düşsün, soyun kurusun” demek bu. Eğer bir sene doğan çocukların çoğu erkek olursa o seneye oğlan senesi, kız olursa da kız senesi derler. Çocuğu olmayana oğlan senesinde doğur da çocuğun oğlan olsun derler. (K.Ş.16)

Hamile kadına iğne ve bıçak uzatırlar. Kadın ilk hangisini alırsa çocuğun cinsiyeti de ona göre belirlenir. İğne alırsa kız, bıçak alırsa oğlan olacağına işaretler. (K.Ş.29)

3.1.1.5. Doğum Hazırlığı

Her yörede olduğu gibi Nurhak'ta da bebek dünyaya gelmeden önce hazırlık yapılır. Bu süreçte özellikle dede olmak üzere bebeğin bütün akrabaları aktif rol oynar. Yapılan hazırlık ailenin görgüsünü ve maddi refah seviyesini de gösterir. Kaynak kişiler yapılan hazırlığı şu şekilde aktarmışlardır;

Doğum hazırlığını babaanne, annanne ve dedeler hep birlikte yapar. Baba tarafı yörek bağı, beşik, hillingaç, kazak, patik, elbise vs. eşyalarını hazırlar. Beşik ağaçtan dede veya baba tarafından hazırlanır. Beşiğin yapımında kullanılan ağaç ailenin ekonomik durumunu ve toplum içindeki yerini belli eder. Ceviz ağacındaki beşikte ağa çocukluklar ve zengin çocukları yatar, ardıçda ise fakır çocukları yatar. Alçıçekli Yusuf ağanın çocuğunun beşiği cevizdendi. Çocuğu büyüyünce beşiği bize verdi. Ben de Ali’mi yatıracaktım. Herif, onu kullanmayak karı biz fakır fukara insanık. Millet, “bu beşiği bunlar nereden bulmuş” der” dedi. Biz de onu o zaman hatırlamıyom ama birine gönderdiydik. Beşiği çocuk doğana kadar kimseye gösterilmez. Yoksa çocuk uğursuz olur. Hillingaç da evin ortasındaki direğe ip bağlayarak yapılır. Ortasına minder atarlar. Minderin içine çocuğu koyup üzeri de battaniye ile örter. Anne tarafı da yorgan, döşek ve yastığını hazırlar. Döşeginin içine karaçalı dikerler ki nazar değmesin diye. Beşiğin üzerine ise mavi boncuk, it boncuğu ve renkli ipliklerden pürçük yaparlar. Bunlar hem süs amacı taşır hem de nazar değmesin, çocuğun gözüne görünen olmasın diyedir. Anneye de doğumdan sonra temiz temiz giysin diye hüsdonlar dikilir, iç çamaşırları alınır, yataklıklar alınır. (K.Ş.11)

3.1.2. Doğum Sırası

Nurhak’da doğumu yaptıran kişiye “ebe, ana, bacı” denmektedir. Bu kişi olgun, tecrübeli ve bilge bir kadın olmalıdır. Bu kişilerin doğum esnasındaki en önemli amacı doğumu kolay bir şekilde gerçekleştirmesidir. Kolay bir şekilde doğurtmak için gebe kadını farklı şekillerde oturttarak doğumu gerçekleştirmeye çalışırlar. “Anadolu Türklerinin geleneklerinde belli başlı doğurma teknikleri şunlar: oturarak, diz çökerek veya çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak. Bunların da gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yaptırılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ile çeşitlenmeleri var (Boratav, 2016: 170). Aynı zamanda doğumu yaptıran kişilere ve doğum hadisesine kutsallık da atfedilmiştir. Doğumu kolaylaştırmak için dinlik büyüklük uygulamalar da yapılmıştır. “Kilitli kapıların, kilitli sandıkların, kapalı pencerelerin açılması gibi sihri uygulamalara sıkça rastlanır. Daha önceden kolay doğum yapmış kadınların doğum yapan kadının sırtını sıvazlaması, kuşlara yem verilmesi, “Allah düğümlediği düğümü çözer” gibi sözler bu tür uygulamalardandır”(Örnek,1977:140). Dinsellik ve kutsallık eski türk geleneklerinden beri kültürümüzde görülmektedir. “Yakutlar, ateşe yağ atıp “ey doğum tanrısı Aysıt Hatun ye! Yolun açık olsun!” derler”(İnan, 2015; 168). Dede Korkut Hikâyeleri’nde ise bir hatun erkek evlat istediğinde kuru kuru çaylara süci döktüğünü, kara giyimli dervişlere nezirler verdiğini söyler (İnan, 2015; 168). Nurhak’tan derlediğimiz bilgiler ise şu şekildedir;

Doğum evlik denilen odada kadınlar arasında yaptırılır. Evlike ya yer yatağı sererler ya da makatda yatak yaparlar. Kadının sancısı hafif başlayınca tereyağlı pekmez yapıp içirirler ki doğum kolay olsun diye. Odaya genç kız ve çocukları almazlar. Çünkü çocuğun yüzünde leke olacağına ve kızlar da evlenip doğum yapacağı zaman doğumunun zor geçeceğine inanılır. Erkekler de dışarda su kaynatır odun taşır. Köyün bilgi ve yaşlı kadını ebe olur. Ebe doğuma başlamadan önce “Hak, Muhammed, Ali yardımcımız ola, pir şefaatiyken şu avratı guzlatak, benim elim değil Fatma Ananın eli diyerek” doğuma başlar. Kadını yatırıp ıkınmasını söylerler. (K.Ş.39)

Bizde doğum yaptıran ebe doğuma başlamadan önce elini havaya kaldırıp; “benim elim değil, Fatma Ana’nın eli, benim elim değil pirlerin eli, benim elim değil Elif Ana’nın eli” derdi. Bunu söyleyince doğum daha kolay olur, ana acıdan çabuk kurtulurdu. (K.Ş.11)

Doğum kadınlar arasında yaptırılır. Doğum yaptıran kadına “baci” ya da “ana” denir. Doğum yaptıran kadına para veya hüsdanlık, kına verirler. Eski zamanda insanlar kömde ve hu da yaşardı. Doğum da hu larda yaptırırlardı. Kaynanam kaynımın birisini kömde doğurmuş. Doğum odasına kadının kocası alınmaz. Doğum geç olursa kocasının elinin kiri yıkanıp karısına içirilir. Eğer kadın kocasıyla kavga yapıp içinde kırgınlığı olduysa dışarı çıksın da doğumu kolay olsun diye. Kadının saçlarının beliklerini açar. Çünkü doğum anında kadın onları yılan sanıp korkabilir. Eğer kadın doğum anında saçlarıyla alnının ve yüzünün terini silerse yüzünde doğum lekeleri oluşmaz. Bir de doğum zor olursa kadını çömlterek oturturlar ki doğum kola olsun diye. Doğumu zor geçen çocuklar inatçı olur, kolay geçen ömrü hayatı boyunca anasını babasını üzmez. (K.Ş.15)

3.1.2.1. Bebeğin Göbeği ve Eşi (Plasenta)

Hamilelik sürecinde annenin, kendi vücudundaki kan ile bebeğinin beslenmesini sağlayan organa halk arasında “eş, son, etene, göbek bağı” adı verilmektedir (Boratav, 2016; 171). Nurhak’da, son’un anne ve çocuk arasında duygusal bir bağ oluşturduğuna inanılır. Bu nedenle göbek bağı rastgele kişiye kestirilmez. Toplum içinde sevilip sayılan bilge bir kadın göbek bağı kesmelidir. Dünyaya gelen çocuk ile onun göbeği ve eşi arasında irtibat kurulduğu için bunlara yapılacak işlemlerin çocuğun hayatına etki edeceğine inanılır. Çocuğun göbeği; çocuk dindar olsun diye cami avlusuna, okuyup adam olsun diye okul duvarına, gözü dışarda olmasın diye evine gömülür (Örnek, 1977; 142-143). Kaynak Kişiler göbek bağı keserken yaptıkları uygulamaları bize şu şekilde aktarmışlardır;

Göbek bağı dört parmak ölçerek keserler. Göbek bağı kesen kişi çocuğun tuzlamasını da yapar. Bu duruma “yerden kaldırma” denir. Göbek kesilince hemen tuzlama

yapılır. Bazıları da karnı anasının sütüne doysun diye üç gün sonra yapar. Bazıları hemen yapar “canını bilmeden” yapak derler. Tuzlamayı çocuk terleyince kokmasın diye yapılır. Eğer çocuk erkek olmuşsa göbek bağıni kesen kişiye hediyecek verilir. Göbek bağıni da okul bahçesine gömerler ki çocuk okusun adam olsun diye. Çocuk erkek olursa babaya müjdeci gönderirler, baba da o müjdecie para verir. Hemen göymet alıp dağıtır. Göbek bağı kesilik tuzlanınca yıkanır, kundak bezine sarılır. Sonra babaya ya da dedeye verilir. O da huyunu suyunu çok beğeniği kişiyi yanına çağırır bebeğin ağzına tükürttürür ki huyu ona benzesin diye. (K.Ş.15)

3.1.3. Doğum Sonrası

3.1.3.1. Lohusalık

Yeni doğum yapmış kadına loğusa denir. Araştırma bölgesinde loğusa kelimesinin yerine “emzikli, nevse, kırklı” adları verilmiştir. Loğusa kadının eline kına sürerler. Kınanın ateşini alacağına inanırlar. Midesini rahatlatmak için ise pekmez ve tereyağı karıştırıp yedirirler. Kırklı kadını evde yalnız bırakmazlar.

Halil İbrahim’imi doğurduğumda kaynanam yüzüme bile bakmadı, Yeter teyzem gelip ayağıma elime kına vurdu sağolsun. Pekmez ve tereyağı eritip yedirirler midesi yumşasın diye. Nevseyi kırklarlar. Çimdirdikten sonra üç kere halburla su dökerler üzerine “Benim elim değil Fatma Ana’nın eli, benim elim değil pirlerin evliyaların eli, benim elim değil bozatl hızır’ın eli. Ağrısını acısını al da get. Kırk kırk kırk” derler suyu dökerken de. Loğusa kadını evde yalnız bırakmazlar ayan olur diye. Uyurken sık sık terini alırlar. Çocuğa da kimsenin ayağının basmadığı yerden toprak alıp höllük hazırlanır. Çocuğu da höllüğün içine bırakırlar. Eğer bunu yapmazsan çocuk kötülenir. (K.Ş.15)

3.1.3.2. Albastı

Olağanüstü varlıklar arasında değerlendirilen alkarısı, genellikle lohusaları ve bebeklerini rahatsız eden korktunç bir yaratıktır. Cinler taifesinden olduğuna inanılan “alkarısı” inancına, Türk kültürünün yaşatıldığı hemen her bölgede rastlamak mümkündür. Lohusaların korkulu rüyası olan bu yaratık, çeşitli Türk boylarında birbirine benzer terimlerle anılır. Anadolu sahasında; al, albastı, al karısı, al kızı, al anası, al avradı, albıs, almiş, alpas, alpata, ablalı ve hal karısı gibi isimlerle bilinir(Şimşek, 2017: 100). Yürede ise “cazı karısı ve albastı” denmektedir. Kaynak kişilerin albastı ile ilgili verdiği bilgiler şunlardır;

Hamile kadına al basar. Gözüne korkacak birşey görünür, cismi görünmez sadece kadının üzerine oturup karartısı görünür. (K.Ş.26)

Anne ile bebek evde yalnız bırakılmaz. Çünkü onlar evde korkarlar, cinler aklını çalmaya gelir. Anneyi albasar, eğer anne tek başına evde bırakılmak zorunda kalırsa ananın yatağının başına ekmek kırığı koyarlar ki ekmeğin olduğu yere albastı giremez. Albastı bir korkudur. Albasan kadın titrer, silkinir, ateşi çıkar, sayıklar. (K.Ş.15)

Çocuğa şeytanlar şu annen derlermiş. Çocuk bu sesi duyunca gülermiş, sonra o annen değil deyince geri ağlarmış. Albasbasın diye hasta kadının başucuna ekmek koyarız, kocasının gömleğini asarız, bir de kırmızı eşarp bağlarız başına. (K.Ş.18)

Nevse kadının ve çocuğunun başında oklava ve ekmek parçası konur. Oklava Fatma anamızın parmağı, ekmek de Fatma Ana'mızın elidir. Fadıma Anamız tüm nevse kadınların koruyucusudur. Eğer nevseyi al basmışsa arkası üstü yatmışsa ters çevrilir yatırılır. Besmele çekilir ve bal şerbeti içirilir. Ayrıca durak taşı bulunur ve suya atıp suyu içirilir. Böylelikle kadının yüreğinin yerine oturulacağı düşünülür. Durak taşı ise herhangi bir ağacın dalları arasından alınır ya da ağaca taş atılıp ağaca sıkışılması sağlanılır ve sıkışan taşı durak taşı yapılır. Bir de kurt tüyünden muska yapıp kadının boynuna asılır. Kurt tüyü pis olduğu için pis pisi yur derler. Bunun için de tavuk bokuynan kurt tüyünü karıştırıp muska yaparlar. Bu sadece albastı için yapılmaz nazar için de yapılır. Bir de albasmasını önlemek için çocuğun ve nevsenin yüzüne kırmızı herdem atılır. (K.Ş.16)

3.1.3.3. **Kırk Lokması**

Kırk lokması, anne ve bebeğin sağlıklı bir şekilde kırkinci günü atlattığı için verilen yemektir.

Bizde doğumun kırkinci günü yemek yapıp dağıtılır. Buna kırk lokması denir. Yemek olarak kömbe yaparız. Bu günde herkes çocuğu ve anneyi görmeye gelir. Elleri boş gelmez. Hediye alıp gelirler. Buna çocuk görme denir. Kimin ne verdiği dikkat ederler. Çünkü o hediyeler onların çocuğu olduğunda da onlara gidecektir. Misal, sen benim çocuğuma elbise alıp geldiyse ben de senin çocuğunu görmeye giderken elbise alıp giderim. Sen çeyrek aldıysan ben de çeyrek alırım. Lokma dağıtıldıktan sonra dede gelip gülbenk okur. İsteyen de hoca çağırıp dua okutur. Ama genelde bize dede gelir. (K.Ş.39)

3.1.3.4. **Kırk Karışması**

Kırk karışması, yeni doğum yapmış kadınların yanlışlıkla ya da bilinçli olarak karşılaşması sonucunda oluşur. Kırk karıştıktan sonra çocuk ve annede rahatsızlık görülür. Bununla ilgili sahadan topladığımız veriler ise şunlardır;

Kırkı çıkmamış iki anne ve çocuk karşılaşrsa kırkları birbirine karışır. Çocuklar kötürümleşir. (K.Ş.18)

Kırklı kadınlar birbiriyle görüşmezler ama yanlışlıkla karşılaşırlarsa da birbirine gıyık verirler. (K.Ş.50)

Anne ve çocuk yük yığılı hayvanın yanından geçerse de kırkı karışır. Bunun için yük hayvanının yanından ve yüklüğün yanından geçmemesi gerekir. (K.Ş.16)

3.1.3.5. Kırklama

Anadolu’da kırklama işlemi bebeğin ve annenin kırkinci günü sağlıklı bir şekilde doldurmasından sonra yapılmaktadır. Kırklama uygulaması sadece Anadolu’da değil diğer Türk toplumlarında da yapılmaktadır. Uygur Türkleri, kırkinci gün yapılan uygulamaları “kırık suyi” olarak adlandırmaktadır(Eroğlu, 2017;272). Yörede kırklama şu şekilde yapılmaktadır;

Üç ve yedi kırkı su ile “kırk kırk kırk” dökülüyordu. Bu kırkta ise böyle yapılmaz. Çünkü bu en önemli kırk kırkıdır. Bu kırkında şunlar yapılır: “geceden kalkacaksın yanına da kırklama yapan kadın alacaksın ama kimseye görünmemen lazım. Çocuğun höllük bezini derenin üst yanından suya koyacaksın, derenin alt tarafından da geri gelip tutacaksın. Derenin içinden kırk taş alacaksın, bir daha arkana asla bakmadan dereden uzaklaşacaksın, yoksa albastı seni görürse kırklama yaptığını bilir sana musallat olur. Daha sonra kırk kapıdan kırk kırık toplayacaksın. Bunlara dereden aldığın suyu kaynatacaksın içine de teker teker kırk tane taşı atacaksın. Atarken de “kırkı pişirdim çocuğu düşürdüm” diyeceksin üç kere. Daha sonra bu su ile çocuğu ve bezleri yıkayacaksın. Bunu yapınca çocuğa hastalık bulaşmaz. (K.Ş.15)

3.1.3.6. Ad Verme

Türk kültüründe ad verme çok önem arz eden bir durumdur. Dede Korkut’da da gördüğümüz üzere Boğaç Han, kahramanlık yaptıktan sonra ad almaktadır.

Geleneksel toplumda yeni doğan bir çocuğa ad konması genellikle dinsel nitelikli bir törenle olur(Örnek, 1995; 149).

Antropologlar, ad vermenin veya genel olarak adlandırmanın ilkel insanlarda bilinmeyi tanımlama ve aitlik anlamına geldiğini ortaya koymuşlardır. Lucien Levy-Brulh, P Van Wing’den “Yeni doğmuş bir bebek nuana (insan olma durumu) yani bir çocuk değildir. Tam bir nuana olabilmesi için bir isme sahip olması gerekmektedir” cümlesini aktararak bebeğin çocuk olabilmesi için bir ad alabilmesi gerektiğini ortaya koyar. Ad vermenin basit bir etiketleme işi olmadığını, ismin kişinin temel bileşkelerinden biri olduğunu ve ona bireysellik kazandırdığını belirtir(Karadavut, 2013:277).

Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanısıra büyüsel ve gizemsel gücünü de

belirten bir simgedir. Onun için, yeni doğan bir çocuğa gelişigüzel ad konulamaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına da özen gösterilir(Örnek, 1995; 148). Nurhak'ta “ad verme” dede veya toplumda sevilen sayılan bir kişi tarafından yapılmaktadır. Kaynak kişilerin verdiği bilgiler şunlardır;

Eskiden çocuğa adı dede koyardı. Köyün dedesini ya da ilerigelen bilgili yaşlı bir adamı çağırırlardı. Dede, bebeği kucığına alır kulağına eğilip; “Yaşın uzun ola, oğlun ile ordu kızın ile oba olasın, adın da olsun derdi. (K.Ş.39)

Eskiden kadın veya kadının akrabalarının rüyasına ocaklardan ya da ermişlerden biri girip “olacak çocuğunun adını benim adımlı koy” derse karşı gelinmez ocağın ismi konurdu. Benim rüyama Elif Ana girdi kızımın ismini Elif koydum. Kaynanamın rüyasına da Ali Baba girmiş kocamın ismini onun için Ali koymuş. (K.Ş.15)

Bizim burada Hz. Ali'nin ismini koyarlar, oniki imamların, Hasan'ın, Hüseyin'in ismini koyarlar. Ama Osman, Ömer ismi koymazlar. Koyanı da kınarlar. (K.Ş.04)

Bizim burada yaşamayan ana baba isnini de koyarlar. Oğlumun ismini rahmetli kayınbabamın ismini koydum. (K. Ş.18)

Eskiden bir kadının çocuğu daha önce vefat etmişse sonra olan çocuğa yaşasın diye Yaşar, Durdu, Durmuş, Hakverdi, Hüdaverdi ismi verilirdi. (K.Ş.11)

3.1.3.7. Köstek Kesme

Araştırma alanında, köstek kesme terimi yerine “duşak kesme ve dalak kesme” kavramları kullanılmıştır. Bu işlem yürüyemeyen çocukların yürümesini sağlamak için yapılan büyüsel bir ritüeldir.

Eğer bir çocuk birkaç yaşına gelmiş ve hala yürümüyor ya da yürürken düşüyorsa çocuğun düşak olduğunu söylerler ve bu düşağın kesilmesi gerekir. Çocuğun eline bir bazlama yağlanıp verilir ve biri bir tokat atarak elinden alıp kaçar. Böylece çocuğun düşağı kesilmiş olur. Eğer bebek geç yürümeye başlanmış ve dermansızsa “dalak” hastalığına yakalandığı düşünülür. Dayısı dalak keser. Dayısı çayıra bebepin ayağının ölçüsü tuz döker ve çevresini çizer. Bu tuzun çevresindeki çayırları çizer ve bebeğe bir tokat atar. Böylece dalak kesilmiş olur. (K.Ş.46)

3.1.3.8. Saç Kesme ve Tırnak Kesme

Araştırma bölgesinde, yeni doğmuş bebeğin saçını üç yaşından önce kesmek ve tırnağının da bir yaşından önce kesmek uğursuzluk sayılmaktadır. Çocuğun vefat edeceğine ya da hastalanacağına inanılmaktadır. Kaynak kişilerimizden aldığımız bilgiler şu şekildedir;

Bebeğin saçı üç yaşına kadar kesilmez eğer bebek adakla dünyaya gelmişse yedi yaşına kadar kesilmez. Bebeğin saçını dayısı keser. Kestikten sonra da ağırlığınca para dağıtılır fakire fukaraya. Benim oğlumun saçını dayısı kesmişti, sırtına bir kazak aldı. İlla para olmak zorunda değil hediye de olur. O bebek erkekse saçını kesen dayısından “gıç hıstası” alır. Gıç hıstası, dayısının kızıyla evlemek demek, yani dayısından kız almaya gıç hıstası denir. (K.Ş.15)

Bebeğin tırnağı da bir yaşına kadar kesilmez. Tırnak bir yaşından önce kesilirse hırsız olacağına ya da huysuz ve ömrünün kısa olacağına inanılır. Tırnak yere atılmaz beze sarılıp bir yere gömülür. Eğer çocuğun tırnağı ayakaltında dolaşırsa çocuk kötürüm olur. Eğer saçı kesilen çocuk kızsaa saçı gelin çangalına dikilirdi. Sağlıklı sıhatli büyüün diye. (K.Ş.18)

3.1.3.9. Diş Buğdayı/ Diş Hediği

Çocuğun biyolojik gelişiminin belirtilerinden biri olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde değişik görüşler yatmaktadır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeyeğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu tören-eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır(Örnek, 1995; 162).

Araştırma bölgesinde çocuğun çıkan ilk dişi için diş hediği kaynatırlar. Diş hediğini genellikle kadınlar toplanır birbirlerine yardım ederek yaparlar. Hedik piştikten sonra çocuğun annesi kapı kapı gezerek hediği dağıtır. Alan kişiler hedik kaselerini boş göndermezler. İçine gönlünden koptuğu kadar para bırakırlar.

3.1.3.10.Sünnet

3.1.3.10.1. Sünnet Yaşı

Nurhak'da sünnet çok önemli bir dini geçiş ritüelidir. Araştırma sahasında sünnet yapımı için her hangi bir yaş sınırının olmamasıyla beraber üç ile on yaş arasında sünnet yapılabilmektedir. Yöre halkı sünnet çocuğunun yarasının erken sağlanması için sünneti üç yaşında yapmanın daha iyi olacağını belirtmiştir. Yöredeki maddi durumu iyi olmayan kişiler, çocuklarını daha geç sünnet yaptırdığını aktarmış, bazen ise zenginler kendi çocuklarını sünnet yaptırırken, fakir fukara kişilerin de çocuklarının sünnetini yaptırdığını söylemişlerdir.

Bizim burada sünnet çocuk üç yaşına girince yapılır. Erken yapılırsa yarası daha çabuk kavuşur derler. Ama on yaşına kadar da mühlet var. Fakir fukara olan geç yapar.

Köyde kimsesiz ya da fakir olan kişilerin çocuklarını köylüler yaptırır. Eğer zengince biri kendi oğlunun sünnetini yaptırırsa fukara birinin çocuğunu da yanına alıp yaptırır. Eğer zengin biri parası olduğu halde çocuğunun sünnetini geç yaptırırsa o dışlanır. (K.Ş.46)

3.1.3.10.2. Sünnet Hazırlığı

Nurhak'ın geçim kaynağı hayvancılık ve tarım olmasından ötürü yöre halkı sünnet hazırlıklarına başlamak için, işlerinin bitmesini ve ürünlerin satımıyla birlikte maddi refaha erişmeyi beklemekte bu durumdan ötürü sünnet töreninin yapılması yazın sonu, sonbaharın başına tekabül etmektedir. Kaynak kişilerin sünnet hazırlığıyla ilgili aktardığı bilgiler şunlardır;

Genelde sünnet yazın çıkımına doğru yapılır. Çünkü herkes ekinini ekmiş, harmanını kaldırmış, eli bollaşmıştır. Sünnet için öncelikle bir kirve seçerler. Kirvelik bizde çok önemlidir. Sünnet çocuğunun babasının müsaahipi de kirve olabilir. Kişi çok sevdiği birini kirve seçer. Kirvelikten sonra artık dünya ahiret kardeş olur. Kirveler birbirine kız verip alamaz. Hatta torunları bile birbiriyle evlenemez. Sünnetten önce kirvenin kapısına bir küçükbaş hayvan bağlaştır. Kirve de bunun karşılı olarak sünnet giderlerini üstlenir. Eskiden akraba kadınlar toplaşır yemekler yapar bir gün önceden. Keşkek, sulu, pilav olmazsa olmaz yemekleridir. Günümüzde ise lahmacun yapıp dağıtırlar. Kadınlar yemek yapmadan önce kirve bir inek ya da koyun getirir. Bunu kesip yemek yapmaya başlarlar. Kanını da sünnet çocuğunun alnına sürerler. Eğer sünnet yaptıran kişinin bağı bahçesi varsa meyvesini oradan tedarik eder. Ayranını hayvanlarından eder. Yoksa da kirve ve komşular arasında ayarlar. Birgün önceden kirvenin eşi sünnet yatağını hazırlar. Sünnet çocuğuna da bir kat elbise alır ya da diker. Sünnet günü gelince o elbiseyi giydirir. Bir gün önceden zengin olanlar okuntu dağıtır, kime ne verdiğini de deftere not ederler. Fakırlar da kapı kapı dolaşıp sünnetimiz var diye haber verirler. (K.Ş.39)

3.1.3.10.3. Sünnet Töreni

Nurhak'ta sünnet düğününün enstürmanı davul ve zurnadır. Sünnet düğünü olduğu gün davul ve zurna sünnet olacak çocuğun evinin önünde çalar. Davul sesini duyanlar gelir. O gün kirve boynuna sarı şal atılır, bunun amacı kirveyi diğer misafirlerden ayırtmak içindir. Eskiden evlerde çok fazla oda olmadığı için sünnet çocuğunun yatağı misafirlerin ağırlandığı odaya hazırlanırdı. Kirve çocuğun korkusu gidermek için sünnet çocuğunu alıp gezdirmeye çıkarır. Sünnet vakti geldiğinde ise, çocuğun üzerine annesinin eteğini giydirip, yatağına yatırılırlar. Nurhak'ta sünnet yapan kişilere "sünnetçi ya da bilirkşi" denir. Sünnetçi sünneti yapmadan önce içinden dua okur ve "Ya Hak, Ya Muhammed, Ya Ali" der. Sünnet işlemi

tamamlandıktan sonra ise sünnete gelen misafirlere yemek ikram edilir. Yemek yendikten sonra ise davul zurna eşliğinde halay çekilir, oyunlar oynanır. Sünnet sonunda ise gelen misafirler sünnet çocuğuna yanında getirdikleri hediyeleri verirler, isteyenler ise para veya altın takar.

3.2. Evlilik

İnsan hayatındaki geçiş dönemlerinden ikincisi olan evlenme, insanlığın varlığından günümüze kadar süre gelen toplumsal bir durumdur. Evlilik aracılığıyla gelin ve güvey için yeni bir hayat başlamaktadır. Yeni hayatın etkisiyle, yeni tecrübeler edinmektedirler. İlişkileri toplum nezdinde kabul görmektedir. Evlilik, sadece iki insanı etkileyen bir durum değildir. Kız alıp-verme, hısımlık bağıni oluşturmakta ve farklı iki ailenin dayanışmasını sağlamaktadır.

Evlilik töreninin asıl amacı evlenmiş kadının doğuracağı çocukların babasını önceden bilmek, çocuğun bakımını tüzel bir güvenceye bağlamaktır. Öyleyse evlilik, doğuma izin veren bir geçiştir (Altun, 2004: 89).

Nurhak halkının nazarında boşanmak kabul edilemeyen bir olaydır. Yörede boşanmaya şiddetle karşı çıkmış, hatta haksız yere eşini boşayan kişiler cemevinde dara çekilerek düşkün ilan edilmiştir. Kaynak kişiler; “*namus lekesi olmadığı sürece başka bir sebeple eş boşamak düşkünlük sebebidir*” demişlerdir.

3.2.1. Evlenme Biçimleri

Sedat Veyis Örnek, Anadolu’da evlenme biçimlerinin, “görücü usulü, berder, beşik kertme, otura kalma, kız kaçırma, taygeldi,” olduğunu belirtmiştir(1995:185-188). Nurhak’da ise kaynak kişilerin verdiği bilgiler, “kız kaçırma ve görücü usulünün” diğer evlenme türlerine göre çok daha fazla görüldüğü göstermektedir. Kaynak kişilerin evlenme biçimleriyle ilgili verdiği bilgiler şunlardır;

Bizim Nurhak’ta eskiden kız kaçırarak evlenme yaygınmış. Dedem, ebemi sırtladığıynan kaçırmış. Ebemin gönlü var mı yok mu sormamış bile. Babam da anamı sırtına alıp kaçırmış. Anam koyunlara bakmaya gidiyormuş. Babam önüne çıkmış sırtına aldığıynan kaçmış. Anamın yaşı da çok küçükmiş. (K.Ş.21)

Kız kendi rızasıyla da kocaya kaçardı. Anası babası kızı vermiyorsa kız da elini başına edip kaçardı. (K.Ş.15)

Eskiden görüşme tanışma yoktu. Baba-ana kimi seçerse ona verirlerdi. Anası kızına “kızım şurada ekmek bol, karnın doyar var derse” itiraz edemezlerdi kızlar. (K.Ş.37)

Biz öksüzduk dayım bizi duttuğuna verdi. Başımıza bir iş gelmeden evlenmemizi istedi.

Biz de sesimizi çıkaramazdık. (K.Ş.11)

Eskiden evin kadını ölürse evi ocağı yaban ele geçmesin diye kız kardeşini kocasına verirlermiş. (K.Ş.20)

Eskiden kayınınan evlenme de vardı. Eğer adam ölürse karısını kardaşına alırlardı. (K. Ş.47)

Eskiden beşikkertme de vardı. Yaşıt olan iki bebeğin beşiğine bir bıçak ile kertik atarlardı. Bunu birbirini seven iki bacılık ya da gardaşlık yapardı ki dostlukları pekişsin diye. Eskiden değişik de vardı. İki kızı ve oğlu olan aileler durumu iyi değilse birbirine verip çeyiz yapmaktan kurtulurlardı. (K. Ş.15)

Bizim burada kızı “değişik” yaparak evlendirme vardı. Mesela ben kızımı senin oğluna verdim, eğer benim oğlum da senin kızı sevdiyse ben de senin kızını alırım. Buna değişik denir. Evel başlık parası vardı, başlık parasından kurtulmak için yapıldı. Kız kaçırarak evlilik de vardı. O zaman herkes gücünün yettiği kızı kaçırarak avrat ediyorlardı. Şimdi kimse kimseyi zorla öyle kaçırılmaz, gönüyle kaçarsa ancak öyle olur. Beni zorla verdiler. Ben başkasını seviyordum. Yüze de çıkamadım utandım beni de verdiler. Eskiden kızların gönlü var mı, yok mu? sormazlardı. Baba ve anne kimi uygun görürse biz ona varırız derdik. Eskiden bizde iç güveysi gitmek pek olmazdı ama şimdi o da çıktı. Benim kardaşımın oğlu iç güveysi gitti. Kayınbabası, “iki kızım var, bir de oğlum oldu” diyormuş. Eskiden beşikkertme de vardı. Eskiden bebeklerin beşiğine bıçağınan kertik atarlardı. Ancak aynı günde ve aynı zamanda doğan tadeş olan bebeklerin beşiğine atarlardı. Eskiden adamın eşi ölürse avradının bacısını da alma hakkı vardı. Böyü Haydar’ın eşi ölünce baldızını aldı. Kocası ölen kadın da kayınbraderine verilirdi. Çok az da olsa aynı anda birden fazla avrat alan adam da vardı. Görümüm Arzu, kumanın üstüne vardı ya! (K.Ş.46)

Eskiden kız gışmının gönlüne bakmazlardı. Eşşek tutmuş gibi kolumuzdan tutup verirlerdi. Beni verdiklerinden habarım bile olmadı. Anam benim kocaama ablamı vermek istedi. Ablama gücü yetmedi varmam dedi. Anam “büyük kız olmazsa Yeter’i veririm” dedi. Ben de “sen var” dedim. Anam başıma alamayı çaldığıynan kafamı yardı. “Heç değilse elinin dolusu kaymağını yen, karnın doyar” dedi. Sonra da Çaçça dayımın oraya toplashtılar. Benim habarım yok. Oysa beni söz vermişler. Kömbemi yemek için toplaşmışlar. Gırbız geldi yanıma. “Bugün bizim kirveyi sattılar” dedi. Ben de eşşeklen goz getiriyodum. Eşşegi eve sürdüm hışımla. Ben haymanın ardından dayımgile kaçıp gittim. Oysa kömbeyi orada yemişler. Herkes dağılmış. Kayınbabam elini öpmem için beni gözlüyo. Bir diken ardıcının arkasına saklandım. Kayınbabam giidince ağlayarak gelip haymanın içine oturdum. K.Ş.39

Eskiden oğlan için de durum kızınki gibiydi. Şunu seviyom diyemezdi. Baba ana kimi

uygun görürse onu alırlardı. Birgün Halil koca anlattı, “Halil koca sabah kalkmış evde bir avrat oturuyor. “Ana bu kız kim” demiş. Anası da “oğlum o kızı sana baban aldı” demiş. (K.Ş.48)

3.2.2. Evlilik Yaşı

Nurak'ta kaynak kişiler, eski zamanda kız çocuklarının 14-15 yaşlarında evlendirildiğini söylemişlerdir. Ancak günümüzde ise evlilik yaşının eğitim sebebiyle artış gösterdiği gözlenmektedir. Günümüzde Nurhak merkezde okuma-yazma oranının yüksek olmasından dolayı kızlarda evlilik yaşı 23 ila 28 arasında değişmekte, erkeklerde ise 28 ila 35 arasında olduğu gözlemlenmiştir. Nurhak'ın köylerinde ise evlilik yaşının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Evlilik yaşı ile ilgili kaynak kişilerin aktardığı bilgiler ise şu şekildedir;

Beni halamın oğluna 14 yaşında verdiler. Anam yoktu, analığım verdi. Ben evlendikten iki sene sonra üstüm oldu. Kocam benden dört yaş büyüktü. İlk zamanlar kocayı yanıma yaklaştırmadım. Yanından kaçır kaçır giderdim. Zorla tutup getirirlerdi çok korkardım. Üstüm olunca çok korktum. Analığım ırılacğa bana bir şey anlatmamıştı ki bilem. Altımdan şorul şorul kan geliyordu. Korktum bağırđım. Kaynanam geldi. “kız ağlama üstün olmuş” al şu çapıtı da dutun” dedi. (K.Ş.48)

Eskiden bizi on beş, on altı yaşında verirlerdi. Şimdiki kızlar okulu bahane edip evlenmiyor. Herkes bizim gibi zaza mı kızım? Sıkıntı çekmiyorlar. (K.Ş.49)

3.2.3. Evlilik Aşamaları

3.2.3.1. Eş Seçimi

Nurhak'ta evlenecek olan gençlerin belli başlı bir takım özellikleri barındırması gerekmektedir. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre evlenecek olan kızın; “becerikli, akıllı, sorumluluk taşıyabilen, güzel, sağlıklı ve alevi olması gerekmektedir. Erkeğin ise “askerliğini yapmış, güçlü ve kuvvetli, sağlıklı ve yine alevi olması gerektiğini” söylemişlerdir. Nurhak'ta kaynak kişilerin verdiği diğer bilgiler ise şunlardır;

Oğlan tarafı alacağı kızı loğduna oturdurdu, kızın ayağı yere basarsaa alırdı. Kıza kilimin üzerinde bardak yıkatırlardı, eğer kilime su dökmeden yıkarsa oğluna isterlerdi. K. Ş.47

Kızın önüne oklava atarlardı eğer o oklavayı alıp bir kenara koyarsa kızı istemeye giderlerdi. K. Ş.15

Kızın beceriğine bakarlar, ahlakına, oturup kalkmasına, ağır başlılığına bakarlardı. Bizim burada “kızı akşam düğünde değil, sabah evinde gör” derler. Sabahın köründe kız evine bakmaya giderler, eğer kız uyanıp evini topluyorsa düğürçü gönderirler yok uyuyorsa

konuyu açmadan geri giderler. (K.Ş.18)

Alacakları gelin kızı oğluna almadan önce hizmetine, ağırlığına, temizliğine bakarlardı. Benim kayınbabam ekmek yapışıma imremiş. “Filan yerde bir kız var, çok güzel ekmek yapıyor. Onu oğluma alacam” demiş. (K.Ş.46)

Kızın alevi olması da önemli. Sonuçta çocukları ana büyütür. Senin baban sünni bir kıza vurulmuştu ebengil almadı. İstedik de vermedi dediler. Halbuki istemeye hiç gitmemişlerdi. Oğlanın da alevi olması gerek bizde. Sünni biri bizim komşunun kızını istedi de adam vermedi. Bu bıçak bu demiri yonmaz dedi babası. (K.Ş.26)

Sünniye kız verilmez ve kız alınmaz. Lütfi abinin kızı sünniye kaçtıydı düşkün ettiler. Beş yıl onları ceme almadılar. Lütfü abi ve karısı ağlaya ağlaya geri evine gitti. Ben arkalarından baktım, yüreğim dayanmadı konuşmak istedim ama beni de düşkün ederler diye korktum. Sadece arkalarından bakıp sessiz sessiz ağladım. (K.Ş.10)

Onların kızları bize gelince rahat ediyorda bizimkisi onlara gidince rahat etmiyor.

Onlar kızlarımızın giyimine kuşamına, namazına orucuna karışıyor. Biz onların çuluna çapıtına karışmıyoruz. Bunun için kız vermek, kolay kolay kız da almak ama oğlumuz alıp getirirse dışarı atacak değiliz. Alıp hanım ediyoruz. (K. Ş.50)

Erkek de güçlü kuvvetli olması, evine bağlı olması, askerliğini yapmış olması, çalışkan olması gerekir. Haylaz adama kızımızı değil kapımızın itini bile vermek. (K.Ş.16)

3.2.3.2. Evlenme İsteği Belirtme

Nurhak'ta geçmiş zamanlarda; evlenmek isteyen gençler, evlenme isteklerini etik kaygılardan dolayı açık bir şekilde söyleyemezler. Bu sebeple, aile büyüklerine evlenme isteğini aktarabilmek için bir takım ritüeller yaparlar. Erkekler, pilava kaşık diker, babasının ayakkabısını ters çevirir, babasının ayakkabısının içine çivi koyar, büyüklerine karşı agrasif davranışlar sergiler, babasına “*baba, ben artık gece yatarken üşüyorum*” der. Kızlar ise bu konuda erkekler kadar rahat değildir. Genellikle ailesinin istediği koca adayını kabul eder.

Günümüzde ise gençler kendi istedikleri kişiyle rahatça görüşürler ve ailelerine evlenme isteğini açık sözlülükle bildirirler.

3.2.3.3. Dügürçü Getme/Kız Bakma/Kız Görme

Evlilik yaşına gelmiş, evlilik için gerekli şartları sağlamış erkeğin annesi kız bakmaya gider. Bu duruma yörede “*kız bakma, kız görme, düğürçü gitme*” denir. Araştırma bölgesinde akraba evlilikler çok fazla görülmektedir. Kaynak kişiler, “*bizim kepeğimiz, bizim köpeğimize yeter*” diyerek yabancı sülale ya da köye kız verme durumuna sıcak bakmadıklarını belirtmişlerdir. Kaynak kişilerin verdiği bilgiler şunlardır;

Oğlan tarafı ilk önce kız evine çıtlatırlar. Daha sonra da oğlanın anası, büyük bacısı varsa bacısı, kirvesinin karısı, kirvesi, oğlanın anası, müsahibi ve müsahipin eşi kızı istemeye gider. Oğlanın babası, “Allah’ın emri peygamberin kavliynen, pir şefaatiynen kızını oğlumuza istemeye geldik” der. Kız tarafı ilk istemede vermez. Nede olsa kız evi naz evi. Kızın babası “çangalda kokmuş etimiz yok! Biz hele bir düşünek, büyüklerimize danışak” der. Oğlan tarafı kalkar gider. Bu arada kız tarafı oğlanı ve ailesini araştırır. İt mi kurt mu? Bir zaman geçince toplaşıp gene gelirler. Bu kez sadece oğlan ailesi gelmez. Oğlan tarafı, kızın babasının sevdiği kişileri de devreye sokar. Onlar da kız babasıynan konuşur. Eğer kızını vermek isterlerse verirler. Vermek istemezlerse “gardaş bu demir bu bıçağı yülümez. Git hayırlı kısmetini başka kapıda ara” der. Gönülleri de olursa verirler. (K.Ş.50)

İyi kız akşam düğünde değil, sabah evinde belli olur derler. Sabah birseyi bahame ederek bakmaya giderler. Eğer kız kalkıp işini gücünü yapıyorsa o kıza düğürçü salarlar. Kapıyı uykulu gözlerle açmışsa hiçbir şey söylemeden dönerler. (K.Ş.46)

Düğürçü gelip istediklerinde hemencecik konuya girmezler önce hal hatır sorarlar. Daha sonra isterler. Kız tarafı hemencecik kızını vermez. Biraz ağırdan alıp oğlan tarafını bıktırırlar. Eğer kızın gönlü yoksa kız oğlanın altından minderi çeker. Oğlan anlar bir daha düğürçü göndermez. (K.Ş.13)

Bizim zamanımızda düğürçü gelirdi bizim habarımız bile olmazdı. Verdikten sonra söylerlerdi. İstemeye damat asla gelmezdi. Damadı gerdek gecesine kadar görmezdik bile. Ama uyanık olanlar çeşme başına filan nişanlısını görmeye gelirdi. (K.Ş.39)

Kız isterken, “Allah’ın emriynen peygamberin kavliynen hısımlık umuyoruz” derlerdi. Eğer kız sahibinin veresi olursa “hayırlıysa olsun” derdi. Eğer veresi yoksa “bu kömür bu demiri yülemez. Gidin hayırlı kısmatınızı başka kapıda arayın” derlerdi. (K.Ş.46)

3.2.3.4. Söz Kesmek

Nurhak’ta söz kesmeye, “kömbe yemek, şirirlik yapmak, şirinlik yemek, ad koymak” denmektedir. Söz kesmek, kız istemeden sonra gerçekleştirilir. Dünür olmaya karar vermiş olan aileler, kızın ve erkeğin durumunu içinde yaşadıkları topluma duyurmak için yapar. Söz kesmenin bir diğer amacı ise başlık, takı, çeyizlik eşya ve nişanı ilgilendiren kararların alınmasıdır. Araştırma alanında kaynak kişilerin verdiği bilgiler şunlardır;

Bizim orada söz kesmeye şirirlik denirdi. Şirinlikte takı takılmaz sadece bir söz yüzüğü takılır. Söz yüzüğünü başıbozulan akraba asla takamaz. Yoksa evlenen çiftin de başı bozulur. Şirinlikte içecek olarak üzüm şerbeti olurdu. Yemek olarak da keşkah ve kömbe olurdu. Daha sonra şerbetin yerini helva aldı şimdilerde baklava dağıtıyorlar. (K.Ş.46)

Söz kesmede başlık belirlenirdi. Oğlan tarafı, “emriniz neyse o kadar altın getirelim” derdi. Kız tarafı ne isterse oğlan tarafı o altınları getirip kızın anasına verirdi. Kızın anası, isterse o başlığı yerdirdi isterse de çeyizi yapardı. (K.Ş.51)

Bizim zamanımızda kömbe yemek denirdi. Çalgı olmazdı. Büyüklere kız evinde toplaşır yemek yerdirdi ama yemeğin masraflarını oğlan tarafı öderdi. Keşkah yaparlardı, kömbe yaparlardı, üzüm şerbeti verirlerdi. Benim kocam bir koç getirdi. Onu kesip yemek yaptık. Bunda takı olmazdı sadece söz yüzü takarlardı. Emme başlık konuşulurdu. Büyüklere konuşurdu. Damat kömbede olmazdı kendi haymasında beklerdi. Hayvanlarıyla uğraşırdu ama düğünden önce kızı görmezdi. Sonra gelin kız büyüklere elini öperdi. Bir de oğlan tarafı kız tarafına elbise hediye gönderirdi. Durumu iyi ise bol bol hediye alırdı. (K.Ş.16)

İlk zaman kömbe demişler kömbe dağıtmışlar, daha sonraları şirinlik demişler helva dağıtmışlar, şimdi söz diyolar baklava dağıtıyolar. (K.Ş.18)

Şirinlikte yemek yaparlar. Oğlan tarafının kadınları kız tarafına gelip yemek eder. Oğlanları da kız tarafına eşek yüküyle odun yıkar. Köyden yardıma gelen komşularda olur. Helva yoğurt, ayran dağıtırlar. Benim kocam bir fakirdi ama helvayı o kadar çok almıştı ki bir buçuk teneke bizde, bir buçuk teneke oğlan evinde kaldı. Oğlan bir hafta sonra kıza ve ailesine hediye getirir. (K.Ş.15)

3.2.3.5. Kalın Kesme/Başlık Parası:

Nurhak'ta başlık parasına “kalın kesmek” denmektedir. Kalın, kızın güzelliği, becerikli oluşu, sağlıklı oluşu, ahlakı ve ailesinin maddi refahı göz önünde bulundurularak belirlenmektedir. Araştırma alanında başlık ile ilgili bilgiler şunlardır;

Eskiden şirinlik yendikten sonra büyüklere oturur kalın keserlerdi. Bizde kalın kızın fiyatı değil, damat tarafından alınan parayla kıza çeyiz yaparlar. Tabi paradan artan olursa kızın anası kendi kesesine atar. (K.Ş.15)

Eskiden bir analık varmış. Üvey kızını everirken oğlan tarafından eyce kalın almış. Kız da görkemceymiş. Ama o parayla kıza çeyiz yapmamış. Kıza iki üç demir tabak vermiş. Sandığını da boş göndermiş. Kalını da cebine atmış. Köyün anası, bunu duyunca avradı çağırılmış. Cem'de herkesin içinde sorguya çekmiş. Kızın hakkını alıp kıza vermiş. Avrat da utancından yere girmiş. Geçici düşkün etmişler. (K.Ş.39)

Kalın, kızın beceriğine, sağlığına güzelliğine ve bir de büyüklere isteğine göre kesilir. Zengin kızını zengin ister. Davul bile dengi dengine diye büyüklere boşa dememiş. Bunun için onun kalını çok olur. Fakir kızı da ne kadar güzel olursa olsun, ne kadar becerikli olursa olsun onu da fakir aldığı için onun kalını az olur. (K.Ş.44)

Eskiden söz kesmede başlık belirlenirdi. Oğlan tarafı, “emriniz neyse o kadar gazi getirelim” derdi. Kız tarafı ne isterse oğlan tarafı o gazileri alıp kızın anasının eline verirdi. Kızın anası isterse o başlığı yerdı, isterse de kızın çeyizini yapardı. Bizim burada başlık parasına “kalın kesme” deniyor. Eskiden başlık parası olarak “gazi” getirirlerdi. Ben on altı gaziye geldim. Gün geçtikçe başlık parası artardı. Başlık parası verildikten sonra gücü yeten düğünü yapat, gücü yetmeyen de birkaç yıl beklerdi. Ben iki yıl bekledim. Sonra damat tarafından gelin tarafı gardaş yolu ve anaketeni isterdi. En büyük erkek kardeşe iki altın verirlerdi, anaya da bir urupluk verirlerdi. Şimdi gardaş yolu yok ama anaketeni hala kültürümüzde devam ediyor. Kız tarafı da kayınbaba ve kayınanaya hediye alırdı. (K.Ş.15)

3.2.3.6. Nişan

Nişan, düğünden önce gelin ve güveyin birbirlerini tanınması için yapılmaktadır. Amaç; toplum nezdinde ilişkilerini kabullendirmek ve görüştüklerinde laf söz olmamasıdır. Kaynak şahıslar nişan törenini şöyle aktarmışlardır;

Durumu yeten nişanı çalgılı yapar. Durumu yetmeyen aile arasında yapar. Eskiden çalgı olarak davul zurna olurdu. Gelin evinin önünde çalarlardı. Kız tarafı yemek yapar oğlan tarafını ağırlar. Oğlanın anası gelinine altın takar. Takı takmak isteyen takı takar. (K.Ş.11)

Nişanda, nişan yüzüğü takılırdı. Nişan yüzüğünü damadın babasının müsahepi ya da kirvesi takardı. İlk başta “sındı kayıp, sındı kesmiyor” diyerek damat vekilinden bahşiş alırlardı. Eskiden damat gerdeğe kadar görünmezdi onu birisi temsil ederdi. Çalgı çalınırdı. Sesi güzel olanlar türkü çağırırdı, kadınlar birbirinin belinden tutup hoplayarak oynarlardı. İki bayram arasında düğün ve nişan yapılmazdı. Ayıp ve günah derlerdi. Eğer birisinin cenazesi varsa, cenaze sahibinin yanına gidip ırızılık alırlardı. Eğer cenaze sahibi ırızılı olursa nişan düğün yapılırdı. Nişandan vazcayma olursa, hangi taraf caydıysa altınlar diğer tarafta kalırdı. (K.Ş.51)

Nişanda oğlan tarafı kız tarafına başlık parası verir ki artık kızın çeyizini hazırlasınlar diye. Bizim burada kalın kesme denir. Bana beş gazi kalın kesmişlerdi. Kızın anası isterse onunla çeyiz yapar isterse de kendi alır. Kardaşyolu ve anaketeni de getirirler. Kardaş yolu bir altın, anaketeni de bir bilezik ya da küpe olur. Kızın gelin sandığını da oğlanın kardeşleri getirip bırakır. Sandığın içinde kıza fisdanlık, anasına şalvarlık babası ve kardaşlarına da miltan koyarlar. Nişan olduktan sonra kız başına yazma bağlar. Çünkü o artık vergilidir. Laf söz olmasın diye. (K.Ş.16)

Nişanlanmış kıza vergili ve başı bağlı denir. (K.Ş.41)

3.2.3.7. Çeyiz Hazırlıkları

Nurhak'ta düğün adetlerinden biri de çeyizdir. Çeyiz, gelinin ve damadın müşterek kuracakları hayat için hazırladıkları maddi varlıklardır. Kaynak kişilerin verdiği bilgiler şunlardır;

Kız tarafı, oğlan tarafının nişanda getirdiği sandığın içini doldurmaya çalışır. Sandık hafif olursa kız tarafıyla alay ederler bunun için sandık ağır olmalı. Sandığın içine bal ve pekmez koyarlarki gelinin dili tatlı olsun diye. (K.Ş.16)

Çeyiz olarak kıl çadır, yayma, demir tabak gacak, yün yatak çul çapıt verirlerdi eskiden. Oğlan tarafı da yatak verirdi. Evi varsa evine alırdı birşeyler emme eskiden ilk önce gelin kayıbabasının yanına gelirdi. İki üç yıl yaşar sonra kendi evine geçerdi. (K.Ş.11)

3.2.3.8. Okuntu

Nurhak'ta misafirleri düğüne davet etmek için miltan, çay, sigara, patik dağıtılır. Bunlara yörede okuntu denir. Damat tarafının okuntusunu damatın kirvesi, müşhaibi veya akrabalarından biri, gelin tarafının okuntusunu ise gelinin akrabaları dağıtır. Okuntu dağıtan kişilere “okuntucu” denir. Okuntu dağıtan kişi kirve ve ya müsahip değilse küçük bir miktar para verilir. Okuntu dağıtıldıktan sonra ise kimin okuntu olarak ne aldığı deftere yazılır. Bunun amacı okuntuyu alan kişinin ne takacağını belirlemek içindir. Kız tarafının dağıttığı okuntunun karşılığı olarak, kız tarafına dürü getirilir. Dürü, kilim, halı, küçük ev eşyası, vb. hediyelerden oluşur. Damat tarafının okuntusunun karşılığı olarak ise düğünde geline ve damada para takılır.

3.2.3.9. Gelin ve Güvey Elbisesi ve Tozak düzme

Nurhak'ta gelinin başlığına “tozak veya kepez” denmektedir. Kadınlar, evlenecek olan kızın evine toplanarak gelinin kepezini dizerler. Kepez, tavuk teleklerinin boyanarak keçeye dikilmesiyle elde edilen ve sadece düğünde giyilen gelin başlığıdır. Teleklerin boyanması işlemini yaşlı kadınlar yapmaktadır. Dikme işlemini ise genç kadınlar yapar. Başlığın üzerine çeşitli süs eşyaları da dikilir. Bunlar; it boncuğu, altın, gümüş, nazar boncuğu vs. olmaktadır. Altın ve gümüş zengin ailelerinin kızlarının başlığında olur. Yani gelinin başlığının üzerindeki taşlar, gelinin ailesinin ve gelin gittiği evin maddi refah seviyesini göstermektedir.

Eskiden yaşlı karılar iplerini boyadıktan sonra ip boyalarını torunların duvak kepezi için saklardı. Kız gelin olacağı zaman o boyaları çıkarırdı. Düğünden birkaç gün önce gelinin bacıları ve bacılıkları gelir tavuk teleklerini ip boyasıyla boyar gelinin tozağını yaparlardı. Bunu yaparken sesi güzel olanlar türkü çığırırdı. Kepez düzme işi bitince gelinin çeyizine bakarlar eksik varsa eksiklerini tedarik ederlerdi. (K.Ş.11)

Eskiden başlık yaparlardı. Başlık tavuk teleğinden olur. Üzerine de boncuk, altın konulurdu. Benim babam başlığımın üzerine bir tane altın diktirecekti. Analığım, “ağa kızı mı ki altın dikek” dedi. (K.Ş.33)

Gelinin elbisesini sırmalı “gutnu” bezinden dikerlerdi. (sarı renkteki tüllere halk arasında sırma deniyor.) geline duvak olarak da başına herdem atarlardı, üzerine işlemeli kefiye sararlardı. Beline de yeşil renkte kuşak sararlardı. Ona hak kuşağı, kemerbest denir.

Cemevinde de yeşil renk kuşak bağlarlar. Kefiyenin iç tarafından dışa doğru tavuk teleği atarlardı. Gelinin saçını da demir çivileri kor ateşde ısıtıp kıvrıştırırlardı. Dudağına biber sürerlerdi kızarsın diye. Süsleme işini yapan kişiye “başçı” denirdi. Başçıya elbiselik kumaş ya da para verilirdi. Oğlana da şalvar dikerlerdi, beline de siyah kuşak atarlardı, beyaz miltan giydirirlerdi, tıraş ederlerdi, ayağına uzun çizme giydirirlerdi, boynuna yeşil şal atarlardı. Ama dağmat gerdek gecesine kadar gelini görmezdi. (K.Ş.50)

3.2.3.10. Nikah

Nurhak’da resmi nikahın yanı sıra halk arasında “Caferi nikahı ya da Tarikat nikahı” adı verilen dini nikah da yapılır. Resmi nikah tarikat nikahından önce yapılmaktadır. Ancak kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre eski zamanlarda sadece tarikat nikahının yapıldığı resmi nikahının ise yapılmadığını söylemişlerdir. Kaynak kişi Fadime Zincir tarikat nikahının yapılmasını şöyle aktarmıştır;

Düğünü yapılmadan önce nikah yaparlardı. O zaman belediye nikahı yoktu hoca/dede getirirlerdi. Hoca, ağzı dualı olan halktan biri olurdu. Gelin ile damat nikahta bulunmazdı. Onları musahipleri temsil ederdi. Evlenmeden önce kendilerine müsahip de seçerlerdi. Müsahip ve eşi onları nikahda temsil ederdi. Hoca onlara, “filan kişinin kızını kendine zevce olarak aldın mı?” diye üç kere sorardı. Adam da üç kere “aldım” derdi. “Kadına vardın mı?” derdi. O da üç kere “vardım” derdi. Böylelikle nikahı kıyarlardı. (K.Ş. 16)

3.2.3.11. Düğün

Düğün, evlenme dediğimiz geçiş döneminin en belirgin törenidir. Düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun olması gerekir. Bundan ötürü diğer uygulamalara nazaran düğüne çok fazla ihtimam gösterilir. Düğüne, elden geldiğince çok kimse çağrılmak istenir, kimsenin unutulmamasına özen gösterilir. Düğüne davet, okuntucular tarafından yapılmaktadır (Örnek, 1995: 196). Nurhak’ta düğün, “boş çalma, kına gecesine ve gelin alma” olmak üzere üç gün yapılmaktadır.

3.2.3.12. Boş Çalma

Nurhak'da düğün üç gün yapılır. İlk gün, güvey tarafı davul zurna eşliğinde gelerek kız evinin önünde halay çekip, oyunlar oynarlar. Bu güne “boş çalma” denir. Yöre halkı “kız evi naz evi” düşüncesine sahip olduğu için, bu gün kız tarafı hiçbir oyuna dahil olmaz. Kız tarafının ağır durması gerekir. Boş çalmanın yapılmasının sebebikonu komşuya düğünlerinin olacağını önceden haber vermektir. Davul zurna sesini duyan komşular düğünün de birkaç gün içinde olacağını tahmin eder ve kendilerini düğüne hazırlar. Boş çalmada yemek verilmez, sadece kadın ve erkek birlikte oyunlar oynar. Bu günde dağmat tarafı kız tarafının evinden kaşık, çatal çalar. Bunun amacı kız tarafının evine barkına sahip olup olmadığını ölçmektir.

3.2.3.13. Kına Gecesi

Kına gecesi, gelinin babaevinden ayrılması üzerine yapılan, içinde hüznü ve mutluluğu bir arada barındıran törendir. Kadınlar arasında, kız evinde yapılmaktadır. Araştırma alanında kına yakma töreni şu şekildedir;

Kına gecesi kız evinde olur. Önceden erkek tarafı erzak gönderir. Kına yemeği için. Yemeği kız tarafı yapar ama erzağı oğlan tarafı gönderirdi. Mahallenin kadınları meydana aş kazanlarını kurup altını yakarlardı. Kazan kazan yemek yapılırdı. Yemek olarak keşkah, fasulye sulusu yapılırdı. İçecek olarak da bağı olan teh şerbeti hazırlar, koyunu kuzusu olan da ayran hazırlardı. Kınada gelini ağlatmaya çalışırlardı. Kadınlar türkü çığırırdı. Kınayı oğlanın halası hazırlardı. Kınayı yakan da sağdıç olurdu. Ama kınayı hazırlayan da yakan da evlenip boşanmamış olmalı çünkü yeni evlenenler de boşanır. Düğünde başı bozulmuş kişilere hiçbir işlem yaptırmazlar. Kına da güveyin akrabası bulunur ancak güvey bulunmaz. Sadece kadınlar olur ama şimdi erkekler de oluyor. Kına da kına yakan kadınlar türkü çığırır demiştin ya şu türküyü çığırdıklarını bilirim.

Ana kızın çok muyudu?

Bir kız sana yük müyüdü?

Kör olası emmileri

Hiç oğlunuz yok muyudu?

(Eskiden emmi kızı sadece emmioğluna verilirmiş. Bu türküyü de yabancıya giden kızların kınasında söylerlermiş. Eğer bir kızı emmioğlu severde isterse o kızı o oğlana vermek zorundalarmış. Bunun için bizde “emmioğlu, emmikızını attan indirir” diye bir söz var. Oğlan kızı severse atın üzerinde başkasına gelin dahi gidiyo olsa attan indirip alma hakkı varmış.)

Kız anası kız anası

Başında mumlar yanası

Kadınların söylediği diğer türkü de şöyleydi kızım. Pek aklımda kalmadı ama kaldığı kadar söyleyim.

Atının başını çektirmem

Gardaşı gelmeyince eline kına yaktırmam

Kızım gelin gidiyor dostlar

Ben kızımı paşaoğluna da versem ezdirmem.

Oğlan tarafı da oynayıp alkış tutarak şunu söylerdi. “aldık gittik kızınızı, it yalasın yüzünüzü” bunu kız tarafını kışkırtmak için söylerlerdi. Kız tarafı ağlardı oğlan tarafı da gosga gosga dururdu. (K.Ş.32)

3.2.3.14. Gelin Çangalı Gönderme

Çangal, keçenin üzerine it boncuğu, mavi boncuk, kaplumbağa kabuğu ve tavuk teleği dikilerek yapılan bir ev süsü eşyasıdır. Bu eşyayı gelin olacak olan kızlar, düğün günü gelin gideceği eve gönderir. Yöre halkı, Çangal'ın nazardan, kötülüklerden koruduğuna ve eve bereket getirdiğine inanır. Kaynak kişilerin verdiği bilgiler ise şunlardır;

Eskiden gelin evden çıkmadan birgün önce, güvey evine gelinin yaptığı çangal gönderilirdi. Çangal çocuğu ve bereketi temsil ederdi. Çangalın üzerinde altın, gümüş varsa

o gelinin soylu bir aileden olduğu belli olurdu. Çangal da it boncuğu çoksa orta derece bir aile, mavi inek boncukları çoksa da fakir ailenin kızı olduğu anlaşılırdı. Çangal evi kötülüklerden ve nazardan korurdu. Gelinin çocukları olduğunda da çocuklarının kestiği ilk saçını da çangalın üzerine dikerlerdi ki uzun ömürlü ve sağlıklı olsun diye. (K. Ş. 39)

3.2.3.15. Yol Verme

Nurhak'ta güvey tarafı, gelini baba evinden alabilmesi için bazı istekleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu isteklerin ismine “yol verme, yol açma” denmektedir. Aksi takdirde gelin tarafı, evin damına çıkıp güvey tarafını küfür ederek taşlamaktadırlar.

Gardaş Yolu: Gelinin erkek kardeşine verilen rızalıktır. Gardeş ne isterse oğlan tarafı onu verir. Gardeş para da isteyebilir, altın da isteyebilir, küçük bir hediye de isteyebilir.

Dayı Yolu: Gelinin dayısına verilen rızalıktır. Dayı ne isterse o verilir.

Teyze Yolu: Gelinin teyzesine verilen rızalıktır. Yol vermedeki amaç oğlan tarafını yıpratmak, gücünü ölçmektir. Ama şimdi bunlar kalktı. Sadece anaketeni alınıyor.

Ana Keteni

Kızın annesine verilen, maddi değeri olan hediyedir. Araştırma bölgesinde süt hakkında

denmektedir.

Kızın anasına verilir. Genelde bizim burada burma bilenzik verirler. Bu ananın süt hakkıdır. Eğer çocuğu sütanne emzirmişse sütanneye de çeyrek ya da yarım altın verilir. (K.Ş.15)

3.2.3.16. Gelin Günü

Gelin günü, gelinin babasının evinden çıkıp kocasının evine geçtiği gündür. Bugün gelin için çok duygu yüklü geçmektedir. Bugün için kaynak şahısların verdiği bilgiler şöyledir;

Gelin günü, düğünün olduğu gün olur. Erkek tarafı kız tarafının evine gelini almaya gelir. Davul zurna eşliğinde gelinir. Gelini almaya dağmat gelmez. O yaylada bekler. Gelini almaya gelen damadın kirvesi ya da müsahipidir. Damadın varsa gardaşları, dayıları, emmileri, teyzeleri, halaları yanı bütün akrabaları gelir. İlk önce yaylada olursa çadırın önünde iki tur oyun oynarlar. Obada olursa da evin önünde oyun oynarlar. Sonra da kapıyı tıklayıp gelinimizi almaya geldik derler. İlk tıkladmada kapı açılmaz. İkinci kere tıklarlar yine açılmaz. Oğlan tarafı kız tarafını dışarı çıkarmak için hile yaparlar. Davarınız kaçtı, koyununuz kaçtı, bağınız bahçanız yandı” gibi yalanlar uydururlar. Kız tarafı uyanıksa bu yalanlara kanıp dışarı çıkmaz. Bu arada kızın emmioğulları ve kardaşları da damın başına çıkar oğlan tarafına taş atar. Ama oğlan tarafının canı acısada o kızı oradan almalıdır. Kaçmak yok. Gelin demek namus demek. O gelini bir şekilde almak gerek. En sonunda erkek tarafından biri der ki; “büyüklerden biri dışarı çıksın da anlaşak. Kız tarafının komşusu dışarı çıkar kapıyı da tutar. Oğlan tarafı; “toylu mu istersiniz, tüylü mü?” der. Eğer kapıyı tutan kadınsa tüylü (horuz) ister, erkekse toylu (şarap) ister. Zengin olanlar tüylü olarak koyun, keçi, dana da getirebilir. Fakirse horuz getirir. Gelini aldıktan sonra gelinin çeyizlerini de alırlar. Gelin sandığını damadın gardaşları sırtlar. Sandığın üzerine gelinin teyzeleri oturur. Kardaşları onları indirmek için para verir. Teyzeler parayı aldıktan sonra iner. İstenen verildikten sonra gelini ata bindirirler. Gelinin atının başını damadın gardaşı veya müsahipi çeker. Kendi obasına gidene kadar davul zurna çalar. Obaya gelin gelince güvey, gelini karşılar. Güvey gelinin atının başını tutar ve havaya iki el ateş eder. Millet gelinin başına üşüşür. Attan indirmeye çalışırlar. Damadın babasına sorarlar. “gelin attan inerse ne veriyon?” diye. Kayınbaba tarla verebilir, hayvan verebilir, altın verebilir. Sonra oğlanın dayısına, amcasına sorarlar. Gelin indirme alınca attan iner. Gelini ilk başta müsahip veya kirvenin evine indirirler. Daha sonra kayınbaba evine geçer. Gelinin ayağına bir koyun ya da koç keserler. Kanını güveyin ve gelinin alnına sürerler. Kesilen hayvandan

yemek yapıp dağıtılır. Sonra da obada cümbüş başlar. Oyunlar oynanır. Düğün bitince gelin kayınbabasının evine girmeden evin kapısına yağ sürerler. Bunun sebebi kaynanaynan iyi geçinsin diye. Bir de evin damundan gelinin başına darı, nohut ve şeker atarlardı. Gelinin ayağı bereketli dili de tatlı olsun diye. (K.Ş.16)

Eskiden düğünlerde bayraktar olurdu. Bayraktar düğünü şenlendirirdi. Divrik oynardı. Damat evinin damına bayrak dikerlerdi. Millet düğün olduğunu anlasın diye. (K.Ş.46)

3.2.3.17. Çeyiz Serme

Nurhak'ta gelin ve damanın çeyizleri büyük bir odaya serilir. Çeyiz sermeye evlenmemiş genç kızlar katılır. Bunun amacı kızların çeyiz hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Gelin, baba evinden çok fazla çeyiz getirdiyse övülür, az çeyiz getirdiyse ise kınanır. Gelinin çeyizinin içinde kilim, yayma, perde, işlemeli makat örtüsü, yastık yüzü, havlu, yatak ve yorgan olur. Damadın çeyizinde ise sadece yatak ve yorgan olur.

3.2.3.18. Gerdek Gecesi

Gelinle güveyin karı-koca oldukları geceye, “gerdek gecesi” ya da “zıfaf gecesi” denmektedir(Örnek, 1995:198).Araştırma alanında kaynak kişiler, “eskiden çok önem verildiğine ancak günümüzde herkesin balayına gittiğini, çok da öneminin kalmadığını aktarmıştır. Kaynak kişilerin verdiği ayrıntılı bilgiler de şunlardır;

Eskiden gelin ve damadın döşegini özel olarak hazırlarlardı. Üzerine kalın bir çarşaf dikerler onun üstünden de renkli bez dikerek süslerlerdi. Döşegi diken kişiye para veya horuz ya da erzak verilirdi. Damadın bacıları döşek dikildikten sonra gerdek odasına götürüp yerleştirirlerdi. (K.Ş.15)

Gerdek gecesi gelinle güveyin gecesidir. Eskiden düğünler yaylada olduğu için gerdek çadırlarda da yapılırdı. Gerdek çadırını süsleyip püslerlerdi. Çadıra bakan gerdek çadırı olduğunu anlardı. Bunun için gelin ve damat içine girince çocukları karga kovalan diye ellerine teneke verip, tenekelere vurdururlardı. Bunun amacı uğursuzluğu kovsun diye, bir de içerden dışarı ses çıkmasın diye. Çadırın önünde iki tane kadın olurdu. Biri erkek tarafından diğeri gelin tarafından. Gerdek bitince damat gerdek yatağının altına yatağı hazırlayan kişiye para koyardı. Daha sonra gelin kız çıktıysa silah sıkarlardı. Gelini alırlar banyoya sokarlar. Bunları gelinin yengesi ve eltileri yapar. Daha sonra gerdek yastığının önünde üç defa geçirir “Bismillah Allah Muhammed Ali” detirler. Yastığı üç defa öptürürler. Daha sonra gelinin kahkülünü kesip başına eşarp bağlarlar. Artık o gelin olmuştur. Başına eşarp atmak uygun düşer. Kahkül kesmek ve eşarp atmaya “baş bağlamak” denir. Artık o kızın başı bağlıdır.

Daha sonra gelinin gerdek çarşafını alıp mahallenin kadınlarına gösterirler. Kadınlar gelin evine bakmak için toplanır zaten. Çarşafta kan varsa herkes gönlünden geçtiği kadar para atar çarşafın üstüne. Gelin de bunların karşılığı olarak çeyizindeki patik, yazma, liflerden dağıtır. Çarşafa bakmaya kadınlar arasında “başa guyulmak” denir. (K.Ş.39)

Akşam olduğunda güvey ile gelin gerdeğe gireceği zaman bunları kivrinen çadırına indirirlerdi. Eskiden düğünler yaylada yapılırdı. Bunun için kıl çadırlar olurdu. Gelin davul zurna eşliğinde atın üzerinde getirilir. Kirvenin çadırına yaklaşıncı güvey gelinin geldiğini anlar hemen saklanırdı. Gelin çadıra girince arkasından girerdi. Gelinin yüzünü açmak için duvağını kaldırmaya çalışınca, gelin “yüz görümlülüğü olmadan yüzümü açtırmam” diye cevap verir. Damat da haline göre yüz görümlülüğü takar. Ondan sonra yüzünü açtırmaya müsaade eder. Bir de oğlanla kız gerdeğe girince çadırın önünde bir oğlan tarafından bir de kız tarafından kadın olurdu. Bu kadınların olmasının sebebi; “eğer gelin kız çıkarsa belki oğlan tarafı inkar eder ya da kız çıkmazsa gelin uyanıklık yapar damada yutturur” diye. Eğer kadın gelin geldiğinde üstü oluyorsa “misafir” kabul edilir. Damat, gelinin üstü bitene kadar yaklaşmaz. Eğer kız çıkmadıysa büyükler toplanır karar kılarlar. İsterlerse kızı baba evine götürüp atarlar başlık parasını da geri isterler, isterlerse de seslerini çıkarmazlar yutarlar. Oğulları kötürümceyse, “bundan eyisimi gelici” diye yutarlar. Gelinle damadın gerdeği yaşadığı yere “güven” denir. (K.Ş.16)

Bir kadın ikinci evliliğini yapıyorsa ona düğün yapmazlardı. Güvey gece karanlıkta gelip, nikahı kıyıp kendi evine götürürdü. (K.Ş.15)

3.2.3.19. Gelin Görme

Düğünden bir hafta sonra damadın akrabaları gelini görmeye gelir. Gelin gelen misafirlere hizmette kusur etmez. Yemekler yapıp yedirir, güler yüz gösterir, hoş karşılar. Gelen misafirlerden yaşça büyük olanlar geline harçlık verir. Gelin de onlara çeyizinde getirdiği patik, yazma, çorap, liflerden hediye eder.

3.2.3.20. Gelin Tarafının Yol Açması

Düğün olup, gelin ve güvey eve geçtikten sonra gelinin annesi ve babası kömbe yaparak kızını görmeye gelir. Buna “yol açmak” denir. Gelin tarafı yol açtıktan sonra, gelinin kayınbabası izin verirse, gelin annesini ziyarete gidebilir. Gelin, annesine yaptığı ilk ziyarette yanında eşi olması gerekir. Bu ziyarete ise “el öpmek” denir.

3.2.3.21. Gelinlik Yapma

Yeni gelin eve ilk geldiğinde üç yıl boyunca kayınanası ve kayınbabasına hizmet eder.

Buna “*gelinlik yapmak*” denir. Üç yıl kayınanası ve kayınbabası ile yaşar. Gelinlik ederken kayınbabasıyla asla konuşmaz. Kayınbabasının gelini konuşturması için altın vermesi gerekir. Evde büyük gelin varsa yeni gelin ona da hizmet eder. Büyük gelin de yeni geline “*yengelik*” yapar. Yengelik, büyük gelinin, küçük geline ev hanımlığını öğretmesidir.

3.3. Ölüm

Ölüm, somut olarak, insan yaşamının sona ermesidir, ama insan topluluklarının inanış ve törelerinde, bu olay da doğum ve düğün gibi bir “geçiş” aşaması değerini taşır; ölümden sonra da ölünün yaşayanlarla ilişkileri, alışverişleri süregitmektedir. (Borataş,2016:221) Ölümün de geçiş aşamasından biri sayılmasından ötürü; bu çerçevede de birçok adet, gelenek, ritüel yapılmaktadır. Ölümle ilgili yapılan uygulamalar, üç grupta toplanmaktadır.

Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada”saygın ve mutlu bir kişi amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilir. Üçüncü grupta toplananlarsa; ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumunu sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır(Örnek, 1995:207).

Ölüm, bütün canlılar için var olan bir durumdur. Ancak insanoğlu ölümün bir son olduğunu kabullenmemiş, ölen kişinin ruhunu bu dünyadan uzaklaştırmak için ve ruhun öteki dünyaya gidişini kolaylaştırmak için bir takım ritüeller yapmışlardır. Ölüm kavramı, her toplumda aynı şekilde karşılanırsa da yapılan ritüeller toplumun inancına, mezhebine ve etnik kökenine göre farklılık göstermektedir.

Nurhak’ta “ölüm, öldü” kavramı yerine “*sır olmak, sırlanmak, uçmak, devr-i daim olmak, hakka yürümek*” kelimeleri kullanılmaktadır. Çünkü yöre halkı, “*can ölmez, don değiştirir*” düşüncesine sahiptir.

3.3.1. Ölüm Öncesi

Ölümün gerçek sebebinin anlaşılmadığı dönemlerde insanlar çevresindeki bazı olayları ölüm belirtisi olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle, meteorolojik olayları, hayvanların beklenenin dışında yaptığı hal ve hareketleri, çevresindeki eşyaların alışagelmişin dışındaki durumunu, ölecek olan kişinin garip davranışlarını ve fiziki değişimini ölümün habercisi olarak yorumlamışlardır.

3.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler Hayvanlarla ve Bitkilerle İlgili Olanlar

İnsanoğlu, kimi zaman hayvanlardan kendisini korumak, kimi zaman da onların alışılmışın

dışında olan hareketlerine anlamlar yükleyerek, gelecek olan felaketleri önlemek istemişlerdir. Ölüm de bu felaketlerden biridir. Kaynak kişiler hayvanlar ve bitkilerle ilgili olan ölüm belirtilerini şu şekilde aktarmışlardır;

Eğer evin damında veya çevresinde baykuş öterse o evden birinin öleceğine inanılır.

Bunun için çıra yakarak tütsü yapıp baykuş kovulur. Kötülükler uzaklaştırılır.

Eğer evin köpeği gece yarısı ulursa o köpek vurulur. Çünkü ölümün eve gireceği inanılır.

Eğer hayvancılık yapan birinin aynı anda üç koyununun da çift doğurursa o çiftçinin öleceğine inanılır.

Bir evde tavuk, horoz gibi öterse o evde ölüm olacağına inanılır. O tavuğun başı kesilir. Evin çevresindeki ağaçlar kurursa, o evden birinin öleceğine inanılır.

Eğer bir kişi öksüz oğlan çiçeğini koparırsa, onun annesinin öleceğine inanılır.

Rüya ile İlgili Olanlar

Görülen bazı rüyaların, gerçek hayatta insanların başlarına geldiği inancı, insanları, gerçek hayatla rüya arasında bir bağlantı kurma yoluna götürmüş, böylece rüyada görülenler yorumlanmaya başlanmıştır(Töret, 2017:319). Rüyada dişin kırılırsa genç birinin öleceğine, dişin yerinden çıkarsa yaşlı birinin öleceğine, üst dişin çıkarsa erkek, alt dişin çıkarsa kadının öleceğine, dişin çıkarken veya kırılırken acırsa aile içinden birinin öleceğine, acımazsa aile dışından birinin öleceğine inanılır. Bunun dışında konuyla ilgili kaynak şahısların verdiği bilgiler de aşağıdadır.

Rüyada soğan, biber, tuz gibi şeyler yenirse veya alınırsa ölüm olacağına inanılır.

Rüyada at veya sığır görmek de ölüme işarettir.

Rüyada gelinlik giymek kefen giymeye işarettir.

Rüyada düğün alayı görmek, cenaze törenine işarettir.

Ölmüş biri, rüyana girip birisinin birsey isterse hemen sadaka vermeli yoksa ailen biri ölür. Ölmüş biri rüyada evine girip bir şey alırsa oradan can alınacağına işarettir.

Ölmüş biri senin rüyanda senin elinden tutup götürürse seni diğer dünyaya götüreceğine işarettir.

Meteroloji ile İlgili Olanlar

İnsanlar, eski zamanlarda meteorolojik olayların sebebine bir açıklama getirmeye çalışmışlardır. Bundan ötürü meteorolojik olayları, tanrıların kendisine kızması olarak veya

ölüm habercisi olarak yorumlamışlardır. Nurhak yöresinde halk arasındaki inanmalar şunlardır;

Hava sislenmişse önemli birinin öleceğine inanılır. Yıldız kaymışsa genç birinin öleceğine inanılır Yağmur şiddetli yağıyorsa birinin öleceğine inanılır

Kara bulutlar bir evin tepesine toplanmışsa o evden ölü çıkacağına inanılır Fırtına çok sert eserse ölü olacağına inanılır.

Hastadaki Psikolojik ve Fizyolojik Değişiklerle İlgili Olanlar

İnsanlar, ölecek olan kişinin fizyolojik ve psikolojik değişikliklerini gözlemlemiş ve görülen değişiklikleri ise ölüm hadisesine yormuşlardır. Bu belirtiler şunlardır;

Kişi durgun olursa, kokarsa, farkında olmadan yakınlarıyla vedalaşırsa ölüm belirtileri gösterir.

Kişi fazla yemek yerse “ırızgını topluyor” ölecek derler.

Hasta olan kişi az yiyorsa, benzi solmuşsa, durgunlaşmışsa, zayıflamışsa ona şöhresi dökülmüş bu ölecek derler.

Hasta, çevresindeki insanları ölenlere benzetirse, hep ölmüş kişilerden bahsederse, ölenleri rüyasında görür, ölmüş olan kişilerle konuştuğunu iddia ederse onunda ölecğine inanılır.

Kişinin “üzerine bir mahzunluk çökmüşse, herkese kibar davranıyorsa, çevresinin gönlünü hoş etmeye çalışıyor ve farkında olmadan helallik istiyorsa” öleceğinin belirtisidir. Buna “ölüm güzelliği çökmüş” denir.

Kişi “kavga çıkarmaya çalışıyorsa, etrafını kırıp döküyorsa, buna başını yeyici” derler. “Ölüm kötülüğü çökmüş” derler.

Diğer Belirtiler

Ölüm ile ilgili diğer belirtiler ise şu şekildedir;

Akşam vakti dışardan acı yiyecek eve sokulmaz. Eğer soğan, biber, tuz gibi yiyecekler içeri girerse içerden bir ölü çıkacağına inanılır.

Yemek yapan kişi, birden bire kazara elini keserse ailesinden birinin öleceğine inanılır. Bir kişinin yüreğine aniden sıkıntı çökerse çok sevdiği birini kaybedeceğine inanılır.

Ayan olursa sevdiği birini kaybedeceğine inanılır. (K.Ş.11,13, 15, 16, 17, 18,20, 24, 26, 31, 32, 33, 36, 37, 38)

3.3.2. Ölüm Sırası

3.3.2.1. Ölümün Duyurulması

Nurhak'ta ölüm haberinin duyurulması çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Ancak Nurhak'ta ölü olayının duyurulmasında en etkin rolü “ağıt” üstlenmiştir. Ağıt sesini duyan konu komşular, ölü evine toplanmaktadır. Diğer duyurma yolları ise şunlardır;

Ölü sahipleri tarafından konu komşuya duyurulur.

Evin önündeki kalabalığı gören kişiler, tahmin edip gelir. Belediye anonsla haber verilir. (K.Ş.16, 18,11, 15)

3.3.2.2. Ağıt Yakma

Nurhak yöresi Alevi-Türkmenlerde ağıt yakma geleneği çok önem arz etmektedir. Özellikle de ölen kişinin yakınlarının ağıt yakması gerekmektedir. Ağıt yakmayan kişi toplum tarafından kınamakta ve onun, ölü ile olan sevgi bağı sorgulanmaktadır.

Nurhak'da her mahallede bir tane ağıtçı kadın bulunmaktadır. Eğer ağıtçı kadın yoksa veya herhangi bir sebepten ötürü cenazeye gelmemişse, farklı mahalleden veya köyden ağıtçı kadın getirilir. Ağıtçı kadınlar, ağıta başlamadan önce üç kere “acıya kişi kişş, acıya kiş kiş, acıya kiş kiş” demektedir. Bu söylemin başka felaketler engellediğine inanmaktalar. Kaynak kişi Ayşe Zincir, “Ağıt yerine, Kur'an'ın okunduğu bir cenazeyi terk ettiğini” söylemiştir. Diğer kaynak kişilerin verdiği bilgiler ise şunlardır;

Eskiden ölen kişinin elbisesini cenazeye uzaktan gelen akrabalarının önüne atılırdı. Kadınlar da o elbiseyi bağrına basıp ağıt yakarlardı. Genelde ölünün elbiseleri fakir fukaraya dağıtılır ama bir kat elbise yıkanıp saklanırdı. Ölüm yıl dönümlerinde mezarının başına gidip elbiseyi de bağrına basarak ağıt yakarlardı. (K.Ş.11)

Eskiden kadınlar ağıt yakmayı bilmek zorundaydı. Eşi ölen bir kadın ağıt yakmazsa onu ayıplarlardı. (K.Ş.16)

Eskiden ağıtçı kadınlar da olurdu. “filan kadın iyi ağıt yakıyor onu çağırında ağıt yaksın denirdi” ağıtçı kadına, cenaze sahibi cenaze sonunda bir miktar para veya evden erzak verirdi. (K.Ş.39)

Ağıt yakmak için acıyı içinde hissetmen gerekir.”özün ağlamazsa dilin ağlamaz” derler. Bunun için yakını ölen kadınların iyi ağıt yakacağına inanırlar. (K.Ş.40)

Ağıt yakan kadına ve cenaze yakınlarına ağıtdan önce zorlada olsa yemek yedirirler.

Çünkü karnı aç olanın gözünden yaş çıkmaz. (K.Ş.32)

3.3.2.3. Ölünün Hazırlanması

Nurhak bölgesinde ölü hazırlama aşamasında diğer aşamalarda olduğu gibi yine dinlik ve büyüsel ritüeller yapılmaktadır. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre bu ritüeller şunlardır;

Eğer hasta, ölme belirtileri gösteriyorsa başında beklenilir. Ağzı dualı birini çağırıp (dede ya da hoca) dua okutulur. Ağzı kurumasın diye bir bezle ağzına su damlatılır. Evin kapıları ve pencereleri açılır ki ruhu uçup gitsindiye. Ölecek kişinin yanında ses çıkarılmaz, basına üşüşülmez, adetli kadını başında bekletmezler eğer bunlara dikkat etmezlerse ölü can çekiştir. Buna da halk arasında “canı sıçradı” denir.

Ölmeden önce hastaya son dileği sorulur. Gözü açık gitmişse üç defa “vekili benim” diyerek gözü kapatılır. Başı kibleye dönderilir. Çenesi, elleri ve ayakları bağlanır. Elbiseleri çıkarılır. Üzerine bıçak koyarlarki şişmesin diye. Ölen kişinin mahrem yerleri kirliyse çocukları tarafından yıkamaya götürülmeden temizlenir, çocuğu yoksa yakınının biri temizler. Kirli bir şekilde cemiyet içine çıkarmak ayıp olur. “Bunun heç mi akrabası yok?” diye akrabalarını ayıplarlar. (K.Ş. 16)

Eğer ölen kişi şekilsiz ölmüşse (ağzı kaymış, eli ayağı birbirine dolaşmış, benzi kararmış ise bu dünyada çok kötülük ettiği söylenir, tam tersi güzel bir sıfatı varsa iyi insan olduğu söylenir. Bayram günü ve Cuma günü ölmüşse iyi biri olduğuna inanılır.) Ölü kaldırılınca yattığı yere kırkı çıkana kadar bir taş koyarlar ki ruhu evde gezinmesin diye. Eğer ölen kişinin uzaktan akrabaları gelecekse birgün bekletilir. Geleni yoksa hemen gömülür. (K.Ş.50)

3.3.2.4. Ölünün Yıkınması

Nurhak’da ölü yıkama işlemini yapan kişi, ölünün cinsiyetine göre değişmektedir. Eğer ölen kişi kadınsa, ölüyü kadınlar yıkamaktadır. Erkek ise, erkekler tarafından yıkamaktadır. Ölüyü yıkayan kişinin toplum nezdinde sevilen, sayılan biri olması gerekir. Ölü yıkama işlemi bittikten sonra ölü kurulanır, el ve ayaklarına kına sürülür, üzerine ise gül suyu dökülür, su ısıtılan ocağın üzerine de bir taş konur, ölüyü yıkarken kullanılan odunlar evden uzak yere atılır. Bu ritüeller ölünün ruhunu evden uzaklaştırmak amacıyla yapılır. Artan ölü suyuyla da çocuklar yıkanır. Bunu yapmalarının sebebi ise, ölünün kalan ömrünün çocuklara geçeceğine inanmalarıdır.

3.3.2.5. Ölüye Elbise Giydirmek ve Ölüyü Kefenlemek

Nurhak yöre halkı, vefa eden kişinin diğer dünyada üşüyeceğine, çıplak olduğu için yaratıcının huzurunda utanacağına inandıkları için ölüye elbise giydirirler. Kaynak kişilerden

derlenen bilgiler şunlardır;

Eğer ölen kişi erkekse ilk önce atlet, onun üzerine kıyamet gömleği giydirilir. Beline kuşak bağlanır. Ayaklarına beyaz çorap giydirilir. Başına beyaz tellik takılır. Ölünün iç çamaşırı giydirilir ve kefenleme işlemi yapılır. Üzerine ise koku ve gül suyu dökülür. (K.Ş.11)

Ölen kişi kadınsa, ellerine kına yakılır. Başına kefiye bağlanır. Herdem atılır. İç çamaşırları giydirilir. Üzerine güzelce bir kazak giydirilir. Gutnudan hüsdon giydirilir.

Ayaklarına çorap giydirilir. Sonra edep köyneği üzerine giydirilir. Beline yeşil bir kemend bağlanır. Başına da al bağlanır. Kutnu beze sarılır. Ve kefene sarılıp mezarabırakılır. K.Ş.11 Ölen kişi gelinlik kız ise mezarına herdem ve çeyizinden bir kısmı bırakılır. Evlenmiş kadınsa sadece herdem atılır. Salacaynan mezara bırakılır. Üzerine de yastık yorgan, atarız.

Sonrada herkes birer kürek toprak atar. (K.Ş.16)

3.3.2.6. Cenaze namazı

Araştırma alanındaki kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre cenaze defin işlemi konusunda ortak düşünceye varamayan yöre halkı iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup; Ocakzade ailelerinin çevresinde toplanmış, bu grup cenaze defin işlemini imamın yapması gerektiğini ve mezarlıkta Kur'an-ı Kerim okutulmasının doğu olacağını söylemiştir. Ocak ailesinden olan Ahmet Akkuş cenaze defin işlemini tarafımıza şöyle anlatmıştır;

Cenazeyi erkekler taşır, herkes birkaç adım taşımak ister, onun için sık sık taşıyıcı değişir. Güçlü kuvvetli kadınlar da taşır. Ceset mezara sağ kulağının üzerine, başı kibleye dönük şekilde yerleştirilir. Cenaze mezara konurken Kur'an-ı Kerim okutulur. Kur'an okunmazsa ölü öteki dünyaya mundar gider. Cemiyet bildiği duaları mezarın başında içinden okur, imam da önderlik eder. Sonra cemaate merhum kişiden razı mısınız? Diye sorar. Herkes de eyvallah diye cevap verir. Herkes razı olduktan sonra mezara birkaç kürek toprak atar. Hakka yürüyen can uğurlanır. Günümüzde cenazelere dede geliyor. Halbuki dedenin görevi cemevinde cemi yürütmektir. Hoca ise cenazeyi gömer. Hoca hocalığını, dede dedeliğini bilirdi.

İkinci grup ise Hacı Bektaş-ı Veli Derneği çevresinde toplanmıştır. Bu düşünceye göre ise "cenazenin dede tarafından sırlanması gerektiğini, cenazede kesinlikle Kur'an-ı Kerim'in okunmaması, bunun yerine Telli Kur'an dedikleri bağlama eşliğinde Gülbang okunması gerektiğini, ocakzadelerin uygulamasının Sünni yönetimin dayattığı asimilasyon politikası sonucunda oluştuğunu, ancak günümüzde eskisi kadar baskı hissetmedikleri için özlerine döndüklerini" söylemişlerdir. Kaynak kişilerden Hüseyin Doğan sırlama işlemini şu şekilde aktarmıştır;

Bektaşilikte ölüm ve gömülme diye bir kavram yoktur. Bizde ölüme “sırlama” denir. Bektaşi inancına göre kadın erkek, genç yaşlı hepsi birer candır. Alevi-Bektaşilikte ölüm, kişinin don değiştirerek “hakka kavuşması”dır. Ölmek yerine “don değiştirmek, kalıbı dinlendirmek ve bu dünyadan göçmek gibi sözler söylenir. Bektaşilik’te ölüm aracılığıyla gidip tekrar don değiştirerek gelinir. Mesela biri öldüyse tekrar başka bir donda dünyaya gelir. Sen hakka yürüdüğünde Songül olarak değil de başka bir canın donunda gelirsiz. (taş olarak, kuş olarak, insan olarak) ancak hangi dona gireceğin ameline göre değerlendirilir. “ten toprağa can hakka uğurlanır.” “Hakka yürüyen bir insana devr-i daim ve devr-i asan olsun” denir. Devr-i Daim; İnsanın, insan-ı kamil olana kadar dünyaya tekrar gönderilmesidir. Haktan geldik hakka gideceğiz düşüncesi hakimdir. Gömülmeye ise “toprağa sır etme sırlama” denir. Hakka yürüyen canımız gömülürken gülbeng eşliğinde “Bismişah Allah Allah” denir. Yıkarken Gülbeng, Duazname ve Nefes okunur. Eğer ölen kişi kadın ise aşağıdaki gülbeng okunur.

Kalktı havalandı gönlümün kuşu Uçmayınca gönül yardan ayrılmaz Suyum ısıttılar tenim yudular Yunmayınca gönül yardan ayrılmaz

Cenaze musalla taşına geldiği zaman yıkamaya başlamadan önce “rıзалık alınır” dede şu sözleri söyler;

“Desturu Pir Bismişah Allah Allah!

“Hakka yürüyen canımızın tenini hak rızası için yıkamaya geldik. Biz ondan razı olduk, Hak da ondan razı ola” denir. Yıkamaya başlanır. Yıkamaya alevi kültüründe yıkanan canın sol tarafından başlanır ve oradan aşağıya doğru yıkanır, daha sonra sağ tarafına geçilir ve o taraf da yıkanır. Ters çevrilir beli yıkanır. Doğunca nasıl yıkaniyorsak hakka yürürken de öyle yıkanmamız lazım. Sağ elinin başparmağı, solelinin ba parmağının üzerine bağlanır ve sağ ayak parmağı, sol ayağının üzerine konur ve buna “dara durmak” denir. Eğer sırlanan kişi ikrarlı ise beline “kemberbest” bağlanır. Bu kemberbest ölünceye kadar ikrarından vazgeçmemişse Hak, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Güruh-u Naciye bağlı olduğunu gösterir. İkrarsız ise kemberbest bağlanmaz. Yikanma bittikten sonra kurulanıp, kefen biçilir. İsteyen önce elbise giydirir. Yakınları mezara çorap, elbise, battaniye, tesbih bırakır. Kefenleme kadın için beş kat olur. Bunlar; sargı bezi, eteklik ve cepsiz gömlek. Erkek için üç kat olur, iki tane sargı bezi ve bir tane gömleklik olur. Bunlardan bir katı alta serilir diğer katı üstten boyna geçirilir. Sonra sargı bezleri ve taşıma bağları bağlanır.

Cenaze yerine Deyiş, Gülbeng ve Duazname “Telli Kur’an” la birlikte okutulur.

Cenaze meydana konunca bir ön giriş yapılır. Dede şunları söyler. “Destur-u Pir Bismişah Allah Allah

Muhammed'in gül cemaline Hasan ile Hüseyin'in kemaline Ali el Mürteza'nın yoluna Allah Eyvallah

Divana geldik dara durduk özümüzü öze bağladık Hakka yürüyen canımız için yar olup birleştik

Ya hak! Saklımız gizlimiz yok sen bilirsin halimizi Senden geldik sana döneriz

Üçlerin, yedilerin, oniki imamların, on dört masumların (kerbelada ölen çocuklar), on yedi kemerbestlerin, (ilk ikrarlı sırlanan on yedi kişi) hüsn-ü himmetlerin, keşf-i kerametlerin, üzerimize hazır ve nazır ola, dil bizden medet pirimiz Hünkar Hacı Bektaş'dan ola.

Bu giriş bir Telli Kur'an dır. Daha sonra Pir Sultan Abdal'ın "rıзалık alma" için deyişi okunur.

Geldim gider oldum ellerinizden Dostlar sefa ile gönderin beni Doyamadım tatlı dillerinize Dostlar sefa ile gönderin beni

Himmet eylen şu dağları aşalım Pir aşkına kaynaşalım coşalım

Gelin birer birer birer helallaşalım Dostlar sefa ile gönderin beni

Sonra dede diyor ki: "erenler, canlar ulu ozanlarımızdan Pir Sultan Abdal'ın sözleri ile hakka yürüyen canımızdan razı mısınız diye soruyorum." Onlar da "Allah Eyvalla" diyorlar.

İlahi, Mustafa, Murtaza hakkı İnsan-ı Kamilden ayırma bizi Yüz yirmi dört bin enbiya hakkı

İnsan-ı kamilden ayırma bizi

Sonra cenaze Hak, Muhammed, Ya Ali diye kaldırılıp toprağa sırlamak üzere götürülür. Mezarlıkta ise şu gülbeng okunur.

1.

Yine bir ayrılık çöktü serime Aşıyım gideyim dağlar ardına

Bir bergü zar veremedim yarime Şu hengamede ayrılacak zaman mı 2.

Ali'nin sırrına ereyim derken Muhabbed gönlüne dalda ordan gel Küfrümü imana katayım dersin

Var sen kendi küfrünü bil de ordan gel 3.

Fırsat elde iken bir amel eyle

Gül cemalin birgün solsa gerektir Zevkine aldanma kanma dünyanın Dünya malı burda kalsa gerektir.

Bunlar bağlama eşliğinde telli kur'an olarak söylenir. Gülbeng ve nefesler bittikten sonra toprağa surlanır. Herkes bir kürek toprak atar hakka yürüyen canın üzerine. Daha sonrada canların yanında getirdikleri şeker, gofret gibi tatlı aparatlar dağıtılır. K.Ş. 12

Bizde cenaze namazı camide kılınmaz. Mezarlıkta kılınır. Mezarın başında. Ama biz sünniler gibi kılmıyoruz. Hoca dua okur biz de ellerimiz göğüsümüzde bekler sonunda amin deriz. K.Ş.01

Biz de cenaze namazı yoktur. Mezarlıkta dua eder dağılırız. K.Ş.12

3.3.3. Ölüm Sonrası

Ölen kişinin defininden sonra da yapılması gereken bir takım uygulamalar ve inanışlar vardır. Yapılan uygulamaların amacı ölen kişinin ruhunu diğer dünyada rahat ettirmek ve yaşayan kişilerden ölenin ruhunu uzak tutmak içindir. Kaynak kişilerin verdiği bilgiler doğrultusunda aktarılan uygulamalar şunlardır;

Cenaze gömüldükten sonra cenaze sahipleri evine döner. Cenaze sahipleri kırk gün boyunca siyah elbise giyer. Ölenin ruhunu evden uzaklaştırmak için kırk gün boyunca kapı ve pencere açık tutulur. Kırk gün boyunca televizyon, radyo gibi eğlendirici aletler kullanmaz.

Komşular, üç gün boyunca ölü evine yemek yapıp getirir. Komşular cenaze sahiplerine getirdikleri yemeklerden gerekiyorsa zor kullanarak yedirir. Kırk yemeği verilene kadar düğün yapılmaz. Hatta kırkıktan sonra bile cenaze evinden izin alınmadan düğün yapılmaz. Bir hafta evin bütün işlerini konu komşu yapar. Eğer cenaze sahibinin hayvanları varsa onlara komşuları bakar. Evin temizliğini komşuları yapar. (K.Ş. 18)

Kaynak kişilerimizden Hava Zincir, oğlunun ölümünden sonra komşularının düğünlerini yapmak için kedisinden izin aldığını söylemiş ve tarafımıza şu şekilde aktarmıştır; *“Benim oğlum ölünce Kara Ali gelip, “Hava Ana düğünümüz var, çocuklar dışarı gidecek, müsadenle şu düğünü yapalım” dedi. Ben de “oğlum gidin tatlı garsambanızı çalın, biz ağlıyoruz diye herkes ağlayacak değil ya” dedim. Kara Ali de, “Hava ana! Zaten Duran bizim de oğlumuz çalgıyı hemen kapatırız, sadece ele güle kötü laf düşmesin diye çalacağız, yoksa bizim de yüreğimiz kan ağlıyor” dedi.*

Nurhak'ta ölünün kırkıncı gününde de yemek yapıp dağıtılır. Bu yemeğe *“ölü aşı ya da yas yemeği”* denir. Ölü aşının yapımı için kurban kesilir ve bu kurbanın eti ile yemek yapılır. Yemeğe başlamadan önce dede gelip gülbang okur. Yemek ilk önce çocuklara ve Allah dostlarına dağıtılır. Dede, yemek sonunda *“hakka yürüyen canımızın canına değsin”* der. Yemeği kadın erkek hep birlikte aynı sofrada yer. Yemekten sonra ağıtçı kadınlar, ölen kişi için ağıt yakar. Cenaze sonunda, ağıtçı kadınlara küçük hediyeler veya para verilir. Verilen bu hediyelere *“gözyaşı hakkı”* denir.

Cenaze yerine gelen misafirler, Allah unutturmasın, mekanı cennet olsun, toprağı bol olsun, topraklar sıkmasın, yanına melekler uğrasın, nurlar içinde uyusun, der. (K.Ş.46)

3.3.3.1. Dardan İndirme Töreni

Bu tören ölmüş kişinin, birine ya da bir kuruma borcu varsa borcunu yakınları tarafından ödemesi için yapılır. Aksi takdirde ölmüş kişinin diğer dünyada darda kalacağına inanılır. Bu tören hakka yürüyen canı sırladıktan kırk gün sonra yapılır. Törenin sonunda hakka yürüyen canın ruhu için lokma dağıtılır. Ya da durumu iyi olan kişiler kurban keser. Buna “*dar kurbanı*” denir. Kaynak kişilerin bu tören hakkında verdiği bilgiler şunlardır;

Eğer bir kişi ikrarlı ise, ona ölümünden sonra dar cemi yapılır ve onun adına lokma dağıtılır, rızalık alınır, semahlar dönülür. Dede, cemde rızalık alırken “bu canımızdan ağrınan incinen varsa dile gelsin bile gelsin” der. Rızası olmayan kişiler razı edildikten sonra hakka yürüyen kişi bu dünyadan arınmış olarak gider. (K.Ş.12)

3.4. Nurhak Türkmen Alevlerinde Yaylacılık Kültürü

Yörük kelimesinin anlamı Türkçe Sözlük’te “Hayvancılıkla geçinen, Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı” şeklinde açıklanmıştır(TDK, 2009:2197). Yörük kültürü, Nurhak’ta günümüzde dahi görülür. Nurhak’ta ki Alevi- Türkmenlerin büyük bir kısmı hayvancılık ile geçimini sağladığı için yarıgöçebe bir hayat tarzına sahiptir. Nisan ayının sonu, Mayıs ayının başı gibi hayvancılar yaylalara taşınır, Aralık ayının ortasında tekrar Nurhak’a dönülür. Nurhak’ta Güllüce yaylası, Akpınar yaylası, Baysöğüt Yaylası, Yamritaş yaylası, Isırganlı yaylası, Yapraklı yaylası, Abeş yaylası bulunur. Ali Rıza Yalman’ın “*Cenup’ta Türkmen Oymakları II*” eserinde Nurhak’taki yaylaların isimleri verilmiştir ancak Baysöğüt yaylasını Beysöğüt ismiyle kayıt altına almıştır (1977:396).

Nurhak’ta yaylacılar yaylaya ilkbaharda çıkıp sonbaharın sonunda tekrar yerleşim yerlerine döner. Kadınlar ve çocuklar hayvanların üzerinde genç erkekler ise yaya olarak yaylaya çıkar. Yaylaya taşınmaya “*Banıya Göçmek*” denir. Yaylaya, hayvanları olmayan köylüler de göçer, hayvanları olan kişilere yardım edip, bunun karşılığında hayvan sahipinden para alır. Bu mesleğe “*banıcı durmak*” denir. Yaylacılar, sulak ve otlak yerlere göçerler. Yaylaya çıktıkları gün kadınlar ve erkekler arasında iş bölümü başlar. Erkekler; kıl çadırlar ve naylon haymalar yapar. Hayma serin olsun diye üzerine çağşır otu biçip atar. Hayvanlar için ağıl ve süt ürünlerini muhafaza etmek için ise yere katıklık yapar. Katıklık, yere bir çukur açılıp içine kaya tuzu serpilerek yapılır. Kayatuzu serpmenin amacı, içine konulan süt ürünlerini serin tutması içindir. Kadınlar ise; hayvanları sağlar, sütler pişirir ve süt ürünü elde eder, yemek yapar, açık ekmek yapar. Yaylada hayat düzene oturduktan sonra, yaylaya çıkmanın şerefine yayla şenliği yapılır. Şenlik için her çadır bir küçükbaş hayvan getirip keser. Kesilen hayvan şişe takılarak pişirilir. Kadınlar ise pilav yapar ancak pilavın erzaklarını

çocuklar “Çomça Gelin” oyunu oynayarak toplar. Oyun şu şekildedir; çocuklar eline bir heybe alarak, yayladaki bütün çadırların önünde şu maniyi söyler,

Çomça gelin ne ister

Bir kaşıcık yağ ister

Verenin bir güzelce oğlu olsun

Vermeyenin kelcik külcük kızı olsun

Bu maniyi duyan yaylacı kadınlar evinden bulgur, tereyağ, tuz, vs. çıkarıp çocukların elindeki heybeye bırakır. Çocuklar erzak heybesini getirip oymakbaşının çadırının önüne bırakır. O çadırın kadını da yayladaki diğer kadınları toplayıp yermeği yapar. Yemek piştikten sonra geniş bir yer sofrası açılır herkes orada yemeği yer. Yemek yendikten sonra halaylar çekilir, gıngıç oyunu oynanır, sin sin oynanır. Gece geç vakitlere kadar eğlenilir. Yaylaya çıkımın üçüncü günü ise yayla hayatı başlar.

Erkekler hayvanları otlatır, yakacak odun getirir, hazır olan süt ürünlerini Elbistan pazarına götürüp satar, şehirden erzak getirir, çadırın tamir işleriyle ilgilenir.

Kadınlar ise sabah saat dörtte kalkıp çobana azık hazırlayıp, hayvanları çobana otlatması için teslim eder. Çoban gittikten sonra yapılacak işler varsa onları yapar. Saat dokuzda çobanlar tekrar gelir. Kadınlar koyunları sağlar ve sağdıktan sonra kuzuları emmesi için annesinin yanına bırakır. Bu iş bittiğinde sıcaklık basar. Hayvanlar sıcaklık hafifleyene kadar ağılda dinlenir, çoban da çadırdaki dinlenmeye çekilir. İkinci vakti tekrar çobana azık(azzıkın içinde peynir, tereyağ, çökelek olur) hazırlanır ve hayvanlar otlanmaya gönderilir. Kadınlar da yardımlaşarak açık ekmek yapar, kül kömbesi yapar, yanıç yapar ve yayık yayar. Yayık, kuzu derisinden veya tahtadan olur. Yayık yayılırken kadınlar tarafından şu mani söylenir;

Yanniğim kuzu derisi

Kaynanam cadı karısı

Geçti gecenin yarısı

Ol ol yanığim

Yayık yayılıp ayran haline döndükten sonra yayıktan çıkan ilk tereyağı bereketli olması amacıyla çocuklara yedirilir.

Genç kadınlar bu işleri yaparken yaşlı kadınlara da bir takım işler düşmektedir. Yaşlı kadınlar, bebekleri avutur, kirmen eğirir ve yaylacılıkla ilgili tecrübelerini genç nesil yaylacılara aktarır. Saat akşam altı olunca tekrar hayvanlar otlaktan döner, hayvanların bakımı yapılır, çobana yemek hazırlanır. Tekrar otlığa salınır. Bu kez çoban ayın ışığı sönene kadar otlaktan dönmez. Kadınlar da işlerini bitirdikten sonra çocuklara masal, hikaye anlatırlar.

Yayla hayatı çok yorucu geçtiği için akşam erken yatarlar. Kasabaya erzak almaya veya mal satmaya giden erkekler ise her daim birbirlerine “Komşu şehirden biir isteğin var mı?” diye sorar. Yaylacılık kültüründe yardımlaşma çok mühimdir.

Yaylacılar, kendi hayvanlarının başka hayvanlarla karışmaması için “bellik “yapar. Bellik, boyalardan yapılır. Her yaylacının kendine ait bir rengi vardır. Koyun ve keçilerin içinden en güçlü ve dayanıklı olanın boynuna ise çan takarlar. Çan takmalarının sebebi, arkadan gelen hayvanların kaybolmasını önlemek içindir. Her sürü de iki tane çoban köpeği olur. Çoban köpeğinin biri sürünün arkasından gelir, diğer, ise sürünün yanından sürür. Köpeklerin görevi, sürüyü kurttan korumaktır.

Ancak günümüzde yayla hayatı eski zamanlardaki kadar varlığını devam ettirememiştir. Bunun sebebi gençlerin eğitim için şehir dışına taşınması, köyden kente göç, şehirleşme ve terör olaylarıdır. Kaynak kişiler terör olayları yüzünden yaylaları boşalttıklarını söylemiştir.

Terör olayları yüzünden yaylasını terk eden Ali Bıyıklı üzüntüsünü şu şiirle aktarmıştır;

Yollarından gelip geçemedim.

Yurtlar yapıp çadır açamadım

Ekşi ayran soğuk sular içemedim.

Küstü bana o güzel yaylalar.

Çiğdem, nergis, sümbül, lalesi,

Şehirdi, insan kaynardı vadisi deresi.

Aramıza girdi terör belası.

Küstü bana o güzel yaylalar.

Çok olurdu bizim ellerin karı,

Sabırla beklerdik baharı,

Çobanlar otlaklarda güderdi davarı.

Küstü bana o güzel yaylalar

Yüksekti dağların dumanlı tepesi.

Hoş görünürdü ardıcı, kamalağı, meşesi.

İnsanlar değil miydi soğuk pınarların neşesi?

Küstü bana o güzel yaylalar.

Garip kaldı yolların kimse gelip geçmiyor.

Doğmuyor ay, yıldız ılık saçmıyor.

Keklikler ötüşüp, turnalar süzülüp uçmuyor.

Küstü bana o güzel yaylalar. K.Ş.14

3.4.1. Yayla şenliği ve Koç Katımı Şenliği

Yaylalarda iki kez şenlik yapılır. İlki yaylaya yerleşilince, ikincisi ise koç katımında yapılır. Onuncu ayda koçkatımı ve teke katımı yapılır. Koç ve tekeyi sürüye katmadan önce hayvanlar boyanıp, süslenerek hazırlanır. Koçun veya tekenin boğazına hem hayvanın güzel görünmesi hem de güçlü görünüp çiftleşeceği hayvanı etkilemesi niyetiyle *goda* adı verilen süs eşyası takılır. Hayvan hazırlandıktan sonra *gingiç*, *sarı sarı sarkıtan*, *sinsin* oyunu oynarlar. Eğlence sonrasında yemek yapmak için her çadırdan birazcık yemeklik malzeme toplanıp yemek yapılır. O günün şerefine her çadır bir koyun kesip şişde takıp pişirir. Hazırlanan yemekler topluca birlikte yenilir. Koç katım vakti geldiğinde topluca dua edilerek hayvan sürüye salınır. Koçun ya da tekenin üzerine üç yaşında bir kız çocuğu oturtulur.

3.4.2. Halk Takvimi

Halk Takvimi: Toplumların ekonomik geçim kaynağı, mevsimsel yapacağı şenlikler ve ritüeller aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Takvimin tanımını Türk Dil Kurumu üç maddede açıklamıştır, Birincisi açıklama: Zamanı yıllara, aylara ve günlere ayıran yöntem. İkinci Açıklama: Bir yılın günlerini, aylarını, sayılı günlerini gösteren, değişik biçimlerde yapılmış çizelge veya defter. Üçüncü açıklama: yapılacak bir işin türlü evrelerini zamana bağlı olarak gösteren program (Türkçe Sözlük,2009; 836). Nurhak halkının geçim kaynağı hayvancılık ve tarım olmasından ötürü halk takvimi büyük önem arz etmektedir. Nurhak'ta yaylacılar hayatlarını yarı göçebe şekilde yaşamaktadır. Bundan ötürü yıllık hava olaylarını önceden bilinmesi gerekmektedir. Bu durum, onları hava olaylarını incelemeyi ve kendilerine özgü bir takvim oluşturmaya itmiştir. Yaylada hayat tamamen meteorolojik duruma bağlıdır. Havaaların ısınmasıyla yaylaya göçen yaylacılar, havaaların soğumasıyla tekrar yurtlarına dönmektedir. Nurhak'ta halkın kullandığı takvimle ilgili adlandırmaları kaynak kişilerin verdiği bilgilerden hareketle şu şekilde bölümlemek mümkündür;

3.4.3. Günün Bölümleri

Tan ağarması: Havanın yeni yeni aydınması ama güneş daha belirgin olarak görülmez.

Gün doğumu: Güneşin kesin olarak belirginleşmesi, kızılığın yavaş yavaş kaybolması

Güneşin çavması: Güneşin yeri ısıtması havanın aydınlanması

Kuşluk vakti: Sabah saat on suları hayvanların yaylımdan dönmesi ve sağılması

Emiş vakti: Güneşin toprağı çok fazla ısıtması

Öğlen: Saat oniki bir suları, öğle yemeğinin yenilmesi

İkindi: Öğlenin sonu, güneşin yavaş yavaş aşağı doğru inmesi.

Akşam: Güneşin batması ve havanın kararması

Yatsı vakti: Herkesin yavaş yavaş uykuya geçmesi

3.4.4. Aylar

Kocanın Kışı/Çullu Poyraz/Beşenin Ayı(Ocak)

Ocak ayına Çullu Poyraz, kocanın kışı veya Beşenin ayı denir. Yörede ayın bu şekilde adlandırılmasıyla ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır;

Kışın malın yemi yeşi kalmıyor. Kış geliyor ve çullu poyraz herkesi vuruyor. Bundan dolayı bir kızın babası davarını yaşatmak için kızı bin burmaya veriyor. Kız bunu duyunca iki gözü iki çeşme ağlıyor. “elini açıp, Allah’ım eğer yağmur yağdırıp güneş açtırmazsan babam beni bin burmaya verici ne olur yağmur yağsın güneş açsın. Hav allah’ım havv havvv havvv! Diyor” Allah kızın duasına kulak veriyor. Önce çetin çullu bir poyraz salıyor; Her taraf birbirine giriyor. Daha sonra yavaştan yağmur yağıyor. Sonra da hafif bir güneş açıyor. Koca da kızını başkasına vermekten vaz cayıyor.

Beşenin ayı için ise; “beşe, eşikten durda işe” tekerlemesi kullanılır.

Üçenin ayı/Sayılı Kış/Gücük Ay/(Şubat):

Kaynak şahısların verdiği bilgilere göre Şubat diğer aylardan küçük olduğu için “gücük ay” denir. Üçenini ayı için ise “Kar yağdı mıydı gücük devenin kuyruğunu koparır” derler. Bu ay çok tehlikelidir.

Karının Kışı(Mart-Nisan):

Mart’ın sonuna Nisan’ın başına “Karının Kışı” denir. Bu aya “Karının Kışı” denmesinin sebebi anlatılan şu efsaneye dayanır;

“Mart’ın sonuna doğru hava güzel oluyor, keçiler körpeleniyor, çayır çimen oluyor. Garı bu duruma seviniyor. Şımarıklık yapıp, “sıçıraşır oğlacığım, mart götüne parmacığım” diyor. Yani mart çıktı, yaz geliyor demek istiyor. Bu da Allah’ın ağrına gidiyor. Bir kış veriyor, hayvanlar açlıktan ölüyor, otlar kuruyor. Balıklar açlıktan “Nisan yağmuruyla karnını doyuruyor”

Yörede derlenen ikinci efsane de şöyledir;

Karının biri yannık yayıyormuş. Birden güğneş açmış havalar ısınmış.

Karı sevinmiş yayarken hemen şu maniye söylemiş.

Ho ho hoğlacığım

Yayılıyor oğlacığım

Mart götüne parmacığım

Böyle deyince Allah'ın zoruna gidiyor. Isınan hava tekrar soğuyor, otlar kuruyor, develer ölüyor. Geri üç gün de soğuk Nisan'dan alıyor. Buna "Karinin Kışı" denir.

April Beşi(Nisan)

Nisan veya April'in beşi Nurhak'da güvenilmeyecek aylardan sayılır. Zira sıcak yumuşak görülmesi rağmen çok tehlikeli kabul edilir. Bundan dolayı da "Kork aprilin beşinden, öküzü ayırın eşinden" sözü yaygın olarak kullanılır. Ayrıca Nisan için "Öküz deviren ayazları oluğu ay da denir" Bu ayda öküzle tarla sürmeye gidilmez, mümkün olduğunca hayvanlar dışarı çıkarılmaz.

Beldir Aziz(Haziran-Temmuz)

Bu ay çok sıcak ve bereketli geçer. Yöre halkı bu ayın bereketli olmasının sebebini Beldir Aziz adında bir efsanevi şahsiyetin toprağa attığı buğday tanelerine bağlar. Yörede anlatılan efsane şöyledir;

Eskiden Beldir Aziz diye bir yaşlı koca bu ayda gelmiş ve insanlara demiş ki "ekinlerinizi toplan, hayvanları iyi otlan. Bu aydan sonra soğuklar gelecek, çabuk olun!" demiş. Sonra bir avuç buğday fırlatıp gitmiş." Bu sebeple bu ayda Beldir Aziz bereketi basar. Bu ayda, "kimsesiz insan bile aç kalmaz" derler.

Kuyruk Doğumu(Ağustos)

Bu ayın sonunda kuyruk doğar, soğukluk yavaş yavaş başlar. Yöre halkı bu ay için "Doğdu kuyruk kalmadı goruk" der. Kuyruğun doğmasıyla tarım ürünleri olgunlaşır.

Bağ Bozumu(Eylül)

Bu ayın sonunda bağlar kesilir, üzümler sepetlerle köye taşınır. Üzüm bağlarının bozulmasından dolayı bu aya "bağ bozumu" denmiştir.

Maasere Zamanı(Ekim)

Bu ayda üzüm bağları kesilir ve elde edilen üzümlerden pekmez yapılır. Pekmezlerin yapıldığı yere "maasere" denir. Köy halkı üzümlerini maasere yerine getirir. Maasere yerinde pekmez kazanları kurulur, üzümler ezilerek suyu çıkarılır, elde edilen üzüm sularının içine biraz üzüm toprak atılarak iyice karıştırılır. Daha sonra ise süzülerek içindi toprak ayırtılmaya çalışılır. Süzülen üzüm suları ocağa bırakılıp kaynatılır. Yaşlı kadınlar, ocak otlayıcısı olur. Otlayıcılara da maasere bitiminde herkes bir tas pekmez verir. Maasere onuncu aydan onbirinci aya kadar devam eder. Bütün köyün maaseresi bu ateşle yapılır.

Zemheri (Kasım, Aralık, Ocak)

Bu ayla birlikte kış mevsimi başlar. Yöre halkı, dağdaki kurtların açlık sebebiyle kasabaya inmesinden ötürü bu aya “*kurt kışı*” demiş. (K.Ş. 33, 34, 11,15)

3.5. Seyirlik Oyunlar

İnsanoğlu, dünyaya geldiği andan itibaren oyunun içine dahil olmuştur. Bebeklik döneminde oyuna başlayan insanoğlu, çocukluk yıllarında çocuk oyunları ile oyuna devam etmiş, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde de seyirlik oyunlarla geleneksel oyun kültürünün içinde yerini almıştır (Gönen, 2011: 13). Oyun terimi, Türkçe Sözlük’te şu şekilde açıklanmıştır; “1. vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence, 2. Kumar, 3. Şaşkınlık uyandırıcı hüner, 4. Tiyatro veya sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi, 5. Müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütün, 6. sahnede veya mikrofonda oynanmak için hazırlanmış eser, temsil, piyes, 7. Bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma, 8. Düzen, hile, entrika, 9. Hasımını yenmek için yapılan türlü biçimlerde şaşırtıcı hareket, teniste taraflardan birinin dört sayı kazanmayla elde edilen sonuç” (2009;1526).

Divanü Lügat-it Türk’te ise oynamak fiili “oynamak” olarak yer almıştır ve “oyun” kelimesi de “yarış, oyun” anlamlarında geçmektedir (Divanü Lügat-it Türk, 2006: 447). Elçin, köy seyirlik oyununu “köylülerin uzun kış aylarında ve hususiyetle düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için düzenleyip oynadıkları dram karakterli temsillerdir” şeklinde açıklamıştır. (2014:671)

Oyun dinsel ve büyüsel bir ritüeldir. Ancak günümüzde sadece eğlence amacını taşımaktadır. And, oyunların şaman ayinlerinden türediğini şu alıntıda aktarmaktadır; “oyun sözcüğünün çeşitli anlamları düşünüldüğünde, bunların hemen pek çoğunun şamanın büyüsel törenindeki çeşitli öğelerde içerildiği görülür. Şaman bu törende dansediyor, ses ve çalgı ile müziğini yapıyor, yüz kaslarını kullanarak, karnından sesler çıkararak taklit ve dramatik öğelere başvuruyor ve şiir okuyordu. Böylece oyun sözcüğüyle tiyatro, dans ve türlü seyirlik oyunların kökeni şamanda ve onun eyleminde toplanmış oluyordu (2002:37). Şamanizmde tiyatrosal olan pek çok öğe vardır. Bunların çoğu şamanın kurban töreninde ya da tedavi seansında çıkan öğeler olmakla beraber pek çoğu da şamani inançlar ile ilgili ritüellerden kaynaklanır. Şamanlığa ait tös, ongon geleneği Anadolu’da çocukların yağmur yağdırma amacıyla yaptıkları çomça gelin, kepçe gelin gibi bebeklerin ve Anadolu köylerinde bulunan kukla oynatma geleneğinin kökenini oluşturur (Aydın, 2000: 99).

3.5.1. Çocuk Oyunları

3.5.1.1. Çek Ayak Çık Ayak

Bu oyunu oynamak için bir başkan ve en az altı oyuncuya ihtiyaç vardır. Başkanın elinde bir sopa olur ve sopayı çocukların canı yanmayacak şekilde ayaklarına dokundurarak şu tekerlemeyi söyler.

*Biren biren, iken iken
Kamış böylek kavla diken
Kemçik boylu başı gara
Kel oğlanın gıcı gara
Çek ayak çık ayak*

Tekerlemenin sonunda sopa kimin ayağına gelirse o çocuğun ayağına ebe tükürür daha sonra diğer çocuklar da tükürmeye başlar. (K.Ş.11)

3.5.1.2. Kel Kel Kel Garga

Bu oyun iki üç yaşındaki çocukları avutmak için oynanır. Yetişkin bir kişi, bebeği ayağının üzerine alıp sağa ve sola zıplatarak eğlendirmeye çalışır. Zıplatırken de şu tekerlemeyi söyler;

*Kel kel kel garga
İnin nerde çangı belde
Çangı belin neresinde
İki daşın arasında
Ebem yoğurt getirdi
Püsük burnun batırdı
Bu püsüğü nitmeli
Kaynar kazana atmalı
Uş yandım yandım dedikçe
Altına odun yitmeli (K.Ş. 26)*

3.5.1.3. Çelik Çomak

Mahallenin çocukları toplanır. İki taşın arasına deynek koyarlar. O deyneği sopayla vurarak en uzağa fırlatan oyunu kazanmış olur. (K.Ş.26)

3.5.1.4. Yüzük Oyunu

Çocuklar toplanır ve halka şeklinde otururlar. Aralarında bir terlikçi seçerler. Terlikçi eline bir yüzük ve bir de terlik alır. Yüzüğü birine verir ve kime verdiğini söylemez. Terliği

de birine uzatır “yüzüğü bul” der. Terliği alan çocuk yüzüğün kimde olduğunu bilirse yerine oturur ve terliği, yüzüğü alan çocuğa verir. Bilemezse eline bir tane terlik yer ve oyundan çıkar. (K.Ş.18)

3.5.1.5. **Holgala Oyunu**

Bu oyun genelde erkek çocukları arasında oynanır. Altışar kişilik iki grup oluşturulur. İlk grup altı tane üst üste taş dizer ve taştan kale yapar. İkinci grup, ilk grubun dizdiği kaleyi nişan alıp, taş atarak yıkmaya çalışır. Kaleyi yıkan kişiye ikinci kere taş atma hakkı doğar. Eğer kaleyi yıkamazlarsa taş atma sırası ikinci gruba geçer. Eğer gruplardan biri kazandıysa, kazanan grup kaybeden grubun sırtına çıkarak istedikleri yere kadar taşırlar. (K.Ş.14)

3.5.1.6. **Çıldır Oyunu**

Bu oyun yaz akşamlarında altışar kişilik iki grup oluşturularak oynanır. Bu oyunda grubun birinden bir kişi ebe seçilir. Ebenin yeri, ya bir ağaç ya da bir duvar kenarı olur. Ebe orada gözlerini kapatarak yirmiye kadar sayar. Bu arada diğer oyuncular saklanır. Ebe gözünü açtıktan sonra rakip takımın oyuncularını bulmaya çalışır. Eğer birini bulursa o kişinin ismini söyleyerek “Çıldır” diye bağırır. O kişi oyundan çıkar. Eğer onlardan biri ebe takımından birini bulursa can kazanmış olur, çıkan kişi oyuna tekrar dahil edilir. Herkes bulununca saklanma sırası ebe olan takıma geçer. Oyunun sonunda Ebe, “Çağla herkes evine dağla” diyerek oyunu bitirir. Bütün çocuklar evine dağılır. (K.Ş. 34)

3.5.1.7. **Boom**

Bu oyun en az beş kişilik çocuk grubuyla oynanır. Çocukların ismi dörder tane kartlara yazılır. Oyunu kazanmak için aynı isimden dört tane kağıt biriktirilir. Dört ismi ilk biriktiren kişi “boooooom!” diye bağırarak elini yere bırakır. Kazanana yüz, elini ikinci bırakana yetmiş beş, üçüncüye elli ve en sonuna sıfır verilir. Yüz alan kazanır. (K.Ş.20)

3.5.1.8. **Petiç**

Oyun malzemesi olarak, dört kanatlı pervaneye benzeyen bir bezi vardır. Her kanatta yirmi dört kare bulunur. Sekiz tane oynama taşı bir tane de el atma taşı bulunur. El atma taşı it boncuğundan veya fasulyeden olur. Buna “it köpek taşı” da denir. Oynama taşları da kaban düğmelerinden oluşur. Oyun iki kişiliktir. Düğmeler dörder dörder paylaşılır. Kim en yüksek sayıyı bulursa oyunu o başlatır. Kim daha önce dört taşını birden pervanenin ortasına ulaştırırsa oyunu o kazanır. (K. Ş. 21)

3.5.2. Şenlik Oyunları

3.5.2.1. Çomçalı Gelin

İki tane tahta çomçaya elbise dikip giydirilerek kukla yapılır. Bir kişi kuklaları konuşturarak şu maniyi söyler;

Çomçalı gelin ne ister Bir kaşıcık yağ ister

Verenin bir güzelce oğlu olsun

Vermeyenin kertül kürtül kızı olsun

Oyunun sonunda ev veya çadır gezilerek her haneden “pekmez, tereyağı, un” toplanır. Toplanan erzaklar birleştirilerek “bulamaç” yapılır. Yapılan bulamaç her haneye dağıtılır. (K.Ş. 15)

3.5.2.2. Sarı Sarı Sarkıtan

Bu oyun da “Çömçe Gelin” oyununun başka bir varyasyonudur. Erkekler kadın kılığına girip, köydeki evlerin bacasından ipe bağlayarak çuval atarlar. Kadın sesi çıkararak mani söyleyip erzak isterler. Söylenen mani şudur;

Sarı sarı sarkıtan Goca Ahmet’i korkutan

Verenin bir güzelce oğlu olsun

Vermeyenin keltür keltür kızı olsun

Bu maniyi duyun ev ahalisi heybeye erzak koyar. Konulan erzak yapılacak olan yemeğe göre değişir. Kömbe yapılacaksa “soğan, sırsı, biber, un, maya, tuz” bırakılır. Bulamaç yapılacaksa “pekmez, tereyağı, un” bırakılır. Toplanan erzaklar kömbe veya bulamaç yapılarak her eve dağıtılır. Bu oyun, genelde uzun kış gecelerinde eğlenmek amacıyla ya da yayla şenliklerinde oynanır. (K.Ş.50)

3.5.2.3. Gubuley Oyunu

Oyuna davul zurna eşliğinde halay çekilerek başlanır. Halayın başındaki oyuncu ile sonunda duran oyuncunun elinde mendil bulunur. Halay çekerken aniden dururlar, başdaki halay başı sondakine seslenir, “gubuleeeey gubuleeeey!” Sondaki oyuncu da “söyle gubuley, ne diyorsun” der. Halaybaşı cevap verir; “gubuley senin it, benim iti boğmuş.” Sondaki de “neydek gubuley?” diye sorar. Başdaki de “bana bir şey borçlusun gubuley” der. Sondaki de “o zaman ayakkabısını ağzına almayana” der. Herkes ağzına ayakkabısını alır. Oyuncular birkaç dakika bu vaziyette bekler. Halaybaşı “gubuleyyyy gubuleeeey! Bu olmadı” diye itiraz eder. Sondaki “o zaman tek ayak üzerinde durmayana” der. Herkes tek ayak üzerinde durur. Oyuncular yine birkaç dakika böyle bekler, bekleyemeyen oyundan çıkartılır. Halaybaşı tekrar itiraz eder. Sondaki de “damadı ya da asker oğlanı tutup dövmeyene” der. Herkes askeri ya da

damadı döver. Başdaki tekrar itiraz edince bu kez sondaki bir ihtiyarın şapkasını alır “*buna para atmayı dövmeyene*” der. Misafirlerin hepsi şapkaya para koyar. Oyuncular toplanan para ile alkol ve kuruyemiş alır ve müsait bir yere oturup sohbet ederek aldıklarını tüketirler. (K.Ş.53)

3.5.2.4. **Gıngıç Oyunu**

Yaygın olarak şenliklerde oynanır. Kısa bir tahta sağlam bir şekilde toprağa çakılır. Sonra tahtanın üzerine sağlam, kırılmayan bir tahta, mertek atılıp çivi ile çakılır. Yapılan oyuncağa “*gıngıç*” denir. Karşılıklı iki kişi biner. Oyuncular daire şeklinde dönerek birbirini yere düşürmeye çalışır. Gıngıçdan düşen oyunu kaybeder. (K.Ş.14)

3.5.2.5. **Yordum Oyunu**

Bu oyun düğünlerde gelin ve damadın birbirini oyun oynayarak yorması amacıyla oynanır. Gelinle ve damat çıkıp oynamaya başlar. Hızlı bir şekilde oyun oynar, ilk önce yorulup, sandalyeye oturan kişi oyunu kaybeder. Oyunu kazanan taraf, kaybedenden her şeyi ister. Genellikle gelin kazanır. Damattan altın, para ya da türkü söylemesini ister. (K.Ş.43)

3.5.2.6. **Divrik Oyunu**

Bu oyun çok eski zamanlarda düğünlerde oynanan bir oyundur. Maalesef ki günümüzde oynanmamaktadır ve unutulmaya yüz tutmak üzeredir.

Düğünde bir divrik olur. Divrik, beline ve başına keçi ve koyun ayaklarını bağlayarak oyun oynayıp misafirleri eğlendirmeye çalışır. Misafirler de eğlence karşılığında bahşiş verir. Divrik, aynı zamanda bayrak tutarak bayraktarlık görevini de görürdü. (K.Ş.11)

3.5.2.7. **Sinsini Oyunu**

Sin sin oyunu yaylalarda, gençler arasında oynanır. Gençler, geniş bir meydana ateş yakarak üzerinden atlar. (K.Ş.14)

3.5.2.8. **Damat Asma Oyunu**

Düğün sonunda mahallenin gençleri toplanır. Damadı tutup çöpe atmaya çalışır, eğer çöp yoksa dikenin içine sokmaya çalışırlar. Damat kaçmazsa birşey yapmazlar. Damat cesaretini kanıtlamış olur. Korkup kaçarsa damatı tutup ayaklarından asarlarlar. Damat, “*tövbe*” diyene kadar da bırakmazlar. Biri eline sopa alıp damada “*tövbe de!*” diyerek vurur. İnatçı olan damat kolay kolay tövbe demez. Tövbe derse erkeklik gururu kırılır. Damat oyunun sonunda “*tövbe*” der ve bağlayan gençler damadın ayaklarını çözer. (K.Ş.5)

3.6. Halk Hekimliği

Halk Hekimliği, modern tıbbın henüz keşfedilmediği ve gelişmediği dönemlerde insanların hastalıklarını sağıltmak için başvurduğu, içinde büyüsel yöntemler de barındıran uygulamadır. Boratav, “halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağıltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” diyoruz” şeklinde açıklamıştır (2016:139). Anadolu’da insanların hastalıklarını sağıltmak için birtakım yöntemlere başvurulmuştur. Bu yöntemlerin dinlik ve büyüsel yapısı da bulunmaktadır. Halk hekimliği uygulamaları “ocak” adı verilen aileler tarafından yapılmaktadır. Ocak kavramını Boratav, “belirli bir veya birkaç hastalığı sağıltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimse” diye açıklamıştır. Nurhak’ta da birçok ocağı rastlanmaktadır. Bu ocaklar ya iyileştirdiğı hastalık ile anılmakta ya da sağıltma işlemini yapan ocakzadenin adı ile anılmaktadır. Araştırma alanındaki ulaşabildiğimiz ocakzadeler, sağıltma işlemi sırasında büyülik uygulamalara başvurduğu saptanmıştır. Kaynak kişilerin ocakzadeler hakkında verdiği bilgiler şu şekildedir;

3.6.1. Ocaklar

Halk Hekimliği “ocak” denen aileler tarafından yapılmaktadır. Ocak kavramını Boratav, “belirli bir veya birkaç hastalığı sağıltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimse” diye açıklamıştır. Nurhak’ta da birçok ocağı rastlanmaktadır. Bu ocaklar ya iyileştirdiğı hastalık ile anılmakta ya da sağıltma işlemini yapan ocakzadenin adı ile anılmaktadır. Araştırma alanındaki ulaşabildiğimiz ocakzadeler, sağıltma işlemi sırasında büyülik uygulamalara başvurduğu saptanmıştır. Kaynak kişilerin ocakzadeler hakkında verdiği bilgiler şu şekildedir;

3.6.1.1. Haney Garı Ocağı: (Yılcık Ocağı)

Haney Garı Ocağı diğer ismiyle Yılcık Ocağı yılan sokmuş olan canlıları iyileştirir. Ocağın en önemli Ocakzedesi Haney Garı adında ihtiyar bir kadın olduğu için ocak ismini bu kadından almıştır. Haney Garı’nın ineğini iyileştirdiğini söyleyen kaynak kişimiz Esme Bıyıklı ocak ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır;

Haney Garı, yılan sokan kişileri iyileştirir. Birgün benim ineğimi yılan sokdu. Benim ineğimi yılan soktuğı için memeğı şişti. Ben de iyileştirmesi için Haney Garı’nın yanına gittim. Haney Karı gelip ineğimin memeğini sıktı, memeğın içinden sarı su çıktı. Bana “git! İt burnunun dibindeki toprağın gün değmemiş yerinden getir” dedi. Gittim toprak getirdim. Getirdiğim toprağı çamur haline getirdi ve dua ederek ineğın memeğine sürdü. İneğım bir hafta içinde iyileşti. (K.Ş.11)

3.6.1.2. Elif Ana Ocağı

Elif Ana aslen Pazarcıklı ve Kürt-Alevi Ocakzadesidir. Ancak Nurhak Alevi Türkmen halkı arasında çok sevilip sayılır. Araştırma bölgesinde, Elif Ana'nın insanların yüzüne bakınca derdini anladığı, bir takım uygulamalar yaparak hastaları iyileştirdiği söylenir. Kaynak kişimiz Esme Bıyıklı, oğlu İbrahim'in hastalığını Elif Ana'nın sağalttığını söylemiş ve tarafımıza şunları aktarmıştır;

Oğlum İbrahim hasta oldu, ölecek zannediyorum. Iraz Bacım ile Elif Ana'nın yanına vardık. Iraz Bacı, Elif Ana'ya sordu "bu bizim çobanın avradı, bunun bir sıkıntısı var" dedi. Bunun üzerine Elif Ana saçındaki pürçüğünün birini kırdı, iki parçaya böldü. "birini yak tütsü yap dumanını içine çek, diğerini de suya at, suyu hasta bebeğe içir" dedi.(K.Ş.11)

Kaynak kişilerimizden Hava Zincir ise kardeşinin bakire olmayan kadını kaçırmamasından dolayı üzölmüş, bu duruma çare olarak Elif Ana'ya başvurmuştur.

Kardeşim Mehme, Delikli Döne'yi kaçırmıştı. Biz de Delikli Döne'yi gelin olarak istemedik. Bir hal çaresine bakmak için Elif Ana'nın yanına gittim. Elif Ana, bir dua etti. Bizim oğlan Delikli Döne'den soğudu. O karıdan kurtulduk!

3.6.1.3. Kesiklerin Ocağı

Kesikler ocağı, ismini ocakzadenin mensup olduğı Kesikler sölalesinden almıştır. Bu ocak, düşük yapan kadınların bebeğini sağlıklı bir şekilde dünyaya getirmek için "tıbıka" denilen büyüsel bir uygulama yapmaktadır. Ocağın yardımına başvuran kadınların verdiği bilgiler doğrultusunda tıbıka şu şekilde yapılır;

Yörede üst üste düşük yapan kadınlara "tıbıka" denir. İhtiyar ve bilge bir kadın, tıbıkalı kadının boynuna ip bağlayarak yedi tane ev gezdirerek, ev sahiplerinden birer çivi ister. Çivinin istendiğı ilk ev, ocağın evidir. Yedinci çivinin istendiğı ev ise demirçi evidir. Yedi tane çivi toplandıktan sonra çiviler demirçiye verilir. Demirçi çivileri bilezek yapıp ihtiyar kadına tekrar verir. İhtiyar kadın da bileziğı ve tıbıkalı kadını alarak ocakzadenin evine tekrar gider. Ocakzade evinden bir parça ekmek getirip, dua okur. Okuduğı ekmeğı tıbıkalı kadına yemesi için verir. Kadın bu ekmeğı yer. Daha sonra ise yapılan bileziğı tıbıkalı kadının koluna takar. Çocuğı doğana kadar çıkarmamasını ve olacak çocuğı da ocağı mensup birinin ismini koymasını tembihler.

Yörede derlediğimiz bilgiler doğrultusunda "demirçiler ve ocakların" iş birliğı içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bu durum Geleneksel Türk İnançlarından olan Şamanizm'in etkisinin olduğı düşüncesine götürmektedir. Yakutlara göre Şamanlar ve Demirçiler kardeşler. Eliade, şaman ve demirçi ilişkisini şu şekilde açıklamıştır;

Tıpkı şamanlar gibi demirçiler de “ateşin efendileri” olarak ün salmışlardır. Böylelikle kimi kültürel alanlarda demirçi şamandan üstün olmasa da ona eşit sayılmıştır. Bir Yakut atasözü “demirçiler ve şamanlar aynı yuvadandır” şeklindedir. “Bir şamanın kısı saygıdeğer, bir demirçinin karısı hürmete layıktır” der bir başka atasözü. Üçüncü bir mesel: “İlk demirçi, ilk şaman ve ilk çömlekçi öz kardeştiler. Demirçi büyük kardeşti ve şamanda ortanca kardeş. Demek ki demirçinin ölümü şamanın elinden olamaz (2000; 86).

3.6.1.4. İmil (Yel) Ocağı

İmil ocağına, vücudun herhangi bir yerindeki ağrı nedeniyle gidilir. Alet olarak imil taşı kullanılır. İmil taşı, erkek ve dişi olmak üzere iki parçadan oluşur. Ocakzade, hastanın üzerinde imil taşlarını gezdirir. İmil taşı, hastanın ağrıyan bölgesine yapışarak vücuttaki ağrıyı çekip alır. Daha sonra ocakzade, hasta kişiyi kül ile yıkar ve biraz da lokma yedirir. Bu uygulamaların sonunda ağrı vücuttan atılmış olur.

3.6.1.5. Sarılık Ocağı

Sarılık Ocağı'nda, sarılık hastalığının tedavisi yapılmaktadır. Bu ocağın üyeleri Yirikler sülalesindenir. Sarılığı kesen kişi, üç defa hastaya “*yüzüme bak*” der. Hasta, ocakzadenin yüzüne baktığında, ocakzade aniden hastaya tokat atar. Bu uygulamaya “*sarılığı kesmek*” denir. Daha sonra ise bir ay boyunca soğan, sarımsak, acı, tuzlu vs. şeyler yedirilmez.

3.6.2. İnsan Hastalıkları

Bel Ağrısı: Kırmıt, kuzinede ısıtılır. Havluya sarılarak belin ağrıyan yerine konur.

Kırmıt, belin ağrısını dindirir.

Buzağı Burnu: Parmak ucunda oluşan iltihaplı yaralardır. İyileştirmek için yara olan bölgeye hamur konur.

Çıban: İyileştirmek için çıbanın olduğu yere ayrırlı bulamaç yapılıp sürülerek içindeki iltihap boşaltılır.

Dabaz: İstemediği (tiksendiği) bir yiyeceği yemek durumunda olan birinin sürekli kaşınması sonucunda vücudunda oluşan kırmızı şişliklere dabaz denir. Hastalığı iyileştirmek için insan sidiği ve bal karıştırılıp hastaya içirilir.

Tavukçuk: Bu hastalığa yakalananların vücudunda kırmızı kırmızı lekeler oluşur.

İyileşmek için karatavuk kanı içilir.

Boğmaca: Boğazda oluşan sert bezeler sonucunda rahat nefes alamama durumudur.

İyileştirmek için kuyruk yağı içirilir.

Karahumma: Bu hastalığa yakalanan kişi asla kurtulamaz. Birgün içinde ölür.

Vucutta kırmızılıklar ve morluklar olur. Kıl çula ve yün yorgana sarılarak iyileştirmeye çalışılır.

Kırık: Kemiğin hemen kaynaması için et suyu içirilir.

Kızılurük: Bebeklerin kasıklarında çıkan kızarıklıktır. Eğer önceden tedavi edilmezse bütün vücuda yayılır. Bebek bal ile çimdirilerek iyileştirilir.

Kuşkuyruğu: Kulak dibi, koltuk altı ve boyun bölgesinde balık şeklinde çıkan şişliklerdir. Üzerine lokum veya pekmez bulamacı sürülerek iyileştirilir.

Mide-Karın ağrısı: Bunun için paryavşağı otu ve yavşan otu kaynatılıp içirilir.

Yanık: Yanan yere soğan ve sabun ezilip sarılır ve iç yağı sarılır. (K.Ş.32-55)

3.6.3. Hayvanlarda Olan Hastalıklar

Karayel (Südügedik): Rüzgardan ve dumandan etkilenme sonucu oluşan hastalıktır. Bu hastalığa yakalanan keçilerin memesi şişer, sütü kesilir.

Şap-tabak: Hayvanın vücudunda mantar oluşur. Mantar vücuda dağılırsa hayvan ölür.

Peynir Hastalığı: Hayvanın karaciğerlerinde oluşan bir hastalıktır. Hayvandan insana bulaşır. Bunun için sütlerin iyi kaynatılması gerekir.

Sarılık: keçnin karaciğerini üşüterek yavrusunu düşürmesine sebep olur.

Çiçek: Hayvanın üzerinde tüğür tüğür yaralar olur ilerlerse ölür.

Uyuz: Kaşıntı hastalığıdır. (K.Ş.23)

3.7. Halk İnanmaları

İnanç, sözlük anlamı ile “kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” demektir (Boratav, 2016: 13). Her toplumda doğruluğuna inandıkları kesin olarak inandıkları inanmalar vardır. Bu inanmalar, toplumların geleneğini, tabularını, dini hayatını yansıtmaktadırlar. Halk İnanışı: tabiatüstü, insanüstü bir gücün, varlığın, varlıkların mevcudiyetine, bunlarla ilgili görev ve kaçınmaların bulunduğu, bunlara riayet edildiğine yarar sağlanabileceğine, ihlal veya ihmal edildiğinde zarar görülebileceğine inanmaktadırlar (ed. Arık, Eroğlu, 2017: 21). Halkbiliminin konusu olarak inanışların başka bir niteliği de din, ahlak kurallarındaki kesinlik ve katılığa karşılık bunların yerden yere, topluluktan topluluğa değişik içerikler göstermeleridir (Boratav, 2016:13). Halk İnanışlarını, Hikmet Tanyu sekiz maddeye ayırmıştır.

1. Hiç bir zararı olmayan inanışlar
2. Manevi telkinle ümit ve teselli verecek faydalı olabilecek, hayatı anlamlandıran, çeşitlendiren, güzelleştiren inanışlar.
3. Ne zararı ne de faydası olmayan inanışlar.

4. İslami temelle çatışmayan, ona aykırı olmayan inanışlar. 5.İslami temelle uzlaşan, kaynaşan inanışlar.
5. İslami esaslara aykırı düşen inanışlar.
6. İlimle, ilmi verilerle çatışmayan inanışlar.
7. İlmi temellere aykırı olan inanışlar (ed.Arık, Eroğlu, 2017: 22-23).

Eski zamanlarda insanlar, anlam veremediği durumlar ve olaylar karşısında birtakım tabular ve inanmalar oluşturmuşlardır. İnsan, bilimin gelişmediği dönemlerde bilmediği şeyleri kendi akıl yürütmesi ile açıklamaya çalışmıştır. İnsanoğlu bu süreçte din ve büyüden de yararlanmıştır. Araştırma alanında derlenen bilgiler şunlardır;

Ayağı büyük olan gelin gittiği yere bereket getirir.

Adak kurbanı eve bırakılmaz, bırakılırsa ev hanesine zarar gelir.

Kadının ayağındaki ikinci parmağı, başparmağından uzun olursa kocasını yöneteceğine inanılır.

Ağır iş yaparken, “Benim elim değil Fatma Ana’nın eli” denirse işin çabuk biteceğine inanılır.

Ay tutulurken, kötülükleri uzak tutmak amacıyla demir eşyalar birbirine vurularak ses çıkarılır.

Buğday, elma, kayısı çift olursa o yıl bereketin artacağına inanılır.

Yeni doğmuş bebeğin sağlıklı olması için ilk içtiği anne sütüne kuş b*ku karıştırılır.

Baykuş bir evin çatısına konup öterse o evden ölü çıkar.

Ev ahalisine kötülük gelmemesi için eve en yakın ağaca kurt başı asılır.

Evin bereketi artsın diye, duvara mısır asılır.

Yere ekmek parçası düşerse cin çarpacağına inanılır.

Konuşurken dilini ısıırırsan, biri senin dedikodunu ediyor demektir. Erken kalkan kadının evine Hızır uğrayıp bereket dağıtır.

Gece aynaya bakan kişinin bahtı bağlanır.

Gece sakız çiğnenmez ölü eti çiğnemiş olursun

Gece evden tuz, biber, salça, soğan ve sarımsak komşuya verilmez ve komşudan alınmaz. Yoksa başına kötü olaylar gelir.

Gelinin çeyiz sandığının içine bal ve şeker konur, gelinin dili tatlı olsun diye.

İlk defa adeti olan genç kıza utangaç olması için tokat atılır.

İp düğümünü açan kız, evlendiğinde kaynanasıyla iyi anlaşır.

Kız çocuğunun kesilen ilk saç, ömrü uzun olması amacıyla çangala dikilir.

Kertenkelle gören kişinin dişleri çürür.

Kapı eşiğinde oturan kişi delirir.

Kadın hamileyken ciğer yiyip elini yıkamadan vücuduna sürerse çocukta doğum izi olur.

Kazanın dibindeki yanığı yiyen kişinin düğününde kar yağar.

Nazarı önlemek için karaçalıdan nazarlık yapıp elbiseye dikilir.

Nazarı önlemek için mavi boncuk takılır.

Nazarı önlemek için it boncuğu takılır.

Nazarının degeceğini düşündükleri kişinin oturduğu yere işenir.

Ölmüş biri rüyaya giriyorsa rızk istiyor demektir. Sadaka vermen gerekir yoksa öbür dünyada can çektiğine inanılır.

Ölü bir kişinin rüyasına hiç girmiyorsa o kişiyi hiç sevmiyor demektir.

Öbür tarafta ölmüş çocuğu olan kadının günahları bağışlanır. Çünkü o çocuk cennete annesinin yerini hazırlamak için gitmiştir.

Sarılığın kesilmesi için kara elbise giyilir.

Sacın üzerindeki ekmek kabarırsa zenginlik gelir. Tarhana yapılırken su içilirse yağmur yağar.

Yılanın ayağını gören bin yaşar.

Yıldız kaydığı zaman, ne tarafa kaydıysa o taraftan biri ölür.

Yağmur yağınca dışarıya demir veya demirden yapılmış eşya atarlar.

Kötülüklerin evden uzak olması için yanan sacın üzerine bir kıymık yağ atılır.

SONUÇ

Toplumun ortak ürünü olan folklor malzemeleri zamanla unutulmaya yüz tutmaktadır. Bu malzemelerin derleme yöntemini kullanarak kayıt altına alınması, yazıya geçirilmesi ve unutulmasını önlemek gerekmektedir. Bu tür malzemeler geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi gördüğü gibi bu gün için de önemlilik arz etmektedir.

Bu çalışmada Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen halkının kültürel varlıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. “*Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen Folkloru (Derleme-İnceleme)*” adlı çalışmada yöreye ait olan, kaybolmaya yüz tutmuş, halk bilimi malzemelerinin bütünüyle hafızalardan silinmeden kayıt altına alınmış, gelecek nesillere ulaştırılması ve kültür aktarımı ve devamlılığı sağlanmıştır.

Kaynak kişilerden elde edilen bilgiler; görüşme, gözlem ve karşılıklı görüşme teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Bu malzemeler ses kaydı yapılmış daha sonra ise unutulmasını önlemek için yazıya geçirilmiştir.

Çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Yörenin adının kaynağı, tarihi, coğrafyası, ekonomisi, iklimi ve nüfusu giriş bölümünde verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde; “Alevi Türkmenlerinin İnanç Yapısı” başlığı altında Alevilik, Aleviliğin Tarihsel Gelişimi, Alevilik ve Bektaşilik arasındaki ilişki, Alevilik ve Şiilik, Caferilik ve Batınlık arasındaki münasebet, Alevilik ve Kızılbaşlık adlandırılması araştırılıp ve kaynak kişilerin düşünceleri de dahil edilerek aktarılmıştır. Nurhak’ta yapılan Cem ayinleri (Dardan İndirme Cemi, İkrar Alma Cemi, Görgü Cemi ve Düşkünlük Cemi) de araştırılarak, çalışmaya dahil edilmiştir. Cemevinde hizmet yapan cem görevlileri ve görevleri, Molla İbrahimler ve Azizler Ocağı, ocakların kerametleri de birinci bölüme dahil edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; yöreye ait sözlü kültür ürünleri “masal, fıkra, efsane, türkü, ağıt, bilmece, atasözü ve deyim, alkış-kargış, mani” derlenmiştir. Halk hikayesine ise rastlanmamıştır. Yörede derlenen “Mani, bilmece, atasözü, fıkra” türlerinin büyük bir kısmında açık bir şekilde müstehçenlik olmasından ötürü çalışmada kullanılmamıştır. Ancak içerisinde gizli müstehçenlik barındıran ve edebi değer taşıyan türler çalışmaya dahil edilmiştir. Alevi-Bektaşî Edebiyatının en önemli Halk Edebiyatı ürünlerinden olan, cem ayinlerinde zakirlerin, “Telli Kur’an” eşliğinde söylediği “Nefesler ve Deyişler” çalışmada yer verilmemiştir. Çünkü Zakirler, eski deyişleri unuttuklarını ve günümüzde söyledikleri deyişleri ise “*Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı’nın 2012’de Serçeşme Yayınlarından çıkardığı beş bölümden oluşan “Erkanlar” setinde mevcut olduğunu ve kendilerinin de o setten faydalandığını*” belirtmişlerdir. Kaynak kişilerin bahsettiği Erkanlar Setine

hunkaryayin@gmail.com hesabından ulaşabilirsiniz.

Yörede derlerlenen; “*Salkım Söğüt ve Pir Sultan efsanesi, Kırklar Meclisi ve Dolu efsanesi, Ermiş*” efsanlerinde Alevilik’in izleri saptanmıştır. “Taş Kesilen Kadın” efsanesinde ise taş kesilme motifi görülmektedir. “Gelin Öldüren Irmağı” efsanesinde; ocak kerametlerine inanmayan kadının, ırmak tarafından öldürülmesi anlatılmaktadır. Yörede derlenen ağıtların çoğu, cenaze yerlerinde ses kaydına alındığı için kafiye ve redif uyumu bulunmamaktadır. Yörede en fazla rastlanan halk edebiyatı ürünü ise “fıkra”dır. Fıkraların çoğu Nurhak’ın Biçin köyünde derlenmiştir. Derlenen fıkraların kahramanları; çevre köylerde mahalli fıkra tipi olarak nam salmış, gerçek isimleri unutulmaya başlamıştır. Garto *Goca, Hamza Ahmet, Çirkin Goca, Biçinli Celal* bu tiplerden bazılarıdır. Bu fıkraların içeriğinde “alkol, küfür, inanç unsurlarına nükteli göndermeye” rastlanılmıştır. Fıkralar, bu özelliklerinden dolayı Bektaşî fıkralarına benzemektedir. Yörede dört tane de Bektaşî fıkrası derlenmiştir. Bazı fıkralarda ise toplumsal olayların etkisi görülmektedir. Corona ve Curuk Osman ile Suriyeli Çoban fıkraları bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Yörede derlenen manilerde ise çok sık olarak “*oba, yurt, bey, hatun*” kelimelerine rastlanmıştır. Bu kelimeler Nurhak’ın geçmişte; Yörük kültürüne mensup olduğunu, günümüzde ise yaylacılığın etkisi ile yarıgöçebe hayat tarzı sergilediği gözlemlenmiştir. Her yerde olduğu gibi, Nurhak’ta derlenen dualar ve beddualar da Nurhak halkının fikir dünyası, sosyal yaşamı ve inancı hakkında bilgi vermektedir. Dualarda ve beddualarda geçen “*Hızır, Fatma Ana, Pir, Hz. Ali*” kavramları Aleviliğin izlerini taşımaktadır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölüm de ise; “doğum, sünnet, evlenme, ölüm, yaylacılık kültürü, halk takvimi, halk hekimliği ve seyirlik oyunlar” derlenilip, incelenmiştir. Bu bölümde bulunan malzemelerde *Geleneksel Türk İnançlarının* izleri, Nurhak Türkmen Alevileri arasında belirgin bir şekilde yaşadığı görülmüştür.

Ölüyü, toprağa sırlamadan önce elbise giydirmek, ölen genç kızın çeyizinden mezara birkaç parça bırakmak, loğusa kadının başına kırmızı eşarp bağlamak, kurt tüyünden muska yapmak bizi Şamanizm’e götürmektedir. Tavuk teleklerinden yapılan, adına “*tozak*” denilen gelin başlığı, Şaman’ın ayin sırasında taktığı başlık ile benzerlik göstermektedir.

Alevilerin lideri olan “dede” ile “şaman” arasında da büyük benzerlikler vardır. Dede’nin dede olması için, şamanın ise şaman olması için belli başlı kriterlere uyması gerekmektedir. Bu kriterler; şamanlığın ve dedeliğin, kan bağı bulunan birinden el alması, ikisinin de topluma hizmet etmesi ve keramet sahibi olmalarıdır. Aleviler arasında yapılan cem ayini de, şaman ayiniyle benzerlik göstermektedir. Cemde; Zakirler, “Telli Kur’an” dedikleri, bağlama eşliğinde deyiş söyleyerek ayinlerini yaparlar, Şamanlar ise kopuz

eşliğinde, dua ederek ayinlerini icra etmektedir. Şaman ve Dede, ilahi bir kudret tarafından “sağaltıcı” yetenek verilmiştir. Yörede bulunan Azizler ve Molla İbrahimler ocağına mensup ocakzadenin hastaları iyileştirdiği söylenmektedir. Yörede dikkat çeken bir diğer durum ise hamile kadınların düşük yapmasını önlemek için ocakzade ailesinin, hamile kadına demir bilezik vermesidir. Bu işleme araştırma bölgesinde “*Tıbika*” denmektedir. Yakutlarda da demirin koruyuculuğu vurgulanmış, halk anlatmalarında “demirçilerin ve şamanların kardeş olduğunu” söylemişlerdir.

Sonuç olarak bu çalışma, bölge folkloru kayda geçirilip muhafaza edilerek kaybolmasının önüne geçilip arşiv görevi görmektedir. Nurhak Alevi-Bektaşî Türkmen kültürüyle ilgili ilerde yapılacak olan çalışmalara ön kaynak olarak fayda sağlayacaktır.

Geçmişten günümüze gelen ve unutulmaya yüz tutan folklorik malzemelerin varlığını günümüze tekrar somut halde aktarabilmek için Nurhak Belediye’sine ve Nurhak/ Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı’na da birçok görev düşmektedir. Çalışmada aktardığımız gibi Nurhak’ta yayla hayatı günümüzde de aktif bir şekilde devam etmektedir. Belediyenin de desteğiyle, geçmişteki folklorik hayatı yeni nesillere aktarmak için yayla şenlikleri yapılabilir. Bu şenliklerde kirmen eğiren, masal anlatan yaşlı kadınlar görev alabilir. Bir yandan da geleneksel yemekler kadınlar tarafından yapıp dağıtılabilir. Şenliklerde unutulmaya yüz tutmuş halk oyunları tekrar canlandırılabilir. Köyün ihtiyarları tarafından, hazındamlarına saklanmış kıl çadırlar, kilimler ve duvar halıları şenliklerde kullanılabilir. Yayla şenliğinde görev alan insanlar, eski zamanlara ait geleneksel elbiseler giyerek adeta bir yayla hayatı canlandırılabilirler. Yörede, folklorik malzeme önemi taşıyan eşyalar toplanarak bir Alevi-Bektaşî Türkmen Etnografya Müzesi kurulabilir.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2019) *Halk Bilimi El Kitabı*, (ed. Aça, M.) Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Akın, B. (2020) *Kızılbaş Oğuzlar ve Şah İsmail'in Anayurdu Diyarbakır*, Kitabevi, İstanbul.
- Aksu, A. (2019) *Nurhak Tarihi ve Kültürü*, Berikan Yayınev, Ankara.
- Aksoy, Ö.A. (1978) *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Altınkaynak, E. (2015) *Ağıtlar (Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarları)*, Karadeniz Dergi Yayınları, Ankara.
- Altun, I. (2004) *Kadırga Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.
- And, M. (2002) *Oyun Ve Büğü "Türk Kültüründe Oyun Kavramı"*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Artun, E. (2004) *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi, İstanbul.
- Artun, E. (2011) *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Artun, E. (2011) *Türk Halk Edebiyatına Giriş "Edebiyat Tarihi/Metinler"*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Aslan, E.(2008) *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yayın Dağıtım, Ankara.
- Atalay, B. (2015) *Bektaşilik ve Edebiyat*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Aydoğan, T. (2020) *Aksaray Efsaneleri*, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları, Aksaray.
- Bali, M. (1969) *Ağıtlar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Boratav, P. N. (1973) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- Boratav, P. N. (2016) *100 Soruda Türk Folkloru*, Bilgesu Yayınları, Ankara.
- Boratav, P. N. (2016) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Bilgesu Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, F. (2005) *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*, Kapı Yayınları, İstanbul Büyükkokutan,
- T. A. (2017) *Muğla Alevi Türkmen Kültürü*, Kömen Yayınları, Konya.
- Çetinkaya, N. (2004) *Kızılbaş Türkler Tarihi, Oluşumu ve Gelişimi*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- Çıblak, C. N. (2014) *Alevi Cemlerinde Nefesler*, Otorite Yayınları, İstanbul
- Çınar, E. (2004) *Aleviliğin Gizli Tarihi*, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul.
- Develioğlu, F. (1986) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Kuruluş Ofset Basımevi Yayınları, Ankara.
- Develioğlu, F. (1995) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lüfat*, Aydın Kitabevi Yayınları,

Ankara.

- Dizdaroğlu, H. (1968/Aralık) “*Halk Şiirinde Türler*” , Türk Dili Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, 207:186-293
- Eberhard, W. ve Boratav, P. N. (2010). *Typen Türkischer Volksmarchen*, (akt. Sakaoğlu, S. ve Karadavut, Z. Halk Hikayeleri ve Masallar), Anadolu Üniv. Yayınları, Eskişehir.
- Ekici, M. (2016) *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Elçin, Ş. (1970). *Türk Bilmeceeleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Elçin, Ş. (1986) *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Elçin, Ş. (2014) *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Eliade, M. (2000) *Demirciler ve Simyacılar*, Kabalacı Yayınları, İstanbul.
- Eröz, M. (1990) *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. Ergin, M. (1980) *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1989) *Alevilik-Sünnilik-İslam Düşüncesi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1997) *Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Fırlı, E. R. (1991) *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, Ankara.
- Gökbel, A. (2019) *Ansiklopedik Alevi-Bektaşî Terimler Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- Gönen, S. (2011) *Geleneksel Konya Köy Seyirlik Oyunları*, Kömen Yayınları, Konya Gönen, S. (2011) *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri*, Kömen Yayınları, Konya.
- Görkem, İ. (2001) *Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Günay, U. (1975) *Elazığ Masalları*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- İnan, A. (2015) *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kahramanmaraş Belediyesi. (2012) *Elbistan Yöresi Ağıtları*, Pelin Ofset, C.IV, Ankara. Kaya, D. (2014) *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karadavut, Z. (2006) “Bilmece ve Aile” S. Sakaoğlu, M. Aça, P. Ergun (Ed.), *Aile Yazıları*, Mattek Matbacılık, Ankara.
- Karadavut, Z. (2013) “*Kırgızlarda Ad Verme Gelenği*” M. Ergun (ed.), Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, (277-278).
- Karataş, T. (2007) *Edebiyat Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kaşkarlı Mahmut, (2014). *Divanu Lütati’t- Türk*, (hzl. Ahmet B. Ercülasun-Ziyat Akkoyunlu) TDK Yayınları, Ankara.

- Kırmızı, Ö. (2021) *Efsanelerin İcra Bağlamı ve İşlevleri Şanlıurfa Efsaneleri*, Paradigma Yayınları, Çanakkale.
- Kurt, A. O.(2017). *Halk İnanışları El Kitabı*, (ed. Arık, D. ve Eroğlu, A. H.) Grafiker Yayınları, Ankara.
- Naskali, E. G. (2011) *Ağıt Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Naskali, E. G. (2017) *Takvim Kitabı*, (ed.Yanıklar, B. ve Naskali, E.G.). Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Noyan, B. (2006) *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Ardıç Yayınları, Ankara.
- Ocak, A. Y. (2015) *Alevi-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Örnek, S. V. (1995) *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özçelik, M. (2004) *Afyon Karahisar Masalları*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Parmaksız, M. N. (2010) *Türk Edebiyatında Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar*, AkçağYayınları, Ankara.
- Sakaoğlu S. (2013) *Efsane Araştırmaları*, Kömen Yayınları, Konya.
- Sakaoğlu, S. (1973) *Gümüşhane Masalları*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (1979-1983). “*Bilmece Terimi Üzerine Notlar*”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 17-21/(1-2):230-242.
- Sakaoğlu, S. (1980) *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (1992) *Türk Fıkraları ve Nasrettin Hoca*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya
- Sakaoğlu, S. (2015) *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Sakaoğlu, S. ve Karadavut, Z. (2010). *Halk Hikayeleri ve Masallar*, (ed. Ali Berat Alptekin ve Çiğdem Kara), Anadolu Üniv. Yayınları, Eskişehir.
- Sami, Ş. (2010). *Kamus-ı Türki*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Selçuk, A. (2004). *Tahtacılar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Şimşek, E. (1993). *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Kültür Ofset Basımevi Yayınları, Antakya.
- Tek, R. (2018) *Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları*, Kömen Yayınları, Konya.
- Tekin, T. (1988) *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tuna, E. (2000) *Oyunculuk Ve Şamanlık*, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- Veren, E. (2019) *Anadolu Halk Takvimi*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Yakıcı, A. (2013) *Halk Şiirinde Türkü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yalman, A. R. (1977) *Cenupta Türkmen Oymakları II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yaman, A. (2004) *Alevilik'te Dedelik ve Ocaklar*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul.

Yaman, A. (2007) *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul.

Yıldırım, D. (1999) *Türk Edebiyatında Bektâşî Fıkraları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynağı

http://www.nurhak.gov.tr/default_b0.aspx?concent=327, (erişim tarihi: 02.05.2015)

EK 1- KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

No	İsim-Soyisim	Yaş	Eğitim Durumu	Mesleği	İkâhmet Yeri	Derlemenin ortamı
01	Hüseyin Güercin	75	Ümmi	Dede	Seyitaliler Mah.	Seyircili
02	Süleyman Per	93	Ümmi	Çiftçi	Eskiköy Mah.	Seyircili
03	Ahmet Akkuş	82	Ümmi	Çiftçi	Seyitaliler Mah	Seyircili
04	Hasan Çadır	63	İlköğretim	Çiftçi	Seyitaliler Mah.	Seyircili
05	Lütfiye Yıldız	58	İlköğretim	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
06	Sultan Özbaba	41	İlköğretim	Ev hanımı	Seyitaliler Mah.	Seyircili
07	Ali Özbaba	51	İlköğretim	Esnaf	Seyitaliler Mah.	Seyircili
08	Lütfü Yıldız	62	İlköğretim	Emekli	Karaçar Mah.	Seyircili
09	Ali Baygın	34	Üniversite	Öğretmen	Pınarbaşı Mah.	Seyircili
10	Hüseyin İnan	41	İlköğretim	Turizm işçisi	Hüyük Mah.	Seyircili
11	Esme Bıyıklı	85	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
12	Hüseyin Doğan	58	İlköğretim	Serbest meslek	Pınarbaşı Mah.	Seyircili
13	Arzu Akkuş	75	Ümmi	Ev hanımı	Seyitaliler	Seyircili
14	Ali bıyıklı	59	Ortaöğretim	Çiftçi	Karaçar Mah.	Seyircili
15	Elif bıyıklı	59	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
16	Hava Zincir	78	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
17	Fadime Zincir	60	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
18	Hatice Zincir	40	Ortaöğretim	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
19	Cuma Ceritli	34	Lise	Topograf	Biçin Mah.	Mülakat
20	Meral Demir	31	Üniversite	Öğretmen	Antalya	Seyircili
21	Umut Cücük	35	Lise	Almancı	Fransa	Mülakat
22	Ali Koyun	46	İlköğretim	Çiftçi	Eskiköy Mah.	Seyircili
23	Süleyman Yaren	38	Ortaöğretim	Çiftçi	Eskiköy Mah.	Seyircili
24	Gülstan Höbere	27	İlköğretim	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
25	Soner Höbere	31	Lise	Serbest meslek	Karaçar Mah.	Seyircili
26	Songül Bıyıklı	37	İlköğretim	Ev hanımı	Afşin	Seyircili
27	Aslan Palalı	58	Lise	Esnaf	Pınarbaşı Mah.	Seyircili
28	Ahmet Bıyıklı	82	Ümmi	Çiftçi	Fransa	Seyircili
29	Davut Zincir	68	İlköğretim	Emekli	Fransa	
30	Adını vermek isyemeyen kişi	65	Ümmi	Çiftçi	Eskiköy	Seyircili
31	Adını vermek istemeyen kişi	60	Ümmi	EvHanımı	Eskiköy	Seyircili
32	Zeynap Dik	46	Ümmi	Ev hanımı	Eskiköy Mah.	Seyircili
33	Elif Höbere	78	Ümmi	Ev hanımı	Hüyük Mah.	Seyircili
34	Mehmet Höbere	80	Ümmi	Çiftçi	Hüyük Mah.	Seyircili
35	Hasan Akkuş	35	Üniversite	Öğretmen	Ankara	Seyircili
36	Emine Özen	30	Lise	Ev hanımı	Antalya	Seyircili
37	Elif Cücük	63	Ümmi	Ev hanımı	Fransa	Seyircili
38	Ayşe Zincir	62	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah	Seyircili
39	Yeter Çolak	80	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
40	Ayşe Bıyıklı	42	İlköğretim	Ev hanımı	Elbistan	Seyircili
41	Ayşe Tatar	60	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili

No	İsim-Soyisim	Yaş	Eğitim Durumu	Mesleği	İkâhmet Yeri	Derlemenin ortamı
42	HüsneBıyıklı	42	Ümmi	Ev hanımı	Alçıçek	Seyircili
43	Hüsne Zincir	38	İlköğretim	Ev hanımı	Kraçar Mah.	Seyircili
44	Ayşe Cücük	49	Ümmi	Ev hanımı	Pınarbaşı Mah.	Seyircili
45	Sıla Cücük	25	Üniversite	Öğretmen	Biçin Mah.	Seyircili
46	Elif Tatar	63	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
47	Elif can Bıyıklı	27	Lise	Turizm işçisi	Antalya	Seyircili
48	Emine Per	66	Ümmi	Ev hanımı	Seyitaliler Mah.	Seyircili
49	Hüsne Sakallı	78	Ümmi	Ev hanımı	Eskiköy Mah.	Seyircili
50	Elif Zincir	70	Ümmi	Ev hanımı	Kraçar Mah.	Seyircili
51	Fadime Tatar	64	Ümmi	Ev hanımı	Karaçar Mah.	Seyircili
52	Emine Akkuş	65	Ümmi	Ev hanımı	Seyitaliler Mah.	Seyircili
53	Emre Bıyıklı	24	Lise	Serbest meslek	Antalya	Seyircili
54	Özkan Cücük	35	Ortaöğretim	Demirci	Biçin Mah.	Seyircilli
55	Halil Dik	56	Ümmi	Çiftçi	Eskiköy Mah.	Seyircili
56	Hüseyin Kılçık	35	Üniversite	Sağlık çalışanı	Hatay	Seyircili

EK 2- FOTOĞRAFLAR**Fotoğraf 1.****Fotoğraf 2.**

Fotoğraf 3. Gelin çangalı

Fotoğraf 4. Kaynak Kişi Hamza Ahmet

Fotoğraf 5. Koç Katımı

Fotoğraf 6. Tarhana yapan kadınlar

Fotoğraf 7. Aşure yapan kadınlar

Fotoğraf 8. 22 Aralık/ Yaylacıların yayladan dönüşü

Fotoğraf 9. Buğday patozu veren Nurhak'lılar.

Fotoğraf 10. Nurhak/Pınarbaşı Cemevi “Çerağ Uyandırmak”

Fotoğraf 11.

Fotoğraf 12. Kaynak kişi Hasan Çadır

Fotoğraf 13. Kaynak Kişiler Süleyman Per ve Eşi Ayşe Per

Fotoğraf 14. Azizler Ocağı'ndan Ocakzade

Fotoğraf 15. Nurhak/Pınarbaşı Cemevi ve Canlar

Fotoğraf 16. Cemevi dedesi: Hüseyin Güvercin ve eşi, Hacı bektaş Veli Vakfı Başkanı: Lütfü Yıldız ve eşi Lütfiye Yıldız, Kaynak kişi Hüseyin İnan.

Fotoğraf 17. Hacı Bektaş Veli'den getirildiğine inanan Günah yıkayan delikli taş

Fotoğraf 18. Beş Gardaş Ağacı ve Ocakzade Ahmet Akkuş

Fotoğraf 19. Mehmet Kartal ekin ekerken

Fotoğraf 20. Yaylacılar; Zeynep Dik, Gülistan Höbere

Fotoğraf 21. Bayraktar

Fotoğraf 22. Kömbe

Fotoğraf 23. Yanık

Fotoğraf 24. Kaynak kişi Yeter Çolak

Fotoğraf 25. Pınarbaşı Cemevi

Fotoğraf 26. Gelinin başına şeker atan çocuklar ve gelinin kayınvalidesi (Biçin köyü, yıl:1995).

Fotoğraf 27. Pınarbaşı cemevi

Fotoğraf 28. Nazarlık

SÖZLÜK

Ayan olmak: Hayal görmek

Alama: Taş

Ateş kaymak: Ateş yakmak

Allah dostları: Zihinsel engelli bireyler

Arasa: Sahipsiz

Alaca: Hile

Ateş kaymak: Ateş yakmak

Alıç: Dağda yetişen bir tür meyve.

Artlaz: Kumaş

Allah dostu: Zihinsel engelli birey.

Açık Ekmek: Yufka

Başı bozulmak: Bir kimsenin eşinden boşanması.

Baniya göçmek: Yaylaya taşınmak

Bala: Altın işlemeli, geleneksel düğün elbisesi.

Bacılık: arasında herhangi bir kan bağı bulunmayan, çok yakın arkadaş.

Bük: Issız yer.

Bibi: Hala

Cor: Dedikodu

Çangal: Nazara iyi geldiğine inanılan bir ev süs eşyası.

Döüst: Çeşit

Evlik: Salon

Eşiklik: Kapı önü

Fistanlık: Elbise dikilmek için alınan kumaş

Goz: Ceviz

Garsamba: Kalabalık

Gardaşlık: Arasında herhangi kan bağı bulunmayan çok yakın arkadaş.

Gişi: Eş, Koca

Gosga gosga durmak: gururla durmak

Gırışkan: Kavga yapmaya istekli kişi.

Gızag: Köpeklerin çiftleşme zamanı.

Göymet: Nurhak'da çocuk doğduktan sonra dağıtılan şeker.

Gıyık: İğne

Gazi: Altın

Goda: Teke ve koçları süslemek için takılan boyunluk.

Güven: Damat ile gelinin, gerdek gecesini geçirdikleri çadır.

Garsamba: Kalabalık

Gala: Yüksek yer

Güvenç: Cemevi dedesine, yaptığı hizmet karşılığında verilen cüzi miktar para.

Gumkertiş: Kertenkelle

Gunula: Halk zihninde hayali, uzak bir yer

Gama: Bıçak

Gamga: Maşa

Gıraç Yılanı: Susuz ve kurak yerlerde yaşayan yılan.

Gıngırgaç: Çocuğun yürümesine yarayan tahtadan yapılan alet.

Hılınçaç: Çocuğun uyuması için, iki ağaç arasına ip ile hazırlanan yatak.

Hüsdan: Etek.

Hu: Kamıştan yapılan yazlık yayla evi.

Halbur: Elek.

Herdem: Gelinin veya ölünün yüzüne atılan kırmızı tül.

Höllük: Toprağın elenip, ısıtılarakbebeklerin içinde uyuması için hazırlanılan yatak.

Hayma: Naylondan yapılan çadır.

Iğralamak: Silkelemek

İtburnu: Kuşburnu

İcra: Kira

Kömbe: Börek

Köy Anası: Cemevi dedesinin eşi.

Kösaa: Yanmış odun parçası.

Küncü: Susam

Köpem: Keçeden yapılan çoban elbisesi.

Köm: Hayvanların ve insanların barınması için yeraltına yapılan barınak.

Kefiye: Kadınların başına sardığı renkli eşarp.

Kuş fakı: Tuzak

Loğdun: Kerpiç evlerin üzerinde gezdirilerek, evin damını sağlamlaştırmaya yarayan ağır taş.

Makat: Yatak

Miltan: Gömlek

Muale gelmek: Olgunlaşmak

Nacak: Keser

Odlayıcı: Ateş yakan kişi

Od: ateş

Oma: İnsan uzvu, Kalça

Pıttırmak: Delirmek

Porsuk: Kirpi

Salaca: Ölen kişiyi mezara taşımak amacıyla kullanılan, tahta taşıt aracı.

Samanlık: Hayvanların yiyeceklerinin muhafaza edildiği yer.

Sayrı: Hasta

Sığırlık: Hayvanların barındığı yer.

Sındı: Makas

Sucukmak: Suçlanmak

Söke: Tarla

Şamata: Eğlence

Şingirdaklı: Elenceli

Şöhresi Dökülmek: Zayıflamak

Tadeş: Yaşıt

Tuvalamak: Düşürmek

Temeklik: Tavukların barındığı yer.

Tusturmak: Şişirmek

Teleme: Yoğurt ve süttten yapılan peynir çeşidi.

Teh: Çürümüş üzüm

Teh tehlemek: Çürümüş üzüm toplamak

Tuman: Pantolon

Urupluk: Altın küpe

Üstü olmak: Regl olmak, adet görmek, kadınsal bir durum.

Vergili: Nişanlı

Yar: Uçurum

Yannık: Yoğurdu ayran etmeye yarayan, deriden veya tahtadan yapılan alet.

Yonmak: Kesmek

Yayma: Halı

Yeğni: Hafif

Yüklük: Yorgan ve döşeklerin muhafaza edildiği yer, tahta dolap.

Yörek bağı: Bebeğin düşmemesi için beşiğine bağlanılan kalın ip.

Zaza: Deli

Zembil: Deri sepet

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Songül CÜCÜK
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kahramanmaraş/Nurhak Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Antalya/Gazi Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği